

Honvédségi Szemle

149. ÉVFOLYAM
2021/3. SZÁM

A Magyar Honvédség szakmai, tudományos folyóirata

Kiadja: Magyar Honvédség Parancsnokság

A kiadásért felel:

Dr. Böröndi Gábor altábornagy

Szerkesztőbizottság

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD)
(Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Király László (CSc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)
(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)
(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Ruszin Romulusz dandártábornok (PhD)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)
(Bournemouthi Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD) (Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A szerkesztőbizottság titkára:

Dr. Stohl Róbert százados (PhD)

(Stohl.Robert@hm.gov.hu)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

A Zrínyi Kiadó vezetője:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Telefon: +36 30-343-4801; kiss.zoltan@hmzrinyi.hu

Szerkesztő: Gáspár Katalin

Tördelőszerkesztő: Petrezselyem Kitti

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Sokszorosítóosztály

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a honvedsegiszemle.hu oldalon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny,

Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd,

Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a *Honvédségi Szemle* egyedi elektronikus forrásazonosítóval (Digital Object Identifier – DOI) látja el a tudományos cikkeket. A szerkesztőségbe beérkezett kéziratok publikálásának feltétele éppen ezért egy új ponttal bővült: a *Felhasznált irodalom* jegyzékében lévő bibliográfiai adatok feltüntetése után – amennyiben van – a hivatkozott írás DOI-ját is meg kell adni.

A *Honvédségi Szemle*ben közölt írások automatikusan bekerülnek a Magyar Tudományos Művek Tárába és az MTAKIK REAL, illetve REAL-J repozitóriumába. Arra kérjük Szerzőinket, hogy ennek érdekében regisztrálják magukat a www.m2.mtmt.hu oldalon.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

149. ÉVFOLYAM,
2021/3. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN

- Porkoláb Imre ezredes – Hennel Sándor őrnagy – Hegedűs Ernő alezredes:*
Modernizáció és innováció (2.) 3
- Kiss Álmos Péter:*
A NATO válasza a hibrid fenyegetésre 13

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

- Csurgó Attila ezredes:*
Az erők megóvása napjaink műveleti környezetében 29
- Székelly Zoltán alezredes:*
Az önkéntes tartalékosok a különleges jogrendben 40

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

- Ádám Barnabás ezredes:*
A szövetséges haderők lovassági alakulatainak szervezete
és feladatai a 21. században 56

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

- Szabóné Szabó Andrea alezredes:*
Küldetésorientált vezetés: a szemléletváltás mint a hatékonyság záloga 67
- Szabó Zoltán alezredes:*
A magyar ifjúság generációs sajátosságai és a biztonsághoz való viszonyulása 80
- Borbély Zsuzsanna:*
Specifikus stresszorok a rendvédelmi szervezeti kultúrában 92

LOGISZTIKA

- Szakács Zoltán orvos ezredes:*
Az alvás és a katonai szolgálat 108

HADTÖRTÉNELEM

Kelemen Roland:

A kivételes hatalom kontinentális modelljének eredeti rendszerei. A német és az osztrák kivételes hatalmi struktúra kialakulása és fejlődése az első világháborúig 126

FÓRUM

Ujhegyi Péter:

A biometria kialakulásáról és alkalmazásáról 135

Csikány Tamás ezredes:

Hozzászólás „A Magyar Honvédség szárazföldi haderőnemének jövője a nemzeti tisztképzés modernizációjának tükrében” című tanulmányhoz 150

SZEMLE

Szakály Sándor:

Egy repülő ász emlékére.

Ifj. Sarkady Sándor *Oroszlán a Pumák között* című kötetéről 156

Udvarvölgyi Zsolt András:

A párbajpestistől a párbajellenes ligáig.

A párbajozó úriember című könyvről 158

Gál Csaba ny. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 163

ABSTRACT 170

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD), a Mathias Corvinus Collegium Vezetőképző Akadémiájának igazgatója

Dr. Hennel Sándor őrnagy (PhD), az MH BHD 32. Nemzeti Honvéd Díszegység főtisztje

Dr. Hegedűs Ernő (PhD) alezredes, egyetemi adjunktus (NKE HHK)

Dr. Kiss Álmos Péter (PhD), az MH Transzformációs Parancsnokság Honvéd Tudományos Kutatóhely vezető kutatója

Csurgó Attila ezredes, osztályvezető (NATO Terrorizmus Elleni Védelem Kiválósági Központ Képeségfejlesztési Osztály)

Székely Zoltán alezredes, kiemelt vezető főtiszt (Honvédelmi Minisztérium Tervezési és Koordinációs Főosztály)

Ádám Barnabás hkó. ezredes, az MH BHD 32. Nemzeti Honvéd Díszegység parancsnoka

Szabóné Szabó Andrea alezredes, az MH Transzformációs Parancsnokság Honvéd Tudományos Kutatóhely osztályvezetője

Szabó Zoltán alezredes, a Honvédelmi Sportszövetség vezető szakmai referense

Borbély Zsuzsanna, a Repülőtéri Rendőr Igazgatóság pszichológusa, az NKE Rendészettudományi Doktori Iskola hallgatója

Dr. Szakács Zoltán orvos ezredes (PhD), osztályvezető főorvos (Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Neurológiai Osztály)

Dr. Kelemen Roland tanársegéd (Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar), tudományos segédmunkatárs (NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar)

Ujhegyi Péter, a Foursys Kft. műszaki vezetője, az Óbudai Egyetem PhD-hallgatója

Dr. Csikány Tamás ezredes (DSc), a Nemzeti Közszolgálati Egyetem tudományos rektorhelyettese

Dr. Szakály Sándor (DSc) hadtörténész, egyetemi tanár, a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár főigazgatója

Dr. Udvarvölgyi Zsolt András (PhD) történész, szociológus, a Honvédelmi Minisztérium Oktatási, Tudományszervező és Kulturális Főosztály munkatársa

Gál Csaba ny. ezredes

Porkoláb Imre ezredes – Hennel Sándor őrnagy – Hegedűs Ernő alezredes:

MODERNIZÁCIÓ ÉS INNOVÁCIÓ (2.)

A megnövekedett sebességű haditechnikai kutatás-fejlesztés erősödő szerepe a modern katonai stratégiában egy amerikai példa alapján

DOI: [10.35926/HSZ.2021.3.1](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.3.1)

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány arra hívja fel a figyelmet, hogy az innováció stratégiai eszköz. A védelmi innováció egyik fontos összetevője a technológiai forradalom legújabb vívmányainak a haderőfejlesztés célkitűzéseivel történő összhangba hozása. A tanulmányban éppen ezért egy esettanulmányon keresztül a haditechnikai kutatás-fejlesztés legújabb, digitalizált módszerének hatásait vizsgálva elemezzük a modern katonai stratégia és az innováció kapcsolatrendszerét. Az új fejlesztési módszertan hatása, hogy jelentős mértékben lerövidül a haditechnikai kutatási-fejlesztési projektciklus, és ez nemcsak a technológiai előny megragadására ad lehetőséget a közeljövőben, hanem arra is, hogy teljesen új fegyverrendszerek létrehozásával stratégiai meglepetéseket lehet okozni, illetve tartós stratégiai versenyelőnyt lehet fenntartani. Ilyen módon a jelentős informatikai bázisra épített, új típusú, a korábbinál jelentősen gyorsabb haditechnikai kutatási-fejlesztési folyamat a jövő katonai stratégiájának meghatározó elemévé válik.

KULCSSZAVAK: katonai stratégia, haditechnikai kutatás-fejlesztés, digitalizáció, virtuális teszt, többdimenziós művelet, hibrid hadviselés, offset stratégia, transzformáció, hadtudományi modell, „e” sorozat

AZ INNOVÁCIÓFÓKUSZÚ KUTATÁS-FEJLESZTÉS ÉS AZ OFFSET STRATÉGIAI SZEMLÉLETMÓD

Már kétezer évvel ezelőtt, amikor Szun-ce a háború művészetének leírásában a katonákat, a terepet és a harc megvívásának vagy ütemezésének elméletét értékelte, gondolatai elsődlegesen az ember és viselkedése körül forogtak. A haderőtől független elemeket – a hátszínre, a gazdaságot, a technikát és az információáramlást – *A háború művésze* csak távolról érintette.¹

A modern hadviselés és a tűzfegyverek megjelenésének korszakára² már az a jellemző, hogy a haditechnikai eszközök fejlesztése összekapcsolódik a modern hadviselés létrejöttével.

¹ Porkoláb Imre: *A stratégia művésze – Szervezeti innováció kiszámíthatatlan környezetben* – Szun-ce gondolatai alapján. HVG Könyvek, Budapest, 2019.

² William S. Lind et al.: *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*. Marine Corps Gazette, 10. 1989, 22–26.; William S. Lind: *Understanding Fourth Generation War*. Antiwar.com, 15. 01. 2004. <http://antiwar.com/lind/index.php?articleid=1702> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 13.)

Nagy Frigyes hadászati és harcászati megoldásai (például a ferde csatarend a harcászatban) és az általa bevezetett új katonai szervezettípusok (hidegfegyveres rohamú vértés lovasság és az ezt támogató lovagló tüzérség) létrehozása és működtetése csak *más haderőkhöz képest forradalmian új haditechnikai eszközök* (önfelporzó elöltöltő puska fém töltővesszővel, lovagló tüzérség könnyűágyúú stb.) alkalmazásával volt lehetséges.³

A haditechnikai eszközök fejlesztésének tehát már Nagy Frigyes – majd később Napoleon – háborúiban is kiemelt szerepe volt. Ennek ellenére ezt a klasszikus hadviselési korszakot stratégiaalkotás szempontjából a kiemelkedő képességű katonai vezetők, hadvezérek Clausewitz által sokat elemzett zsenialitása, elgondolása és vezetői döntései, illetve a katonai szervezetek kialakításának (hadosztály, hadtest felépítése, lovasság és tüzérség elkülönült vagy integrált szervezése, könnyűlövész csapatnem szervezése stb.), illetve a csapatokkal végrehajtható új harceljárások (vonalharcrend helyett rohamozó oszlopok alkalmazása, könnyűlövész harceljárások fejlesztése stb.) jellemezték.

Ebben az időszakban a katonai vezető személye és a vezetési rendszer fejlesztése (törzsek, vezérkar létrejötte), illetve a katonai szervezetek kialakításának fent említett reformjai, folyamatos fejlődése még messze túlhaladta a haditechnikai eszközök már ekkor is létező, de inkább lassúnak és folyamatosnak bizonyuló fejlődési folyamatait.

A stratégia fejlődését sokkal inkább a katonai szervezet és a vezetési rendszer fejlődése befolyásolta ebben a 18–19. századi időszakban, mintsem a haditechnikai kutatás-fejlesztés. *Ebben a korszakban a haditechnikai kutatás-fejlesztés és a hadiipari gyártástechnológia irányából kerültek át új eredmények a polgári iparba*, hiszen például a gőzgép előállítás nem lett volna lehetséges a korszerű ágyúfűrés új típusú gyártástechnológiájának kifejlesztése nélkül, a hőtani (termodinamikai) alapokat megalkotó Nicolas Léonard Sadi Carnot francia fizikus (1796–1832) pedig a tüzérségi eszközök fejlesztése érdekében dolgozta ki modelljeit, stb.

A 20. században azonban jelentős fordulat állt be a stratégia és a haditechnikai kutatás-fejlesztés viszonyában. *1916-tól, a gépi hadviselés – a harckocsi és a repülőgép megjelenése – kezdetétől már az új haditechnikai eszközök fejlesztése határozta meg a katonai stratégiát.* Az első világháború technikai fejlesztései már megelőzték a katonai vezetés stratégiai gondolkodását. A háború megvívásának optimális módjáról alkotott, túlzottan konzervatívnak bizonyuló vezetői nézetek sorra dőltek meg a gyakorlatban, és az első világháború – a gépfegyverek és a gázfegyverek tömeges alkalmazásával – a történelem legvéresebb, legnagyobb embervesztéssel járó háborúja lett.

Az is megfigyelhető azonban, hogy az újonnan rendelkezésre álló eszközök 1918-ra hoztak csak fordulatot a hadművelési helyzetben, és alkalmazásukra széles körben és kiforrott formában lényegében csak a következő háborúban került sor.

Technológiailag tehát a haditechnikai kutatás-fejlesztés egyetlen, néhány éves háborún belül is képes volt reagálni a kialakult hadművelési helyzetre, a szervezeti intézményi innováció viszont stratégiai szinten nem volt képes lekövetni a technológiai fejlődés tempóját.

Az első világháborút követően a fejlett nyugati világ haderőinek támogatására sorra kezdtek meg tevékenységüket a korszerű értelemben vett haditechnikai kutató-fejlesztő intézetek, amelyek már intézményesített tudományos-ipari kapcsolatrendszer működtek az ugyancsak fokozódó tudományos kapacitásokkal rendelkező iparral és az egyetemekkel.

³ Turcsányi Károly et al.: Haderők és hadviselés az elöltöltő fegyverek korában. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2015, 414.

Ezeknek az intézeteknek a hadviselés kimenetelére gyakorolt valós hatását számos második világháborús példán keresztül vizsgálhatjuk, értékelhetjük, amikor a német villámháborús elmélet térnyerését már a hatékony harcokcstípusok, illetve az ezeket közvetlenül támogató hatékony zuhanóbombázó repülőgépek – és ezek célzóberendezéseinek, rádióinak stb. – kifejlesztése támogatja.⁴

Az 1945-ben kezdődött atomháborús korszakot már egy olyan haditechnikai kutatás-fejlesztés generálta, amelyet a háborús évek során gyakorlatilag *48 hónap leforgása alatt valósítottak meg (természetesen a többéves alapkutatásokat követően)*. A számos jó műszaki eredmény, a rövidülő fejlesztési ciklusidők ellenére több döntő fontosságú projekt (például helikopter, éjjellátó berendezés) nem tudott megvalósulni.

Ugyanakkor a műszaki tudományos fejlesztések „bummja” volt ez az időszak, és a következő évtizedek fejlesztéseinek is az alapját képezte, valamint erre az időszakra tehető egy gyökeresen új stratégiai szemléletmód – az *offset* stratégia megjelenése –, amely a haditechnikai kutatást és fejlesztést előtérbe helyező stratégiai megközelítési mód. Az Amerikai Egyesült Államok *offset* stratégiája arra keresi a választ, hogy milyen minőségi fejlesztéseket (*offset*) kell végrehajtani a haderőben ahhoz, hogy azok *ellensúlyozzák* az ellenfél hagyományos képességeinek erőfölényét.

Az *offset* stratégiák – az amerikai haderő fejlesztési irányai – legmarkánsabban három időszakban változtak meg:

- az *első offset stratégia* először az 1950-es években, a nukleáris fenyegetések időszakában az amerikai *nukleáris technológiai előnyt* igyekezett kihasználni, a szovjet nukleáris kutatás azonban idővel felzárkózott;
- a vietnámi háborút követő *második offset stratégia* során az amerikaiak – a szovjetek erőfölénye miatt részükre gyors páncélosmanőverekre számítottak, ezért – nagyobb pontosságú fegyverrendszereket hoztak létre, fejlesztették a tüzérség képességeit a célpontok felderítésének és a csapásmérés pontosságának javítására helyezve a hangsúlyt, harcokcsi elleni csatarepülőgépet és harci helikoptert rendszeresítettek, növelték a saját harcokcsik tüzerejét és túlélőképességét stb., majd ezeknek az eszközöknek a felhasználásával új hadművelleti koncepciót (*Air-Land Battle*) dolgoztak ki;
- napjainkban a *harmadik offset stratégia* azzal számol, hogy az Oroszországi Föderáció rendelkezik olyan fejlett fegyverrendszerekkel, amelyek felülmúlásához kimondottan szükség volt irányváltásra a fejlesztési stratégiában,⁵ amelyet a *harmadik ellensúly (third offset)* névvel ellátott folyamat képvisel, ilyen például a többdimenziós művelet (MDO⁶); technikai elemei: mesterséges intelligencia és autonóm öntanuló gépek, ember-gép együttműködés,⁷ robotok, ember-gép közös egységek, a rajintelligencia vagy a „rajzás” koncepció, hálózatalapú hadviselés során alkalmazott félautonóm fegyverrendszerek.

⁴ A második világháború időszaka már tele volt olyan fejlesztésekkel (gázturbinás harci repülőgép, ballisztikus rakéta, lokátor, robotrepülőgép, számítógép, giroszkópos harcokcsilöveg-stabilizátor stb.), amelyeket az adott állam haderejét támogató hadiipar a haditechnikai kutatást és fejlesztést végző szervezettel néhány év alatt hajtott végre. Bár többségük fejlesztési és gyártási programként nem futott végig sikeresen, siker esetén azonban jelentősen befolyásolhatták volna a háború kimenetelét.

⁵ A magas hagyományos technológiai szintet jelentő eszközök szerves részét képezik a Moszkva által kialakított A2AD (Anti Access, Area Denial – behatolásvédelem, területvédelem) légvédelmi képességnek, mely a jelenleg rendelkezésre álló amerikai fegyverrendszerekkel és légi eszközökkel csak jelentős veszteség árán küzdhető le.

⁶ Multi Domain Operation.

⁷ E fejlesztések elsődleges célja a döntéshozatali folyamatok elősegítése. Ilyen típusú együttműködésre már jelenleg is van példa: pl. az F-35 repülőgép pilótásisakja.

Az *offset* stratégiák létezése bizonyítja, hogy a haditechnikai kutatás-fejlesztés az ötvenes évektől deklaráltan a katonai stratégia fontos elemévé vált. Fontos kiemelni, hogy minden *offset* stratégiához hozzárendelhető egy haditechnikai kulcselemcsoport.

Az ötvenes években egyetlen fegyverrendszer – az atomfegyver – képezte fejlesztés tárgyát, melyet bomba, rakéta-robbanófej, atomakna és tüzérségi lőszer formájában egyaránt kifejlesztettek és legyártottak.

Az *offset* stratégiák további fejlődésében már a haditechnikai eszközök szélesebb köre jutott kulcspozícióba – stratégiaformáló helyzetbe (1. táblázat). Az Amerikai Egyesült Államok hadereje számára 1980–1982 között dolgozták ki a légi-földi ütközet (*Air-Land Battle* – *ALB*) stratégiai koncepcióját. A „*Big 5*” néven ismert haditechnikai eszközcsoport (*Big Five*: M1 Abrams harckocsi, M2 Bradley gyalogsági harcjármű, UH–60 Black Hawk és AH–64 Apache helikopterek, Patriot rakéta) egyidejű megjelenése az 1970-es évek során elvezetett az *ALB* hadművelleti koncepció megfogalmazásához. Ez a koncepció alkotta 1982–2017 között az amerikai haderő alapvető hadművelleti elméletét, amelyet a legáltalánosabb formában az FM 100-5 Operations (Hadműveletek) szabályzatban fogalmaztak meg.

Az amerikai légierő és a haditengerészet – illetve a haditengerészethez kötődő tengerészgyalogság – dolgozta ki a földi-tengeri ütközet (*Air-Sea Battle*) stratégiai koncepciót, amelynek keretében szorosabb együttműködést vázoltak fel a magasabb fokú összhaderőnemiség megvalósítása területén, elsősorban a vezetés és irányítás, a hírszerzés, felderítés és megfigyelés, illetve az elektronikai hadviselés terén. Ugyanakkor a stratégiában mindkét haderőnem – a légierő és a haditengerészet – esetében domináns elemként jelent meg egy harmadik dimenzió, a világhír a hadművelleti tevékenységek egyik meghatározó szegmensként.

A folyamat abban a 2016-os döntésben csúcsosodott ki, melynek során az űrhadviselést önálló haderőnemi szintre emelték. Ekkortól már legalább három földrajzi-hadművelleti, illetve haderőnemi dimenzió és három haderőnem működik együtt az *Air-Sea Battle* művelleti koncepció megvalósítása során.⁸ Az amerikai tengerészgyalogság is újszerűen fogalmazta meg szerepét az *Air-Sea Battle* stratégiai koncepción belül, amikor – a 2001. évi afganisztáni műveletek tapasztalatai alapján, illetve a Bell Boeing V–22 Osprey billenőrotoros repülőgép rendszeresítése következtében rendelkezésre álló megnövekedett hatótávolságra támaszkodva – létrehozta új, tenger-szárazföld közegváltáson alapuló hagyományos partraszálló műveletek nélküli, kizárólag a nagy mélységű légi szállításra alapozó művelleti koncepcióját, a hadművelleti mélységben végrehajtható partraszállást.⁹

⁸ Az űrparancsnokságot hivatalosan 2019. december 20-án állították fel az amerikai fegyveres erők hatodik haderőnemeként. Sandra Erwin: Trump signs defence bill establishing U.S. Space Force. What comes next. SpaceNews, 20. 12. 2019. <https://spacenews.com/trump-signs-defense-bill-establishing-u-s-space-force-what-comes-next/> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 25.)

⁹ John Reed: The future of amphibious warfare is airborne. Foreign Policy, 26. 03. 2013. <http://foreignpolicy.com/2013/03/26/the-future-of-amphibiouswarfare-is-airborne/> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 27.)

1. táblázat Az 1939–2018 közötti időszak meghatározó haditechnikai eszközei (Szerkesztették a szerzők)

Stratégiai koncepció	Bevezetés éve	Kulcselemet képező haditechnikai eszközök	Kulcsfogalmak
Blitzkrieg	1939	harcocsi, zuhanóbombázó	páncéloskötelékek nagy mélységű műveletei intenzív közvetlen légi támogatással
Air-Land Battle	1982	„Big 5” (2. offset stratégia) M1 Abrams, M2 Bradley, UH–60 Black Hawk, AH–64 Apache, Patriot	páncéloskötelékek mélységi manővere, együttműködés a légierővel, légideszantok, csatarepülőgép és helikopter harcokcsik ellen, precíziós fegyverek
Air-Sea Battle	2009	billenőrotoros repülőgép, űreszközök, F–35B	együttműködés a légierővel, űreszközök bevonása, nagy mélységű partraszállás
Multi Domain	2018	„Big 8” (3. offset stratégia), légi és szárazföldi robotok, mesterséges intelligencia, digitális katona, F–35A/B/C stb.	megnövelt műveleti mélység, különleges műveletek, digitális katona, űr- és kiberhadviselés, dimenziók közti szinergia

Tanulmányunk szemszögéből különösen a harmadik amerikai *offset* stratégia, más néven védelmi innovációs kezdeményezés (*Defense Innovation Initiative* – DII) érdemel figyelmet, amely az innovációs tevékenységeket reflektorfénybe helyezve próbálja meg az amerikai haderő erőfölényét hosszú távon biztosítani. A DII éppen ezért jelentős hatással van a költségvetésre, valamint a kutatási és fejlesztési projektek irányaira,¹⁰ valamint nagymértékben befolyásolja a jelenlegi amerikai stratégiai gondolkodásmódot is.

A harmadik *offset* keretében a hosszú távú kutatási-fejlesztési trendekkel kapcsolatban az amerikai Védelmi Tudományos Tanács meghatározta a főbb irányvonalakat, amelyek jelentős mértékben már folyamatban lévő kutatásokon alapulnak.

Az ALB-t felváltó MDO stratégiai koncepció létrejöttében már „Big 8” haditechnikai eszközcsoportról ír a szakirodalom: harcjárművek, expedíciós erők vezetési rendszere, dimenziók közti tűzképesség, fokozott védettség, kiber- és elektromágneses képességek, fejlett függőleges légi szállítási képesség, robotok és autonóm rendszerek, a csoportképességek növelése.¹¹ A légierő képességeinek legfontosabb reprezentánsa, összefogója kétségtelenül az F–35 típusú ötödik generációs harci repülőgép. A NATO-nemzetek légierőjének egy része már alkalmazza azokat a fejlett kommunikációs és vezetési rendszereket (AWACS,¹² JSTARS,¹³ Link–16, az F–35 fejlett kommunikációs, szenzor- és informatikai rendszerei stb.), amelyek lehetővé teszik az MDO-hadviselés során megkövetelt fokozott felderítési képesség, adattovábbítási kapacitás, illetve fejlett vezetési struktúra és hálózati képesség működtetését. Az F–35 összhaderőnemi harci repülőgép kommunikációs rendszerei hatékony

¹⁰ Porkoláb Imre: Az innováció hatása a hadviselésre. *Hadtudomány*, 2016/1–2., 19. http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/1-2/Hadtudomany_2016_1-2_netre.21-30.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 20.)

¹¹ Supunnee Ulibarri: 'Big 8' Initiative, Army Operating Concept will build the future Army. *Army*, 23. 03. 2016. https://www.army.mil/article/164728/Big_8_initiative_Army_Operating_Concept_will_build_the_future_Army (Letöltés időpontja: 2016. 03. 17.)

¹² Airborne Warning and Control System – légi előrejelző és légtérelőző rendszer.

¹³ Joint Surveillance Target Attack Radar System – egyesített rádiólokációs felderítő- és csapásrávezető rendszer.

összekötő kapcsot képezhetnek a légierő vezetési és kommunikációs rendszere, illetve más haderőnemek rendszerei között.

Joggal feltételezhetjük, hogy a harmadik *offset* részeként az innovációfókuszú kutatási-fejlesztési folyamatoknak köszönhetően a következő évtizedek során az e-sorozatú hatodik generációs eszközök még az F-35-nél is fontosabb szerepet fognak játszani az MDO hadműveleti koncepció hatékony megvalósításában.

Mint látható, az amerikai haderő katonai stratégiáját az *offset* szemléletmód alkalmazásával az ötvenes évektől tudatosan befolyásolják. A haditechnikai kutatás-fejlesztés által előállított új eszközök között a kulcselemeket képező haditechnikai eszközök kiemelt szerepet kapnak. A harmadik *offset* stratégiában a haderő-transzformáció is kulcsfontosságú szerepet tölt be, hiszen összeköti a modernizációt és az innovációt.

Lance L. Smith tábornok, a Szövetséges Transzformációs Parancsnokság (*Allied Command Transformation – ACT*) parancsnoka a transzformációt így definiálta: „*Bizonyosan vannak olyanok, akik egy előregedő haderőnek egy technológiailag fejlett haderővé való átalakításának tekintik. Azt hiszem, végül is ez az, ami történni fog.*”¹⁴

A haderő-transzformáció fogalma kizáró jellegű definícióval is megfogalmazható: ami nem műveleti tevékenység (beleértve a logisztikát is), az mind transzformáció. Például haderőtervezés, oktatás-, kiképzés- és tudományszervezés, kutatás-fejlesztés, információgazdálkodás (nyomtatott és elektronikus, könyvtári és adatbázis-jellegű), tapasztalatfeldolgozás, doktrínakidolgozó tevékenység stb.

Napjainkra ez a fogalom annyiban változott, hogy a haderő technológiai fejlettsége önmagában nem garantálja a stratégiai erőfölény kialakítását és a sikert. Az irreguláris hadviselés térnyerésével – ami nagy hatással volt a tradicionális stratégiai gondolkodásmódra – és a folyamatosan rövidülő technológiai fejlesztési ciklusoknak köszönhetően azonban azok a nemzetek lesznek képesek stratégiai versenyelőnyt kialakítani és fenntartani, amelyek *szinkronizálni tudják a modernizáció és az innováció tempóját*.

Mit is jelent ez? A modernizációt viszonylag könnyű megérteni. Az amerikai vezérkari főnökök egyesített bizottságának akkori elnöke, Martin Dempsey tábornok például 2014-ben azt nyilatkozta, hogy „*az amerikai haderőt [...] a legjobb felszereléssel kell ellátni, és mindebben az innovációnak kiemelten fontos szerepe van. [...] Ezek a folyamatok várhatóan hosszú távon befolyásolják az Egyesült Államok technológiai fejlesztési és beszerzési elképzeléseit, és kihatással lesznek a haderő átalakítására (transzformációs folyamat), illetve hatást gyakorolnak magára a hadviselésre is, hiszen a technológiai fejlesztések és a szemléletváltás eredményeképpen ez elkerülhetetlen*”.¹⁵

Tehát a modernizáció az új eszközök rendszeresítésére helyezi a hangsúlyt, de emellett az innovációra, vagyis a modern eszközök folyamatos továbbfejlesztésére és innovatív használatára – a harcászati és a hadászati elvek reformjára – is legalább akkora hangsúlyt kell fektetnünk.

Az innovációfókuszú kutatás-fejlesztés és a haderő szervezeti tanulási folyamatainak radikális újragondolása tehát elengedhetetlen feladat, és ebben a tekintetben az innováció valódi stratégiai eszköz a haderő és a nemzet döntéshozóinak kezében.

¹⁴ Interjú – Lance L. Smith tábornok a Szövetség átalakítási főparancsnoka. NATO Tükör, 2006 ősze. <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/hungarian/interview.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 17.)

¹⁵ Porkoláb Imre (2016): i. m. 25.

ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A fentiek alapján felmerülnek kérdések: *Mi az ok-okozati összefüggés? A haditechnikai kutatás-fejlesztés befolyásolja a katonai stratégiát, vagy a katonai stratégia szab részfeladatokat a haditechnikai kutatás-fejlesztés számára?*

A katonai stratégiával foglalkozó szakirodalom elfogadja azt az állítást, hogy a haditechnikához kötődő részstratégia – és ezzel a haditechnikai (katonai-műszaki) tudományterület – befolyást gyakorol a katonai stratégiára és annak szerves részét képezi. Erről ír Szendy István is, amikor a katonai stratégia és a haditechnika viszonyát, illetve a katonai stratégia szakterületi felosztását elemzi. *„A katonai stratégiák kialakításánál figyelembe kell venni az országot alkotó társadalmi közösség termelőerőinek és termelési viszonyainak színvonalát, a meglévő és érvényesülő tudományos és technikai szintet, valamint kiemelten az egyetemes és a nemzeti hadtudomány helyzetét, állapotát, következtetéseit és prognózisait [...] a haderő haditechnikai ellátottságát. [...] A katonai stratégiának [...] négy területét: a katonapolitikai, védelemgazdasági, a haditechnikai és [...] a katonai műveleti területét kell [...] vizsgálnunk. [...] A haditechnikai stratégia a katonai stratégia meghatározó területe, a fegyverzet és a harci technikai eszközök fejlesztésére és fenntartására vonatkozó, tudományosan megalapozott nézetek és folyamatok rendszere.”*¹⁶ *„A haditechnikai stratégia azt tisztázza, hogy az előbbiek konkrétan milyen infrastruktúrával és haditechnikai eszközökkel történnek.”*¹⁷

Megállapítja, hogy a haditechnikai stratégiának fontos feladata megfogalmazni azt, hogy a haderő milyen haditechnikai eszköz alkalmazásával vívja meg tervezetten eredményes jövőbeni háborúját, az erre a kérdésre adott releváns válasz kidolgozására pedig csak a haditechnikai kutatás-fejlesztés adatelemző, értékelő, eszközfejlesztő, tesztelő és technológizáló mechanizmusa képes.

A rövidülő technológiai fejlesztési ciklusok azonban gyökeresen alakítják át ezt a tervezésen és elemzésen alapuló szemléletmódot. Gondoljunk csak bele! Napjainkban, amikor a mesterséges intelligencia kutatása területén szinte havi, kéthavi rendszerességgel születnek újabb és újabb eredmények, amelyek átírják az addigi lehetőségek tárházát és új utakat nyitnak meg, illetve amikor képesek vagyunk egy komplett új generációs repülőgéptípust néhány év alatt megtervezni és bevezetni, hogyan lehetne adatelemző-értékelő mechanizmusokról beszélni?

Mit is jelent mindez? Azt, hogy egy új design szemléletmódon alapuló rendszer párhuzamos bevezetésére kell törekednünk, amelyet összekötünk a jelenlegi tervezésalapú rendszerrel.¹⁸ Ennek a két, egymástól eltérő szemléletmódú rendszernek az összekapcsolása azt eredményezi, hogy a haderő akár egy háborús konfliktus során is képessé válik olyan új haditechnikai eszközök kifejlesztésére, amely az ellenfél hadereje által képviselt fenyegetésekre hatékony választ ad, az ellenfél legkorszerűbb fegyverrendszereivel, haditechnikai eszközeivel szemben pedig technikai-technológiai és képességelőnyhöz jut. A haditechnikai kutatás-fejlesztés ezzel az új eljárással a stratégia eszközeivé válik.

¹⁶ Szendy István: A katonai stratégia. Hadtudomány, 2019/1–2., 25–26. http://mht.eu/hadtudomany/2019/2019_1_2/2019_1_2.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 21.)

¹⁷ Uo. 28.

¹⁸ Col. Imre Porkoláb – Ben Zweibelson: Designing a NATO that thinks differently for 21st Century Complex Challenges. Defence Review, 2018/1., 196. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58bf52bfa47504228293.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 21.)

Ehhez azonban elsősorban a szervezeti tanulási módszertan újszerű megközelítésére van szükség (amely egy következő írás témája lehet).

Mindez azt is jelenti, hogy az ok-okozati kérdésnél fontosabb napjainkban azt kideríteni, hogy a haditechnikai kutatás-fejlesztés a jelenlegi egyensúlyi-konzultatív szerepből elmozdult-e abba az innovációfókuszú irányba, ahol a rendkívül gyors fejlesztési és rendszeresítési ciklusok alapvetően befolyásolják a katonai stratégiát.

Véleményünk szerint továbbra is helytálló a Kármán Tódor nevéhez köthető, haditechnikai kutatásra és fejlesztésre vonatkozó, az ötvenes évekből származó definíció: „*A katonák nem képesek hatékonyan hasznosítani a tudomány eredményeit azok megértése nélkül, és a tudósok sem tudnak eredményeket elérni, ha nem értik a katonai tevékenységek lényegét.*”¹⁹ Eszerint a haderő az ipar és a tudomány folyamatos egymásra hatásán, konzultatív folyamatok alapul, amelynek menedzserszervezete az intézményesült haditechnikai kutató-fejlesztő szervezet. Ugyanakkor azt is figyelembe kell vennünk, hogy az *offset* stratégiák elemzésére és a felgyorsított digitalizált haditechnikai kutatási-fejlesztési módszerre alapozva kijelenthető, hogy a folyamatok az innovációfókuszú fejlesztések irányába haladnak.

Következtetésként tehát megfogalmazhatjuk: *napjainkban a digitális technológiai forradalomnak köszönhetően rendkívül gyorsan következik be a legújabb stratégiai paradigmaváltás.* A digitalizációhoz kapcsolódó paradigmaváltás magát az innovációt, a kutatást és fejlesztést, és azon belül a haditechnikai kutatást és fejlesztést is elérte. A haditechnikai kutatás-fejlesztés ennek következtében már a modern katonai stratégia egyik meghatározó eleme.

Mindez nem a távoli, de nem is a közeljövő teóriája. Az amerikai légierő fejlesztési példája, vagyis az „e” sorozat fejlesztési metodikája alapján elmondható, hogy egy repülőgép képes ezer órákat repülni virtuálisan már az első felszállás előtt. Az új digitalizált fejlesztési módszerrel lehetséges egy komplex haditechnikai eszközt megtervezni, megépíteni, tesztelni mindössze néhány száz szakember részvételével. Az új típusú innováció által vezérelt fejlesztési technológiák megjelenése következtében a jelentős mértékben lerövidített haditechnikai kutatási-fejlesztési projektciklus nemcsak a technológiai előny megragadására ad lehetőséget a közeljövőben, hanem arra is, hogy teljesen új fegyverrendszerek létrehozásával harcászati vagy akár hadműveleti szinten is megvalósulhat az ellenfél meglepése. Ilyen módon a jelentős informatikai bázisra épített, új típusú, innovációfókuszú haditechnikai kutatási-fejlesztési folyamat a jövő katonai stratégiájának meghatározó elemévé válhat.

A haditechnikai kutatás-fejlesztés szerepe a stratégiaalkotásban korszakhatárhoz érkezett. Összességében tehát nem az a kérdés, hogy érdemes-e egy haderőnek erőforrásokat mozgósítani a haditechnikai kutatás-fejlesztés intézményi hátterének fejlesztésére, erősítésére (vagyis modernizációra), hanem az, hogy mekkora erőforrásokat mozgósít az új fejlesztési technológia és metodika folyamatos továbbfejlesztésére, a hadviselési elvek rendkívül gyors újragondolására, valamint az újszerű módszertanok azonnali elterjesztésre a végfelhasználók körében (vagyis innovációra).

A Magyar Honvédség számára éppen ezért érdemes kiépíteni olyan interfészelemeket, amelyek segítenek csatlakozni a már meglévő civil innovációs ökoszisztémához. Ennek első lépése volt a 2018-ban létrehozott MH Modernizációs Intézet, amelynek feladata a már

¹⁹ „...scientific results cannot be used efficiently by soldiers who have no understanding of them, and scientist cannot produce results without an understanding of the operations.” Jan van der Blik (ed.): AGARD – The History 1952–1997. The NATO Research and Technology Organization, 1999, 1-1. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a396959.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 21.)

meglévő kutatási-fejlesztési folyamatok újragondolása és egy új védelmi innovációs rendszer alapjainak lerakása. Szintén mérföldkőnek számít az MH Transzformációs Parancsnokság létrehozása 2020-ban, hiszen az innovatív, új védelmi megoldásokat csak a speciális tehetségekkel, tudásbázissal és agilis kutatási létesítményekkel való partneri kapcsolat támogathatja.

2021-ben azonban még rengeteg feladat vár a honvédekre, és az őket támogató nemzeti iparra, hiszen folyamatosan pontosítani kell a képességi igényeket, erősíteni kell az akadémiai és az ipari – főként a kkv-k és a *startup*ok vonatkozásában – kapcsolatokat, illetve a megoldásra váró problémás területek kommunikációján keresztül be kell vonni a civil innovációs ökoszisztémát a fejlesztésekbe.

Mivel a hazai *startup*-ökoszisztéma egyre inkább virágzik, így olyan tehetségbázist jelent, amelyet feltétlenül ki kell használni a védelmi problémák megoldásának érdekében. Különösen érdekesek lehetnek a civil *startup*okban felbukkanó automatizált terepjárók, a hidrogén üzemanyagcellákra épülő hibrid energiaforrások által támogatott energiarendszerek, a mesterségesintelligencia-alapú dinamikus útvonaltervezés, a kvantumkriptográfiai algoritmusok, a mesterséges vagy virtuális valóság alapján működő szimulációs rendszerek, valamint a vezető nélküli rendszereken alapuló autonóm repülőtechnikai képességek fejlesztése.

Amennyiben a Magyar Honvédség modernizációján túl az innováció is az elképzelt ütemterv szerint halad, egyre komolyabb hangsúlyt kap majd a szervezeti átalakításában az innovációs szervezeti elemek szerepe, ennek köszönhetően beindul a harceljárások és a vezetési rendszerek reformja, ez pedig stratégiai versenyelőnyhöz juttathatja a Magyar Honvédséget. A Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program tehát történelmi lehetőséget biztosít hazánk számára, hiszen megteremti a lehetőséget a beszerzések végrehajtása mellett arra is, hogy a Magyar Honvédség egy innovatív szemléletmódot követve a növekvő költségvetés során tervezett beszerzéseket úgy használja fel, hogy a jövő adaptív haderejét építsük fel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Erwin, Sandra: *Trump signs defence bill establishing U.S. Space Force. What comes next.* SpaceNews, 20. 12. 2019. <https://spacenews.com/trump-signs-defense-bill-establishing-u-s-space-force-what-comes-next/>
- Interjú – Lance L. Smith tábornok a Szövetség átalakítási főparancsnoka. NATO Tükör, 2006 ősze. <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/hungarian/interview.html>
- Lind, William S.: *Understanding Fourth Generation War.* Antiwar.com, 15. 01. 2004. <http://antiwar.com/lind/index.php?articleid=1702>
- Lind, William S. – Nightengale, Keith – Schmitt, J. – Sutton, Joseph W. – Wilson, G. I.: *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation.* Marine Corps Gazette, 10. 1989, 22–26. DOI: 10.4324/9780203089279-8
- Porkoláb Imre: *A stratégia művészete – Szervezeti innováció kiszámíthatatlan környezetben – Szun-ce gondolatai alapján.* HVG Könyvek, Budapest, 2019.
- Porkoláb Imre: *Az innováció hatása a hadviselésre.* Hadtudomány, 2016/1–2., 19–28. http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/1-2/Hadtudomany_2016_1-2__netre.21-30.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2016.26.1-2.19
- Porkoláb Imre – Zweibelson, Ben: *Designing a NATO that thinks differently for 21st Century Complex Challenges.* Defence Review, 2018/1., 196–212. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/235>

- Reed, John: *The future of amphibious warfare is airborne*. Foreign Policy, 26. 03. 2013. <http://foreignpolicy.com/2013/03/26/the-future-of-amphibiouswarfare-is-airborne/>
- Szendy István: *A katonai stratégia*. Hadtudomány, 2019/1–2., 18–34. http://mhht.eu/hadtudomany/2019/2019_1_2/2019_1_2.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.18
- Turcsányi Károly – Bán Attila – Hegedüs Ernő – Molnár Gábor: *Haderők és hadviselés az elöltöltő fegyverek korában*. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2015.
- Ulibarri, Supunnee: *'Big 8' Initiative, Army Operating Concept will build the future Army*. Army, 23. 03. 2016. https://www.army.mil/article/164728/Big_8_initiative__Army_Operating_Concept_will_build_the_future_Army
- Van der Blik, Jan (ed.): *AGARD – The History 1952–1997*. The NATO Research and Technology Organization, 1999. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a396959.pdf>

Kiss Álmos Péter:

A NATO VÁLASZA A HIBRID FENYEGETÉSRE

DOI: [10.35926/HSZ.2021.3.2](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.3.2)

ÖSSZEFOGLALÓ: A NATO évtizedeken át az államszövetségek közötti, akár nukleáris háborúig eszkalálódó hagyományos konfliktusra koncentrált. E paradigmába nehezen illeszthető be a hibrid hadviselés, mert a támadó a háborús küszöb alatt tartja műveleteit. A hibrid kihívásokat modellező NATO-gyakorlatok megmutatták, hogy a szövetségnek meg kell találnia a háborús küszöb alatti intézkedések lehetőségét is. Alapvető változásokra van szükség a Szövetség működésében ahhoz, hogy egy jól végrehajtott hibrid támadás esetén a washingtoni szerződés 5. cikkelye érvényesíthető legyen. A NATO hibrid hadviselési stratégiájában a megtámadott tagállam feladatai a támadás felismerése, a támadó azonosítása és a védekezés első intézkedései – a Szövetség azonban ezekhez csak korlátozott segítséget tud nyújtani. Ezért egy hibrid támadás során az egyes tagállamok felkészültsége még fontosabb, mint egy hagyományos erővel és eszközökkel vívott konfliktusban. A NATO hibrid hadviselési stratégiája három lábon áll: készenlét, elrettentés, védekezés (preparedness, deterrence, defence). A tanulmány ismerteti azokat az intézkedéseket, amelyeket a NATO a sikeres felkészüléshez, elrettentéshez és védekezéshez javasol.

KULCSSZAVAK: hibrid hadviselés, állam hatalmi eszközei, DIME, társadalmi alrendszerek, PMESII

BEVEZETÉS

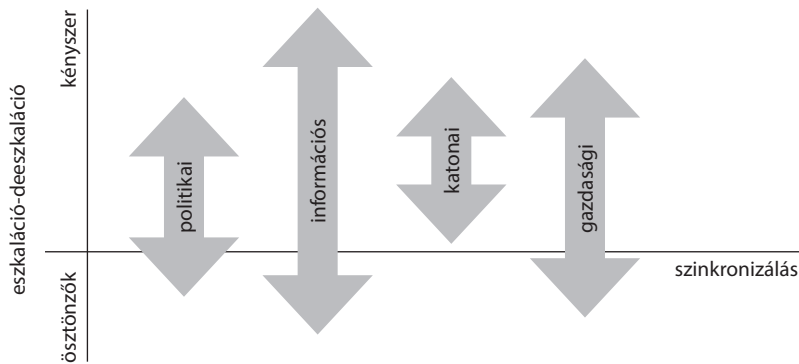
A NATO ma olyan katonai erővel rendelkezik, amely bármilyen hagyományos konfliktusban nagy valószínűséggel győzne, ezért a jelenlegi világrendet megváltoztatni akaró államok és nem állami szereplők céljaik megvalósítása érdekében kénytelenek elsősorban a nemzeti hatalom politikai, gazdasági és információs eszközeit alkalmazni.¹ Ha erőt is alkalmaznak, azt igyekeznek a háborús küszöb alatt tartani, és így háborús jellegű eredményeket elérni nyílt háború kockázata nélkül. A politikai és a katonai vezetés megzavarására, a döntési mechanizmusok megbénítására törekszenek, és olyan helyzetet teremtenek, amelyet a megtámadott állam kénytelen, a nemzetközi közösség pedig hajlandó elfogadni.

Az érdekvérvényesítés e formája hibrid hadviselés néven került a NATO fogalomtárába. Sem maga a kifejezés, sem a hadviselésnek az a formája, amelyet leír, nem új.² A katonai

¹ A NATO-doktrína a nemzeti hatalom eszközeit négy kategóriába sorolja: diplomáciai, információs, katonai és gazdasági. Ezek az államnak olyan erőforrásai és képességei, amelyekkel kedvező irányban tudja befolyásolni a nemzetközi környezetet, valamint olyan körülményeket tud teremteni és fenntartani, amelyek az alapvető nemzeti érdekeket szolgálják. A NATO-doktrína az eszközökre gyűjtőnévként a DIME (Diplomacy, Information, Military, Economics) betűszót alkalmazza. AJP-5 – Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations. NOS, 05. 2019, 1–11. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/837082/dcdc_doctrine_nato_planning_of_ops_ajp_5.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 06.)

² A kifejezést W. J. Nemeth amerikai tengerészgyalogos őrnagy mestertérzése vezette be a hadtudományba. William J. Nemeth: Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare. Monterey: Naval Postgraduate School, 06. 2002. <https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 06.)

erő és a nem katonai eszközök integrált alkalmazása, az ellenfél gyengeségeinek támadása, a propaganda, a gazdasági eszközök, a félvezetés, a szabotázs mindig részei voltak a hadviselésnek.³ Az új elem a 21. századi technológia (elsősorban a valós idejű információ és a gyors, olcsó, mindenhova elérő tömegkommunikáció), amely lehetővé teszi, hogy a támadó az egyes hatalmi eszközök erőteljesebb vagy kevésbé intenzív alkalmazása mellett az eszközök szinkronizált alkalmazásával azok hatásait integrálni is tudja, ugyanakkor az egyes eszközök intenzitásával a háborús ingerküszöb alatt marad (1. ábra). Hatalmi eszközeivel a támadó a társadalom alrendszerében⁴ azonosított kritikus gyengeségeket veszi célba.⁵

1. ábra A hatalmi eszközök integrált és szinkronizált alkalmazása (Készítette a szerző)

A NATO Oroszországnak az Ukrajna elleni műveletei nyomán kényszerült arra, hogy komolyan foglalkozzon a hibrid hadviselés kihívásaival. A 2014. évi walesi csúcstalálkozó két fő veszélyforrást azonosított.

Keleten Oroszország újraéledő nagyhatalmi ambíciói megkérdőjelezik a nemzetállamok területi szuverenitásának és a határok sérthetlenségének nemzetközi doktrínáját. Igyekeznek hátráltatni az európai politikai és gazdasági integrációt és megbontani az euroatlanti politikai és katonai szövetséget annak érdekében, hogy átformálja a nemzetközi politikai és biztonsági környezetet, visszanyerje korábbi befolyását és vezető szerepét.

Délen a nemzetközi dzsihád nevében erős nem állami szereplők támadják a Közel-Kelet, Észak-Afrika és a Száhel ingatag államait, nyomort, pusztulást, súlyos helyi fegyveres konfliktusokat és tömeges migrációt hagynak maguk után. Ideológiájuk lassan behálózza az európai muszlim közösségeket, ami a külső fenyegetés mellett belbiztonsági kihívást is jelent.⁶

³ Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. *Hadtudomány*, 2017/3–4., 3–16. http://mht.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_5-18.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 06.)

⁴ A NATO-doktrína hat társadalmi alrendszert különböztet meg: politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, információs és infrastruktúra alrendszereket. A doktrínában az összetevők rövidítése PMESII (Political, Military, Economic, Social, Infrastructure, Information). *Comprehensive Operations Planning Directive*. SHAPE, 04. 10. 2013, 1–8. <https://www.cmdrcoe.org/download.cgf.php?id=9> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 06.)

⁵ A hibrid hadviselés jellemzőit részletesen ismerteti Kiss Álmós Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. *Honvédségi Szemle*, 2019/4., 17–37. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58be696dc30542944535.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 09.)

⁶ Uwe Hartmann: The Evolution of the Hybrid Threat, and Resilience as a Countermeasure. *Research Paper No. 139*. NATO Defense College, Rome, 09. 2017. <http://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=527> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 09.); Julio Miranda Calha: Hybrid Warfare: NATO's New Strategic Challenge? *NATO Parliamentary Assembly*, 10. 10. 2015. <https://www.nato-pa.int/sites/default/files/documents/2015%20-%20166%20DSC%2015%20E%20BIS%20-%20HYBRID%20WARFARE%20-%20CALHA%20REPORT.docx> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 09.)

A NATO stratégiájának fókuszában évtizedeken át az államszövetségek közötti, nagy léptékű, hagyományos erővel és eszközökkel vívott, akár nukleáris csapásokig eszkalálódó háború állt. Ehhez igazodott a döntési mechanizmus és a szervezeti struktúra is. E paradigmába – amely a Szovjetunió felbomlása és a Varsói Szerződés megszűnése ellenére a mai napig érvényes – nehezen illeszthető be a hibrid hadviselés. A NATO kidolgozta ugyan a hibrid hadviselés elleni stratégiáját,⁷ melyet 2015. decemberben a tagállamok el is fogadtak,⁸ de ez egyelőre inkább folyamatban lévő munkának tekinthető, semmint kiforrott, sikert ígérő stratégiának. Különösen a kinetikus küszöb alatti közös védelemi intézkedések kidolgozatlanok.⁹

Egy jól megtervezett és végrehajtott hibrid támadás hosszú ideig a Szövetség döntéshozóinak ingerküszöbe alatt maradhat: amit egy megtámadott állam vezető politikusai súlyos és a nemzet biztonságát fenyegető támadásnak értékelnek, az jelentéktelennek és kezelhetőnek tűnhet egy 1000 kilométerrel távolabbi szövetséges állam fővárosában. Még akkor is nehéz lehet a szövetségeket meggyőzni arról, hogy a támadás az 5. cikkely hatálya alá tartozik, ha egyébként elismerik, hogy támadás történik, és a támadó kiléte is elég nagy biztonsággal megállapítható. Ezért kétséges (vagy inkább valószínűtlen), hogy egy hibrid támadás esetén ma érvényesíthető lenne a washingtoni szerződés 5. cikkelye.¹⁰ A megtámadott állam legfeljebb konzultációt kezdeményezhet a 4. cikkely alapján, ami a cselekvési változatok kidolgozásának első lépése lehet. E konzultáció időigényes, és lehetőséget nyújt a támadónak műveletei finomhangolására.

A NATO HIBRIDELLENES STRATÉGIÁJA

A fenyegetés jellegéhez hasonlóan a válasznak (védekezésnek) is ötvöznie kell a politikai, a katonai és a nem katonai területeket. Ennek részei a politikai kohézió, a NATO együttműködése más nemzetközi szervezetekkel, a hírszerzés és a korai előrejelzés megerősítése, a NATO felkészítése a jövő konfliktusaira, felkészülés a teljes spektrumú műveletekre, a rugalmasság, a gyorsaság és a reagálóképesség javítása. A szervezeti struktúrát, az eljárásokat és a fejlesztéseket az új kihívásokhoz kell igazítani. Újra kell gondolni az 5. cikkelyt, igazodva a modern világ követelményeihez. A stratégia alapelve, hogy a fenyegetett vagy megtámadott tagállam feladata felismerni a támadást, azonosítani a támadót, és megtenni az első védelmi intézkedéseket.¹¹ Maga a stratégia három lábon áll: *készenlét, elrettentés, védekezés* (preparedness, deterrence, defence).¹²

Annak érdekében, hogy mind a Szövetség, mind az egyes tagállamai készen álljanak a hibrid támadások elhárítására, a NATO-ban 2017-ben létrehozták az Össz nemzeti Hírszerző és Biztonsági Főosztályt (*Joint Intelligence and Security Division – JISD*). A főosztály hibrid

⁷ NATO's response to hybrid threats. NATO E-Library, 08. 08. 2019. https://www.NATO.int/cps/en/NATOhq/topics_156338.htm (Letöltés időpontja: 2020. 12. 09.)

⁸ A stratégiát lásd bővebben Szőke Diána: A NATO válaszai a hibrid hadviselésre. Honvédségi Szemle, 2019/4., 3–16. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58be69abe13250603970.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 09.)

⁹ Michael Rühle: NATO's Response to Hybrid Threats. Information Series Issue No. 148. National Institute for Public Policy, 04. 11. 2019. <https://www.nipp.org/wp-content/uploads/2019/11/IS-448.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 09.)

¹⁰ Katie Abbott: Understanding and Countering Hybrid Warfare: Next Steps for the North Atlantic Treaty Organization. University of Ottawa, Ottawa, 23. 03. 2016., 18. <https://ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/34813/1/ABBOTT%2C%20Kathleen%2020161.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 09.)

¹¹ NATO and New Ways of Warfare: Defeating Hybrid Threats. Konferencia, NATO Defense College, 29–30. 04. 2015. NDC Conference Report; Research Division – NATO Defense College; No. 03/15 – 05. 2015, Rome, 7–12. <https://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=453> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 09.)

¹² NATO's response to hybrid... i. m.

fenyegetésekkel foglalkozó elemzőrészlege minősített és nyílt források alapján elemzi a hibrid tevékenységek teljes spektrumát, és a lehetséges fenyegetésekről tájékoztatja a döntéshozókat. A hibrid hadviselés számos területével (például dezinformáció, kibernetikus fenyegetések, energiabiztonság) más NATO-főosztályok is foglalkoznak. Ezen túlmenően a NATO több kiválósági központja (Stratégiai Kommunikációs Központ – Riga, Kibervédelmi Központ – Tallinn, Energiabiztonsági Központ – Vilnius), valamint az Európai Unió Hibrid Fenyegetések Elleni Védekezés Központja is foglalkozik a hibrid fenyegetések elemzésével, és azok kezelésére javaslatokat terjeszt elő.

A hibrid fenyegetések elrettentése érdekében a NATO szorosabban fűzte együttműködését az Európai Unióval és más partnerekkel, valamint kilátásba helyezte a NATO Alapokmány 5. cikkely (közös védelem) érvényesítését hibrid támadás esetén is.¹³ Ezen túlmenően elrettentő erőt hozott létre – ez jelenleg elsősorban hagyományos képességeket és erőket jelent. Az ukrajnai események után kidolgozott egy készenléti tervet (*Readiness Action Plan* – RAP), a balti államokba és Lengyelországba pedig egy-egy többnemzeti zászlóalj-harccsoportot telepített – ez a megerősített előretolt jelenlét (*Enhanced Forward Presence* – EFP). Létrehozott továbbá egy gyorsreagálású többnemzeti alkalmi harci köteléket (*Very High Readiness Joint Task Force* – VJTF), amely napokon belül bevethető. Az EFP-erők és a VJTF gyors megerősítését a kelet-európai államokba telepített több NATO erőintegráló egység (*NATO Force Integration Unit* – NFIU) segíti.

Ha az elrettentés nem eredményes, a NATO kész segítséget nyújtani a védekezéshez. A segítség egyik formáját a hibridellenes támogatócsoportok (Counter Hybrid Support Teams) jelentik, amelyek a megtámadott állam kérése alapján célzott segítséget tudnak nyújtani a támadásra adandó válasz kidolgozásához.¹⁴ Kinetikus műveletekkel szemben azonnal reagálhatnak (a nemzeti csapatok mellett) az előretolt jelenlét zászlóaljai, és az 5. cikkely érvényesítése esetén a VJTF és további erősítés érkezik a megtámadott államba.¹⁵ A hibrid kihívásokat modellező NATO-gyakorlatok megmutatták, hogy a Szövetségnek meg kell találnia a kinetikus küszöb alatti közös védelmi intézkedések lehetőségét is.¹⁶

HIBRID TÁMADÁS VISSZAVERÉSE

Egy hibrid támadás visszaveréséhez összetársadalmi egyetértésen alapuló nemzeti hibridvédelmi stratégiára van szükség, amely összevonja a társadalom erőforrásait és kihasználja a demokrácia társadalmi erejét és kulturális tőkét. A társadalmi egyetértés csak akkor lehetséges, ha a fenyegetettség értékelésében és a védelmi intézkedések kidolgozásában és végrehajtásában a biztonsági erők (rendőrség, titkosszolgálatok, fegyveres erők) és a közigazgatás mellett részt vesznek a magánszektor, a civil szervezetek és a közéletben részt

¹³ Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11–12 July 2018. NATO E-Library, 11. 07. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm (Letöltés időpontja: 2020. 12. 09.)

¹⁴ Az első hibridellenes támogatócsoportot 2019 novemberében vetették be Montenegróban az orosz felforgató tevékenység elhárítására. Slobodan Lekic: First NATO counter-hybrid warfare team to deploy to Montenegro. Stars and Stripes, 08. 11. 2019. <https://www.stripes.com/news/first-nato-counter-hybrid-warfare-team-to-deploy-to-montenegro-1.606562> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 09.)

¹⁵ NATO's response to hybrid... i. m.

¹⁶ Rühle: i. m.

venni akaró polgárok is.¹⁷ Értelmszerűen a NATO-stratégiában meghatározott készenlét, elrettentés és védekezés nem különálló, egymást követő tevékenységek, hanem a nemzeti hibridellenes stratégia integrált, egymást kiegészítő elemei.¹⁸

Egy nemzeti hibridellenes stratégia első és alapvető célja a *kormányzás folyamatosságának fenntartása és az önálló tevékenységi képesség megőrzése* kell legyen. Ez nemcsak a kormány és a társadalom alapfunkcióit érő hibrid támadások elleni védekezés alapja, de a további célok alapfeltétele is.

Nehezebben megvalósítható cél a *hibrid támadás elrettentése*. Az önálló tevékenységi képesség megőrzése is meggyőzheti a támadót, hogy a sikerért túl magas árat kell fizetnie, de az elrettentés többet jelent, mint a magas színvonalra felfejlesztett nemzeti ellenálló képesség. Meg kell győzni a támadót, hogy a védekező fél képes és kész visszavágni és fájdalmas veszteségeket okozni.

A legtöbbet követelő stratégiai cél: *kivédeni a támadást és megakadályozni a támadó további agresszív lépéseit*. Erre az elrettentésen túli válaszra szükség lehet, mert a támadó várhatóan csak akkor fogja megváltoztatni agresszív magatartását, ha olyan válaszcsepások érik, amelyek a támadástól várt haszonnál nagyobb áldozatot követelnek.

Mivel a kritikus gyengeségek minden államban mások és a támadások intenzitása is széles skálán mozoghat, ezért kevés konkrét javaslatot lehet tenni arra, hogy egy állam hogyan készüljön fel a hibrid támadás elleni védekezésre. Az orosz, a kínai, a pakisztáni és más hibrid műveletek alapján azonban helyénvaló néhány általános irányelv megfogalmazása. Az alábbiakban röviden ismertetett intézkedéseket súlyozni lehet a potenciális támadók és a kritikus gyengeségek azonosítása alapján.¹⁹

A készenlét

A megbízható *helyzetelemzés* érdekében azonosítani kell a potenciális támadókat, elemezni kell szándékaikat és képességeiket, másfelől fel kell mérni a társadalom alrendszerének kritikus gyengeségeit. Az azonosítás és elemzés értelmszerűen a felderítő- és elhárító szervezetek és a védelmi és külügyi tárcák feladata; a kritikus gyengeségek felmérésében viszont valamennyi kormány szervnek részt kell vennie, mert ezeknek van részletekbe menő rálátásuk a hatáskörükbe tartozó szektorokra.

A kritikus gyengeségek azonosításához jó támpont a NATO-doktrínában PMESII betűszóval meghatározott hat társadalmi alrendszer, nevezetesen a politikai, a katonai, a gazdasági, a társadalmi, az információs és az infrastrukturális alrendszerek (Political, Military,

¹⁷ NATO and New Ways of Warfare... i. m.; Aapo Cederberg – Pasi Eronen: How can Societies be Defended against Hybrid Threats? Strategic Security Analysis, 09. 2015. No. 9, Geneva Center for Security Policy. https://s3.us-east-2.amazonaws.com/defenddemocracy/uploads/documents/GCSP_Strategic_Security_Analysis_-_How_can_Societies_be_Defended_against_Hybrid_Threats.pdf; Patric J. Cullen – Erik Reichborn-Jennerud: Understanding Hybrid Warfare. MCDC project, 01. 2017. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/647776/dar_mdcc_hybrid_warfare.pdf; Hybrid Threats and Asymmetric Warfare: What to Do? Konferencia, Stockholm, 14–15. 11. 2017. <http://fhs.diva-portal.org/smash/get/diva2:1186265/FULLTEXT01.pdf>; Sean Monaghan et al.: Countering Hybrid Warfare. MCDC project, 03. 2019. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/784299/concepts_mdcc_countering_hybrid_warfare.pdf (Letöltések időpontja: 2021. 02. 09.)

¹⁸ Monaghan et al.: i. m.

¹⁹ Az intézkedéseknek akkor is jelentős hozadéka van, ha nem kell hibrid támadástól tartani: hozzájárulnak a társadalmi egyensúlyhoz, a gazdasági stabilitáshoz, a természeti csapások kezeléséhez.

Economic, Social, Infrastructure, Information) elemző értékelése. A potenciális támadók azonosítása és a kritikus gyengeségek felmérése nehéz és politikai szempontból érzékeny feladatok: könnyű egy állami szervezetre vagy akár egyes személyekre – akár indokoltan, akár nem – ráfogni a kötelességmulasztást, mert úgymond nem jártak el kellő gondossággal.

A potenciális támadók képességei és a saját kritikus gyengeségek azonosítása alapján kell meghatározni azokat az objektív indikátorokat, amelyek idejekorán jelzik a hibrid támadást. A hírszerző szervezetek számára rutinfeladat a potenciális ellenfél képességeinek az elemzése és a magatartásának folyamatos figyelése, ezek alapján a normál állapotnak megfelelő alaphelyzet azonosítása, valamint a támadó szándékot jelző tevékenységek felismerése és elemzése. Mivel egy hibrid támadás elsősorban nem katonai eszközökkel történik, elsősorban nem katonai célpontokra irányul, és a támadó igyekszik észrevétlen maradni, az indikátoroknak is le kell fedniük a társadalom valamennyi alrendszerét, és nagyon érzékenyeknek kell lenniük. Meg kell határozni az egyes indikátorok küszöbértékeit is, mivel a kormány valószínűleg nem lesz képes minden egyes hibrid incidensre válaszolni; el kell dönteni, hogy milyen szintig tűrhető egy támadás és mikor indokolt a válasz. Bár a küszöbértékeket a PMESII alrendszereihez lehet igazítani (attól függően, hogy melyik alrendszerben milyen kritikus gyengeségeket azonosítottak), a hibrid műveletekre jellemző szinergia megköveteli a fenyegetések rendszerszerű elemzését.²⁰

A hírszerző szervezeteknek a hiteles helyzetértékelés érdekében folyamatosan figyelniük kell az indikátorokat és tájékoztatniuk kell a kulcsfontosságú szereplőket, akiknek köre lényegesen szélesebb, mint az egyébként szokásos szűk nemzetbiztonsági döntéshozói kör. A tájékoztatás alapján készülő helyzetértékelés bizonyos elemeit nyilván indokolt minősített információként kezelni, de az össztársadalmi hibridvédelmi stratégia csak akkor lesz valóban össztársadalmi, ha azt a társadalom részleteiben is megismerheti, végrehajtásában részt vehet.²¹

Az erős elhárító szervezet a hibrid műveletek elleni védekezés első vonala. A hibrid műveletek akkor sikeresek, ha a támadó részletes és naprakész ismeretekkel rendelkezik a megtámadott állam kritikus gyengeségeiről. A szükséges információk jelentős része nyílt forrásokon keresztül is hozzáférhető, de bizonyos ismereteket csak ügynökök útján vagy minősített rendszerek feltörésével lehet megszerezni. Ezen túlmenően kulcsszerepet betöltő tisztviselők korrumpálása, az infrastruktúra szabotálása és számos más aktív tevékenység is része a hibrid támadásnak. Az elhárító szervezet feladata megóvni a létfontosságú információkat és akadályozni az ellenfél ügynökeinek tevékenységét, megakadályozni, hogy a támadó naprakész információkat szerezzen folyamatban lévő műveletei sikeréről.²²

Létre kell hozni egy olyan *stratégiai kommunikációs struktúrát*, amely képes gyorsan kidolgozni egy olyan narratívát, amely meggyőzőbb, mint a támadó propagandatevékenysége, és a támadó zavaró tevékenysége ellenére képes minden médiacsatornán folyamatosan elérni a kulcsfontosságú közönségeket – a hazai közvéleményt, a szövetséges államok döntéshozóit és közvéleményét, a nemzetközi közösség döntéshozóit és közvéleményét, valamint lehetőség szerint a támadó közvéleményét.

A *nemzeti ellenálló képesség* a társadalom képessége arra, hogy elviseljen súlyos megrázkódtatásokat, alkalmazkodjon azokhoz, majd gyorsan talpra álljon és visszatérjen a normál állapothoz. A NATO a 2016. évi varsói csúcstalálkozón határozta meg a nemzeti ellenálló képesség kritikus alapkövetelményeit, amelyek a közös védelem nélkülözhetetlen

²⁰ Monaghan et al.: i. m. 19–22.

²¹ NATO and New Ways of Warfare... i. m.

²² Cederberg–Eronen: i. m.

feltételei. Ezek: a működőképes kormányzat; a folyamatos energiaszolgáltatás; a képesség nagy tömegek mozgásának szabályozására; a megbízható víz- és élelmiszer-ellátás; a képesség a tömeges sérülések ellátására; az ellenálló kommunikációs rendszerek; az ellenálló közlekedési infrastruktúra.²³ A magas színvonalra fejlesztett nemzeti ellenálló képesség és rugalmasság egy hibrid támadás esetén a védekezés fontos eleme, mert megnehezíti a támadó feladatát. De a hibrid fenyegetéssel szemben nem elég csak a nemzeti ellenálló képesség NATO-fogalmát alkalmazni, és annak hét pillérére alapozni a védelmet: a tágabban értelmezett fogalomkörbe tartozik a nemzeti identitás, szolidaritás és egység fenntartása, valamint a demográfiai ellenálló képesség is.

Egy hibrid kihívás a társadalmi alrendszerek gyenge, sebezhető pontjait (a társadalom megosztottságát, a kisebbségek sérelmeit, a politikai polarizációt, a korrupciót stb.) veszi célba. Ezért önmagukban az állam intézményei – az állam rendelkezésére álló erőforrások ellenére – nem elegendőek a hatékony védekezéshez. Az államtársadalmi jellegű támadásra államtársadalmi választ kell adni, amihez nélkülözhetetlen a *társadalom mozgósítása*. A mozgósítás alapja a lehető legszélesebb körű tájékoztatás. Mindenképpen indokolt megosztani a potenciális támadóra vonatkozó információkat és a tervezett védekezés legtöbb részletét, mert csak így lehet megvalósítani az államtársadalmi egyetértést.²⁴

A hibrid támadások elleni védekezésben rendkívül fontos szerep jut a magánszektornak. A gazdasági élet szereplői a hibrid támadó kiemelt célpontjai, mert rajtuk keresztül nyílik lehetősége a gazdasági alrendszer támadására. A legtöbb NATO-tagállamban ma a kritikus infrastruktúra jelentős része (akár 90%-a is) magánkézben van, és a magánvállalkozások számtalan olyan feladatot is ellátnak, amelyek valójában az állam felelősségi körébe tartoznak. Továbbá egyes államokban olyan erős a gazdasági koncentráció, hogy már egy-két nagy vállalkozás működésének akadozása is jelentős zavart okozhat az ország gazdasági életében.²⁵

Ezért a gazdasági szereplőket be kell vonni a felkészülésbe és a védekezésbe. A tulajdonosok első és legfontosabb szempontja a profittermelés. Ennek rendelik alá biztonsági intézkedéseiket is, ami hozzájárulhat a kritikus gyengeség kialakulásához. A kommunikációs hálózatok támadása esetén például csökkenhet a sávszélesség, ilyenkor a szolgáltató üzleti érdeke – a bevétel szinten tartása miatt – viszont az, hogy a szolgáltatás a lehető legtöbb ügyfél számára továbbra is elérhető legyen. A nemzeti ellenálló képesség követelménye viszont azt diktálja, hogy az állami hatóságok a sávszélesség csökkenése esetén automatikusan prioritást élvezzenek akár annak révén is, hogy az alacsonyabb prioritású ügyfelek számára szünetel a szolgáltatás. Egyszerű dolog törvényben előírni, hogy gazdasági tevékenysége mellett a magánszektornak hozzá kell járulnia a védekezéshez is, de sokkal jobb eredményre vezet, ha az állam együttműködésre törekszik, ösztönzőket – például adókedvezményt – ajánl, ellenőrzi és koordinálja a vállalkozások tevékenységét, és csak utolsó eszközként alkalmazza a törvényi kényszert.

²³ Hasit Thanky: Resilience and Civil Preparedness in a Changing Security Environment: A NATO Perspective. In: Peter A. Kiss (ed.): National Resilience: Opportunities and Challenges in a Changing Security Environment. Konferencia, Budapest, 2018. 05. 9–10. https://htkh.mil.hu/kiadvanyok/national_resilience_proceedings.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 10.)

²⁴ Cederberg–Eronen: i. m.

²⁵ Jarno Linne: Countering Hybrid Threats: Role of Private Sector Increasingly Important – Shared Responsibility Needed. Hybrid CoE, Helsinki, 28. 03. 2018. <https://www.hybridcoe.fi/publications/hybrid-coe-strategic-analysis-6-countering-hybrid-threats-role-of-private-sector-increasingly-important-shared-responsibility-needed/> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 10.)

A *civil társadalom*²⁶ és a közéletben aktív szerepet vállaló polgárok bevonása a védekezésbe megnehezíti a hibrid támadó feladatát. Az érdekvédő és jótékony szervezetek, aktivisták, tényfeltáró újságírók tevékenysége időnként kellemetlen és bosszantó lehet a politikai elit, a gazdasági élet meghatározó szereplői és a közigazgatás egyes szereplői számára, egyes nemzetközi szervezetek tevékenysége pedig kifejezetten káros is lehet. Ugyanakkor hozzájárulnak a demokrácia intézményeinek működéséhez azzal, hogy nyilvánosságra hozzák a társadalmi élet visszasságait, a sérelmeket, a visszaélést a hatalommal, a korrupciót, a bürokrácia melléfogásait és az igazságszolgáltatás hiányosságait, valamint próbálják kikényszeríteni azok korrigálását. Ez nehéz társadalmi terepet teremt a támadó számára, mert a politikai és a gazdasági folyamatok átláthatósága egyáltalán nem kedvez a hibrid műveletek sikerének.²⁷

A társadalom mozgósítása során különösen nagy figyelmet kell fordítani az *etnikai és a vallási kisebbségek* integrálására a befogadó társadalomba. Ellenkező esetben a támadó ki tudja használni az elidegenedett kisebbség sérelmeit – akár valóságok, akár képzeltek, akár mesterségesen generáltak. Az így fellázított kisebbség egyrészt a hibrid tevékenység helyi erőforrásaként afféle ötödik hadoszlop szerepet tölthet be, másrészt a hibrid támadás ürügyeként is szolgálhat: a támadó a kisebbség jogainak védelmével indokolja támadását. Oroszország politikájában például hangsúlyos elem a honfitárs-politika: mind a Grúzia elleni, jórészt hagyományos erővel és eszközökkel vívott háborúban, mind az Ukrajna elleni műveletekben, mind pedig a balti államok nem különösebben burkolt fenyegetésében az érintett országok orosz nyelvű és identitású lakosságának védelme az egyik ürügy.²⁸

A hibrid konfliktusok a békeállapot (fehér) és a nyílt háború (fekete) közötti társadalmi-politikai térben, a „szürke zónában” zajlanak: az államok távolról sem békés, de mégis a háborús küszöb alatti eszközökkel és eljárásokkal igyekeznek érvényesíteni érdekeiket, mert nem áll érdekükben a nyílt háborúig történő eskaláció.²⁹ De akár azért, mert a támadó számításába hiba csúszik, akár azért, mert a megtámadott állam létfontosságú érdekei sérülnek, az eskaláció lehetősége fennáll. Oroszország például valószínűleg nem akarta a korlátozott háború szintjéig elvinni a kelet-ukrajnai műveleteket, de amikor a körülmények

²⁶ A társadalmi élet állami intézményektől független területe: jótékony szervezetek, klubok, önkéntes csoportosulások, független egyházak és más nem állami intézmények komplex és dinamikus változó együttese, melyek állandó feszültségben vannak egymással és a kormánnyal. John Keane: *Civil Society, Definitions and Approaches*. In: Helmut Anheier – Stefan Toepler (eds.): *International Encyclopedia of Civil Society*. Springer Science+Business Media, Berlin, 2010, 461–454. http://www.johnkeane.net/wp-content/uploads/2009/01/jk_civil_society_definitions_encyclopedia.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 11.)

²⁷ Mikael Wigell: *Democratic Deterrence: How to Dissuade Hybrid Interference*. Finnish Institute of International Affairs, Helsinki, 09. 2019. https://www.fiia.fi/wp-content/uploads/2019/09/wp110_democratic-deterrence.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 11.)

²⁸ Rác András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*. KKI-Tanulmányok, 2014. <https://docplayer.hu/6612943-Oroszország-hibrid-haboruja-ukrajnaban.html>; Charles King – Neil J. Melvin: *Diaspora Politics: Ethnic Linkages, Foreign Policy, and Security in Eurasia*. *International Security*, Winter 1999/2000, 108–138.; Orysia Lutsevych: *Agents of the Russian World – Proxy Groups in the Contested Neighbourhood*. Chatham House, London, 04. 2016. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-04-14-agents-russian-world-lutsevych.pdf>; Seth B. Neville: *Russia and Hybrid Warfare: Identifying Critical Elements in Successful Applications of Hybrid Tactics*. Naval Postgraduate School, Monterey, 12. 2015. https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/47827/15Dec_Neville_Seth.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés időpontja: 2021. 02. 11.)

²⁹ John Chambers: *Countering Gray-Zone Hybrid Threats: An Analysis of Russia's 'New Generation Warfare' and Implications for the US Army*. West Point, Modern War Institute, 10. 2016. <https://mwi.usma.edu/wp-content/uploads/2016/10/Countering-Gray-Zone-Hybrid-Threats.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 11.)

azt szükségessé tették, kész volt átlépni a háborús küszöböt.³⁰ Történelmi példaként megemlíthető, hogy 1947-ben Pakisztán arra számított, hogy erővel, de a háború kockázata nélkül annektálni tudja Dzsammút és Kasmírt, de alábecsülte India reagálóképességét. Amikor indiai csapatok szálltak szembe a pakisztáni irreguláris erőkkel, a konfliktus rövid idő alatt korlátozott, de nagy intenzitású, elsősorban reguláris erőkkel vívott háborúvá vált.³¹

Az eskaláció lehetőségére tehát fel kell készíteni mind a *biztonsági erőket*, mind a fegyveres védelmet felügyelő, civil kontrollt megvalósító politikai vezetést. A felkészítés része lehetséges forgatókönyvek kidolgozása és gyakorlása, az együttműködés gyakorlása a különböző – és általában egymástól elszigetelten működő – szervezetek között, az együttműködés a szövetségesekkel, a NATO nemzeti ellenálló képességi követelményeinek teljesítése.

A hibrid konfliktus eskalációja esetén különösen fontos szerepet tölthetnek be a területvédelmi tartalékos erők. Mivel lakóhelyük körzetében teljesítenek szolgálatot, ismerik a helyi körülményeket, azonnal azonosítják az idegeneket és a normál állapottól eltérő tevékenységet. Mozgósításukkal meg lehet valósítani az állam hatalmának állandó jelenlétét az ország egész területén. Nem véletlen, hogy a hibrid kihívásnak leginkább kitett államok – így a balti államok, Lengyelország, Vietnám – jelentős erőforrásokat különítenek el milíciáik szervezésére és fenntartására.³²

Az elrettentés

Egy hibrid támadással szemben az *elrettentés* a legfontosabb eszköz, mert a várható haszonhoz képest megnöveli a kockázatot a támadó számára, és ezzel megakadályozhatja a támadás végrehajtását. A hibrid hadviselés komplikációi következtében a megtámadott államnak is szüksége van a támadáshoz, a támadóhoz és az adott helyzethez igazított, háborús küszöb alatti elrettentő eszközökre. Ugyanakkor az elrettentés hagyományos, elsősorban katonai erőn alapuló eszközei és eljárásai egy hibrid támadás esetén is létfontosságúak. Egyrészt csökkentik annak valószínűségét, hogy a támadó átlépje a háborús küszöböt, másrészt a hibrid támadásokra is visszatartó hatásuk van, különösen akkor, ha a támadó nem biztos abban, hogy hol is van az a küszöb, amely fölött már súlyos következményekkel járó, katonai eszközökkel végrehajtott válaszcsepásra kell számítania.

Olyan ellenfelekkel szemben, mint Oroszország vagy Kína, csak a nagy és erős államok képesek önállóan elrettentő eljárásokat alkalmazni. A legtöbb állam számára ez csak nemzetközi támogatással járható út. A megtámadott állam elsősorban nyilván szövetségeseitől számíthat e támogatásra, de a mai nemzetközi környezetben nem elhanyagolható az erkölcsi és a gazdasági nyomás sem, amelyet más szervezetek (például az Európai Unió, az ENSZ) képesek gyakorolni a támadóra.

³⁰ Uo.

³¹ Kiss Álmos Péter: Az első indiai–pakisztáni háború, 1947–48. Hadtudomány, 2010/elektronikus szám. http://mht.eu/hadtudomany/2010/2010_elektronikus/2010_e_16.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 11.)

³² Siddhartha Mahanta: These Baltic Militias Are Ready For War With Russia. The Atlantic, 16. 11. 2017. <https://www.theatlantic.com/photo/2017/11/baltic-anti-russian-militia/545465/>; Stephen J. Flanagan et al.: Deterring Russian Aggression in the Baltic States through Resilience and Resistance. RAND, Santa Monica, 2019. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2700/RR2779/RAND_RR2779.pdf (Letöltések időpontja: 2021. 02. 11.)

Az elrettentésnek két tág kategóriáját különböztethetjük meg: elrettentés a műveletek ellehetetlenítésével és elrettentés fájdalomkózással.³³

Az *elrettentés a műveletek ellehetetlenítésével (deterrence by denial)* során a védekező fél olyan körülményeket teremt, amelyek megakadályozzák a támadót, hogy elérje célját. A hibrid hadviselés komplikációi ellenére a támadó felismerése és céljainak, képességeinek azonosítása sokkal inkább politikai, semmint gyakorlati kihívás. Ezek alapján a megtámadott államnak lehetősége van – az általános készenlét megteremtése mellett – megszüntetni vagy fokozottan védeni azokat a kritikus gyengeségeket, amelyekre a támadó valószínűleg koncentrálni fog.

Az előző alfejezetben javasolt intézkedések végrehajtása nagy előrelépés ebbe az irányba, mert olyan műveleti környezetet teremt, amely nem kedvez a hibrid műveleteknek. Egyrészt a támadó olyan kidolgozott stratégiával és felderítő-, elhárító és védelmi rendszerekkel találja magát szemben, amelyek képesek időben felismeri a támadó szándékot, figyelmeztetni a politikai döntéshozókat, kidolgozni cselekvési változatokat és politikai döntés alapján végrehajtani azokat. Másrészt – ha a támadó mégis próbálkozik – kevés könnyen kihasználható kritikus gyengeséget tud azonosítani, mert a védekező állam hatóságai idejekorán felismerték azokat, és megtették a szükséges korrekciós lépéseket.

Az *elrettentés fájdalomkózással (deterrence by punishment)* meggyőzi a támadót, hogy célja eléréséhez túl magas árat kellene fizetnie, mert a megtámadott állam nemcsak képes, de kész is visszavágni és érzékeny veszteségeket tud okozni. Mindaddig, amíg a támadó műveletek a háborús küszöb alatt maradnak, észszerű dolog hasonló háborús küszöb alatti eszközökkel válaszolni. A támadónak ugyanúgy vannak kritikus gyengeségei, mint a megtámadott államnak. Ezeket az állam jól megválasztott hatalmi eszközeinek integrált és szinkronizált támadásával ugyanúgy ki lehet használni, mint ahogy a támadó teszi azt. A hatékony elrettentés kiindulópontja egyértelműen a támadó társadalmi alrendszerének elemzése a korábban említett PMESII szempontrendszer alapján. Mivel a támadó és a megtámadott állam kritikus gyengeségei között nincs szimmetria, várhatóan a támadás és az elrettentés célpontjai, eszközei és eljárásai között sem lesz az.

Az elrettentés akkor lehet sikeres, ha három, egymással dinamikus egyensúlyban levő, egymást folyamatosan befolyásoló és erősítő tényező: a képesség, a hitelesség és a kommunikáció érvényesül.

A *képesség* megteremtéséhez létre kell hozni azokat az eszközöket és eljárásokat, amelyekkel megbízható módon, idejekorán felismerhető a lehetséges hibrid fenyegetések széles spektruma. Létre kell hozni a kritikus gyengeségek megszüntetéséhez vagy támadásuk kivédéséhez szükséges eszközök széles tárházát. Az állam DIME hatalmi eszközrendszerén belül létre kell hozni a támadó kritikus gyengeségeit kihasználó eszközöket (például jelentős hekkképességet), amelyek összehangolt alkalmazásával válaszolni lehet a támadásra. Létre kell hozni azt a szervezeti kultúrát és koordinációs mechanizmust, amely lehetővé teszi a hibrid támadás elrettentést átfogó, összkormányzati és többnemzeti megközelítéssel.

³³ Heine Sørensen – Dorthe Bach Nyemann: Going Beyond Resilience: A revitalized approach to countering hybrid threats. Hybrid CoE Strategic Analysis 13., 11. 2018. <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/Strategic-analysis-13-Sorensen-Nyeman.pdf>; Can hybrid attacks be deterred? And if so, how do we do it? MCDC Countering Hybrid Warfare Project information note, 03. 2018. <http://mepoforum.sk/wp-content/uploads/2019/03/CHW-Information-Note-Can-Hybrid-Attacks-be-Deterred.pdf> (Letöltések időpontja: 2021. 02. 12.); Monaghan et al.: i. m. 35–49.

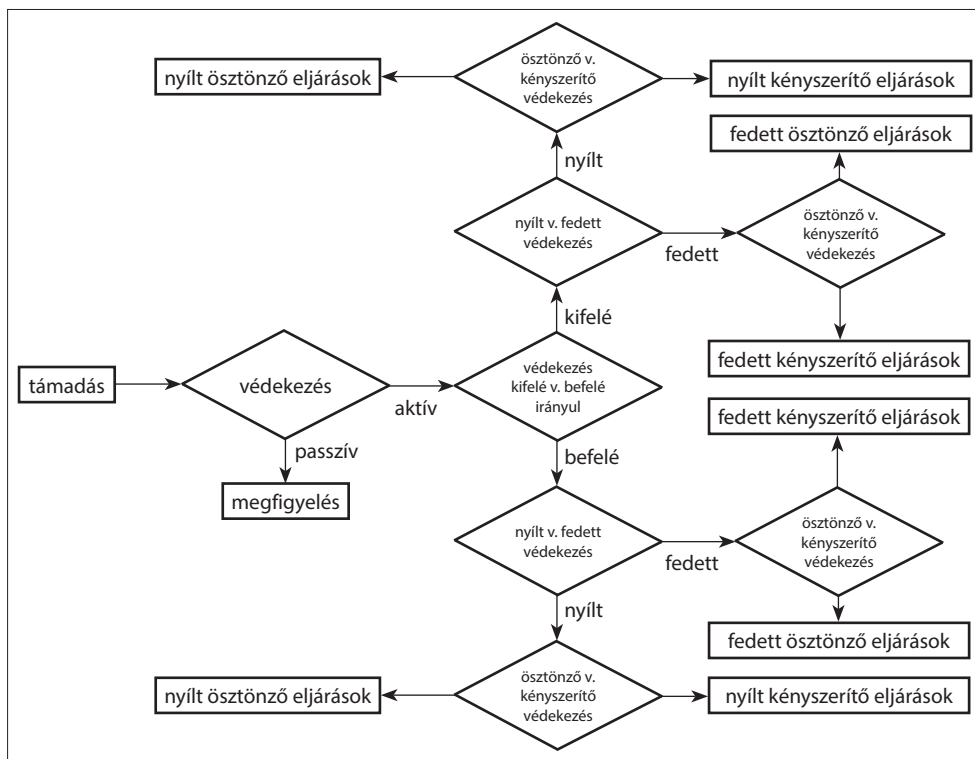
A *hitelesség* megteremtéséhez létre kell hozni az állam DIME hatalmi eszközeivel végrehajtható, de háborús küszöb alatti, összehangolt válaszcsepások cselekvési változatait, melyek politikai szempontból megvalósíthatók, és világosan jelzik az elszántságot. Meg kell erősíteni az elrettentő műveleteket támogató tényezőket (például a társadalom veszélytudatát és ellenálló képességét). Fel kell készülni a közös védekezésre és a többnemzeti tevékenységre a nemzetközi szövetségek és szerződések keretein belül. Meg kell határozni realisztikus és világosan felismerhető küszöbértékeket, amelyeken túl a támadónak számítani kell valamilyen válaszcsepásra. Mivel lehetetlen mindig minden hibrid támadást idejekorán felismerni és elrettentő eszközöket alkalmazni, ezért a túl alacsonyan meghatározott küszöbértékek tarthatatlanok lesznek, és a hitelességet fogják rontani. A tevékenység és a narratíva közötti szoros kapcsolat a hitelesség egyik alapfeltétele – ugyanakkor érdemes megfontolni, hogy a kiszámíthatatlanság is hatékony elrettentő tényező.

A *kommunikáció* tudatja a potenciális támadóval, hogy tevékenysége nem kockázatmentes. E kategóriában meg kell fontolni, hogy egy adott támadóval szemben a nyílt és világos kommunikáció vagy a nem egyértelmű helyzetet teremtő kommunikáció az eredményesebb. Ha a támadó ismeri a világosan és érthetően meghatározott küszöbértékeket, akkor kevésbé valószínű, hogy elszámítja magát, és a hibrid támadás háborús konfliktussá válik. Ugyanakkor az előre meghúzott határok ismerete növeli a határig elmenő támadás valószínűségét. A rejtett vagy nem elég világosan meghúzott határok elrettenthetik a támadót, mert kiszámíthatatlan helyzetet teremtenek, de tág lehetőséget nyújtanak a támadónak, hogy elszámítsa magát. Ugyanúgy, mint az állami funkciók más területein, a stratégiai kommunikáció kulcsai a hibrid támadás elrettentése során is a célközönség ismerete, az információs környezet kihasználása, valamint a narratíva és a tevékenység összkormányzati összehangolása.

A védekezés

Ha az elrettentés nem jár sikerrel, akkor a megtámadott államnak az eddigieknél határozottabb, erőteljesebb választ kell adnia a támadásra. Ez nem egyszerű feladat, mert a hibrid támadó igyekszik olyan helyzetet teremteni, amely pontosan a határozott, erőteljes válaszok és ellenintézkedések kidolgozását és végrehajtását nehezíti meg. Ennek ellenére a megtámadott állam nem teljesen kiszolgáltatott, vannak lehetőségei fájdalomt okozni, és ezzel az ellenfelet a támadás feladására kényszeríteni. A védekező eljárások végrehajtását megelőző döntéseket egy folyamatábrával (2. ábra) lehet illusztrálni.

A védekezés első lépéseként el kell dönteni, hogy egyáltalán indokolt-e, szükséges-e a válasz, és az eléri-e a célját, vagy nagyobb kárt okoz, mint figyelmen kívül hagyni a támadást. Nem minden hibrid támadás kíván erőteljes választ. Ha a támadás hatása csekély, ha nem lépi át a korábban meghatározott küszöbértéket, ha nem sérül a kormányzás folyamatossága és nem csökken az önálló tevékenységi képesség (tehát az első stratégiai cél megvalósul), akkor a támadást akár válasz nélkül is lehet hagyni – de ebben az esetben fokozottan figyelni kell a helyzet alakulását. Még egy küszöbértéket átlépő, hatékony támadást is indokolt lehet válasz nélkül hagyni, ha ez megakadályozza, hogy a támadó elérje célját (például a médiavisszhangot, a propagandasikert). Mérlegelni kell azt is, hogy egy határozott és erőteljes válasz mennyire veszélyeztet egyéb nemzetközi kapcsolatokat, a támadóhoz fűződő gazdasági, kulturális, etnikai és ezer más kapcsolatot, és mennyire valószínű az eszkaláció. Kockázatos döntés a támadást válasz nélkül hagyni, mert arra készítheti a támadót, hogy tovább próbálkozzon, és akár a támadás intenzitását is növelje.

2. ábra A hibrid támadás elleni védekezés döntési folyamata (Készítette a szerző)

A védekezés lehet befelé, a megtámadott állam lakossága és döntéshozói felé irányuló, például a nemzeti ellenálló képesség megerősítése, a belbiztonsági szervek fokozott tevékenysége, széles körű tájékoztatás a támadó tevékenységéről, a dezinformációról és az ellenérdekelt propagandáról. De a védekezés lehet egy ellentámadás is, amely megtorló vagy figyelmeztető szándékkal kifelé, a támadó felé irányul. Jó példa erre az izraeli vízellátó rendszer elleni iráni kibertámadás (2020. április), amelyet az izraeliek sikerrel hártottak, majd válaszként rendszerösszeomlást idéztek elő az iráni Sahíd Radzsai kikötő számítógéphálózatában, és napokra megbénították a kikötő forgalmát.³⁴

A védekező lépések lehetnek nyíltak vagy fedettek. A nyílt védekezéssel a megtámadott fél felhívja a figyelmet a támadásra, a támadó kilétére és módszereire, valamint a védekezés tényére, módszerére és eredményére. Ezzel megszerezheti a hazai közvélemény és a nemzetközi közösség – elsősorban a szövetségesek – támogatását. A nyílt védekezés kockázata, hogy a védekező eljárásokat az egyes célközönségek (különösen a nemzetközi közvélemény

³⁴ Tzvi Joffe – Yonah Jeremy Bob: Iran, Israel cyberattack exchange may continue. The Jerusalem Post, 02. 06. 2020. <https://www.jpost.com/israel-news/iran-cyberattack-on-israel-tried-to-increase-chlorine-in-water-report-629910>; Mehul Srivastava et al.: Israel-Iran attacks: 'Cyber winter is coming'. Financial Times, 31. 05. 2020. <https://www.ft.com/content/3ea57426-40e2-42da-9e2c-97b0e39dd967>; Joby Warrick – Ellen Nakashima: Officials: Israel linked to a disruptive cyberattack on Iranian port facility. The Washington Post, 18. 05. 2020. https://www.washingtonpost.com/national-security/officials-israel-linked-to-a-disruptive-cyberattack-on-iranian-port-facility/2020/05/18/9d1da866-9942-11ea-89fd-28fb313d1886_story.html (Letöltések időpontja: 2020. 12. 13.)

egyés szegmensei) eltérő módon értékelik, és a megtámadott felet fogják hibáztatni a hatásos védekezés következményeiért. A fedett védekezés lényege, hogy akár le is tagadható, mert kevesen ismerik a valós tényeket, és nincs egyértelmű bizonyíték sem a műveletre, sem a végrehajtó kilétére. Hatásos figyelmeztetés lehet a támadó döntéshozói számára, és megakadályozhatja a további hibrid támadásokat is, ha közvetlen fizikai következményei vannak. Hátránya, hogy a védekező fél átengedi a nyilvános narratíva fölötti ellenőrzést a támadónak.

További eldöntendő kérdés, hogy a védekezés elsősorban fájdalmat okozó, kényszerítő jellegű ellentámadás, vagy együttműködést kiváltó ösztönző legyen. Az ellentámadásban rejlő kockázat a nem szándékolt vertikális eszkaláció, de ugyanez lehet az ösztönzők alkalmazásának következménye is, ha a támadó azt gyengéségnek tekinti. A kényszerítő és ösztönző eszközök együttes alkalmazása lehet a legsikeresebb, különösen akkor, ha a védekező fél kreatív módon alkalmazza az állami hatalom eszközeit a támadó társadalmi alrendszerének gyengéségeivel szemben. A támadás és az ellentámadás a legkritikább esetben szimmetrikus: mind a támadó, mind a védekező az ellenfél kritikus gyengéségeit veszi célba saját hatalmi eszközei közül a legerősebbekkel. Kivételes esetnek tekinthetjük a korábban idézett iráni kibertámadást az izraeli infrastruktúra ellen, amire egy izraeli kibertámadás volt a válasz az iráni infrastruktúra ellen.

A fentiek egyszerűnek tűnnek, de a valóságban a döntési folyamat rendkívül bonyolult, mert abban részt kell venniük az állam hatalmi eszközeit felügyelő tárcáknak és kormányservezeknek, melyek a mindennapi politikában egymással versenyeznek és egymástól silószerűen elkülönülnek. De részt vesznek benne nem állami szervezetek és intézmények is, amelyeket a központi hatalom csak korlátozottan tud irányítani és ellenőrizni. A döntésekhez figyelembe kell venni számtalan tényezőt, és meg kell barátkozni a gondolattal, hogy a döntést megalapozó információk valószínűleg hiányosak. El kell fogadni, hogy lesznek helytelen döntések, és egyes helytelen döntések eszkalációhoz vezethetnek.

BEFEJEZÉS

Minden állam társadalmi alrendszerében vannak sebezhető pontok. Ezeknek mindaddig csak belpolitikai jelentőségük van, amíg egy külső vagy belső ellenség/ellenfél ki nem használja azokat az állami hatalom meggyengítésére, a kormány tekintélyének rombolására, a társadalom bomlasztására, katonai, politikai vagy gazdasági előnyök kieroszakolására. Magyarország társadalmi alrendszerében is vannak kritikus gyengéségek, amelyeket egy ellenérdekelt fél – akár állami, akár nem állami szereplő – kihasználhat. Csak néhány kiragadott példa: a határon túli magyar kisebbségeket egy támadó túszként használhatja; a kritikus infrastruktúra egyes elemei sebezhetőek; az energiaellátás nagyrészt egy forrásra támaszkodik; erős a gazdasági koncentráció (a GDP 80%-át 50 vállalat termeli meg).³⁵

Oroszország – a walesi csúcstalálkozón azonosított keleti veszélyforrás – számára Magyarország vonzó célpont lehet, mert sikeres hibrid műveletekkel megronthatja az ország kapcsolatát a NATO-val és az Európai Unióval. Valószínűtlen, hogy ez bármelyik szervezet felbomlásához vezetne, de minden bizonnyal megnehezítené döntési folyamataikat.

A sebezhető pontok Magyarország társadalmi alrendszerében, a hibrid műveletek természetű és a NATO-támogatás bizonytalansága megköveteli, hogy a döntéshozó testületek

³⁵ Pataki János: Terrorizmus, mint biztonsági probléma, a kritikus infrastruktúra védelmi szabályainak tükrében. PhD-értekezés. NKE HDI, Budapest, 2017, 105. https://hkk.uni-nke.hu/document/hkk-uni-nke-hu/FINAL_Pataki_muhelyvita_dolgozat.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 11.)

és az ország biztonságát és stabilitását garantáló intézmények a lehető legtöbb ismerettel rendelkezzenek a hibrid hadviselésről. Ez a feladat viszont alapos elméleti és gyakorlati felkészülést igényel mind egyéni, mind intézményi szinten.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abbott, Katie: *Understanding and Countering Hybrid Warfare: Next Steps for the North Atlantic Treaty Organization*. University of Ottawa, Ottawa, 23. 03. 2016. <https://ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/34813/1/ABBOTT%2C%20Kathleen%2020161.pdf>
- AJP-5 – Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations. NOS, 05. 2019, 1–11. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/837082/dcdc_doctrine_nato_planning_of_ops_ajp_5.pdf
- Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11–12 July 2018. NATO E-Library, 11. 07. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm
- Calha, Julio Miranda: *Hybrid Warfare: NATO's New Strategic Challenge?* NATO Parliamentary Assembly, 10. 10. 2015. <https://www.nato-pa.int/sites/default/files/documents/2015%20-%20166%20DSC%2015%20E%20BIS%20-%20HYBRID%20WARFARE%20-%20CALHA%20REPORT.docx>
- Can hybrid attacks be deterred? And if so, how do we do it? MCDC Countering Hybrid Warfare Project information note, 03. 2018. <http://mepoforum.sk/wp-content/uploads/2019/03/CHW-Information-Note-Can-Hybrid-Attacks-be-Deterred.pdf>
- Cederberg, Aapo – Eronen, Pasi: *How can Societies be Defended against Hybrid Threats?* Strategic Security Analysis, 09. 2015. No. 9, Geneva Center for Security Policy. https://s3.us-east-2.amazonaws.com/defenddemocracy/uploads/documents/GCSP_Strategic_Security_Analysis_-_How_can_Societies_be_Defended_against_Hybrid_Threats.pdf
- Chambers, John: *Countering Gray-Zone Hybrid Threats: An Analysis of Russia's 'New Generation Warfare' and Implications for the US Army*. West Point, Modern War Institute, 10. 2016. <https://mwi.usma.edu/wp-content/uploads/2016/10/Countering-Gray-Zone-Hybrid-Threats.pdf>
- Comprehensive Operations Planning Directive. SHAPE, 04. 10. 2013, 1–8. <https://www.cmdrcoe.org/download.cgf.php?id=9>
- Cullen, Patric J. – Reichborn-Jennerud, Erik: *Understanding Hybrid Warfare*. MCDC project, 01. 2017. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/647776/dar_mcdc_hybrid_warfare.pdf
- Flanagan, Stephen J. – Osburg, Jan – Binnendijk, Anika – Kepe, Marta – Radin, Andrew: *Deterring Russian Aggression in the Baltic States through Resilience and Resistance*. RAND, Santa Monica, 2019. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2700/RR2779/RAND_RR2779.pdf
- Hartmann, Uwe: *The Evolution of the Hybrid Threat, and Resilience as a Countermeasure*. Research Paper No. 139. NATO Defense College, Rome, 09. 2017. <http://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=527>
- Hybrid Threats and Asymmetric Warfare: What to Do? Konferencia, Stockholm, 14–15. 11. 2017. <http://fhs.diva-portal.org/smash/get/diva2:1186265/FULLTEXT01.pdf>
- Keane, John: *Civil Society, Definitions and Approaches*. In: Anheier, Helmut – Toepler, Stefan (eds.): *International Encyclopedia of Civil Society*. Springer Science+Business Media, Berlin, 01. 2010, 461–454. http://www.johnkeane.net/wp-content/uploads/2009/01/jk_civil_society_definitions_encyclopedia.pdf

- King, Charles – Melvin, Neil J.: *Diaspora Politics: Ethnic Linkages, Foreign Policy, and Security in Eurasia*. International Security, Winter 1999/2000, 108–138.
- Kiss Álmós Péter: *A hibrid hadviselés természetrajza*. Honvédségi Szemle, 2019/4., 17–37. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58be696dc30542944535.pdf>
- Kiss Álmós Péter: *Az első indiai–pakisztáni háború, 1947–48*. Hadtudomány, 2010/elektronikus szám. http://mhtt.eu/hadtudomany/2010/2010_elektronikus/2010_e_16.pdf
- Lekic, Slobodan: *First NATO counter-hybrid warfare team to deploy to Montenegro*. Stars and Stripes, 08. 11. 2019. <https://www.stripes.com/news/first-nato-counter-hybrid-warfare-team-to-deploy-to-montenegro-1.606562>
- Limnell, Jarno: *Countering Hybrid Threats: Role of Private Sector Increasingly Important – Shared Responsibility Needed*. Hybrid CoE, Helsinki, 28. 03. 2018. <https://www.hybridcoe.fi/publications/hybrid-coe-strategic-analysis-6-countering-hybrid-threats-role-of-private-sector-increasingly-important-shared-responsibility-needed/>
- Lutsevych, Orysia: *Agents of the Russian World – Proxy Groups in the Contested Neighbourhood*. Chatham House, London, 04. 2016. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-04-14-agents-russian-world-lutsevych.pdf>
- Mahanta, Siddhartha: *These Baltic Militias Are Readying For War With Russia*. The Atlantic, 16. 11. 2017. <https://www.theatlantic.com/photo/2017/11/baltic-anti-russian-militia/545465/>
- Monaghan, Sean – Cullen, Patrick – Wegge, Njord: *Countering Hybrid Warfare*. MCDC project, 03. 2019. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/784299/concepts_mcdc_countering_hybrid_warfare.pdf
- NATO and New Ways of Warfare: Defeating Hybrid Threats. Konferencia, NATO Defense College, 29–30. 04. 2015. NDC Conference Report; Research Division – NATO Defense College; No. 03/15 – 05. 2015, Rome, 7–12. <https://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=453>
- NATO's response to hybrid threats. NATO E-Library, 08. 08. 2019. https://www.NATO.int/cps/en/NATOhq/topics_156338.htm
- Nemeth, William J.: *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare*. Monterey: Naval Postgraduate School, 06. 2002. <https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf>
- Neville, Seth B.: *Russia and Hybrid Warfare: Identifying Critical Elements in Successful Applications of Hybrid Tactics*. Naval Postgraduate School, Monterey, 12. 2015. https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/47827/15Dec_Neville_Seth.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Pataki János: *Terrorizmus, mint biztonsági probléma, a kritikus infrastruktúra védelmi szabályainak tükrében*. PhD-értekezés. NKE HDI, Budapest, 2017. https://hhk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/FINAL_Pataki_muhelyvita_dolgozat.pdf
- Rácz András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*. KKI-Tanulmányok, 2014. <https://docplayer.hu/6612943-Oroszország-hibrid-haboruja-ukrajnaban.html>
- Rühle, Michael: *NATO's Response to Hybrid Threats*. Information Series Issue No. 148. National Institute for Public Policy, 04. 11. 2019. <https://www.nipp.org/wp-content/uploads/2019/11/IS-448.pdf>
- Simicskó István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. Hadtudomány, 2017/3–4., 3–16. http://mhtt.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_5-18.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2017.27.3–4.3
- Sørensen, Heine – Nyemann, Dorthe Bach: *Going Beyond Resilience: A revitalized approach to countering hybrid threats*. Hybrid CoE Strategic Analysis 13., 11. 2018. <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/Strategic-analysis-13-Sorensen-Nyeman.pdf>
- Srivastava, Mehul – Bozorgmehr, Najmeh – Manson, Katrina: *Israel-Iran attacks: 'Cyber winter is coming'*. 31. 05. 2020. Financial Times. <https://www.ft.com/content/3ea57426-40e2-42da-9e2c-97b0e39dd967>

- Szőke Diána: *A NATO válasza a hibrid hadviselésre*. Honvédségi Szemle, 2019/4., 3–16. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58be69abe13250603970.pdf>
- Thankey, Hasit: *Resilience and Civil Preparedness in a Changing Security Environment: A NATO Perspective*. In: Kiss, Peter A. (ed.): *National Resilience: Opportunities and Challenges in a Changing Security Environment*, konferencia, Budapest, 2018. 05. 9–10. https://htkh.mil.hu/kiadvanyok/national_resilience_proceedings.pdf
- Tzvi, Joffre – Yonah, Jeremy Bob: *Iran, Israel cyberattack exchange may continue*. The Jerusalem Post, 02. 06. 2020. <https://www.jpost.com/israel-news/iran-cyberattack-on-israel-tried-to-increase-chlorine-in-water-report-629910>
- Warrick, Joby – Nakashima, Ellen: *Officials: Israel linked to a disruptive cyberattack on Iranian port facility*. The Washington Post, 18. 05. 2020. https://www.washingtonpost.com/national-security/officials-israel-linked-to-a-disruptive-cyberattack-on-iranian-port-facility/2020/05/18/9d1da866-9942-11ea-89fd-28fb313d1886_story.html
- Wigell, Mikael: *Democratic Deterrence: How to Dissuade Hybrid Interference*. Finnish Institute of International Affairs, Helsinki, 09. 2019. https://www.fiaa.fi/wp-content/uploads/2019/09/wp110_democratic-deterrence.pdf

Csurgó Attila ezredes:

AZ ERŐK MEGÓVÁSA NAPJAINK MŰVELETI KÖRNYEZETÉBEN

„Az államok közötti nyílt háborúkat számos esetben nehezen kategorizálható konfliktusok váltják fel. Egyre nagyobb teret nyer az aszimmetrikus és a hibrid hadviselés, amelyek révén feltörekvő vagy újra megerősödő államok, illetve nem állami szereplők katonai és nem katonai eszközök változatos kombinációját alkalmazva kívánják érvényesíteni érdekeiket, sokszor leplezett módon.”
Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája¹

DOI: [10.35926/HSZ.2021.3.3](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.3.3)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az erők megóvása mint fogalom 2004 óta változatlan mind a hazai, mind a 2019-ben kiadott NATO-meghatározások és -definíciók gyűjteményében. A hadviselésben azonban jelentős változások figyelhetők meg, az indirekt eljárások mindjobban háttérbe szorítják a hagyományos vagy direkt eljárási módozatokat. Az információs technológiában tapasztalható rohamos fejlődés határozza meg korunk társadalmát. A társadalom változása – mint a korábbi korszakokban is – napjainkban is hatással van a hadviselésére. A társadalmi tudat befolyásolása már esetenként túlszámolja a precíziós fegyverek hatásfokát. A háborút már nem feltétlenül az ellenfél katonai erejének sikeres rombolása határozza meg, hanem az állam funkcióira és a társadalom egészére mért átfogó csapások. A hadviselés újszerű formája egy folyamatosan változó, kiszámíthatatlan műveleti környezetet teremt, amely napjainkban – a szerző megítélése szerint – hatással van az erők megóvására.

KULCSSZAVAK: erők megóvása, hadviselés, fenyegetettség, információ, hibrid, nemlineáris háború, stratégia

BEVEZETÉS

Az erők megóvása mint feladatrendszer a fegyveres erők minden szintjén fogalmaz meg rendszabályokat, feladatokat. Fogalmát tekintve: *„mindazon rendszabályok és eljárások összessége, amelyek végrehajtásának célja, hogy csökkentsék a saját személyi állomány, a létesítmények, a felszerelések, a hadműveletek és az információk sérülékenységét bármilyen ellenséggel és fenyegetéssel szemben minden helyzetben, ezzel megőrizve a saját cselekvési*

¹ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny 2020. évi 81. szám, V. fejezet, 46. pont. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6c9e9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/letoltes> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 07.)

szabadságot és a saját haderők műveleti hatékonyságát. E célok a kockázati tényezők helyes és folyamatos kezelésével érhetőek el.”² A Kovács Tibor révén értelmezett fogalom teljesen összhangban van a NATO 2019. évi fogalmi értelmezések gyűjteményében meghatározottakkal.³ Ugyanakkor az Amerikai Egyesült Államok Összhaderőnemi Műveleti Szabályzata átfogóbban határozza meg az erők megóvását, miszerint annak célja a küldetéssel összefüggő katonai és civil személyi állomány túlélőképességének és hatékonyságának megőrzése, ideértve a létesítmények, felszerelések, információk és infrastruktúra megőrzését a műveleti területen és annak határain túl is.⁴

Az erők megóvásának alapját tehát a fenyegetettség vizsgálatából levont következtetések, az azokra épülő kockázatelemzés értékeléséből származó – ami magában foglalja a saját kockázatvállalást –, azok várható következményeinek csökkentése érdekében kialakított és összehangolt szabályok összessége képezi. Az amerikai összhaderőnemi műveletekben szerzett jelentős tapasztalatokat figyelembe véve az erők megóvása rendszabályainak kialakítása a műveleti terület határain túl – ami a kockázatelemzés szélesebb körére utal – teljesen más megközelítésbe helyezi a rendszabályok kimunkálását, különösen akkor, ha azt korunk „nehezen kategorizálható” műveleti környezetében vizsgáljuk.

Tanulmányom arra az elméleti kiindulási alapra épül, hogy korunk hadviselése – elnevezésétől függetlenül – olyan összetetten és átfogóan alkalmazza a hagyományostól eltérő eljárásokat, hogy az döntően befolyásolja az összhaderőnemi műveleti terület globális környezetét is. Az új generációs, aszimmetrikus, nemlineáris, hibrid, korlátok nélküli, rendhagyó, nem konvencionális és irreguláris kifejezések mind felbukkannak, amikor a 21. század hadviselési formáit vizsgáljuk. Viktor Morris⁵ szerint a hadviselés két általános formával határozható meg: hagyományos és irreguláris, ahol az utóbbira többnyire jellemző a hibrid eljárások tárházának alkalmazása a kitűzött politikai és katonai célok elérése érdekében. Morris az irreguláris hadviselést az állami és nem állami szereplők közötti erőszakos harcra definiálja, amely a legitimitásért és az érintett lakosság felett gyakorolt befolyásért zajlik. Az irreguláris hadviselés az indirekt megközelítést és az aszimmetrikus eszközök használatát részesíti előnyben. Az irreguláris hadviselés központi eleme minden olyan hagyományostól eltérő tevékenység, amely lehetővé teszi egy ellenállási mozgalom vagy felkelés számára a kormány vagy a megszálló hatalom megzavarását vagy megdöntését azáltal, hogy együttműködik bármely kormányellenes erővel egy általuk kontrollálni kívánt területen.⁶

Morris megállapításainál egyértelmű, hogy azok az Irakban és Afganisztánban szerzett tapasztalatait tükrözik. Jelen tanulmányban a globális környezeti hatások megértése igen fontos, ezért a tanulmány a hadviselés nemlineáris vagy hibrid formáját veszi alapul, amelyek módszereikben legjobban jellemzik az államok közötti, hagyományostól eltérő hadviselési

² Kovács Tibor: A túlélőképesség fokozásának műszaki feladatai. *Hadtudomány*, 2004/1., 114–122.

³ Force Protection – az erők megóvása angolul – definíciója. AAP-06 (STANAG 3680) NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French) NSO, 2019, 55.

⁴ Joint Publication (JP) 3-0, Joint Operations. The Joint Staff, Washington, DC, III-30–III-31., 11. 06. 2011. https://www.benning.army.mil/mssp/security%20topics/Global%20and%20Regional%20Security/content/pdf/jp3_0.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 07.)

⁵ Victor R. Morris az irreguláris hadviselés és az abból származó fenyegetések elhárítására szakosodott oktató az Összhaderőnemi Többnemzeti Felkészítési Központban (Grafenwoehr, Németország).

⁶ Victor R. Morris: Grading Gerasimov: Evaluating Russian Nonlinear War Through Modern Chinese Doctrine. *Small Wars Journal*, 17. 09. 2015. <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/grading-gerasimov-evaluating-russian-nonlinear-war-through-modern-chinese-doctrine> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 14.)

formát. A nemlineáris hadviselést folytató állam átfogó stratégiai megközelítést alkalmaz, ahol a konfliktus fegyveres összecsapásai csak az ellenség közvetett gyengítésére szolgálnak. Az átfogó stratégiai megközelítés alapja a tervek és az irányelvek, valamint az eljárásmodok összehangolása, és magában foglalja az állam szándékos erőfeszítéseit a politikai, katonai, diplomáciai és gazdasági eszközök kiaknázására az adott állam nemzeti érdekének előmozdítása végett;⁷ vagyis a politikai, diplomáciai, gazdasági és a katonai stratégia összehangolása és azok részenkénti vagy együttes alkalmazása – az adott időpillanatban kínálkozó lehetőségek kihasználásával – a kitűzött politikai cél elérése érdekében.

Mindezek alapján a tanulmány a hadviselés újszerű formájának vizsgálatával azt kívánja bizonyítani, hogy az erők megóvása rendszabályainak tervezésekor a műveleti terület szélesebb értelmezésére van szükség. Ezzel bizonyítva azt is, hogy a védelem kialakításakor nemcsak a hadszíntéren tevékenykedő erők viszonylagos biztonságát, hanem a politikai cselekvési szabadság feltételeit is figyelembe kell venni.

A HADVISELÉS INDIREKT FORMÁJA

A 21. század háborúit görcső alá véve és a háború kettős természetének clausewitzi elkülönítéséből kiindulva megkülönböztetünk direkt és indirekt hadviselést.⁸ Míg az előbbi célja az ellenfél megsemmisítése, addig az utóbbi korlátozott, és alapvetően az ellenfél kifárasztására irányul, ugyanakkor mindkettő a politikai célok megvalósítására törekszik. Az utóbbi évtizedekben a politikai célok elérése jelentős mértékben megváltozott mind a háború formái, mind pedig az alkalmazott eszközök tekintetében.⁹ A porosz katonai gondolkodó, Carl von Clausewitz tanait továbbra is rendezőelvként alkalmazva: „*a háború a politika más eszközökkel való folytatása*”, ez az idézet alapvetően determinálja, hogy a politika a kijelölt céljainak elérése érdekében akár katonai erőt is alkalmaz. „*A politika tehát kijelöli a célt, amelyet a háborúval mint eszközzel kíván elérni*” – foglalja össze Forgács Balázs. A továbbiakban a politikai cél és annak elérését szolgáló eszközrendszer vizsgálata során jut el az Eberhard Kessel 20. századi német kutató által megfogalmazottakhoz, amikor a clausewitzi tanokhoz kapcsolódva rámutat: „*a háború jellege a politikai célkitűzés jellegétől függ, vagy még inkább függhet, ahogyan fordítva, már a politikai célt is befolyásolja a politikai állapot jellege, amely politikai állapotból a háború ered*”. Forgács kiemeli, hogy a háború céljának kitűzése is a politikai szándékot tükrözi, ebből kiindulva rámutat Kessel megállapítására: „*a politika a háború vezetését nem engedi ki kezéből*”, valamint annak felismerésére, hogy „*az adott kor szelleme, kultúrája hatással van annak hadviselésére is*”.¹⁰

Mindezek alapján először meg kell vizsgálnunk a 21. századra jellemző hadviselés szellemét és kultúráját, hogy megértsük annak formáját. A 21. század vizsgálatát arra a tényre kell alapozni, hogy az információs technológia rohamos változása elképesztő mértékben határozza meg a fejlődést. A változás mind a gazdaságra, mind a társadalomra hatást gyakorol, az új technológiák által biztosított közösségi felületeken történő érintkezés pedig a személyes kontaktusra épülő kapcsolattartást mindinkább háttérbe szorítja. „*A technológiai*

⁷ Tad A. Schnauffer II: Redefining Hybrid Warfare: Russia's Nonlinear War against the West. *Journal of Strategic Security*, Vol. 10, No. 1, 2017, 17–31. <https://scholarcommons.usf.edu/jss/vol10/iss1/3/> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 14.)

⁸ Forgács Balázs: A háború és a politika viszonyrendszere. In: Göcze István (szerk.): *A háború és a politika viszonyrendszere*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 121.

⁹ Uo. 123–124.

¹⁰ Uo. 130.

megközelítés szerint azért élünk információs társadalomban, mert a társadalmi együttélés minden területén elterjedtek és egyre fontosabb szerepet játszanak az információs és kommunikációs technológiák, amelyek alapjaiban alakították át a társadalmak működését, beleértve a politikát, a gazdaságot, a kultúrát és a hétköznapi életet is.”¹¹ Természetesen a technológia ilyen irányú fejlődése a hadviselésre is kifejti hatását.

Szendy István így fogalmaz: „A közösségi média és a kapcsolt technológiák helyettesítik a precíziós tölteteket, az agresszor sebészeti pontosságú beavatkozásainak műveleti központi elemeivé mindinkább a Facebook-oldalak és chat-szobák válnak.”¹² Majd kiemeli, hogy a „valódi támadók” már nem szemtől szembe, nem közvetlenül, hanem indirekt módszerek alkalmazásával „konfrontálódnak egy nagyhatalom hátországával”. Ugyanakkor rávilágít, hogy a hadviselésnek ez az újszerű formája kevésbé költséges, míg politikai szempontból könnyebben védhető. Az általa „új hadviselésként” kategorizált formát arra az elméletre építi, amely lehetőség szerint elkerülhetővé teszi a hagyományos és különösen a direkt hadviselés végrehajtásának szükségességét. A hadviselés általa jellemzett formája a kaoszelméletre épülve annak kiszámíthatatlanságával teszi a konfliktust mindinkább indirektté, ezáltal biztosítva a támadó részére az ellenfél nemzeti identitástudaton alapuló, a társadalmi közösség komplex védelmét biztosító képességeinek megtörését. A fenti elméletre alapuló gyakorlat megtestesülését „hibrid háborúnak” nevezi.¹³ A hadviselés új formájának kidolgozását Szendy az Amerikai Egyesült Államokhoz köti. Kiemeli, hogy a hibrid forma lehetővé tette Washington számára, hogy adott térségekben a szövetséges országokra támaszkodva, illetve azokat felhasználva destabilizáló műveleteket vezessen, amennyiben a célkitűzés túl költséges vagy politikailag érzékeny számára.¹⁴ A hibrid hadviselés elméletének vitája különösen Izraelnek a Hezbollah ellen 2006-ban Libanonban vívott háborúja után gyorsult fel. A katonai teoretikusok rámutattak¹⁵ arra a tényre, hogy a háború során nemcsak a katonák, de a média is érzekelte, hogy a konfliktusban alkalmazott eljárások különböznek a felkelők és egy technikailag fejlett hadsereg között a korábbi háborúkban megszokottaktól.

Az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei hasonló fenyegetettséggel találkoztak az Afganisztánban és Irakban zajló műveletekben is. A felkelők ezekben a konfliktusokban – bár alapvetően a hagyományostól eltérő harcjelzéseket alkalmaztak – képesek voltak a hagyományos eljárásokat bűnözői módszerekkel ötvözni a remélt siker elérése érdekében.¹⁶ A hibrid hadviselés fogalmát 2011-re a szárazföldi erők harcszabályzata a következőképpen foglalta össze: „A reguláris és az irreguláris erők, valamint a bűnözői módszerek sokféle

¹¹ Pintér Róbert: Úton az információs társadalom megismerése felé. In: Pintér Róbert (szerk.): Az információs társadalom – Az elmélettől a politikai gyakorlatig. Gondolat – Új Mandátum, Budapest, 2007, 23. <https://mek.oszk.hu/05400/05433/05433.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 07.)

¹² Szendy István: A hadviselés, mint tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategória. Hadtudomány, 2017/3–4., 118. http://mht.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_108-131.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 07.)

¹³ Uo.

¹⁴ Uo. 119.

¹⁵ Steven Erlanger – Richard Opiel: A Disciplined Hezbollah Surprises Israel with Its Training, Tactics and Weapons. The New York Times, 07. 08. 2006. <https://www.nytimes.com/2006/08/07/world/middleeast/07hezbollah.html>; Frank G. Hoffman: Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, 12. 2007. http://www.potomacinstiute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (Letöltések időpontja: 2020. 10. 14.)

¹⁶ Schnauffer II: i. m. 18.

és dinamikus kombinációja, illetve az erők és módszereik kombinációjának egyesítése a kölcsönösen előnyös hatások elérése érdekében.”¹⁷

Mindez tartott 2014-ig, amikor „...az Oroszország által Ukrajnában folytatott furcsa, korábban nem ismert irreguláris hadviselési módot kezdetben számos néven emlegették az eseményeket kommentálók, ám mára leginkább a »hibrid háború«, illetve a »nemlineáris háború« elnevezés terjedt el”¹⁸ – fogalmaz Rácz András.

HIBRID VAGY NEMLINEÁRIS HÁBORÚ

A hibrid háború mint kifejezés elsősorban azt tükrözte, hogy nem állami szereplők harcolnak az állammal vagy koalícióba tömörült államokkal, amelyek döntően konvencionális módszereket alkalmaznak. Az Oroszország által alkalmazott stratégiai eljárásrend azonban már más, mint a hibrid hadviselés addig elfogadott terminológiája. Oroszország mint szuverén állam nemzetközi elismeréssel rendelkezik, elfogadja a nemzetközi jogot, saját kereskedelmi hálózattal bír, bővelkedik természeti erőforrásokban, törvényes kormánya van és olyan diplomáciai kapcsolatrendszere, amely összehasonlíthatatlanul fejlettebb szintű a nem állami szereplőkéhez képest.¹⁹ Tehát rendelkezik jelentős politikai, katonai, gazdasági, diplomáciai és információs erőforrásokkal. Az Oroszország által Ukrajnában folytatott irreguláris hadviselés jellemzője a nemzet rendelkezésre álló erőforrásainak a politikai cél elérése érdekében történő összehangolt, koordinált alkalmazása. Az alapvetően politika által irányított, az erőforrások ilyen egybehangolt alkalmazását Liddell Hart a „nagystratégia elméletében” fogalmazta meg.²⁰

Mint arra jelen tanulmány bevezetőjében már történt utalás, a nemlineáris hadviselést folytató állam átfogó stratégiai megközelítést alkalmaz, amelynek alapja a tervek és irányelvek, valamint eljárásmodok összehangolása, beleértve az állam szándékos erőfeszítéseit a politikai, katonai, diplomáciai és gazdasági eszközök kiaknázására az adott állam nemzeti érdekének előmozdításáért. Tehát a politikai és a stratégiai célok elérésében megnövekedett a nem katonai eszközök szerepe, és ahogy Geraszimov tábornok fogalmazott a 2013-ban megjelent cikkében: a nem katonai eszközök hatékonysága gyakran meghaladja a fegyverek erejét.²¹ Geraszimov az erő alkalmazásának nem a nyílt módjait részesíti előnyben, hanem az indirekt módszerek alkalmazására helyezi a hangsúlyt, valamint fontosnak tartja a konfliktus kiterjesztését az információs térre is.²² Az információs tér felhasználása az alkalmazott erők és eszközök valós idejű koordinációját segíti, és célja a megtámadott állam működésének gyengítése, különösen a kormány hiteltelenítése, ezáltal megosztottság kialakítása a társadalmon belül. Az orosz–ukrán konfliktusban folyó információs kampányt hitelesen mutatja a NATO Stratégiai Kommunikációs Kiválósági Központ összefoglaló jelentése, amely hangsúlyozza, hogy nemcsak állami szinten folyt az orosz dezinformáció elleni harc, hanem

¹⁷ U.S. Army, Field Manual 3-0 Operations C-1. GPO, Washington DC, 2011, 1. fejezet 5. pont.

¹⁸ Rácz András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Tanulmányok T-2014/1., 2014. 10. 14., 4. <https://docplayer.hu/6612943-Oroszország-hibrid-haboruja-ukrajnaban.html> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 09.)

¹⁹ Schnauffer: i. m. 19.

²⁰ B. H. Liddell Hart: Stratégia. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002, 493.

²¹ Rácz: i. m. 6.; Valerij Geraszimov: Cennoszty nauki v predvigenyii. Vojenno-promislenij kurjer, 2013/8. http://www.vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 11. 05.)

²² Rácz: i. m. 6.

aktivisták és más nem kormányzati szervezetek összefogásával weboldalakat hoztak létre, hogy hitelesen cáfolják az Oroszország felől áramló hamis híreket.²³

A kialakult bizonytalanság teremt lehetőségeket az agresszor számára a válság mélyítésére. Schnauffer hangsúlyozza, hogy a nemlineáris műveletekben a lehetőségek kihasználása a kritikus elem. Az agresszor műveletei nem az előre megtervezett támadásokra épülnek, hanem a hadviselés egy olyan formáját alkotják, ahol támadások csak akkor valósulnak meg, ha fennáll a siker esélye, azaz a lehetőség adott.²⁴ Schnauffer fenti megállapítása összhangban van Szendy káoszelméletre épülő megállapításával, hiszen az adott lehetőség megragadása és kihasználása tervszerűtlenséget mutat, ezért kiszámíthatatlan. Tehát a kiszámíthatatlanság biztosítja a támadó részére az ellenfél nemzeti identitástudaton alapuló, a társadalmi közösség komplex védelmét biztosító képességeinek megtörését, fogalmaz Szendy az „új hadviselés” meghatározásaként.²⁵ Ugyanakkor Schnauffer rámutat, hogy a lehetőségek kihasználása a nemlineáris műveletek esetében egyértelműen átláthatatlan, ezért a védekezőnek folyamatosan különböző területeken kell reagálnia, legyen az katonai támadás, vagy az állam más alapvető funkciói ellen irányuló akció.²⁶

Mindezek alapján megállapítható, hogy a teoretikusok – függetlenül attól, hogy a hadviselés újszerű formáját hogyan nevezik, illetve definiálják – egyetértenek abban, hogy a jelenkor hadviselése már nem feltétlenül a szemben álló hadsereg gyenge pontjaira összpontosít, hanem inkább a szemben álló társadalom sebezhetőségére, és az ebben az irányban indított célzott támadásokkal képes aláásni az adott nemzet biztonságba vetett hitét, ezáltal biztosítva az agresszor politikai céljainak elérését. Az információs társadalom nyújtotta lehetőségek kihasználása biztosítja az agresszor propagandájának széles körben történő terjesztését Facebook-oldalak és chatszobák segítségével.

Rác az orosz–ukrán konfliktus vizsgálatakor így fogalmaz: „*A vizsgálat során komoly nehézséget jelentett a megfelelő források fellelése és használata. Ennek egyik oka az orosz és ukrán oldalról egyaránt erőteljesen tapasztalható dezinformációs és propagandatevékenység volt.*”²⁷ Ez egyértelműsíti, hogy mind a támadó, mind a megtámadott a saját cselekedeteinek legitimitását kívánja bizonyítani, megőrizve ezzel saját politikai mozgásszabadságát. A konvencionális katonai műveletek sikerének egyik fontos összetevője a saját erők mozgásszabadságának megőrzése a szemben álló fél mozgásának akadályozása mellett. Mindez hasonlóan jelenik meg a hibrid vagy nemlineáris konfliktusban is, ahogy Szendy fogalmaz: „*az indirekt hadviselés a stratégiai tervezésben felértékelődik, ugyanakkor a gyakorlati alkalmazása különféle formákat ölthet.*”²⁸ Tehát napjaink műveleti környezetében az erők megóvása szélesebb értelmezést igényel.

Az ország erejének megóvása számos területen jelent feladatokat, ahogy az Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájában is nyomon követhető az *Alapvető értékeink* fejezetben. „*Elsődleges biztonságpolitikai érdekünk a folyamatosan változó viszonyok között a magyar állam önrendelkezésének, cselekvési szabadságának oltalmazása, megőrzése és erősítése.*”

²³ Russian Information Campaign Against Ukrainian State And Defence Forces, Executive Summary. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. <https://stratcomcoe.org/russian-information-campaign-against-ukrainian-state-and-defence-forces> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 12.)

²⁴ Schnauffer: i. m. 21.

²⁵ Szendy: i. m. 118.

²⁶ Schnauffer: i. m. 21.

²⁷ Rác: i. m. 4.

²⁸ Szendy: i. m. 118.

Magyarország és a magyar állampolgárok mindenoldalú – politikai, gazdasági, pénzügyi, társadalmi, technológiai, környezeti, egészségügyi, katonai, rendészeti, információs és kibertérbeli – biztonsága alapvető érték. Biztonságunk megteremtése, fenntartása és erősítése olyan követelmény, amely minden további kormányzati célkitűzés teljesülésének előfeltétele.”²⁹ Tehát az átfogó biztonság megteremtése a politikai mozgásszabadság megőrzésének alapfeltétele. A biztonság megteremtése és fenntartása mint cél „a kockázati tényezők helyes és folyamatos kezelésével érhetőek el”, ahogyan azt Kovács definíciója is hangsúlyozta.

AZ ERŐK MEGÓVÁSÁNAK FELADATAI A BIZTONSÁG TÜKRÉBEN

Az erők megóvása – illetve annak angol megfelelője, a *Force Protection* – mint kifejezés a NATO megalakulása 50. évfordulóján (Washington, 1999) elfogadott stratégiai útmutatóban jelent meg a 21. század kihívásaira adandó válaszok fogalmai között.³⁰ Az erők megóvása egy olyan összhaderőnemi tevékenység, amely a hadviselés minden időszakában megjelenik. Jellegét tekintve a harc támogatása érdekében végrehajtott műveletek között találjuk, olyan más funkciókkal együtt, mint a vezetés-irányítás, felderítés, tűztámogatás, civil-katonai együttműködés, harcképesség fenntartása és az információs műveletek – fogalmaz a NATO műveleti utasítása.³¹

Az erők megóvásának Kovács-féle fogalmát, valamint az erők megóvására vonatkozó szövetséges doktrínában meghatározottakat³² értelmezve megállapítható, hogy az erők megóvása alapvetően a csapatok harcképességének megőrzésére irányuló olyan tevékenységek összessége, amelyek feladata, hogy ellensúlyozza a műveleti környezetből, különös tekintettel az ellenfél tevékenységéből fakadó kihívásokat és veszélyeket. Az erők megóvása feladatainak hadműveleti szintű tervezése a feladatok végrehajtásának folyamatos nyomon követése, a kialakított rendszabályok betartása és betartatása a harcászati szint sikerének alapja a művelet kezdeti időszakától a művelet befejezéséig, az erők teljes kivonásáig. Tehát azon tevékenységek összessége, amelyek a műveleti környezet kihívásaiból fakadó kockázatok, ideértve az ellenség tevékenységéből fakadó fenyegetések ellensúlyozását hivatottak biztosítani.

A szövetségi doktrína ugyanakkor pontosan rámutat, hogy a tevékenységek tervezése – a kockázatok folyamatos elemzése alapján – a kezdetektől a művelet befejezéséig, az erők teljes kivonásáig tart. A tervezés folyamatosságát a műveleti tervezés végrehajtására kiadott legújabb szövetségi doktrína³³ is hangsúlyozza a műveleti környezet bemutatásával. Rámutat, hogy a műveletekre általában egy olyan dinamikus környezetben kerül sor, amelyben a szereplők folyamatosan változtatják a politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, infrastrukturális

²⁹ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat... III. fejezet, 8. pont.

³⁰ Kovács Tibor – Talián István: A „Force Protection” és a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége. Felderítő Szemle, 2004/1., 94–105. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2004-1.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 10.)

³¹ Allied Joint Publication AJP-3B, Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations. 03. 2011. NSA, 1-11, 0145. http://everyspec.com/NATO/NATO-ATP/download.php?spec=AJP-3B_MAR2011.050361.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 10.)

³² Allied Joint Publication AJP-3.14, Allied Joint Doctrine for Force Protection. 04. 2015. NSO, VII, 0002. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/454616/20150804-AJP_3_14_Force_Protection_Secured.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 10.)

³³ Allied Joint Publication AJP-5, Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations, Edition A, Version 2. 05. 2019. NSO. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/837082/dcdc_doctrine_nato_planning_of_ops_ajp_5.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 10.)

és információs (PKGTII-) elemeket. Ezért a műveleti tervezés egy folyamatos tevékenység, amely a művelet teljes ideje alatt zajlik.³⁴ Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy mind a szövetségi műveleti tervezésre vonatkozó doktrína, mind Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája a biztonság megteremtése érdekében végzendő kockázatelemzés fontos összetevőiként azonosítja a PKGTII-elemeket. Azok folyamatos változásainak értékelése tehát a fenyegetettség értékelésének fontos alkotórésze.

Napjaink információs technológiáira, illetve az általuk teremtett műveleti környezetre tekintettel azonban az erők megóvása szélesebb értelmezést igényel. Az információs kor technológiai „lecsökkentették” a térbeli távolságokat a konfliktusövezetek és a hátszág között, rövidítve ezzel a politikai válaszok kidolgozására rendelkezésre álló időt – fogalmaz Berkebile a *Gondolatok az erők megóvásáról* című publikációjában.³⁵ A szerző rámutat, hogy az információ térben és időben történő gyors áramlása kihatással van a különböző nem katonai területekre, illetve a harcoktól távol lévő társadalomra is. A szemben álló fél képes politikai és/vagy gazdasági előnyök szerzésére azáltal, hogy a hátszágot támadja. Példaként említi, hogy 2015-ben az Iszlám Állam nyilvánosságra hozta száz amerikai katona adatait, hogy szimpatizánsait azok családjainak megtámadására biztassa.³⁶ Másrészről a műveleti környezetből adódó folyamatos kockázatelemzésre adott válaszként kiemeli, hogy a *Sivatagi Pajzs* és a *Sivatagi Vihar* műveletek³⁷ közben szükséges volt amerikai Patriot légvédelmi rakétaütegeket telepíteni izraeli civil célpontok védelmére.³⁸ Az irakiak a koalíciós erők megosztása érdekében rakétatámadásokat indítottak izraeli és szaúdi célpontok ellen. Izrael a műveletekben nem vett részt, és területe sem volt része a műveleti területnek, de annak elkerülése, hogy a területeit ért támadásokra válaszul beavatkozzon a műveletekbe, a koalíciós erők egyértelmű érdeke volt.³⁹

Berkebile megállapításainak alátámasztására azonban a legjobb példa Rác hibrid háború modellje,⁴⁰ amelyet az orosz–ukrán konfliktus feldolgozásával bizonyít. A konfliktust három időszakra – előkészítés, támadás és az elért sikerek stratégiai kihasználása –, az egyes időszakokat pedig 3-3 fázisra osztja. Katonai erő bevetésére – korlátozottan – a létrehozott modell szerint csak a harmadik időszak – az elért sikerek stratégiai kihasználása – 2. fázisában kerülhet sor.⁴¹ Tehát a PKGTII-területek ellen indított célzott támadások dominálnak, jellemzően indirekt eszközök alkalmazásával, ezáltal fenyegetve a megtámadott biztonságát, kihasználva az indirekt hadviselés gyakorlati megvalósításának különféle formáit.

Mindezek alapján megállapítható, hogy az erők megóvásának – a 21. századra jellemző hadviselési forma tükrében – szélesebb értelmezése, annak kiterjesztése a műveletekben közvetlenül részt vevő erőkön túl elengedhetetlen feltétele az agresszor elleni védekezésnek.

³⁴ Uo. 1-8, 1.7.

³⁵ Richard E. Berkebile: Thoughts on Force Protection. Joint Force Quarterly 81, 2nd Quarter 2016, 143. https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-81/jfq-81_140-148_Berkebile.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 10.)

³⁶ Uo. 140.

³⁷ Persian Gulf War. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/event/Persian-Gulf-War> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 14.)

³⁸ Berkebile: i. m. 144.

³⁹ Katie Lange: 6 Things to Know About Operation Desert Storm. American Military History. <https://www.military.com/history/operation-desert-storm-6-things-know> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 14.)

⁴⁰ Rác: i. m. 12.

⁴¹ Uo.

ÖSSZEGRZÉS

Az erők megóvásának alapvető célja a műveletekben részt vevők túlélőképességének fokozása, ezáltal biztosítva a műveleti erők mozgásszabadságát. Feladatrendszere a műveleti területen belül az erők minden szintjén és a háború teljes időszakában – a tervezés megkezdésétől a csapatok kivonásáig – fogalmaz meg rendszabályokat, feladatokat. Az erők megóvásának alapját a fenyegetettség vizsgálatából levont következtetések, valamint a kockázatelemzés – ami magában foglalja a saját kockázat vállalását – értékeléséből származó, azok várható következményeinek csökkentése érdekében kialakított és összehangolt szabályok kialakítása képezi. A kialakított rendszabályok biztosítják a saját erők cselekvési szabadságának és műveleti hatékonyságának megőrzését. E célok a fenyegetettségéből származó kockázati tényezők helyes és folyamatos kezelésével érhetők el. A fenyegetettség beazonosításához, az erők megóvása érdekében szükséges erőforrások és eszközök hozzárendeléséhez azonban a kor hadviselésének jellemzőit kell ismernünk.

A jelen nehezen kategorizálható hadviselésére – mint korábban is – az adott kor kultúrája jelentős hatást gyakorol. Korunk kultúráját az információs technológia rohamos változása határozza meg, amely a gazdaságra és a társadalomra is hat. A személyes kontaktusra épülő kapcsolattartás mindinkább háttérbe szorul, és az új technológiák által biztosított közösségi felületeken történő érintkezés kerül előtérbe. Az információ gyors és ellenőrizetlen áramlása a hadviselésben a konfliktus kiterjesztését jelentette az információs térre, megnövelve ezzel a nem katonai eszközök szerepét a politikai és a stratégiai célok elérésében. A megtámadott ország társadalmát elárasztó dezinformációk bizonytalanságot teremtenek, ami a társadalom minden szintjén mélyíti a válságot. A bizonytalanság és a mélyülő válság az agresszor számára lehetőségeket teremt a támadásra. Az agresszor a műveleteit az állam különböző – politikai, gazdasági, pénzügyi, társadalmi, technológiai, környezeti, egészségügyi, katonai, rendészeti, információs és kibertérbeli – területei, funkciói ellen nem előre megtervezetten hajtja végre, hanem e műveletek a hadviselés egy olyan formáját alkotják, ahol támadások csak akkor valósulnak meg, ha fennáll a siker esélye.

Az agresszor átfogó stratégiai megközelítést alkalmaz, ami azt jelenti, hogy az adott állam nemzeti érdekének érvényesítésére összehangolja a politikai, katonai, diplomáciai, gazdasági, pénzügyi és információs eszközeit, ezáltal nyomást gyakorol az adott területeken a szemben álló félre. Az agresszor átfogóan alkalmazza a hagyományostól eltérő eljárásokat, közvetlenül fenyegetve a megtámadott állam különböző funkcióit, ezáltal döntően befolyásolja az összhaderónemi műveleti terület globális környezetét is. A 21. század hadviselésének jellemzésére számos elnevezés és meghatározás született.

A tanulmány a katonai teoretikusok között legelterjedtebb formák vizsgálatával igyekezett bizonyítani, hogy az erők megóvása rendszabályainak kialakítása a műveleti terület határain túl is szükséges. Mivel a 21. század hadviselésére mindinkább az átfogó stratégiai megközelítés jellemző, ezért az abból származó fenyegetettség kezelése is átfogó megközelítést igényel. Tehát korunk hadviselésében nemcsak a műveletekben közvetlenül részt vevő erők megóvása fontos, hanem azokon túl a közvetlenül nem érintett erők és eszközök védelme is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Köz-
löny, 2020. évi 81. szám. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6c9e9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/letoltes>
- AAP-06 (STANAG 3680) NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French) NSO, 2019.
- Allied Joint Publication AJP-3.14, Allied Joint Doctrine for Force Protection. 04. 2015. NSO.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/454616/20150804-AJP_3_14_Force_Protection_Secured.pdf
- Allied Joint Publication AJP-3B, Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations. 03. 2011. NSA.
http://everyspec.com/NATO/NATO-ATP/download.php?spec=AJP-3B_MAR2011.050361.pdf
- Allied Joint Publication AJP-5, Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations, Edition A, Ver-
sion 2. 05. 2019. NSO. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/837082/dcdc_doctrine_nato_planning_of_ops_ajp_5.pdf
- Berkebile, Richard E.: *Thoughts on Force Protection*. Joint Force Quarterly 81, 2nd Quarter 2016,
140–148. https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-81/jfq-81_140-148_Berkebile.pdf
- Erlanger, Steven – Opiel, Richard: *A Disciplined Hezbollah Surprises Israel with Its Training, Tactics
and Weapons*. The New York Times, 07. 08. 2006. <https://www.nytimes.com/2006/08/07/world/middleeast/07hezbollah.html>
- Forgács Balázs: *A háború és a politika viszonyrendszere*. In: Göcze István (szerk.): *A háború és a politika
viszonyrendszere*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.
- Geraszimov, Valerij: *Cenoszty nauki v predvgyenyii*. Vojenno-promislennij kurjer, 2013/8. http://www.vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf
- Hart, B. H. Liddell: *Stratégia*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002.
- Hoffman, Frank G.: *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Potomac Institute for Policy
Studies, Arlington, 12. 2007. http://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
- Joint Publication (JP) 3-0, Joint Operations. The Joint Staff, Washington, DC, III-30–III-31., 11. 06. 2011.
https://www.benning.army.mil/mssp/security%20topics/Global%20and%20Regional%20Security/content/pdf/jp3_0.pdf
- Kovács Tibor: *A túlélőképesség fokozásának műszaki feladatai*. Hadtudomány, 2004/1., 114–122.
- Kovács Tibor – Talián István: *A „Force Protection” és a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége*.
Felderítő Szemle, 2004/1., 94–105. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2004-1.pdf> (Letöltés
időpontja: 2020. 12. 10.)
- Lange, Katie: *6 Things to Know About Operation Desert Storm*. American Military History. <https://www.military.com/history/operation-desert-storm-6-things-know>
- Morris, Victor R.: *Grading Gerasimov: Evaluating Russian Nonlinear War Through Modern Chinese
Doctrine*. Small Wars Journal, 17. 09. 2015. <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/grading-gerasimov-evaluating-russian-nonlinear-war-through-modern-chinese-doctrine>
- Persian Gulf War. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/event/Persian-Gulf-War>
- Pintér Róbert: *Úton az információs társadalom megismerése felé*. In: Pintér Róbert (szerk.): *Az infor-
mációs társadalom – Az elmélettől a politikai gyakorlatig*. Gondolat – Új Mandátum, Budapest,
2007, 11–28. <https://mek.oszk.hu/05400/05433/05433.pdf>
- Rácz András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Tanulmányok
T-2014/1., 2014. 10. 14. <https://docplayer.hu/6612943-Oroszország-hibrid-haboruja-ukrajnaban.html>

- Russian Information Campaign Against Ukrainian State And Defence Forces, Executive Summary. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. <https://stratcomcoe.org/russian-information-campaign-against-ukrainian-state-and-defence-forces>
- Schnauffer II, Tad A.: *Redefining Hybrid Warfare: Russia's Nonlinear War against the West*. Journal of Strategic Security, Vol. 10, No. 1, 2017, 17–31. <https://scholarcommons.usf.edu/jss/vol10/iss1/3/>; DOI: 10.5038/1944-0472.10.1.1538
- Szendy István: *A hadviselés, mint tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategória*. Hadtudomány, 2017/3–4., 108–131. http://mhtt.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_108-131.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2017.27.3–4.106
- U.S. Army, Field Manual 3-0 Operations C-1. GPO, Washington DC, 2011.

Székely Zoltán alezredes:

AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOSOK A KÜLÖNLEGES JOGRENDBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2021.3.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.3.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: *A hidegháborút követően a megváltozott biztonsági kihívásoknak megfelelően a különleges jogrendek szabályozásába is új esetek kerültek be. E kihívásoknak megfelelően a Magyar Honvédség feladatrendszere is átalakuláson ment át, amivel párhuzamosan a tartalékos rendszer is átformálódott.*

KULCSSZAVAK: *önkéntes haderő, tartalékos rendszer, különleges jogrend*

„*Qui desiderat pacem, praeparat bellum!*”¹
Vegetius

BEVEZETÉS

A modern technológiák, elsősorban az információtechnológia újabb vívmányai hatására egyre jobban összefonódó, a kölcsönös függőség mind újabb dimenzióiba eljutó világa a konfliktusok korábban nem látott formáit állítják az állampolgárok, az államok és azok vezetői, a kormányzatok elé. A globalizáció okán a nemzetközi élet egyes szereplői nem csupán esetlegesen, szándékolatlanul sértenek olyan érdekeket, amelyek mérlegelése korábban még csak fel sem merült, hanem épp ellenkezőleg: a hidegháborút felváltó, az USA által képviselt egypólusú világrend megdöntésében érdekelt új kihívók (elsősorban Oroszország és Kína) láthatólag szakítani igyekeznek a nemzetközi politikát (különösen az európai konfliktusokat) korábban uraló békére és biztonságra törekvés általános paradigmájával. A hidegháború alatt, a totális világégés fenyegetésében az európai béke és biztonság rendszerének erodálását mindkét szuperhatalom veszélyes játéknak tartotta, azonban a kölcsönös nukleáris megsemmisítésen alapuló doktrínák jellemezte időszakot követően ezen – akár a rendszerváltások után elviekben azonos oldalra került – államok a konfliktusok szélesebb skáláját, új vagy újszerű hadviselési módok alkalmazását is elfogadhatónak látják.

A hidegháború alatt Európán kívül fellángoló ún. helyi háborúk olyan proxyháborúkként értelmezhetők, amelyek használatával a két szuperhatalom megpróbált az atomfegyverek jelentette globális világégés fenyegetése alól a kis országok helyi érdekeinek, konfliktusainak áruhájába öltözve kibújni, és a pusztító világháború helyett a *status quo*t minimálisan megváltoztatva, kis lépésekkel teret nyerni. Mindeközben egyfajta ellentétként az ENSZ, az EBESZ és más nemzetközi biztonsági szervezetek békét szavatoló struktúrákat biztosítottak a nyugati, elsősorban európai államoknak. Ez a nemzetközi biztonsági helyzet a 21. század

¹ „Aki békét óhajt, készüljön a háborúra!” (lat.) Publius Flavius Vegetius Renatus: *Epitoma Rei Militaris*. In: Kákóczki Balázs: *Vegetius hadtudományi munkájának utóélete a középkorban*. Attraktor, Máriabesnyő, 2013.

világpolitikai történéseit tekintve bizonyos szempontból idillinek, más szempontból viszont megtévesztőnek is mondható volt azáltal, hogy a két szuperhatalom Európára helyezte érdekeinek hangsúlyát. Ami azt jelentette, hogy a második világháború lezárását követően itt kialakult *status quo* megváltoztatására tett bárminemű kísérlet maximális megtorlását helyezte mindkét fél kilátásba, vagyis a nagyhatalmak maximális szembenállásának e kimotozhatatlansága a béke látszatát keltette. Ami Európában hidegháború volt, az a világ többi részén inkább „forró békeként” volt jellemezhető, hiszen a helyi háborúk esetében ugyan a szuperhatalmak messzemenőig ügyeltek arra, hogy hivatalos szinten ne álljanak egymással szemben a frontvonal két oldalán, azonban a fegyverzetben, vagy akár az azokat kezelő (a konfliktusban hivatalosan részt nem vevő) „tanácsadók” tekintetében is megnyilvánuló támogatásokkal próbálták számukra kedvezően befolyásolni az eseményeket.

A hidegháborút követően a Szovjetunió felbomlásával, a nagyhatalmi érdekszférák határainak eltolódásával szinte azonnal forradalmak, polgárháborúk robbantak ki a világ több térségében. A Szovjetunióról leszakadó országok keresték pozíciójukat egy új világban: miközben Kelet-Európa viszonylag békésen vezényelte le a rendszerváltást, a Balkán újra lángba borult, és ahogy Oroszország lassan visszavonult vagy visszaszorították korábbi érdekeltségi területeiről, polgárháborúba süllyedt országokat hagyott maga mögött Közép-Ázsiában és Észak-Afrikában is.

Azok a konfliktusok, amelyek több évtizedig távol maradtak a térségben, a 21. század hajnalán bekopogtattak azon európai államok kapuin is, amelyek a hidegháború végét követő eufória hatására nagyarányú demilitarizálást hajtottak végre, s eleinte elhanyagolták fegyveres erőiket. Azonban az ukrán válság és általában Oroszország külpolitikai aktivizálódása (és bizonyos szempontból radikalizálódása), valamint a közel-keleti, észak-afrikai konfliktusok hatására meginduló menekültáradat újra ráirányította a politikai vezetők és az állampolgárok figyelmét a védelmi kérdések fontosságára.

A rendkívüli helyzetekben bevezetendő különleges jogrendek tekintetében a hidegháború korszaka a védelmi igazgatásnak szinte csak katonai esetekre korlátozódó, mai szemmel idealisztikusan tiszta világát egy sokkal összetettebb, homályos környezet váltotta fel. A világ nemcsak katonapolitikai szempontból alakult át, hanem megjelentek a biztonság olyan kérdései is, amelyekre az államoknak hiteles választ kell találniuk. Ilyenek a környezetvédelmi kérdések, a más régiók instabilitása miatt kialakult migrációs válságok, vagy akár az egyes országok megváltozott összetételű lakossága miatt jelentkező identitásbeli vagy kisebbségi kérdések. Ugyanilyen fontos lehet az a tényező is, hogy a globalizáció miatti versenyképességi kihívások hatására adott országok szélesebb rétegei kerülhetnek egzisztenciális válságba, szegénységi státuszba. Mindezeknek az államoknak a vezetésétől az állampolgáraik adekvát válaszokat követelnek, amelyekhez azonban szükséges egy olyan mozgástér megléte is, amit a békeállapot fenntarthatatlansága után kihirdetett különleges jogrendekre vonatkozó szabályozás biztosíthat.

Jelen írásomban² megpróbálom meghatározni azokat a jellemzőket, amelyek mentén a hidegháború fegyveres erőinek tartalékos rendszere átalakult, összevetem Magyarország különleges jogrendi eseteivel, és bemutatom a tartalékosok alkalmazását e viszonyok között.

² A magyar helyesírás szabályai szerint a köznevek nagybetűs kezdése nem szokványos a helyesírási gyakorlatban, kivéve hivatalos iratokban és jogi szövegek környezetben. Mivel jelen tanulmány témája a különleges jogrend jogi szabályozása, ezért a Kormány, illetve a Honvédség tulajdonneveket (a hivatkozott dokumentumokhoz hasonlóan) nagy kezdőbetűvel írjuk (*– a szerk.*).

ÁTALAKULÓ TARTALÉKOS RENDSZEREK

A tartalékos rendszerek átalakulásának bemutatásához Christopher Dandeker *Búcsú a fegyverektől?*³ című tanulmányát veszem alapul. Az 1998-ban megjelent mű pontosan leírja azt a folyamatot, amely a fejlett, elsősorban nyugati államok fegyveres erőinek átalakulását jellemezte a hidegháború lezárását követően.

Francis Fukuyama fogalmazta meg elsőként azt a tézist, hogy a fejlett nyugati demokráciák számára a hidegháború vége a más fejlett országokkal szembeni konfliktusok számának és a globális világegés lehetőségének csökkenését jelenti. Fukuyama gondolataival összhangban Dandeker is arról értekezik, hogy a védelmi képességek csökkentése révén lehetőség nyílik a társadalmi szerkezet posztmilitáris társadalommá való átalakítására. És valóban, a védelmi képességek csökkentése tetten érhető volt az európai országok jelentős részében egészen az új évezred első évtizedéig, még az ún. „nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem” 2001-ben történt kihirdetését követően is. A Magyar Honvédség létszáma például ennek következtében a rendszerváltás idején meglévő mintegy 105 ezerről 2010-ig hozzávetőleg 28 ezer főre csökkent, emellett 2005-ben – néhány önkéntes tartalékost leszámítva – a sorkatonai szolgálat békeidejű felfüggesztésével egyidejűleg a törvényi kötelezettségen alapuló békeidőszaki tartalékos rendszert is felszámolták.

Christopher Dandeker a fejlett országok hidegháborús haderejére nem a „tömeghad-sereg” kifejezést használja (amely a viszonylag kis létszámú békehaderőt és a mozgósítás után jelentősen megnövelt állományú haderőt jelenti), hanem a „készenléti erőt”, amit a várhatóan bekövetkező világméretű konfliktus és az ennek megvívására készenlétben tartott, magas technikai színvonalú fegyverzet kezelésére alkalmas, viszonylag nagy létszámú és professzionálisan felkészített békeállomány jellemez. Amíg a tömeghad-seregben a mozgósítás során behívott nagy létszámú tartalékos állomány felkészítése relatíve gyorsan megoldható, addig a hidegháború során megjósolt konfliktus gyorsasága, váratlansága és a kezelendő haditechnika kihívásai már nem teszik lehetővé az újonnan behívott tartalékos állomány – elsősorban hadkötelesek – gyors és megfelelő szintű felkészítését, kiképzését.

A Szovjetunió összeomlásával a fegyveres erők nagyarányú csökkenése indult meg a NATO és a Varsói Szerződés volt tagállamaiban. Jórészt megszűntek azok a rövid készenléti idejű képességek, amelyek egy várható atomháború időszakában a túlélést és a harc sikeres megvívását biztosíthatták, és ezt a folyamatot csak minimálisan befolyásolták az olyan konfliktusok, mint az I. öbölháború (*Sivatagi Vihar*) vagy a Balkán destabilizálódása miatti délszláv háborúk.

Christopher Dandeker haderőszervezési elgondolása a szerző véleménye szerint megfelel az új kihívásoknak és újraértelmezi a tartalékos erőket. Elmélete szerint a tartalékos erő már nem vagy már nem csak egy nukleáris összecsapás során bevethető, nagy pusztító erejű fegyverzet alkalmazását támogató személyi állomány. A hidegháború után megjelenő új kihívásoknak megfelelően a tartalékos állomány funkciója kibővült, és nem csupán az állandó (Magyarországon ez a hivatásos és a szerződéses) állomány elsősorban honvédelmi típusú, különleges jogrend során történő megerősítésére szolgál, hanem a békében (a normál és a különleges jogrend viszonyaiban) jelentkező feladatok támogatására is. Az Egyesült Királyság vagy az Amerikai Egyesült Államok 2000 utáni külföldi missziói során bizonyos

³ Christopher Dandeker: *Búcsú a fegyverektől? Haderő és nemzetállam a változó világban*. In: Molnár Ferenc (szerk.): *Civil-katonai kapcsolatok*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006, 33–55.

feladatokat szinte teljesen csak ilyen állományú katonákkal vagy katonai egységekkel láttak el (ilyenek voltak például a légi szállítást biztosító vagy a földi telepítésű légvédelmi rendeltetésű alakulatok). Az egyre összetettebb missziós feladatok (például a civil-katonai kapcsolatok, vagy a stabilizációs és újjáépítési feladatok) biztosítása is olyan támogatást igényel, ami megkívánja az inkább polgári, mint katonai szakterületeken tapasztalattal rendelkező személyek alkalmazását (tolmácsok, mérnökök, közigazgatási, oktatási szakemberek stb.).

A hidegháborút követően a sorkatonai szolgálatot a legtöbb nyugati országban békeidőben felfüggesztették, ennek köszönhetően a haderőszervezés önkéntességen alapuló modellje terjedt el. Ez a tartalékosokat annyiban érintette, hogy létrejött a békeidejű önkéntes tartalékos szolgálat. Az önkéntes tartalékosok ezen új feladatok viszonylatában történő alkalmazása megváltoztatja, kiegészíti a katonai szolgálati forma alaprendeltetését. Az önkéntes tartalékos már nemcsak egy olyan állomány, amely segíti, gyorsítja a háborús szervezet feltöltését, hanem például segíti a különleges jogrend során bevezetett sorkatonai szolgálatra behívott katonák kiképzését is. Az önkéntes tartalékosok gyakorlatilag olyan részmunkaidős katonák,⁴ akik által lehetővé válik, hogy a társadalom humán erőforrásait a fegyveres erők időszakosan békében is igénybe vegyék.

A Christopher Dandeker által javasolt haderőszervezési modell szerint a fegyveres erő három részből áll:

- az *állandó* (hivatásos és szerződéses) *állományból* (amely a honvédelmi típusú különleges jogrendi feladatok mellett más különleges jogrendi és békeviszonyok között jelentkező feladatokat is ellát);
- másrészt a törvényi kötelezettségen alapuló *tartalékos erőből* (amely gyakorlatilag a korábbi sorozásos rendszer békeidejű felfüggesztése);
- továbbá az *önkéntes tartalékos erőből* (amely a honvédelmi típusú különleges jogrendi feladatok ellátása mellett támogatja az állandó állományt békében vagy nem honvédelmi típusú különleges jogrendben).

A KÜLÖNLEGES JOGRENDBEN BEKÖVETKEZETT VÁLTOZÁSOK

A következőkben a Magyarország Alaptörvényében szereplő különleges jogrend szabályozásának módosulásait vizsgálom, amit a változó biztonsági környezet indukált.

Lakatos László szerint: „Az államszervezeti hatalommegosztás és a hatalmi koncentráció érvényesülésének időszakonként egy időben jelentkező igénye mind az ókori, mind a középkori, mind pedig a modern társadalmakban megtalálható volt és maradt. A hatalomkoncentráció, ennek keretében pedig a kivételes hatalom, vagy a jogállami keretekben a különleges jogrend alkalmazásának alapvető célja valamilyen veszély elhárításához időlegesen olyan jogtechnikai és joggyakorlási metódusok kialakítása, ami a közjó érdekében legitimálja a normál időszaki államműködési rendtől való eltérést.”⁵

Magyarország különleges jogrendi szabályozásának történelmi hátterét tekintve elmondható, hogy annak gyökerei az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idejére vezethetők vissza (1849. évi I. törvénycikk), azonban a különleges jogrendet illető szélesebb szabályozás csak 1912-ben született (1912. évi LXIII. törvénycikk a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről).

⁴ Ujházy László: A tartalékosok és a tartalékos szövetségek szerepe napjainkban. Honvédségi Szemle, 142. évf. 2014/1., 41–45.

⁵ Lakatos László: A különleges jogrend és a honvédelem szabályozása. MTA, Budapest, 2014, 1.

Magyarország Alaptörvényének 2012. január 1-jével történt hatálybalépésével a korábban alkotmányos és más törvényi szintű különleges jogrendi szabályozás jelentősen megváltozott. A változások a kodifikációs korrekciók mellett tartalmi módosításokat is jelentettek. A szükségállapot egyfajta letisztázása mellett a katasztrófákra vonatkozó valamennyi szabályozás a veszélyhelyzet fogalmába került. Nevesítették a váratlan támadást mint különleges jogrendi időszakot, amely azonban a korábbi szabályozáshoz képest tartalmi változást nem jelentett. Az Alaptörvény ebben a formájában öt különleges jogrendi kategóriát ismert.

A változó biztonsági környezet jogi szabályozói szinten is módosításokat indukált a különleges jogrendek rendszerében. A 2010-es évek közepétől az Európában megerősödő terrorveszély egy ehhez kapcsolódó kategória bevezetését hozta magával.⁶ Szintén új – még ha nem is az Alaptörvényben megjelenő – különleges jogrendi kategóriaként lett bevezetve a részben a 2015-től Ukrajnában felforrósodó válságra adott válaszként megjelenő, új típusú különleges jogrendi elemeket is tartalmazó, de nem szigorúan ebbe a csoportba tartozó *honvédelmi veszélyhelyzet*, mely az ilyen jellegű különleges jogrendek bevezetésének előkészítését segíti.⁷

Törvényi szintű jogszabályi háttérrel biztosít a különleges jogrendek:

- Magyarország Alaptörvénye;
- a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény (a továbbiakban: Hvt.);
- a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény.

A különleges jogrend különböző eseteit összegezve megállapítható, hogy a különleges jogrend az állam életének olyan időszaka, amikor a normál jogrendtől eltérő intézkedések hozhatóak, rendeleti úton lehet kormányozni, és akár az alapvető jogokat korlátozó döntéseket is meg lehet hozni az ország szuverenitásának, területi integritásának, valamint az állampolgárok életének, anyagi javainak védelme érdekében. Tehát az állam működésének olyan időszaka, amely alatt kivételes hatalom gyakorolható az Alaptörvényben meghatározott feltételek megléte esetén. A különleges jogrend kiváltó oka olyan rendkívüli esemény, amely a védelemben bevonható erők összefogását igényli.

A különleges jogrend Alaptörvényben található egyes esetei a következők:

A rendkívüli állapot⁸

Rendkívüli állapot az országot érintő haditevékenység esetén hirdethető ki, azonban az Alaptörvény szerint a rendkívüli állapot kihirdetésének nem alapfeltétele konkrét haditevékenység bekövetkezése: már államközi fegyveres konfliktus közvetlen veszélye és hadiállapot bekövetkezése is alkotmányos jogalapot teremthet ennek bevezetésére. A háborús veszély olyan nemzetközi helyzet, amelynek során Magyarország szuverenitását, függetlenségét, területi integritását, alkotmányos rendjét idegen hatalom fegyveres támadása közvetlenül veszélyezteti. A hadiállapot kinyilvánításának joga az Országgyűlés kizárólagos, át nem ruházható hatáskörébe tartozik; a hadiállapot olyan nemzetközi helyzet, amely a támadást megelőző jognyilatkozat által következik be. Rendkívüli állapot – a többi különleges jog-

⁶ Magyarország Alaptörvényének hatodik módosítása (2016. június 14.) az Alaptörvényt a Terrorveszélyhelyzet alcímmel és a hozzá kapcsolódó 51/A. cikkel egészíti ki.

⁷ Az egyes törvényeknek a Magyar Honvédség új szervezeti rendjének kialakításával összefüggő módosításáról szóló 2018. évi CX. törvény a Hvt. 17. §-át a 14/A Honvédelmi veszélyhelyzet alcímmel egészíti ki.

⁸ Alaptörvény 49. cikk.

rendi időszakkal ellentétben – az államvezetési rend módosulására (a Honvédelmi Tanács létrehozására) és a rendkívüli intézkedésekre tekintettel csak az ország egész területére kiterjedően rendelhető el.

Rendkívüli állapot alatt a Honvédelmi Tanács kivételes hatalomgyakorlásának egyedüli korlátja az Alaptörvény, mivel az Alaptörvény alkalmazását nem függesztheti fel, illetve az Alkotmánybíróság működése nem korlátozható; ezen túlmenően kötelező a Hvt.-ben nem szereplő korlátozási kör által nem érintett alapvető jogok betartása.

Ebben a különleges jogrendben a Honvédelmi Tanács kizárólagos döntési kompetenciájába tartozik mindazon döntések meghozatala, amelyek érintik a Hvt.-ben meghatározott rendkívüli intézkedések bevezetését, a Magyar Honvédség külföldi vagy magyarországi alkalmazását, békefenntartásban való részvételét, külföldi hadművelleti területen végzett humanitárius tevékenységét, annak külföldi állomásozását, a külföldi fegyveres erők magyarországi vagy Magyarország területéről kiinduló alkalmazását, valamint magyarországi állomásozását. A Honvédelmi Tanács a Hvt.-ben meghatározottak szerint rendeletet alkothat, amellyel egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, hatályos törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. A Honvédelmi Tanács által hozott rendeletek a rendkívüli állapot megszűnésével hatályukat veszítik, az Országgyűlés által meghosszabbított hatályú rendeletek kivételével.

A szükségállapot⁹

A szükségállapot az ország területén belül vagy az ország belső működésére kiható, a törvényes rend megdöntésére, a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények bekövetkezése miatt kialakuló, továbbá a lakosság élet- és vagyónbiztonságát fenyegető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett erőszakos cselekmények bekövetkezésekor jelentkező veszélyek kezelését szolgáló különleges jogrendi időszak. Szükségállapot bevezetésekor a köztársasági elnök által kiadott rendeleti kormányzás valósul meg, aki a Hvt.-ben meghatározott rendkívüli intézkedéseket rendeleti úton vezet be. A köztársasági elnök egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. Az így bevezetett rendkívüli intézkedések a szükségállapot megszűnésével, de legfeljebb harminc nap elteltével hatályukat veszítik, kivéve, ha azok hatályát az Országgyűlés vagy akadályoztatása esetén az Országgyűlés honvédelmi ügyekkel foglalkozó bizottsága meghosszabbítja.

A szükségállapot időszakában sem kizárt az ország fegyveres erejének felhasználása az Alaptörvény alkotmányos garanciális szabályai szerint. A Magyar Honvédséget szükségállapot idején csak a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok erőinek elégtelensége esetén, az Országgyűlés vagy akadályoztatása esetén a köztársasági elnök döntésének megfelelően lehet a Hvt. rendelkezéseinek megfelelően felhasználni.

A megelőző védelmi helyzet¹⁰

A megelőző védelmi helyzet különleges jogrendi időszakot az Országgyűlés konkrétan megjelölt időtartamra hirdeti ki – szemben a rendkívüli állapottal vagy a szükségállapottal. Ebben az

⁹ Alaptörvény 50. cikk.

¹⁰ Alaptörvény 51. cikk.

időszakban a hatalmi centrum a kormányzást rendeleti úton megvalósító Kormány, amelyet az Országgyűlés hatalmaz fel a rendkívüli intézkedések bevezetésére. A Kormány rendeleteivel a Hvt.-nek megfelelően egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, eltérhet a hatályos törvényi rendelkezésektől, illetve egyéb rendkívüli intézkedéseket is hozhat.

A megelőző védelmi helyzet sajátossága, hogy a Kormány eredeti jogkörében, a megelőző védelmi helyzet kihirdetésének kezdeményezését követően, annak az Országgyűlés általi kihirdetését megelőzően, a közigazgatás, a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek működését érintő, a hatályos törvényektől eltérő intézkedéseket vezethet be. Ezekről a köztársasági elnököt és az Országgyűlés illetékes bizottságait folyamatosan tájékoztatja. Az így bevezetett intézkedések hatálya az Országgyűlés megelőző védelmi helyzet kihirdetésére vonatkozó döntéséig, de maximálisan hatvan napig tart. Ezek a rendkívüli intézkedések az érintett állami szervezetek körét meghaladóan nem érinthetik az alapvető jogok korlátozását.

A megelőző védelmi helyzet tehát a „háború előszobájának” tekinthető, amely a helyzet kezelésére rugalmasan változtatható, annak érdekében, hogy a rendkívüli állapot különleges jogrend kihirdetésére ne legyen szükség, vagy megfelelő feltételeket teremtsen az arra való időbeni felkészüléshez.

A terrorveszélyhelyzet¹¹

2016. június 14-én, július 1-ei hatállyal Magyarország Alaptörvénye a korábbi öt különleges jogrendi kategóriát tekintve kiegészült a terrorveszélyhelyzetre vonatkozó 51/A. cikkel. Az új alaptörvényi cikk szerint az Országgyűlés a Kormány kezdeményezésére terroristámadás jelentős és közvetlen veszélye vagy terrortámadás esetén meghatározott időre terrorveszélyhelyzetet hirdet ki, ezzel egyidejűleg felhatalmazza a Kormányt rendkívüli intézkedések bevezetésére. A Kormány a terrorveszélyhelyzet idején rendeletet alkothat, amellyel egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat.

A Kormány bevezethet már a terrorveszélyhelyzet kihirdetésének kezdeményezése után olyan, a Hvt.-ben meghatározott rendeleti intézkedéseket, amelyek a közigazgatás, a Magyar Honvédség, a rendvédelmi szervek szervezetét, működését és tevékenysége ellátását érintő törvényektől eltérnek. Ezekről a lépésekről folyamatosan tájékoztatnia kell a köztársasági elnököt és az illetékes parlamenti bizottságokat. Az így bevezetett intézkedések hatálya az Országgyűlés terrorveszélyhelyzet kihirdetésére vonatkozó döntéséig, de legfeljebb 15 napig tart. Ezen különleges jogrendi időszak alatt a Honvédséget akkor lehet felhasználni, ha a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok alkalmazása nem elegendő. A Kormány a terrorveszélyhelyzet idején rendeletet alkothat, amellyel – a sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. A terrorveszélyhelyzet időtartama meghosszabbítható, amelyhez a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

¹¹ Alaptörvény 51/A. cikk.

A váratlan támadás¹²

A szuverenitást érintő azonnali intézkedési kötelezettség, azaz a váratlan támadásra való reagálás a Kormány hatáskörébe tartozik. A váratlan támadás egy olyan külső eredetű, fegyveres jellegű cselekmény, amelyhez kapcsolódóan az Alaptörvény nem követeli meg az idegen államhoz vagy hatalomhoz tartozás igazolását. Ebben a különleges jogrendi időszakban a Kormány a Hvt.-ben meghatározott rendkívüli intézkedéseket vezethet be, illetve rendeletet alkothat, amellyel egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, és egyéb rendkívüli intézkedéseket is hozhat. A Kormány ekkor meghozott rendelete a váratlan támadás megszűnésével hatályát veszti, és – eltérően a többi különleges jogrendi időszakban meghozott rendeletről – a meghosszabbítására nincs lehetőség.

A veszélyhelyzet¹³

Bármely típusú katasztrófaesemény bekövetkezésekor biztosítja a Kormány kivételes intézkedési lehetőségét rendeleti kormányzás formájában. A Kormány veszélyhelyzetben rendeletet alkothat, amellyel – összhangban a katasztrófavédelmi törvényben meghatározottakkal – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, hatályos törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat.

A többi különleges jogrendi időszakkal ellentétben a veszélyhelyzet tényállásának megállapítása, valamint a szükséges intézkedések meghozatala, illetve a rendkívüli intézkedések bevezetésének és végrehajtásának irányítása egyaránt a Kormány hatáskörébe tartozik.

A veszélyhelyzetet előidéző okok lehetnek azok is, amikor az előidéző események nem történtek meg, de bekövetkezésük várható. Ekkor a veszélyhelyzet bekövetkezésére való felkészülés érdekében a különleges jogrend alkalmazása nélkül a katasztrófavédelmi törvény lehetővé teszi a katasztrófaveszély körébe tartozó, az alapvető jogokat, az államszervezeti jog- és hatásköröket nem érintő szigorító intézkedések meghozatalát. A veszélyhelyzet ki nyilvánítására jellemzően csak területileg korlátozottan kerülhet sor, tekintettel arra, hogy a veszélyhelyzet rendszerint az ország egyes meghatározott körzetét vagy egyes körzeteit érinti.

Mindezektől a különleges jogrendi kategóriáktól eltérően csak a Hvt.-ben vezettek be a *honvédelmi veszélyhelyzet* kategóriát; ezzel a Kormány számára egy olyan új mozgástér nyílt meg, amelynek keretein belül saját hatáskörében intézkedhet az Alaptörvényben meghatározott kategóriák bevezetése érdekében.

A Kormány – a honvédelemért felelős miniszter javaslatára – honvédelmi veszélyhelyzetet hirdethet ki valamely szomszédos államban kialakult katonai kezelést is igénylő, Magyarország biztonságát közvetlenül veszélyeztető veszélyhelyzet magyarországi hatásainak kezelésére. Honvédelmi veszélyhelyzet hirdethető ki ezenfelül az Észak-atlanti Szerződés 4. vagy 5. cikkével összefüggő kötelezettségek teljesítésére való felkészülés érdekében.

Nem lehet honvédelmi veszélyhelyzetet kihirdetni, illetve a kihirdetett honvédelmi veszélyhelyzetet haladéktalanul meg kell szüntetni különleges jogrendi állapot bevezetésekor, úgymint: rendkívüli állapot, megelőző védelmi helyzet, szükségállapot, váratlan támadás és terrorveszélyhelyzet. A honvédelmi veszélyhelyzet legfeljebb hat hónapra rendeletben hirdethető ki. A Kormány a honvédelmi veszélyhelyzetet rendeletben meghosszabbíthatja, ha elrendelésének feltételei a meghosszabbítás időpontjában fennállnak. A honvédelmi veszélyhelyzet

¹² Alaptörvény 52. cikk.

¹³ Alaptörvény 53. cikk.

kihirdetéséről és annak okairól a Kormány tájékoztatja a köztársasági elnököt, valamint az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságát.

A honvédelmi veszélyhelyzet idején a Kormány elrendelheti a Honvédség készenléteinek fokozását, a belügyminiszter javaslatára az államhatár ellenőrzésének szigorítását, az országvédelem szempontjából kiemelt jelentőségű létesítmények honvédségi erőkkel történő őrzését, illetve a létesítmények őrzésének fokozását, a felderítő, elhárító, valamint kibertérműveletekben részt vevő erők tevékenységének erősítését, illetve a NATO Állandó Védelmi Terveivel kapcsolatos feladatok végrehajtását, valamint az ehhez kapcsolódó gyorsított döntéshozatali eljárás bevezetését.

A 2020-ban kitört koronavírus-járvány kezelésére a Kormány 2020. március 11-én veszélyhelyzetet hirdetett ki (40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről). A veszélyhelyzet ideje alatt számos jogszabály született. A Kormány a veszélyhelyzet megszüntetéséről szóló 282/2020. (VI. 17.) Kormányrendelettel 2020. június 18-i hatállyal, a járványügyi helyzet enyhülésére tekintettel hatályon kívül helyezte a 40/2020. (III. 11.) Kormányrendeletet, és megszüntette a veszélyhelyzetet; ugyanakkor az *egészségügyi válsághelyzet* szabályaival a Kormánynak továbbra is széles körű rendeletalkotási jogosultsága maradt. Az egészségügyi válsághelyzetre (amely a honvédelmi veszélyhelyzethez hasonlóan szintén nem minősül különleges jogrendnek) vonatkozó szabályozást az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény tartalmazza.¹⁴ A járványügyi védekezésbe a Magyar Honvédség erőit is bevonták.

A különleges jogrendelet és azok változásait átfogóan áttekintve egyfajta trendként figyelhető meg, hogy az újabb kihívások függvényében a Honvédség felhasználása, különösen annak a határon belüli rendszeti jellegű feladatokra történő bevonása egyre nagyobb teret kap, amiben bizonyos szempontból tetten érhető a politika Honvédséghez való viszonyának változása is. A rendszerváltáskor és az utána következő évtizedekben a politikai vezetés láthatóan óvatosan kezelte, és megfelelő jogi korlátokkal szabályozta a Honvédség ilyen jellegű felhasználását (lásd szükségállapot). Az újabban bevezetett rendkívüli állapot mint kategória (terrorveszélyhelyzet) azonban megteremti a Honvédség ilyen jellegű feladatokba történő bevonásának további lehetőségét. Mindamellet fontos kiemelni a szabályozásnak az ezen a területen továbbra is megmaradó bizonytalanságát: *„Amíg ugyanis az Alaptörvény a Honvédelmi Tanácsnál meghatározza, hogy az mely hatalmi ágak jogköreit milyen mértékben veszi át, addig a szükségállapot vonatkozásában erről hallgat, vagyis a köztársasági elnök – elviekben – nem veszi át például a kormány jogköreit, miközben a rendkívüli intézkedések rendeleti úton való bevezetésére – ami az állam, vagyis leginkább a végrehajtó hatalom mozgásterének szükséghez mért hatékony kiszélesítésére hivatott – ő jogosult. Ez azért is jelentős hiányosság, mert szükségállapot idején a köztársasági elnök akár a Magyar Honvédség felhasználását is elrendelheti, aminek ő státusánál fogva ugyan a főparancsnoka, de e titulus az alkotmányozó hatalom a tényleges vezetési és irányítási jogkörök tekintetében a rendszerváltás óta »kiüresítve« tartotta, amit az Alkotmánybíróság korábbi alkotmányra vonatkozó értelmezése is megerősített. Ebben az esetben tehát a Magyar Honvédség felhasználása is egy bizonytalan hatalmi konstellációba kerülhet.»¹⁵*

¹⁴ 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről, XIV. Fejezet: Egészségügyi válsághelyzeti és egészségügyi veszélyhelyzeti ellátás. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700154.tv> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 20.)

¹⁵ Farkas Ádám – Kádár Pál: A különleges jogrendi szabályozás fejlődése és katonai védelmi vonatkozásai. In: uő: Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 308.

A terrorveszélyhelyzet különleges jogrendi kategóriához és a Hvt.-ben bevezetett honvédelmi veszélyhelyzethez kapcsolódóan elmondható, hogy a jövőre nézve továbbra is kihívást jelent a Magyarország ellen indított hibrid hadviselés nem kifejezetten katonai jellegű szakaszában jelentkező terrorista támadások kezelése, ugyanis: „*A hibrid háborús fenyegetés sajátossága, hogy az természeténél fogva kizárja a klasszikus háborús ellenállást, hiszen még ha alapos okkal feltehető is egy adott állam támogató fellépése a másik fél belterületén kialakult konfliktusban, az abban részt vevő azonosító nélküli katonák és eszközök miatt annak megvádolása tulajdonképpen agressziót jelent.*”¹⁶ A hibrid hadviselésre jellemző, hogy a szemben álló felek mondhatni minden olyan dimenziót igyekeznek a másik politikai féllel kapcsolatban befolyásolási csatornáként kihasználni, amivel csak a két állam összekapcsolódik: gazdasági, diplomáciai, kulturális, média-, titkosszolgálati stb. és végül katonai dimenziókat. Ezek alkalmazása egyfajta eskalációs rend szerint követheti egymást, amelyben a végső fázisnak a katonai erő alkalmazása tekinthető, amennyiben a többi befolyásolási törekvés nem vezetett eredményre.

Mindemellett elmondható, hogy a hibrid hadviselés egyik jellemzőjénél fogva az azt alkalmazó támadó fél alapvetően tartózkodik a szembenállás nemzetközi jogi normáknak is megfelelő deklarálásától. Ez részben arra vezethető vissza, hogy a hibrid hadviselés – ahogy a történelmi példák mutatják – nem tekinthető teljesen új jelenségnek, sokkal inkább a korábban is létező, elsősorban különleges ügynökségek, szolgálatok által alkalmazott fedett műveletként jelent meg. A fedett műveletek alapvető kritériuma az azokkal kapcsolatos hihető tagadhatóság elve, amely gyakorlatilag a fedettség alapjának, sőt szinonimájának is tekinthető.¹⁷ Ahogy Mark M. Lowenthal írja: „*Így tehát a krízis kezelésére – annak szeparatista jellege és korábbi polgárháborús természetű eskalációja miatt – nem marad más eszköz, mint az európai értelemben vett szükségállapot intézménye. Ez azonban – ahogy Ukrajnában a hatalmi konstellációktól függetlenül láttuk is – az ilyen típusú krízisek kezelésének kezdeti időszakában, az országos és tömeges erőszakos eskaláció előtt alkotmányosan nem hívható fel. Egy ilyen jelenséggel kapcsolatban tehát csak a súlyos eskaláció időszakában nyílt volna meg a különleges jogrend eszköze a terrorveszélyhelyzet előtti szabályozás alapján, ami jelentős késedelmet jelentett a kezdeti szakaszában sajátos – a terrorizmus egyes módszereivel egyébként hasonlóságot mutató – erőszaktevélekkel párosuló kihívás megelőzésére, vagy kiterjedésének elfojtására nézve.*”¹⁸ Az idézetben is taglalt eset felveti egy olyan különleges jogrendi kategória szükségességét, amellyel akkor tud élni az állam vezetése, amikor az országot ért támadások ugyan bekövetkeznek, azonban azok nem köthetőek nemzetközi politikai szereplőhöz és felelőshöz, miközben az akár alapjogokat is érintő intézkedések meghozatala már szükségessé válik. Mindezek alapján elmondható, hogy a magyar jogrendszerben megjelenő terrorveszélyhelyzet mint különleges jogrend a hibrid hadviselés fennállása esetén is biztosít megfelelő eszközöket a Kormány számára.

A különleges jogrendi szabályozás történetiségét nézve látható, hogy a váratlan támadás mintegy kiegészíti a klasszikus politikai feszültség eskalációjához kapcsolódó, az Országgyűlés döntésén alapuló különleges helyzeti kategóriákat. Itt a Kormány az Alaptörvényben és a Hvt.-ben meghatározottak szerint kap felhatalmazást, hogy adott szituációban döntéseket hozzon, rendeleteket alkosson. A terrorveszélyhelyzet és a váratlan támadás különleges jogrendi kategória is az újabb kori világpolitikai események egyfajta tapasztalatának jogszabályi

¹⁶ Uo. 309.

¹⁷ Mark M. Lowenthal: Hírszerzés – A titkóktól a politikai döntésekig. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017, 283.

¹⁸ Uo. 309.

szinten látható vetülete: a váratlan támadást a délszláv háború bizonyos eseményei indukálták, a terrorveszélyhelyzet pedig az Európán végigsöprő iszlám szélsőségesek által végrehajtott terrortámadások okán került be a szabályozókba.

A HONVÉDSÉG FELADATRENDSZERE AZ ÚJ KIHÍVÁSOK TÜKRÉBEN

A hidegháborút követően megváltozott világ kihívásaihoz igazodva a Magyar Honvédség feladatrendszere is folyamatos átalakulásban van. A „klasszikus”, elhúzódozó nagyhatalmi ellentétek miatt kirobbanó politikai feszültség eszkalációját esetleg követő, szövetségi jellegű katonai konfliktushoz kapcsolódó feladatok és különleges jogrendek mellett újak jelennek meg. Ennek megfelelően a Honvédség feladatait felsoroló szabályozók is szinte folyamatos változáson esnek át. A következőkben a Honvédség feladatrendszerét és a különleges jogrend egyes kategóriáit vetem össze.

A hatályos Hvt. 36. § (1) bekezdése szerint a Honvédség fegyverhasználati joggal látja el a következő feladatokat:

- „a) a Magyarország függetlenségének, területének, légterének, lakosságának és anyagi javainak külső támadással szembeni fegyveres védelme,*
- b) a Szent Korona és a hozzá tartozó egyes jelvények őrzése és védelme,*
- c) a szövetségi és nemzetközi szerződésből eredő egyéb katonai kötelezettségek – különösen a kollektív védelmi, békefenntartó és humanitárius feladatok – teljesítése,*
- d) a honvédelem szempontjából fokozott védelmet igénylő létesítmények őrzése és védelme,*
- e) egyes kijelölt létesítmények őrzése és védelme,*
- f) felhasználás,*
- g) talált robbanótetek tüzserészeti mentesítése és egyéb tüzserészeti feladatok térítés ellenében való végrehajtása,*
- h) a menedékjogról szóló törvény szerinti tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet idején közreműködés az államhatár őrzésében, az államhatár rendjét közvetlenül veszélyeztető konfliktushelyzet és a tömeges méretű migráció kezeléséhez szükséges intézkedések végrehajtásában, valamint az államhatár rendje ellen irányuló erőszakos cselekmények elhárításában,*
- i) a hatályos nemzetközi normák betartásával közreműködik a magyar állampolgárok életét, testi épségét Magyarország területén kívül közvetlenül fenyegető háborús cselekmények, fegyveres konfliktusok esetén a bajba jutott magyar állampolgárok mentésében, hazatérésük biztosításában, az evakuálás végrehajtásában.”*

Elmondható, hogy a Honvédségnek az a) pont szerinti alkalmazása a honvédelmi jellegű különleges jogrendeket fedi le elsősorban (rendkívüli állapot, megelőző védelmi helyzet, váratlan támadás). Meg kell jegyezni azonban, hogy ilyen jellegű feladatai békeidőben is vannak. A b) pontban szereplő, a Szent Korona és a hozzá tartozó egyes jelvények őrzésével és védelmével kapcsolatos feladatok egy újabban hangsúlyt kapott feladat, ugyanis: *„A korona mint szuverenitásfogalom a nemzet egészét szimbolizálja, és arra a kérdésre válaszol, hogy kié a hatalom. A hatalmat a nemzet egésze gyakorolja, közvetett és közvetlen formában egyaránt.”*¹⁹ Ilyen értelemben a Szent Korona védelme az a) pontban szereplő, Magyarország szuverenitásával összefüggő feladatok egyfajta kiegészítésének tekinthető.

¹⁹ Bódi Stefánia: A Szent Korona-eszme különbségei Eckhart Ferenc, Timon Ákos és Bartoniek Emma felfogásában. Polgári Szemle, 11. évf. 2015a/1–3. <http://polgariszemle.hu/archivum/96-2015-junius-11-evfolyam-1-3-szam/toertenelemtudomany-jogtoertenet/669-a-szent-korona-eszme-kueloembsegei-eckhart-ferenc-timon-akos-bartoniek-emma-felfogasaban> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 20.)

A c) pontban felsoroltak egyrészt lefedik a katonai jellegű különleges jogrendben megjelenő szövetségi feladatokat, másrészt pedig a békében is ellátandó missziós tevékenységre utalnak. Ez utóbbiban a Honvédség létszámárait tekintve a nemzetközi összehasonlítás szerint más országokhoz képest általában nagyobb arányú szerepvállalást mutat. A különböző objektumok, a korábban „kritikus infrastruktúrának” nevezett létesítmények őrzés-védelméhez kapcsolódó d) és e) pontok nem tekinthetők gyökeresen új feladatnak, azonban ezek akár a terrortámadások célpontjaivá is válhatnak, így hangsúlyozásukat indokolják az újabb kihívások is.

A Hvt. 80. § 6. pontja szerint a 36. § f) pontjában szereplő felhasználás „a Honvédség részvétele az erőszakos cselekmények elhárításában szükségállapot és terrorveszélyhelyzet idején, valamint a terrorveszélyhelyzet kihirdetésének kezdeményezését követően az Országgyűlés terrorveszélyhelyzet kihirdetésére vonatkozó döntéséig terjedő időszakban”. Tehát ezt a feladatot a Hvt. egyértelműen egy konkrét különleges jogrendi kategóriákhoz köti, ezért itt azok beazonosítása nem igényli a szabályozók átfogóbb elemzését. A felhasználás további szabályozására a Hvt. 37. §-a tartalmaz rendelkezéseket.

A g) pontban szereplő talált robbanótestekre vonatkozó feladatot a Honvédség a Belügyminisztérium alá tartozó szervekkel együttműködésben hajtja végre; ebben az esetben is elsősorban békeidejű feladatról van szó.

A h) pontban szereplő, a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet kezeléséhez kapcsolódó feladatok a 2015-ben jelentkező ilyen jellegű szituáció okán kerültek a Honvédség feladatai közé, amelynek következtében a Honvédség mind az ideiglenes határzár kiépítésében, mind a határőrizet során fellépő egyéb feladatokban is aktív szerepet vállal.

Azonban: „A Honvédség kizárólag azon a területen segítheti a rendőrség feladatainak ellátását, amely területre kiterjed a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet. A honvédség nem vonhatja el a rendőrség feladatait migrációs válsághelyzetben. A többletfeladatokat a honvédségi szervezetek függelmi rendszerben, saját parancsnokaik vezetésével hajtják végre.”²⁰ Fontos megemlíteni továbbá, hogy: „A rendkívüli események következtében módosította az Országgyűlés a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvényt is, mely kimondja, hogy többek között a többletfeladatok végrehajtására kapott parancsot is az államnyelvi tagja önfeláldozásig terjedő bátorsággal köteles végrehajtani.”²¹ Mindezt a belépők nagy száma mellett az is indokolhatja, hogy „[a] beáramló személyek és Európa lakossága között húzódó nagyfokú kulturális, vallási, szemléletbeli, hagyománybeli különbségek azonban valószínűvé teszik, hogy a feszültségek szélsőséges esetben terrorcselekmény formájában is megnyilvánulhatnak.”²²

Az i) pontban a Magyarország területén kívül végrehajtandó feladat szintén új kötelezettségként jelenik meg.

A Hvt. 36. § (2) bekezdése szerint a Honvédség fegyverhasználati jog nélkül látja el a következő feladatokat:

- a) közreműködés a katasztrófavédelemmel összefüggő feladatok végrehajtásában,
- b) katonai szakértelmet és speciális eszközöket igénylő feladatok ellátása,
- c) részvétel az állami protokolláris feladatok teljesítésében,

²⁰ Bódi Stefánia: Jogszabályváltozások a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzetben, különös tekintettel a Magyar Honvédség és a rendőrség többletfadataira. Jogelméleti Szemle, 2015b/4., 93. http://jesz.ajk.elte.hu/2015_4.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 01. 20.)

²¹ Bódi (2015/b): i. m. 94.

²² Uo. 100.

d) közreműködés a nemzetközi megállapodásban vagy jogszabályban meghatározott hadisírok, katonai és hősi emlékművek fenntartásával kapcsolatos feladatok végrehajtásában és a kegyeleti tevékenységben,

e) közreműködés az állami közfoglalkoztatás feladatainak végrehajtásában.”

A 36. § (2) bekezdésében felsoroltak közül az a) pontban szereplő katasztrófavédelemhez kapcsolódó feladat köthető egyértelműen különleges jogrendi kategóriához: a veszélyhelyzethez.

A különleges jogrend egyes eseteinek átfogó jellemzése után a következőkben azt tekintem át, hogy az elsősorban a Hvt. 36. §-ában szereplő feladatokba a különleges jogrendek viszonylatában miként vonták be az önkéntes tartalékos katonákat.

AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOSOK ALKALMAZÁSA KÜLÖNLEGES JOGRENDBEN

Az Alaptörvény XXXI. cikk (2) bekezdése szerint Magyarország önkéntes honvédelmi tartalékos rendszert tart fenn. A szélesebb törvényi háttér biztosítja mind az önkéntes, mind a hadkötelezettség alapján (különleges jogrend bevezetése esetén) behívható tartalékosok rendszerének jogszabályi feltételeit. A tartalékos rendszer tehát két komponensből áll. Az I. tartalékos komponensbe a Hvt. 41. § (5) bekezdése szerint a békében is alkalmazható, önkéntesség alapján szervezett erők tartoznak (férfiak és nők). Ez a tartalékos komponens három jogállásában is eltérő kategóriákból áll: az önkéntes védelmi tartalékosokból, az önkéntes műveleti tartalékosokból, illetve az utóbbi években bevezetésre került önkéntes területvédelmi tartalékosokból. Az önkéntes tartalékos olyan civil munkahellyel is rendelkező katona, aki behívásakor kerül hosszabb-rövidebb időre a Honvédség állományába, az úgynevezett rendelkezésre állás időszakában katonai jogviszonya nincs.

A tartalékos rendszer II. komponensét a jogszabályi kötelezettség alapján nyilvántartott, kiképzett tartalékosok és potenciális hadkötelesek képezik. Ők az Alaptörvény XXXI. cikk (3) bekezdése alapján kizárólag egyes honvédelmi jellegű különleges jogrend (rendkívüli állapot, megelőző védelmi helyzet) bevezetése esetén a hadkötelezettség visszaállítását követően teljesítenek tényleges katonai szolgálatot (18–40 életév közötti férfiak).

A tartalékosok feladat teljesítésével kapcsolatban elmondható, hogy a szabályozás nem szűkíti le az önkéntes tartalékosok alkalmazását a Honvédség egészének feladatrendszeréhez képest.

Az önkéntes tartalékos erők egyik alapvető, klasszikus rendeltetése a különleges jogrend bevezetése esetén (megelőző védelmi helyzet és rendkívüli állapot) során létrehozandó nagyobb képességű katonai szervezet kialakításának segítése. Ennek keretében az új vagy kibővített katonai szervezetek kulcspozícióinak feltöltését biztosítják, amely beosztások feltöltésére már békeidőszakban felkészítést kapnak. Ez lehetővé teszi, hogy ne a II. komponenshez tartozó, alacsonyabb kiképzettséggel rendelkező sorozott tartalékosokat kelljen ezekben a beosztásokban is alkalmazni, továbbá segítik, támogatják a sorozáskor felmerülő feladatokat, a sorozott állomány kiképzését.

Az új kihívások során jelentkező feladatokhoz kapcsolódóan az önkéntes tartalékosokat a nem honvédelmi típusú különleges jogrendi szituációkban is behívják. Fontos kiemelni, hogy még az alapvetően őrzés-védelmi feladatokban alkalmazott önkéntes védelmi tartalékosok behívása sincs konkrét különleges jogrendi feltételhez kötve (csak a tényleges szolgálat időtartamkorlátja érvényesül). Az önkéntes műveleti tartalékos állományt az utóbbi években főleg békeidőszaki és katasztrófavédelmi céllal, veszélyhelyzeti feladatokra vonták be.

A katasztrófavédelmi feladatokat illetően fontos kiemelni az árvízvédelemben a veszélyhelyzet elrendelése mellett nyújtott segítséget, ami több ezer fő behívását jelentette például a 2013. évi árvízi védekezés során. Ekkor fontos szerep jutott a Helyi Védelmi Bizottságokhoz telepített önkéntes műveleti tartalékosoknak is, akik a Honvédség és a védelmi igazgatás rendszerének kapcsolatát erősítették. Emellett a Megyei Védelmi Bizottságok (MVB) titkárságaihoz lebiztosított önkéntes műveleti tartalékos főtisztek a honvédelmi típusú különleges jogrendben aktivizálandó MVB-s honvédelmi igazgatási munkacsoportok vezetői feladatait látják el váltásos rendszerben, ezzel is segítve az aktív hivatásos katona MVB-titkárok és -titkárhelyettesek tevékenységét. Az önkéntes védelmi tartalékosokat szintén bevonták katasztrófavédelmi feladatokba. A Honvédség az önkéntes tartalékos állomány alkalmazásával ipari és elemi katasztrófák következményeinek felszámolásában, a lakosság kimenekítésében és ideiglenes elhelyezését követően az alapvető ellátásuk biztosításával is számol. A vonatkozó jogszabályok ilyen jellegű alkalmazásra az önkéntes védelmi tartalékos állomány esetében háromnapos határidővel történő behívást tesznek lehetővé, míg az önkéntes műveleti tartalékos állomány esetében erre nyolcnapos határidővel adnak lehetőséget.

A normál időszaki behívásaik kiképzési céllal történtek, de megkezdődött alkalmazásuk a missziós feladatokban is. Ez egyéni, fegyver nélküli megfigyelői beosztásokat jelent például a Grúziában és Maliban működő missziókban (az első önkéntes műveleti tartalékos már 2013-ban megkezdte szolgálatát Maliban). Az önkéntes műveleti tartalékosok békeidejű behívása a különleges jogrendi feladatokra történő felkészülésük mellett a hivatásosokkal vagy szerződésesekkel fel nem töltött üres beosztásokban történő időleges munkavégzést is szolgálta.²³

A 2015-től kiemelten kezelt migrációs válság során jelentkező feladatokba az önkéntes tartalékosokat is bevonták. Kiegészítő, rendészeti elemeket is tartalmazó kiképzésük után ők is részt vettek a határőrizeti feladatokban, illetve biztosították a határ mellé vezényelt állomány alaprendeltetéséből fakadó feladatainak ellátását. A Honvédség feladatrendszerében új feladatként jelent meg a tömeges bevándorlás miatt kihirdetett válsághelyzet keretében a rendvédelmi szervek tevékenységének támogatása, a rendőrség műveleteiben történő közreműködés.²⁴ E feladatok magas prioritása olyan mértékben terhelte meg a katonai szervezeteket, hogy az önkéntes tartalékos állomány bevonása is szükségessé vált. Ez a migrációs válság kezdeti időszakában a katonai szervezetek határfeladatokba bevont állományának helyettesítését jelentette. Ennek során különböző laktanya-üzemeltetési, -kiszolgálási feladatokat, ór- és ügyeleti szolgálatokat láttak el, illetve hazai és nemzetközi kötelezettségvállalásból adódó kiképzési rendezvényekbe is bevonták őket. Az önkéntes védelmi tartalékos állománynak a határzárral összefüggő alkalmazására elsősorban nem a tartalékos, hanem a Fegyveres Biztonsági Ór státuszából adódóan, vásárolt szolgáltatásként, az Ideiglenes Biztonsági Határzár deponáló helyein tárolt anyagok őrzés-védelmi feladatainak ellátása érdekében került sor.

Szintén 2015-től kezdődött meg a területi elven szervezett önkéntes tartalékos elem szervezése, ami tervezetten járásokénti önkéntes területvédelmi tartalékos alegységek felállítását jelenti. 2017-ben megkezdődött az első ilyen alegységek és a kiképzésükre szolgáló alegységek létrehozása, és az azóta eltelt időszakban a területvédelmi rendeltetésű tartalékos állomány több ezer fővel növekedett.

²³ A Magyar Honvédség tartalékos rendszerének monitoringja. HM belső kiadvány, Budapest, 2014.

²⁴ A Magyar Honvédség tartalékos rendszerének monitoringja. HM belső kiadvány, Budapest, 2016.

Az Alaptörvény, valamint a Hvt. módosításával új különleges jogrendi elemek bevezetésére is sor került. Ezek kihirdetését követően a Honvédség ilyen jellegű tevékenységre felkészített erőivel részt vesz a rendvédelmi szervek terrorcselekmények megelőzését célzó tevékenységében, vagy a hibrid jellegű támadás során jelentkező egyéb feladatokban, vagy az azokra történő felkészülésben, a támadás bekövetkezése esetén pedig a következmények felszámolásában. Ez utóbbi feladat ellátásában az önkéntes tartalékos állomány alkalmazásával is tervezi a Honvédség.

A különleges jogrendi kategóriának nem minősülő honvédelmi veszélyhelyzet lehetővé teszi a Honvédség gyorsabb reagálását, proaktív tevékenységét akár hibrid támadás esetén is.

A 2020-ban kitört koronavírus-járvány kezelésére kihirdetett veszélyhelyzet során a járványügyi védekezésbe a Honvédség erőit is bevonták. A védekezésbe az önkéntes tartalékosokat is behívták, akik az ország működése szempontjából létfontosságú vállalatokkal történő kapcsolattartást biztosították.

ÖSSZEZÉS

Elmondható, hogy a 2010-től intenzíven fejlesztett önkéntes tartalékos erő jelentős állomány-növekedést és képességfejlesztést jelent a Honvédség számára, már csak arra is tekintettel, hogy az Országgyűlés 8000 fő önkéntes tartalékos keret feltöltésére adott felhatalmazást. Az önkéntes területvédelmi tartalékos alegységek feltöltésekor ennek további bővítésére került sor. A tartalékos erők békében feltölthető kerete jelenleg 20 ezer főben van meghatározva.

Az önkéntes műveleti tartalékos állományt tekintve megállapítható, hogy annak jelentős részét jelenleg még a Honvédségből korábban kilépett, volt szolgálati nyugdíjas állomány teszi ki. Ez ugyan biztosítja, hogy a korábbi létszámcsökkentésekkor kilépők által képviselt képességek egy része visszakerüljön, azonban a későbbiekben a toborzási célcsoportok szélesítésével szükséges elérni, hogy a társadalom erőforrásainak igénybevétele (az írásom elején megfogalmazott elv) is érvényesüljön. A jelenlegi állomány összetétele ugyan biztosítja a katonai feladatok magas fokú ellátását, azonban az új kihívásoknak megfelelően a későbbiekben szükséges lesz olyan szakemberek biztosítása, ami lehetővé teszi az új, nem kifejezetten katonai jellegű feladatok esetén történő alkalmazásukat is, különös tekintettel a külföldi misszióknál jelentkező úgynevezett stabilizációs és újjáépítési feladatokra vagy egy hibrid háborúhoz kapcsolódó képességekre.

Az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztése nem tekinthető befejezettnek, ez a folyamat olyan útkeresési szakaszban van, amely nemcsak a volt kelet-európai, hanem a nyugati országok haderejére is jellemző. A Honvédség most is zajló honvédelmi és haderőfejlesztési programjához kapcsolódóan az önkéntes tartalékos rendszer olyan fejlesztése szükséges, amely biztosítja, hogy a hivatásos és a szerződéses állománnyal az új típusú kihívások során jelentkező feladatok végrehajtásakor az önkéntes tartalékosok egy egységes, koherens rendszert alkossanak. Tény, hogy az önkéntes tartalékosok feladatrendszere jogszabályi szinten nincs szűkítve a Honvédség teljes feladatrendszeréhez képest, így azok bármely különleges jogrendi esetben alkalmazhatók. Azonban mindehhez – a tapasztalatok szerint – az önkéntes tartalékos rendszert haderőszerzési, alkalmasság-követelményi, kiképzési, logisztika-ellátási stb. területeken is fejleszteni szükséges. Ezek azonban olyan szakmai jellegű kérdések, amelyek nem tartoznak a jelen írás által tárgyalta feladatokhoz, mindazonáltal azok mélyebb vizsgálata egy más tanulmány témáját képezheti.

Az önkéntes tartalékosokat a Honvédség az új, elsősorban nem katonai jellegű kihívások jelentette feladatok végrehajtása során nagy létszámban máig alkalmazza. A Honvédség

tartalékos rendszere az állomány Christopher Dandeker által felvetett hármas tagozódásának (békeidejű állandó állomány, önkéntes tartalékos állomány, különleges jogrend során törvényi kötelezettség alapján behívott állomány) egészét tekintve megfelel a felvázolt elveknek, és a jelenlegi jogszabályi rendszer lehetővé teszi, hogy az új típusú kihívások esetén a Honvédség ideiglenesen bevonja a feladatok végrehajtásába a társadalom azon erőforrásait, amelyeket az önkéntes tartalékosok képviselnek. A világpolitikai változásokat nézve felmerül a kérdés, hogy a fegyveres erőkkel szemben az 1990-es évekre jellemző kihívásokra választ adó tartalékos rendszer és feladatrendszer megfelel-e még a jövő konfliktusaiban is, vagy azok egy újabb szemléletet, szervezetet és feladatrendszert követelnek meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700154.tv>
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv>
2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100128.tv>
2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200205.tv>
- 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000040.kor>
- A Magyar Honvédség tartalékos rendszerének monitoringja. HM belső kiadvány, Budapest, 2014.
- A Magyar Honvédség tartalékos rendszerének monitoringja. HM belső kiadvány, Budapest, 2016.
- Bódi Stefánia: *A Szent Korona-eszme különbségei Eckhart Ferenc, Timon Ákos és Bartoniek Emma felfogásában*. Polgári Szemle, 11. évf. 2015a/1–3. <http://polgariszemle.hu/archivum/96-2015-junius-11-evfolyam-1-3-szam/toertenelemtudomany-jogtoertenet/669-a-szent-korona-eszme-kueloenbsegei-eckhart-ferenc-timon-akos-es-bartoniek-emma-felfogasaban>
- Bódi Stefánia: *Jogszabályváltozások a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzetben, különös tekintettel a Magyar Honvédség és a rendőrség többletfeladataira*. Jogelméleti Szemle, 2015b/4. http://jesz.ajk.elte.hu/2015_4.pdf
- Dandeker, Christopher: *Búcsú a fegyverektől? Haderő és nemzetállam a változó világban*. In: Molnár Ferenc (szerk.): *Civil-katonai kapcsolatok*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006, 33–55.
- Farkas Ádám – Kádár Pál: *A különleges jogrendi szabályozás fejlődése és katonai védelmi vonatkozásai*. In: Farkas Ádám – Kádár Pál: *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Lakatos László: *A különleges jogrend és a honvédelem szabályozása*. MTA, Budapest, 2014.
- Lowenthal, Mark M.: *Hírszerzés – A titkóktól a politikai döntésekig*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017.
- Magyarország Alaptörvénye. <https://www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf>
- Publius Flavius Vegetius Renatus: *Epitoma Rei Militaris*. In: Kákóczki Balázs: *Vegetius hadtudományi munkájának utóélete a középkorban*. Attraktor, Máriabesnyő, 2013.
- Ujházy László: *A tartalékosok és a tartalékos szövetségek szerepe napjainkban*. Honvédségi Szemle, 142. évf. 2014/1., 41–45.

Ádám Barnabás ezredes:

A SZÖVETSÉGES HADERŐK LOVASSÁGI ALAKULATAINAK SZERVEZETE ÉS FELADATAI A 21. SZÁZADBAN

Fókuszban az Egyesült Királyság, Franciaország, az Amerikai Egyesült Államok és Lengyelország

DOI: [10.35926/HSZ.2021.3.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.3.5)

ÖSSZEFOGLALÓ: Jóllehet a 20. században a lovon és a lovakkal vívott harc fölött eljárt az idő, a lovasság által megtestesített harcászati-hadászati alkalmazás elvei felett nem. A modern kor haderőstruktúrái is tartalmazznak olyan, a régműltből eredeztethető fegyvernemet, mint a lovasság, amely a hadtörténelem folyamán sok csatát és hadjáratot sikerrel vívott meg. A lovasság a tüzérséghez hasonlóan megőrizte átalakuló- és megújulókéességét, és napjainkban is különböző hadműveletek fontos szereplője. Jelen tanulmány egyes NATO-tagországok haderejének 21. században is működő lovassági alakulatait mutatja be.

KULCSSZAVAK: lovasság, lovasezredek, lovashadosztály, felderítő- és biztosítóműveletek, ceremóniális lovassági feladatok

BEVEZETÉS

A hadtörténelem számtalan példát ad arra vonatkozóan, hogy egy jó hadvezér kezében a lovasság mindkét csapatneme (a nehéz- és a könnyűlovasság) fényes győzelmekhez járult hozzá.¹ A lőpor feltalálása előtt a ló természeti adottságait kihasználó lovasság különösen fontos szerepet játszott a különböző fegyveres küzdelmekben, elsősorban a támadásban és azon keresztül a csatadöntésben. Az információszerzési és biztosítási feladatokban (erők megóvása) a hadvezetés fő eszközeként vitathatatlan és megkerülhetetlen tényezője volt a hadjáratoknak. Azonban míg a lőpor feltalálásával és a tüzfegyverek elterjedésével a nehézlovasság csatadöntő képessége fokozatosan csökkent, addig a könnyűlovasság felderítő- és biztosítószerepe nőtt, a lovagló tüzérség alkalmazásával és fejlődésével pedig a könnyűlovasság a harcmező fontos eleme lett. Később, a gyorstüzelő fegyverek és a nagy hatékonyságú tüzérségi eszközök megjelenésével a lovak és a lóháton vívott harc csillaga leáldozott. A 20. század modern háborúiban a lovak szerepe jelentősen csökkent, majd a század közepén vívott regionális háborúkban teljesen eltűntek a harcmezőről. Számos ország haderejéből egyszerűen törölték a lovassági fegyvernemet, de ahol megtartották, szervezete

¹ Károlyi István (szerk.): Tudományos Gyűjtemény. 21. évf. 1837/VII. (Május), 51.

és fegyverzete ott is megváltozott: lovak helyett korszerű járműveket rendszeresítettek, egyebekben viszont megmaradt a hadtörténelem folyamán kialakult feladatainál. A gyors manőverezőképesen és hatékony tüzéren alapuló felderítő-, biztosító feladatrendszer, illetve a kezdeményezőképesen nyugvó támadó harcmodor megmaradt a „modern lovasság” eredményes tevékenységeinek.

A nyugati hadtudomány felismerte, hogy bár a lovon és a lovakkal vívott harc fölött valóban eljárt az idő, a lovasság fölött nem. Évtizedek alatt modernizálták a fegyvernemet, és így a 21. században is létezik, sőt napjaink jelenkori katonai kihívásaiban jelentősége egyre nő. Magyarországon nem közismert, de tény, hogy számos szövetségi haderőben a lovassági fegyvernem továbbra is létezik modern, nagy hatékonyságú tüzfegyverekkel felszerelt páncélozott gép- és harcjárművekkel.

A modern magyar haderő fejlesztéséhez most is rendelkezésünkre áll a hadtörténelem mélységes kútja,² amely ma is képes alátámasztani azt a hadtudományi tézist, miszerint „...nemzeti megoldásokra kell törekednünk, olyan módon, hogy az hazánkban és a fegyveres erőnknek mindenkor biztos alapul szolgálhasson honvédelmi, nemzetvédelmi, valamint NATO-szövetségi tagságunkból adódó műveleteink sikeres és eredményes végrehajtásához”.³

Megítélésem szerint bölcs dolog visszanyúlni a hadtörténelmet jelentősen befolyásoló, az adott kor nemzeti hadikultúrájának hadművészeti és a harcászati jellemzőit sikeresen alkalmazó lovassághoz, amely évszázadokon keresztül bizonyította képességeit, s teszi ugyanezt napjainkban is a nyugati szövetséges modern haderőkben.

A rendszerben tartott modern lovasság hadtudományi szempontból a következő kérdések tudományos vizsgálatát igényli:

- Miért maradt meg aktív szolgálatban a lovasság egyes szövetséges haderőkben?
- Melyek a 21. századi lovasság feladatai és milyen szervezeti struktúrában működnek?
- Milyen haditechnikai eszközökkel hajtják végre feladataikat a modern katonai műveletekben, a kisháborúk⁴ és a válságreagáló műveletek időszakában?

A következőkben az ezekre a kérdésekre adott válaszokat kutatom egyes szövetséges – brit, francia, amerikai és lengyel – haderők lovassági alakulatainak bemutatásával. Kutatásom eredményeivel hozzá kívánok járulni és lehetőséget kívánok teremteni ahhoz, hogy a megújuló Magyar Honvédségben, illetve honvédelmi rendszerünkben ismét megjelenjen a lovasság, és egyúttal méltó helyére kerüljön történelmünk fontos katonaszemléje, nemzeti kultúránk fontos szereplője, nemzettudatunk vitán felül álló, közkedvelt alakja, a legmagyarabb könnyűlovassági csapatnem: a huszárság.

A LOVASSÁG A 21. SZÁZADBAN IS LÉTEZIK

A 21. században a szövetségi haderőkben működő modern lovasság mindkét tradicionális csapatneme, a nehéz- és a könnyűlovasság – esetenként átnevezve páncélossá vagy páncélosfelderítővé – továbbra is jelentős szerepet játszik a szárazföldi haderőnem katonai műveleteiben. Az átalakult és modernizált nehézlovasság közepes és nehéz harcokcsikkal

² Boda József nb. vezérőrnagy et al.: Fókusz és együttműködés – A hadtudomány kutatási feladatai. Honvédségi Szemle, 144. évf. 2016/3., 13. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/263> (Letöltés időpontja: 2019. 09. 02.)

³ Szendy István: A hadtudományról magyar szemmel. Magyar Tudomány, 2012/11., 1362.

⁴ Ágh Attila: Konfliktusok, háborúk. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1989, 165.

felszerelt harcokcsízó alakulatokként továbbra is az összefegyvernemi harc vezető ereje, és a háborús katonai műveletekben mint a dandárharcsoportok kulcsszerepet játszó manőveralakulata a csatadöntés legfontosabb eszköze maradt. Ennek megfelelően az Egyesült Királyság hadereje Páncéloshadtestének állományában találjuk azokat a modern technikával felszerelt lovassági ezredeket, amelyek méltó utódai a néhai, lóháton harcba vonuló és harcoló, a világ lótenyésztésében jelentős szerepet játszó, híres brit lovassági alakulatoknak.

A NATO-haderők lovassági alakulatainak talán leghíresebbje és szakmai etalonja az Amerikai Egyesült Államok Szárazföldi Haderejének 1. Lovas Hadosztálya, amely az amerikai függetlenségi háború (1775–1783) lovasságára vezeti vissza eredetét, és amelynek egyik alapító atyja a magyar Fabriczy Kováts Mihály⁵ huszár ezredes volt. A néhai keleti blokk haderői közül a lengyel hadsereg 1992-ben visszaállított és modern haditechnikai eszközökkel felszerelt egy páncélos lovashadosztályt, amely a Báthori István lengyel király (1575–1586) által létrehozott szárnyas huszárokat (*Husaria polska*) tekinti elődjének, valamint 2000. március 30-án visszaállította a történelmi lengyel katonai lovaskultúrát megjelenítő, 44 lóval lovasított, ceremóniális feladatokat ellátó ulánus díszalegységet is.

A tárgyalt haderőkben hadrendben megmaradt kisebb létszámú, ugyanakkor gyors manőverezőképesseggel rendelkező könnyűlovasság felderítő- és biztosítófeladatai⁶ a hagyományos összefegyvernemi harctevékenységek mellett a tömeges migráció megfékezésében, terrorellenes műveletekben vagy az aszimmetrikus hadviselés során is felértékelődtek. Hagyományos értelemben a feltételezett, keletről érkező tömeges harcokcsítámadás fő irányának meghatározásában, a szárnyakra tervezett ellenlökések végrehajtásában, a halogató harcban, de a válságkezelési vagy terrorellenes műveletek során kijelölt terepszakaszok, műszaki záruk és kiemelt objektumok biztosításában is jelentős szerepet szántak a könnyűlovasságnak. E ponton szükségesnek látom megemlíteni, hogy a Magyar Honvédség kijelölt erői a tömeges migráció megfékezésére a szerb–magyar határra épített műszakizár-rendszer biztosításában⁷ vagy a francia haderő könnyűlovassági huszáralakulatai terrorellenes Sentinelle műveletben⁸ kiemelten fontos biztosítási, így a könnyűlovasság tradicionális feladatát hajtják végre.

A következőkben tárgyalt, a 21. században is működő lovassági alakulatok szervezete és alaprendeltetési feladatai igazolni látszanak, hogy a lovasságnak a modern kor kihívásai során is létjogosultsága van.

BRIT LOVASSÁG

Királyi Páncéloshadtest (Royal Armoured Corps)

A 10 reguláris és 4 tartalék lovasezredből álló Királyi Páncéloshadtest képezi a brit hadsereg harci képességének magját. A brit hadsereg brandjének építésében nagyon komoly szerepük van a messzi történelmi múltra visszatekintő lovassági alakulatoknak, különö-

⁵ Vö. Zachar József: *Idegen hadakban*. Magvető, Budapest, 1984, 3.

⁶ Field Manual No. 3-98: Reconnaissance and Security Operations. Headquarters Department of the Army, Washington, 2015. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/fm3_98.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 11. 05.)

⁷ Farkas Ádám et al.: A Magyar Honvédség feladatai, szerepének és helyzetének jogi aspektusai a tömeges migráció kapcsán. In: Tólas Péter (szerk.): *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. Dialóg Campus, Budapest, 2017, 159–177.

⁸ A francia huszárok részvételéről a Sentinelle és a Barkhane műveletekben: Clément Lhuillier: Metz: les hussards sont de retour à la maison. France Bleu, 01. 04. 2019. <https://www.francebleu.fr/infos/societe/metz-les-hussards-sont-de-retour-a-la-maison-1554137025> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 01.)

sen a Household Cavalrynak⁹ (Lovastestőrségnek) mint történelmi örökséget és katonai fegyelmet bemutató lovasított alakulatnak.

Szervezete

A lovasság vonatkozásában a brit Királyi Páncéloshadtest állományában a következő lovassági csapatnemeket és ezredeket találjuk.¹⁰

Összetétele

Nehézlovasság:

- vértések (Household Cavalry Regiment, Household Cavalry Mounted Regiment),
- a világ első harckocsiezrede (Royal Tank Regiment).

Könnyűlovasság:

- dragonyosok, könnyűdragonyosok (1st The Queen's Dragoon Guards, Royal Scots Dragoon Guards, Light Dragoons),
- huszárok (Queen's Royal Hussars, King's Royal Hussars),
- dzsidások, svalizserek (Royal Lancers, Chevaux-léger),
- önkéntes (tartalékos) könnyűlovasság (Royal Yeomanry, Royal Wessex Yeomanry, Queen's Own Yeomanry).

Főbb haditechnikai eszközei

- 331 db Challenger–2 harckocsi,
- 388 db Warrior harcjármű,
- 409 db Bulldog & FV430 harcjármű,
- Jacka–2 felderítő-harcjármű-platform,
- Coyote TSV 6×6 támogató szállító jármű,
- Panther légi szállító jármű,
- Scimitar páncélozott felderítő-harcjármű,
- Wolfhund harcászati támogató jármű,
- RWMIK Land Rover katonai terepjáró.

Feladatai

A hadtest alakulatai harcoló vagy harcbiztosító feladatokat hajtanak végre válságreakgáló műveletekben. A hadtest feladata az ellenséges erők közvetlen harcérrintkezéssel és a harckocsik tűzerejével történő pusztítása vagy legyőzése.

Ezek mellett ceremoniális feladatokra az Udvari Lovasság Lovasított Ezrede (Household Cavalry Mounted Regiment) van kijelölve. A lovasított ezred 250 lóval rendelkezik és alaprendeltetése a királyi ház tradicionális lovastestőrségének (The Queen's Life Guard) 24 órás

⁹ A Household Cavalry honlapja: <https://www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/household-cavalry/> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 02.)

¹⁰ A The Royal Armoured Corps honlapja: <https://www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/> (Letöltés időpontja: 2019. 09. 02.)

ellátása a Whitehall-palotában; ezenfelül feladatuk az udvar ceremoniális és egyéb hivatalos diplomáciai eseményeinek (HM The Queen's Birthday Parade – Trooping of the Colour, State Visits), valamint a kormányzati és önkormányzati események (The State Opening of Parliament, The Lord Mayor's Parade) díszelgő biztosítása lóháton. További feladatuk még lovassági bemutatók megtartása (Musical Ride) és a brit katonai lovaskultúra megjelenítése a nemzeti lovaseseményeken, versenyeken, amelyeken aktívan versenyeznek is.

Képességét tekintve napi lovastestőr-díszőrszolgálatával és különleges bemutatócsoportjával jelentősen hozzájárul az udvari és a nemzetközi diplomáciai események fényének emeléséhez, Londonba látogató turisták állandó programokkal való kiszolgálásához és a katonai lovaskultúra megjelenítéséhez, illetve ápolásához. Érdekes, hogy két évre vezénnyelssel rotálják a lovasított ezredhez a gépesített lovasezred (Household Cavalry Regiment) állományát, 15 hét alatt készítik fel őket lovasított ceremoniális feladatok ellátására, majd a két év letelte után visszatérnek a páncélosfelderítő-ezredhez.

Létszámhiányuk nem számottevő: a Windsorban tartott lovasképzésen átlagosan 10-20 fő vesz részt, az újoncok 90%-a lóval még nem találkozott. Évente 10-20 fekete színű lovat szereznek be – elsősorban Írországból – és készítének fel díszelgési feladatra 15 hét alatt.

FRANCIA LOVASSÁG

A Francia Idegenlégió 1. külföldi lovasezrede (1er Régiment Étranger de Cavalerie)

A légió 1. lovasezredét 1921-ben, a tunéziai Szúszában hozták létre a légió 2. gyalogosezredének elemeiből. Az 1. lovasezred harcoló alegységeit 1930-ban páncélaulókkal látták el. A második világháborút követően az ezred az indokínai háborúban (1946–1954) harcolt, ahol a terep nehézségei miatt kételtű harcjárműveket kaptak. Később Algériába vezényelték őket, majd a függetlenség elismerése után az ezred 1967. október 22-én a Franciaország déli részén található Orange-be költözött. Azóta az 1. lovasezred részt vett a francia hadsereg összes műveletében: Csádban (1978), Libanonban (1983), a koalíciós erők szárnybiztosításáért felelős 6. francia könnyűhadosztály részeként az iraki öbölháborúban (1990–1991), Kambodzsában (1992–1993), Dzsubutiban az Iskoutir műveletben (1992), Boszniában (1992–2002 közt többször), a Közép-afrikai Köztársaságban (1996), Kongóban (1997), Koszovóban (1999–2001), Elefántcsontparton (2003–2006 közt többször), Afganisztánban (2005–2011), Maliban (2013 eleje óta) és a Közép-afrikai Köztársaságban (2014 óta). Az ezred 2014. július 11-én Orange-ból a Marseille melletti Carpiagne-ben lévő katonai bázisra költözött.

Szervezete¹¹

Az 1. lovasezred a 6. könnyűpáncélos-dandár két páncélosezredének egyike. A 6 aktív századból és egy tartalékos századból álló, többcélú és többrendeltetésű páncélos lovasezred harcfelderítési és páncélozott eszközök elleni harcképességekkel rendelkezik.

¹¹ 1er régiment étranger de cavalerie. Ministère des Armées, 27. 09. 2020. <https://www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/1er-regiment-etrange-de-cavalerie> (Letöltés időpontja: 2019. 09. 20.)

Összetétele

- 1 parancsnoki és logisztikai század,
- 3 páncélosszázad,
- 2 felderítőszázad,
- 1 tartalék század.

Főbb haditechnikai eszközei

- AMX 10 RC harckocsi,
- Panhard VBL 4×4 terepjáró személygépkocsi.

Feladatai

Az ezred alaprendeltetési feladata a szemben álló fél erőinek, eszközeinek felderítése aktív harcfelderítéssel, majd gyors és pontos tűzzel való pusztítása. Parancsnoki és logisztikai század biztosítja az ezred autonóm működéséhez szükséges vezetési támogatást és megfelelő logisztikai ellátást, illetve utánpótlást a műveletekben. Az 1., 2. és 3. páncélosszázad 4 szakaszból áll. Ezek 105 mm-es lövegekkel felszerelt AMX 10 RC-vel vannak ellátva, amely biztosítja a megfelelő páncélvédeltséget és a gyors manőverezőképeséget.

A két felderítőszázad – 4. és 5. század – mindegyike 4 felderítőszakaszból áll. A századok fő haditechnikai eszköze a Panhard VBL, ami alkalmas felderítési feladatokra és páncéltörő fegyverzete révén harckocsi elleni küzdelemre.

A tartalék század végzi a kiképzési feladatokat és a speciális felkészítő tanfolyamokat.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK LOVASSÁGA

1. lovashadosztály (1st Cavalry Division)

Az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi hadereje lovasságának történetét a függetlenségi háborútól az 1930-as évekig a lovak határozták meg, majd az első világháború alatt megkezdett gépesítés kiterjesztésével – amelyben George Smith Patton későbbi tábornok jelentős szerepet játszott – teljes motorizáción és átfegyverzésen ment keresztül. Ennek örököse a ma is hadrendben lévő 1. lovashadosztály.

Szervezete¹²

A hadosztály szervezetében a parancsnokságon kívül található három harcoló, két harci támogató- és két harci kiszolgáló-támogató alakulat. A hadosztály lovassági szellemű morálja meghatározó, és magasra emeli csapatainak harcértékét. A korszerű technikai eszközök mellett a hadosztály rendelkezik egy lovasított, ceremoniális feladatokat végrehajtó díszalegységgel is.¹³

¹² A 1st Cavalry Division (1. lovashadosztály) honlapja: <https://www.army.mil/1stcav/> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 02.)

¹³ A 1st Cavalry Division Horse Detachmentről (1. lovashadosztály lovasított részleg) bővebben: <https://www.sofmag.com/1st-cavalry-division-horse-detachment/> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 01.)

Összetétele

- Parancsnokság,
- Ironhorse páncélos dandárharcsoport,
- Black Jack páncélos dandárharcsoport,
- Grey Wolf páncélos dandárharcsoport,
- Red Team hadosztályközvetlen tüzerdandár,
- Air Cav légi lovassági dandár,
- Wagon Masters hadosztályközvetlen logisztikai támogatódandár,
- Maverick vezetéstámogató zászlóalj,
- ceremóniális lovasított részleg (30 lóval).

Főbb technikai eszközei

- M-1 Abrams harckocsi,
- Bradley gyalogsági harcjármű,
- M109A6 Paladin 155 mm önjáró tarack.

Feladatai

Az 1. lovashadosztály az USA szárazföldi haderejének páncélos, illetve páncélos felderítő magasabbegysége, amelynek a feladata az ellenséges erők felderítése, a harcérinkezés folyamatos fenntartásával szétbontakozásának megakadályozása; harcban annak elpusztítása, legyőzése.

A LENGYEL HADSEREG LOVASSÁGA

11. Lubuska páncélos lovashadosztály (11 Lubuska Dywizja Kawalerii Panczernej)

A lengyel közéletben és politikai vezetésben 1989 után fogalmazódott meg a gondolat, hogy újra vissza kellene állítani a nagy múltú lovassági egységeket a lengyel hadseregben. Ennek eredményként 1992-ben felállították a modern haditechnikai eszközökkel felszerelt páncélos lovasságot, majd 1994-ben a légi lovasságot. Ugyanakkor erős társadalmi igény merült fel egy lovasított díszalegységre is, amely megjeleníti az évszázados lengyel lovaskultúrát és a világhírűvé lett ulánus könnyűlovasság hagyományát.

Szervezete

Az 1992-ben visszaállított 11. Lubuska páncélos lovashadosztályban¹⁴ három harcoló, két harci támogató- és két harci kiszolgáló-támogató alakulat található.

Összetétele

- hadosztály-parancsnokság,
- 10. páncélos lovasdandár,

¹⁴ A 11 Lubuska Dywizja Kawalerii Panczernej (11. Lubuska páncélos lovashadosztály) honlapja: <https://www.wojsko-polskie.pl/11dkpanc/> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 17.)

- 34. páncélos lovashadosztály,
- 17. gépesített lövészdandár,
- 23. önjáró tüzérezred,
- légvédelmi rakétaezred,
- 11. vezetéstámogató zászlóalj,
- 11. javítózászlóalj.

Főbb technikai eszközei

- Leopard–2A4PL harckocsi,
- Leopard–2A5PL harckocsi,
- T–72PL harckocsi,
- KTO Rosomak gyalogsági harcjármű.

Feladata

A 11. Lubuska páncélos lovashadosztály a lengyel haderő szárazföldi haderejének páncélos magasabbegysége, amelynek feladata az ellenséges erők szétbontakozásának megakadályozása, harcban védelmének áttörése és annak mélységébe kijutása, meghatározott terepszakaszok elfoglalása.

A lengyel hadsereg lovassvadrónja (Szwadron Kawalerii Wojska Polskiego)

A lovassvadrón megvalósítása Roman Jagieliński miniszterelnök-helyettes, mezőgazdasági miniszter nevéhez fűződik, aki elkötelezett híve volt a lengyel lovaskultúra megőrzésének és megjelenítésének. Mint agrárminiszter a lengyel Védelmi Minisztérium vezetésével 1996. november 12-én együttműködési megállapodást kötött egy svadrón (század) erejű lovasított díszalegység felállításáról. A megállapodás eredményeként 1996 és 2000 között elvégezték a lovasszázad szervezését, majd 2000. március 30-án hivatalosan rendszerbe állították a Mińsk Mazowiecki-i területvédelmi dandár állományában. Nyolc hónap kiképzést és felkészülést követően a lovassvadrón 2000. november 10-én elementáris sikerrel mutatkozott be a függetlenség napjai alkalmából rendezett nemzeti ünnepen. Azóta minden alkalommal részt vesz az állami és katonai protokolleseményeken. 2005-ben a svadrón Varsóba költözött a csak nekik készült új lovaslétesítménybe, és a Szárazföldi Parancsnokság 3. támogatózászlóaljának állományába tartozott. A lovasszázadot 2009. január 1-jén integrálták a lengyel hadsereg díszzászlóaljába, azóta annak lovasalegységeként hajtja végre feladatait. 2018-ban a díszzászlóaljat ezreddé¹⁵ fejlesztették. A lovassvadrón létszáma 47 fő¹⁶ és ugyanennyi ló.

Alaprendeltetési feladatai

A lovas díszalegység alapvető feladata az állami, katonai rendezvényeken és hazafias-vallási szertartásokon a híres lengyel lovasság történetének élő megjelenítése és a legfontosabb külföldi vendégek díszkíséréte a varsói helyőrség hivatalos látogatásain. A lovasszázad

¹⁵ A Pułk Reprezentacyjny Wojska Polskiego (a Lengyel Hadsereg díszezrede) honlapja: <https://preprwp.wp.mil.pl/pl/pages/struktura-2017-01-16-j/> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 01.)

¹⁶ A Najprzystojniejszy Batalionról (Legjobbképű Zászlóalj) bővebben: <http://www.polska-zbrojna.pl/home/article-inmagazineshow/20257?t=Najprzystojniejszy-batalion> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 01.)

a hivatalos protokollfeladatok mellett a lengyel lovaskultúra központi szerepet játszó szervezete, amely évente számos ulánus-show-előadást tart, hazai és nemzetközi lovasversenyt rendez, illetve azon vesz részt hazai és nemzetközi környezetben.

Öltözete, fegyverzete és lovai

A svadron 1936M ulánus egyenruhában díszeleg, 2013M dzsidával és 1934M (ún. Ludwig) ulánus szablyával van felszerelve. A század lengyel tenyésztésű, többnyire sötétpej színű lovat lovagol, míg a lengyel lovasság hagyománya szerint a trombitások sötét lovakat lovagolnak.

LOVASSÁG A 21. SZÁZADBAN

A felsorolt nemzetközi példák figyelembevételével megállapítható, hogy a lovassági fegyvernem túlélt a 20. század világháborúit, a hidegháborút, a hidegháborút követő, általánosnak nevezhető haderőcsökkentéseket, és napjainkban a 21. század technikai színvonalának megfelelő, esetleg azt megelőző haditechnikai eszközökkel felszerelve, klasszikus feladatrendszerének eredményes alkalmazásával (pl. az aszimmetrikus hadviselésben) a 21. századi hadikultúrának része maradt, sőt régi, pompás egyenruhájában tündökölve a ceremóniális eseményeken az adott ország katonai lovaskultúrájának és hagyományának őrzőjévé, megjelenítőjévé vált.

A lovassági ezred alapalegysége a század, amely moduláris képességű, minden szempontból megfelel a modern elveken nyugvó, feladatorientált harccsoportok összeállításával szemben támasztott alkalmazási követelményeknek. E moduláris képességnek és a kor színvonalán álló haditechnikai eszközeinek köszönhetően a lovasság napjaink hadműveleteiben is bizonyítja eredményességét. Ahogy évszázadok alatt evidenciává lett, úgy a 21. század aszimmetrikus hadműveleteiben és kisháborúiban is igaz, hogy: „*A siker a harcászati »kis győzelmek« összege, amelynek eredménye akár nagystratégiai győzelem is lehet.*”¹⁷

A lovassági alakulatok bemutatott szervezeti struktúrája és feladatrendszere alapvetően predesztinálja azok eredményes alkalmazását mind a hagyományos, mind az aszimmetrikus és hibrid hadviselésben. Figyelembe véve a keleti kihívó által rendszerbe állított zászlóalj-harccsoport¹⁸ összetételét és haditechnikai eszközeinek tűzerejét, illetve a hagyományos és az aszimmetrikus háború lehetséges összefüggéseit, teljesen jogosan vetődik fel a gondolat, hogy „*Az eljárásokkal szoros összefüggésben kell megvizsgáljunk a tudománynak a szervezetekre, a szervezeti kultúrákra vonatkozó hatásait. Ide tartozik a kis létszámú csoportok, a könnyűfegyverzetű, gyors gépjárművek által teremtett gyors, éles változások a taktikai helyzetekben.*”¹⁹ A lovasság szervezeti kultúrája az ilyen jellegű követelményekre modularitással és platformrendszerű fegyverrendszerek alkalmazásával gyorsan tud reagálni.

¹⁷ Boda et al.: A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök. Államtudományi Műhelytanulmányok. 2016/16., 8. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/7247/2016_-_evi-16_-_szam-a-had-tudomanyi-kutatasi-iranyok_-_prioritasok-es-temakorok-2.original.pdf?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2019. 11. 02.)

¹⁸ Dr. Lester W. Grau – Charles K. Bartles: The Russian Way of War. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, 2016, 36–40. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/Hot%20Spots/Documents/Russia/2017-07-The-Russian-Way-of-War-Grau-Bartles.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 02.)

¹⁹ Resperger István: Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése. Hadtudomány, 2016, 42. http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/4_resperger%20istvan.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 01.)

Megítélésem szerint a lovasság sikerét és a nyugati hadikultúrában való megmaradását annak köszönheti, hogy mozgékonyágát, manőverezőképességét ötvözte a kezdeményező-készséggel, valamint a rendelkezésre álló fegyverek tökéletes és maximális kihasználásával. Ugyanakkor napjainkban is fontos a lovassági szellem, a katona és harcjárművének (egykoron lovának), fegyverzetének teljes harmóniája, maximális hatékonysággal történő alkalmazása, amelyből adódóan szinte minden harchelyzettel és terepviszonyal képes megküzdeni a feladatok végrehajtása során.

ÖSSZEFOGLALÁS

A lovasság szervezeti elvei egységesekek, de a szervezeti keretrendszer országokként változik, ugyanakkor a 21. századi katonai műveletekben – mind a háborús katonai műveletekben, mind a válságreagáló műveletekben – hatékonyan alkalmazható, a katonai műveletek jellegét tekintve harcoló vagy harcbiztosító, békeidőben pedig ceremoniális feladatokat hajt végre. Azon nemzetek haderői, amelyek modernizált lovassági alakulatokkal rendelkeznek, komoly missziós feladatokban és kisháborúkban is alkalmazzák azokat, bizonyítva ezzel, hogy a lovasság alkalmazkodóképessége magas szintű, és ugyanúgy képes hozzáidomulni a harc körülményeihez, mint a régi időkben. Az ezredek szervezete és fegyverzete megváltozott, lovak helyett korszerű, mozgékony és nagy tűzerejű harcjárműveket rendszeresítettek, de mégis lovassági szemlélettel bírnak.

A Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program történelmi lehetőséget nyújt a politikai és katonai felső vezetésnek, hogy a beszerzésre kerülő, páncélozott technikával felszerelt alegysége(ke)t a magyar hadtörténelmi múltnak megfelelő lovassági (huszár) jelzővel ellátva, a lovassági szellem újraélesztésével történelmi múltunk egyik legmagasabb harcértékkel, komplex feladatrendszerrel és moduláris képességekkel bíró, egyidejűleg ceremoniális feladatokat is teljesítő, s ezáltal a nemzeti öntudat, az országimázs erősítésében jelentős szerepet játszó, katonai alakulatot teremtsen újra a modern Magyar Honvédségben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 11 Lubuska Dywizja Kawalerii Pancernej. <https://www.wojsko-polskie.pl/11dkpanc/>
1er Régiment Étranger de Cavalerie. Ministère des Armées, 27. 09. 2020. <https://www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/1er-regiment-etrange-de-cavalerie>
1st Cavalry Division Horse Detachment. <https://www.sofmag.com/1st-cavalry-division-horse-detachment/>
1st Cavalry Division. <https://www.army.mil/1stcav/>
Ágh Attila: *Konfliktusok, háborúk*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989.
Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: *A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök. Államtudományi Műhelytanulmányok*. 2016/16., 8. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/7247/2016_evi-16_szam-a-hadtudomanyi-kutatasi-iranyok_prioritasok-es-temakorok-2.original.pdf?sequence=1
Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: *Fókusz és együttműködés – A hadtudomány kutatási feladatai*. Honvédségi Szemle, 144. évf. 2016/3., 3–19. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/263>
Farkas Ádám – Horváth Tibor – Padányi József – Petruska Ferenc: *A Magyar Honvédség feladatai, szerepének és helyzetének jogi aspektusai a tömeges migráció kapcsán*. In: Tálás Péter (szerk.): *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.

- Field Manual No. 3-98: Reconnaissance and Security Operations. Headquarters Department of the Army, Washington, 2015. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/fm3_98.pdf
- Grau, Lester W., Dr. – Bartles, Charles K.: *The Russian Way of War*. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, 2016. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/Hot%20Spots/Documents/Russia/2017-07-The-Russian-Way-of-War-Grau-Bartles.pdf>
- Household Cavalry. <https://www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/household-cavalry/>
- Károlyi István (szerk.): *Tudományos Gyűjtemény*. 21. évf. 1837/VII.
- Lhuillier, Clément: *Metz: les hussards sont de retour à la maison*. France Bleu, 01. 04. 2019. <https://www.francebleu.fr/infos/societe/metz-les-hussards-sont-de-retour-a-la-maison-1554137025>
- Najprzystojniejszy Batalion. http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleinmagazineshow/20257?t=Na_jprzystojniejszy-batalion
- Pulk Reprezentacyjny Wojska Polskiego. <https://preprwp.wp.mil.pl/pl/pages/struktura-2017-01-16-j/>
- Resperger István: *Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése*. Hadtudomány, 2016, 42. http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/4_resperger%20istvan.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2016.26.E.37
- Szendy István: *A hadtudományról magyar szemmel*. Magyar Tudomány, 2012/11.
- The Royal Armoured Corps. <https://www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/>
- Zachar József: *Idegen hadakban*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1984.

Szabóné Szabó Andrea alezredes:

KÜLDETÉSORIENTÁLT VEZETÉS: A SZEMLÉLETVÁLTÁS MINT A HATÉKONYSÁG ZÁLOGA

„A hadvezér csak az egészet vezérelheti
s nem képes annak minden egyes részét vezetni;
annál a résznél tehát, melyet a hadvezér közvetlenül nem vezérel,
a harci szellemnek kell a hadvezért helyettesíteni.”¹

Carl von Clausewitz

DOI: [10.35926/HSZ.2021.3.6](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.3.6)

ÖSSZEFOGLALÓ: *Napjaink változó biztonsági környezetében a minden értelemben és minden területen értelmezhető alkalmazkodás, a kihívásokra adott gyors és rugalmas válasz kiemelt fontosságú. Igazodva a hadviselést is befolyásoló körülményekhez, a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program kapcsán megújuló Magyar Honvédség hatékonyságának egyik alappillére a vezetési szemlélet átalakítása.*

KULCSSZAVAK: *küldetésorientált vezetés, szemléletváltás, parancsnok*

BEVEZETŐ

A biztonság átfogó értelmezéséből fakadó új kihívások és az azokra adandó gyors válaszok, a hadviselés változása, a többdimenziós (*multidomain*) hadviselés térhódítása, az információs technológia rohamos fejlődése, a mindenre kiterjedő digitalizáció sajátos vezetési szemléletet és harcvezetési módot követel meg. Csakúgy, mint a felderítőeszközök hatékonysága következtében üvegasztallá vált terep is, ami a saját erők alkalmazás előtti széttelepítését, megosztását igényli az erők megóvása érdekében. Ebből adódóan, illetve Magyarország NATO-tagságból fakadó szövetségi, a multinacionális együttműködésen alapuló feladatainak teljesítése szempontjából is szükségszerű egy új vezetési szemlélet és gondolkodásmód kialakítása, elmélyítése és folyamatos fejlesztése.

Napjainkra különösen fontossá vált az időtényező szerepe, valamint a felgyorsult ütemű változásokhoz történő azonnali alkalmazkodás, ily módon a megszokott módszerek, vezetési sablonok már nem minden esetben képesek megoldást nyújtani. A hatékonyság fokozásának és a siker maximalizálásának, a képességek és a készségek teljes spektruma kihasználásának kiváló eszköze lehet a *küldetésorientált vezetésszemlélet*.

¹ Carl von Clausewitz: A háborúról. (Az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje.) Göttinger Kiadó, Veszprém, 1999, 149.

Jelen tanulmány arra keresi a választ, hogyan képes a Magyar Honvédség egy, a nemzetközi viszonylatban már meggyökerezett vezetői szemléletet megvalósítani, illetve a hazai gyakorlatban már korábban létezett vezetői gondolkodásmódot ismételten meghonosítani és adaptálni a nemzeti sajátosságoknak megfelelően.

A VEZETÉS FOGALMÁNAK MEGKÖZELÍTÉSEI

A szervezés és az irányítás mellett a szervezeti tevékenység harmadik alappillére a *vezetés*. A fogalom tudományrendszertani helyének, szerepének meghatározása kapcsán megállapítható, hogy az utóbbival foglalkozó tudományág a társadalomtudományok tudományterületébe illeszkedik,² ugyanakkor kizárólag interdiszciplináris megközelítésben értelmezhető.

A vezetéstudomány önálló diszciplínaként történő megjelenése a múlt század elejére tehető.³ Annak korai képviselői – azok sorában Taylor,⁴ Fayol,⁵ Weber⁶ – az embert elsősorban pusztán munkavégzésre alkalmas eszközként tekintették. Az 1930-as és 1940-es években előtérbe kerülő ún. emberközpontú irányzatok képviselői, így Mayo⁷ és Lewin⁸ kutatásaik során a hatékonyság érdekében főként a vezető szociális érzékenységére, a motivációs tevékenységének fontosságára fókuszáltak. A legújabb irányzatok egyike, az ún. kontingenciaelmélet a változó környezet és váratlan körülmények hatását vizsgálja egy adott szervezet hatékonysága tekintetében.

A vezetés fogalmának meghatározására többféle megközelítést találunk a szakirodalomban. Robbins szerint a vezetés lényege a feladatok eredményes elvégzése másokkal együtt vagy mások révén.⁹ Dessler vezetésfelfogása egy adott személy vagy személyek befolyásolására fókuszál, hangsúlyozva, hogy ennek a befolyásnak köszönhetően az egyén készséggel végzi el feladatát az adott cél teljesítése érdekében.¹⁰ A fogalmat értelmezhetjük egyfajta társadalmi tevékenységi folyamatként is. E közelítés szerint a vezetés: „... olyan sajátos emberi cselekvés, amelyben az egyik ember – a vezető – másokat befolyásol (szükséges esetben kényszerít) közösségi cél elérésére, és ehhez szervezeten is megteremt a legkedvezőbb feltételeket. A vezetés általános jellemzője a céltudatosság, a szervezethez, az ösztönzés, a feltételek meglétének szükségessége. A vezetés sajátosságát jelzi, hogy mindig – szervezeti keretekben – ember–ember közötti viszonyban realizálódik, ahol a célok megvalósításáért, hierarchikus rendszerben – megfelelő feltételek mellett – együttműködnek.”¹¹

² 169/2000. (IX. 29.) Korm. rendelet az egyes tudományterületekhez tartozó tudományágak, valamint a művészeti ágak felsorolásáról. http://www.nefmi.gov.hu/letolt/felsoo/03mell2_tudagak_kormrend.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 18.)

³ Czuprák Ottó – Kovács Gábor: A szervezetvezetés elmélete – A közszolgálati szervezetek vezetésének elméleti alapjai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 14.

⁴ Frederic Winslow Taylor (1856–1915) a klasszikus, eltárgyasult vezetési irányzat képviselője. 1911-ben jelent meg a *Principles of Scientific Management* (A tudományos vezetés alapjai) című könyve.

⁵ Henry Fayol (1841–1925) az adminisztrációs vezetési irányzat képviselője. 1916-ban jelent meg az *Administration Industrielle et Générale* (Ipari és általános vezetés) című könyve. Nevéhez fűződik a vezetés funkcióinak meghatározása: tervezés, szervezés, közvetlen irányítás, koordinálás, ellenőrzés.

⁶ Max Weber (1864–1920) a bürokratikus vezetés megalapozója.

⁷ Elton Mayo (1880–1949) a behaviorista irányzat képviselője.

⁸ Kurt Lewin (1890–1947) a vezető szervezeti tagok irányában megnyilvánuló magatartásának hatását vizsgálta.

⁹ S. P. Robbins: *Management*. Third ed. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1991.

¹⁰ Gary Dessler: *A framework for management*. Prentice Hall International, Inc., Upper Saddle River, New Jersey, 2002.

¹¹ Czuprák Ottó: *Vezetéselmélet*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2012, 8. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9985/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 19.)

A katonai szervezetekre vonatkoztatva alapértelmezettnek tekinthetjük azt a definíciót, mely szerint a vezetés „...a fegyveres erők irányítása, vezetése, koordinálása és felügyelete céljából egy személyre ráruházott felelősség”.¹² Bernard Law Montgomery tábornok szerint a vezetés nem más, mint „...az a képesség és akarat, amely egy közös célra sorakoztatja fel az embereket, és a jellem, amely bizalmat sugall”.¹³ Csengeri János a katonai vezetés definiálása kapcsán a feladat végrehajtása érdekében kifejtett befolyásolás tényét és a változó körülmények meglétét is kiemeli. E felfogás szerint „A katonai vezetés (military leadership) olyan egyedi vonásokkal bíró társadalmi tevékenység, amely során a katonai szervezet vezetője, a parancsnok alárendeltjeit befolyásolja az előljáró által meghatározott szervezeti feladatok végrehajtására, egy cél elérésére érdekében, a megfelelő feltételek mellett, de esetlegesen azok hiányában is, akár bonyolult (veszélyes) körülmények között.”¹⁴ Ez a befolyásolási folyamat többféleképpen valósítható meg. A parancsnok mindig saját vezetői képességei: hite, értékei, tudása és erkölce, karaktere és jártassága, szakmai hozzáértése alapján oldja meg a befolyásolási folyamatot.¹⁵ Ebből következően a vezető és a beosztott között folyamatos kölcsönhatás zajlik, ami – véleményem és tapasztalataim szerint – szubjektív. Noha a katonai hierarchikus függelmi viszonyok objektivitást követelnek, mégis úgy vélem, hogy amennyiben a parancsnok nem képes bizalommal tekinteni az alárendeltjére vagy a beosztott nem fogadja el a parancsnokot, az az együttműködés hatékonyságára is hatással van.

A fentiekből is megállapítható, hogy a vezetés – bármilyen szintű és formájú közösséget veszünk is alapul – társas viszonyrendszerben, egyfajta kölcsönhatásban, kölcsönhatásként értelmezhető csak. A vezetői tevékenység középpontjában az egyén vagy csoport áll, és noha befolyásoláson alapul, de minden esetben egyfajta felelősséget is jelent és feltételez. A vezetés mindenképpen egy adott struktúrában, meghatározott alapelvek, célok és módszerek mentén, meghatározott feltételek megléte esetén megvalósuló, komplex folyamatként értelmezhető, mely folyamatot – a hatékonyság érdekében – szükségszerűen a dinamizmus kell jellemezzen.

A KÜLDETÉS-ORIENTÁLT VEZETÉS SAJÁTÓSÁGAI

A szakirodalom említi a delegáláson alapuló vezetés modelljét, ami a feladatok és az azok végrehajtásához szükséges döntési jogok átadásán nyugszik. Eszerint a munkatársak – pontosan behatárolt hatás- és felelősségi körben – önállóan döntenek és vállalnak felelősséget döntéseikért, cselekedeteikért, ugyanakkor az ellenőrzés joga és kötelessége továbbra is a vezető privilégiuma.¹⁶

A küldetésorientált vezetés fogalmának katonai értelemben vett meghatározása nem különbözik az általános megközelítéstől, de nyilvánvalóan tartalmazza a szervezetre jellemző

¹² Katonai terminológiai értelmező szótár. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015, 699.

¹³ Montgomery tábornagy emlékiratai (ford. Auer Kálmán), Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1996.

¹⁴ Csengeri János: A légielő specifikus vezetői kompetenciái, kialakításuk lehetséges metodikái, fejlesztésének javasolt módszerei a vezetői képzésben. In: Krajnc Zoltán (szerk.): A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája (tanulmánykötet). NKE HHK, Budapest, 2014, 84. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10404/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 12.)

¹⁵ Dr. Pintér István – Nagy Andrea Éva: Leadership – vezetési stílus – katonai vezetési stílus. Új Honvédségi Szemle, 1997/2.

¹⁶ Közigazgatási szakvizsga. Általános közigazgatási ismeretek. IV. modul: Közigazgatás-szervezési és vezetési ismeretek. Negyedik, hatályosított kiadás, NKE, 2018. https://kti.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/tankonyv_2018_4_modul.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 22.)

specifikumokat. A küldetésorientált vezetést tekinthetjük a jogkörök megosztásán alapuló vezetésnek, mely egy világosan meghatározott cél érdekében, meghatározott szándékkal, meghatározott hatásköri keretek között és meghatározott felelősségi körrel, ugyanakkor a cél eléréséhez szükséges feltételeket, erőforrásokat biztosítva megy végbe parancsnok és alárendelt között.¹⁷

Lippai Péter szerint „...a küldetésorientált vezetés egy emberközpontú vezetési filozófiaként értelmezhető, ahol az elérendő cél meghatározásán túl a végrehajtás mikéntjét az előjáró csak a koordinációhoz szükséges minimális mértékben korlátozza. Ez a tény az alárendeltek számára nálunk korábban elképzelhetetlen nagy önállóságot biztosít, ami párosulva a végrehajtás feltételeinek biztosításával nagymértékben növelheti a feladatmegoldás sikerességét a modern hadviselésre jellemző, gyorsan változó viszonyok között.”¹⁸ Bárány Zoltán és Lippai Péter közös tanulmánya is ezt a meghatározást erősíti: „A küldetésorientált katonai vezetés lényege, hogy az alárendeltek számára csak egy keretjellelű célt határoznak meg a feladatszabás során, de a célhoz vezető utat nem.”¹⁹ A döntés jogának átruházása azonban maximális bizalmat feltételez: „A vezetés egysége a parancsnokon múlik. Ha maga mellé tudja állítani az alárendelt parancsnokokat, főnököket, vezetőket, akkor a vezetés egységes lesz.”²⁰ A bizalom meglétét feltételező szemlélet és metódus egyben feltételezi a cél elérése érdekében végzett cselekvés szabadságát, a szoros együttműködést és az önálló kezdeményezést, a proaktivitást.²¹

Boldizsár Gábor – kiemelve a gyorsan változó biztonsági környezet által generált kihívásokra adandó válaszokat – napjaink művelési környezetének jellemzőire fókuszálva megállapítja, hogy „...a beosztott katonai szervezet, kötelék általában nagy távolságra van a kiküldő parancsnokától, így a folyamatos iránymutatás, döntéstámogatás nehezen, vagy egyáltalán nem valósulhat meg. A parancsnoknak képesnek kell lennie, hogy a kapott, jól kidolgozott, megalapozott parancsok, irányelvek, útmutatások alapján hozza meg a helyszínen eseti döntéseit.”²²

A küldetésorientált vezetés – megítélésem szerint – egyfajta szemléletmódként, vezetési filozófiaként értelmezhető. Az az adott vezető gondolkodásmódjának és vezetői kompetenciáinak egységére épülő komplexitás, mely egyben a vezető és az alárendeltek között folyamatosan fennálló, közös látásmódon nyugvó kölcsönhatásként és a dinamikus – az egyén és a szervezet szintjét is befolyásoló – szakmai fejlődést generáló szemléletként és egyben harcvezetési eljárásaként funkcionál.

¹⁷ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína. 4. kiadás, 2018.

¹⁸ Lippai Péter alezredes: A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai. Seregszemle, 2009/2., 31. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c5247deda680916938.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 12.)

¹⁹ Bárány Zoltán alezredes – Lippai Péter alezredes: A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai (1.). Honvédségi Szemle, 2009/4., 18.

²⁰ Takács Attila Géza: A parancsnoki szerepkör és a csapatépítés felelőssége, kihívások a (poszt)modern haderőben. Hadtudomány, 2016/Különszám, 79. http://real.mtak.hu/50155/1/ht2016_kulonszam_71_82_u.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 13.)

²¹ Jobbágy Zoltán alezredes – Czeglédi Mihály százados: Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek. Seregszemle, 2016/2., 86. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c1d0c7e51110078785.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 13.)

²² Dr. Boldizsár Gábor: A 21. század komplex művelési környezete és hatása a katonai képességekre. In: Krajnc (szerk): i. m. 33–34.

1. táblázat A küldetésorientált vezetés és a parancsorientált vezetés jellemzőinek összevetése²³

A küldetésorientált vezetés		A parancsorientált vezetés
<ul style="list-style-type: none"> • esetleges, • változó. 	<i>feltételezi, hogy a harc</i>	<ul style="list-style-type: none"> • előre meghatározható, • megjósolható.
<ul style="list-style-type: none"> • káoszt, • bizonytalanságot. 	<i>elfogadja a</i>	<ul style="list-style-type: none"> • rendet, • bizonyosságot.
<ul style="list-style-type: none"> • decentralizációt, • spontaneitást, • formalitás elhagyását, • laza alárendeltségi viszonyokat, • önfegyelmet, • kezdeményezést, • együttműködést, • elfogadható szintű döntéseket gyorsan, • képességek elosztását minden vezetési szintre, • magasabb hadműveleti tempót. 	<i>hajlamos kiváltani a</i>	<ul style="list-style-type: none"> • központosítást, • kényszert, • formalitást, • feszes alárendeltségi viszonyokat, • kikényszerített fegyelmet, • engedelmességet, • alávetést, • optimális döntéseket, de később, • a képességek felső szinten koncentrációját.
<ul style="list-style-type: none"> • indirekt, • vertikális és horizontális, • interaktív. 	<i>a kommunikáció jellemzői</i>	<ul style="list-style-type: none"> • direkt, • vertikális, • egyirányú.
<ul style="list-style-type: none"> • delegáló, • elveket megadó. 	<i>támogatott vezetési stílus</i>	<ul style="list-style-type: none"> • instruáló, • feladatokat megadó.
<ul style="list-style-type: none"> • harc mint művészet megközelítéséhez, • műveletek vezetéséhez. 	<i>megfelelő a</i>	<ul style="list-style-type: none"> • harc mint tudomány megközelítéséhez, • mechanikus, technikai jellegű feladatok végrehajtásához.

Az 1. táblázatban megadott összehasonlításból kitűnik, hogy a korunkra jellemző bizonytalan és kiszámíthatatlan, egyre gyorsuló módon változó viszonyok által meghatározott környezetben az alkalmazkodni képes, együttműködésre épülő decentralizált vezetési mód sokkal inkább képes támogatni az előjáró szándékának hatékony realizálását, mint a formalitásokon alapuló, az egyéni motivációt és kezdeményezést háttérbe szorító, a gyors változásokra nem azonnali választ adó centralizált vezetésszemlélet.

A KÜLDÉTESORIENTÁLT VEZETÉS NEMZETKÖZI MEGKÖZELÍTÉSEI: AUFTRAGSTAKTIK, MISSION COMMAND

A világ számos hadserege alkalmazza és emelte doktrinális szintre a küldetésorientált vezetési szemlélet alapelveit. Egy dolog mindenképpen közös: a mai értelemben vett szemlélet alapját az évszázados tapasztalatok figyelembevételével, a folyamatos neveléssel és felkészítéssel, szisztematikus kiképzéssel megalapozott vezetési filozófia és harcvezetési módszer jelenti.

²³ Bárány–Lippai: i. m. 18.

A küldetésorientált vezetés klasszikus változata a 19. századra visszanyúlóan a porosz hadseregben született meg. Az első írásos dokumentáció Scharnhorst tábornokhoz²⁴ köthető, aki a francia forradalmi háborúk tapasztalataiból vonta le a következtetéseit.²⁵ Már az 1812-ben kiadott *Gyalogsági harcszabályzat* hangsúlyozta a kezdeményezőkézség fontosságát, az önálló döntéshozatal szükségességét, ily módon is felértékelve a parancsnoki lánc szerepét.²⁶ A magát Clausewitz követőjének tekintő Moltke tábornok²⁷ a német haderő alapvető vezetési filozófiájaként tekintett az ún. *Auftragstaktik*ra, mint az akkorra már minden vezetési szinten megjelent delegált, önálló döntés és a kezdeményezés ösztönzésére.²⁸ Ezek az elvek – a folyamatos gyakorlásra épülve – teljesen átszötték a katonai oktatás és nevelés, a kiképzés és a felkészítés valamennyi szegmensét, támogatva az értékek és a viselkedési minták következetes közvetítését. Az első és a második világháború tapasztalatai is rávilágítottak arra, hogy ez a fajta vezetési szemlélet és harcvezetési módszer – az alapfeltételek megléte esetén – óriási erőt és előnyt jelentett a német hadsereg számára.

A második világháborút követően újjászervezett, ám az *Auftragstaktik* történelmi gyakorlatát átörökítő és azt prioritásként kezelő *német haderő*, a Bundeswehr kapcsán szükséges megemlíteni az *Innere Führung* (belső vezetés) fogalmát és intézményrendszerét. Az *Innere Führung* egyrészt mint formaelv egyértelműen és részletesen behatárolja a katonai vezetők tevékenység- és hatáskörének kereteit, másrészt egyfajta belső rendként, normaalként szabályozza a katonák (egyenruhás állampolgárok) viselkedését, egymással való érintkezését minden területen és viszonyrendszerben. Egyszerre erősíti a felelősségérzetet és a kötelességtudatot, hangsúlyozza az együttműködés fontosságát és az összetartozás érzését, elmélyíti a fegyelmet és a professzionalitást. A vezetés fő elemeként rögzíti a pozitív hozzáállást az emberekhez (bizalom, értékközvetítés, kommunikáció), a feladatorientált vezetést az alárendeltek irányába (bajtársiasság, az alárendeltek ismerete, együttműködés), valamint az alárendeltek képességeinek pontos ismeretét (összetartás segítése, példamutatás, önkritika).²⁹

Az *Amerikai Egyesült Államok* vonatkozásában küldetésorientált vezetéssel a *mission command* meghatározás alatt elsősorban az egyesített szárazföldi műveletekhez kötődően találkozhatunk. E vezetésszemlélet és harcvezetési eljárás írásos nyomai már évszázados múltra tekintenek vissza. Egy 1905-ben kiadott szolgálati szabályzat rögzítette az alárendeltek döntési és cselekvési szabadságát, amennyiben azt a megváltozott körülmények – a parancsnoki szándék keretei között – indokolják.³⁰ A *mission command* – hosszú fejlődési utat bejárva – végül 2003-ban vált szárazföldi doktrínává azzal, hogy bekerült az amerikai szárazföldi vezetési szabályzatába.³¹

²⁴ Gerhard Johann David von Scharnhorst (1756–1813) porosz tábornok, katonai író, gondolkodó.

²⁵ Lippai: i. m. 38.

²⁶ Jobbágy–Czeglédi: i. m. 91.

²⁷ Helmuth Karl Bernhard von Moltke (1800–1891) porosz királyi tábornagy, 1858–1871 között a porosz királyi haderő vezérkari főnöke

²⁸ Jobbágy–Czeglédi: i. m. 91.

²⁹ Dr. Szabó Mária: A civil kontroll német megoldása, a Bundeswehr vezetésfilozófiája: az *Innere Führung* (1955–1997). Charta Press, Budapest, 1997.

³⁰ Colonel Clinton J. Ancker, III, U.S. Army, Retired: The Evolution of Mission Command in U.S. Army Doctrine, 1905 to the Present. *Military Review*, March–April 2013, 42. <https://usacac.army.mil/sites/default/files/documents/mccoe/TheEvolutionOfMissionCommandInArmyDoctrine.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 09.)

³¹ FM 6-0: Mission Command: Command and Control of Army Forces. August 2003. <https://www.bits.de/NRANEU/others/amd-us-archive/fm6%2803%29.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 13.)

A dokumentumban a *mission command* sikeres megvalósulásának négy fontos elemét találhatjuk meg (természetesen a parancsnok és a beosztottak között alapvetően feltételezett kölcsönös bizalom, valamint közös látásmód mellett). Ezek a következők:

- a parancsnok szándéka;
- az alárendeltek kezdeményezőkézsége;
- a harcparancs végrehajtásának módja és
- a forráselosztás.

A doktrína legfrissebb, 2019-es kiadásában³² a *mission command* elveit taglaló fejezet George Patton tábornok szavait választotta mottóul, egyben magyarázatként: „*Soha ne mondd meg az embereknek, hogyan kell csinálni a dolgokat. Mondd meg nekik, mit kell tenniük, és meglepnek találatosságukkal.*” Ennek szellemében a dokumentum a *mission command* alapelemeit már kibővíti: kompetenciával, a kölcsönös bizalommal, a közös látásmóddal, a parancsnoki szándékkal, a küldetésparancssal, a fegyelmezett kezdeményezéssel és a kockázatvállalással.

A *mission command* elsősorban vezetési filozófia, a vezetés egy olyan szemlélete, mely a beosztottak kezdeményezőkézségét ösztönzi a vezetői szándék elérése érdekében, és egyben megköveteli a vezetőktől, hogy csak a legalapvetőbb információkat osszák meg a beosztottakkal a cél eléréséhez szükséges metódusokról.³³ Az olyan fogalmak, mint az agilitás, a kezdeményezőkézség, a szándék, a felhatalmazás, az alkalmazkodóképesség – mind a decentralizáció meglétét hangsúlyozzák. A legfontosabb kulcsszó mégis a bizalom: mind a rutinszerű gyakorlatokon, mind a műveletekben, éles helyzetekben, bizalommal az összes kívánt hatás elérése lehetséges. A bizalom mind a parancsnok, mind pedig az alárendeltek részéről fejleszthető.³⁴

A holland fegyveres erők vezetési filozófiája is a *mission command* elvén alapszik.³⁵ A vezetés és az irányítás alapelveit taglaló doktrína³⁶ világosan megfogalmazza, hogy az ilyen típusú vezetés alapfeltétele a feladatok, a hatás- és a felelősségkörök egyértelmű meghatározása.

A katonai műveletek egyre inkább instabil, kiszámíthatatlan, kaotikusan bizonytalan és különösen gyorsan változó környezetben zajlanak, így minden helyzet egyedi, mely azonnali és adekvát választ, alkalmazkodást igényel. Ebből következően a hatékonyságot növelheti, ha a parancsnok számára minden vezetési szinten engedélyezett, hogy maga döntse el, hogy az adott viszonyok között hogyan teljesíti a legjobban küldetését.

A doktrína kiemeli a decentralizáció fontosságát, ami azért is fontos, mert nyilvánvalóvá teszi, hogy a megváltozott körülmények között a céloknak legmegfelelőbb döntéseket leginkább a művelettel közvetlenül érintett, alacsonyabb vezetési szinten lehet meghozni.

³² ADP 6-0 Mission Command: Command and Control of Army Forces. July 2019. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN19189_ADP_6-0_FINAL_WEB_v2.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 26.)

³³ Nathan K. Finney – Jonathan P. Klug (gen. eds.): Mission command in the 21st Century-Empowering to Win in a Complex World. The Army Press, Fort Leavenworth, Kansas, 2016, vii. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/Primer-on-Urban-Operation/Documents/mission-command-in-the-21st-century.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 23.)

³⁴ Col Tom Guthrie: Mission Command: Do We Have The Stomach for What is Really Required? Army, June 2012, 26. https://www.ausa.org/sites/default/files/FC_Guthrie_0612.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 25.)

³⁵ Netherlands Defence Doctrine. 27. 06. 2019. https://english.defensie.nl/binaries/defence/documents/publications/2019/06/27/netherlands-defence-doctrine/NDD_2019_English.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 13.)

³⁶ Joint Doctrine Publication 5 (JDP-5), Command and Control. 16. 03. 2012. <https://www.defensie.nl/binaries/defensie/documenten/publicaties/2012/03/16/joint-doctrine-publication-5-command-and-control-en/Joint+Doctrine+Publication+5+Command+and+Control+EN-1.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 12.)

A decentralizált vezetésszemléletnek köszönhetően a beosztottak érintettek, ezáltal motiváltak érzik magukat. További előny, hogy csak korlátozott mennyiségű alapvető információ található a parancsnoki lánc mentén fentről lefelé és fordított irányban is: a feladatban részt vevő helyi parancsnokok a legfrissebb és naprakész információk alapján hoznak döntést. Általános szabály, hogy minél bizonytalanabbak a körülmények, annál alacsonyabb a döntéshozatali szint.

Másik alaptézis a felelőség oszthatatlansága: a hatáskörök átruházása nem jelenti a parancsnok egyszemélyi felelőségének eltörlését, továbbra is felelős a saját és a beosztott állománya tetteiért. Legalább ennyire fontos szerepet játszik minden vezetési szinten a gyorsaság, ami segít megtörni a másik fél döntési-cselekvési ciklusát és kohézióját, ugyanakkor a saját csapat egysége, a folyamatos kiképzésnek és felkészítésnek köszönhető gyakorlat, a parancsnok és a beosztott gondolkodásának kölcsönös ismerete, a kölcsönös bizalom jelentősen támogatja a feladatok sikeres végrehajtását és döntések kellő időben történő meghozatalát.

Az ausztrál szárazföldi doktrína³⁷ a *mission command* fogalmát egy olyan vezetési filozófiaként és műveletirányítási rendszerként definiálja, mely során a parancsnok egyértelműen kifejezi szándékát a beosztottak irányába. Az elérendő cél (eredmény), a feladat, az erőforrások és az esetleges korlátok szintén egyértelműen deklaráltak, az alárendelteknek azonban megvan az a szabadságuk, hogy eldöntsék, hogyan érik el a kívánt eredményt.

A *mission command* sikerének egyik alapfeltétele az egységes, releváns szabályzórendszer, melynek célja egyfajta útmutatás, semmiképpen sem annak dogmatikus alkalmazása minden helyzetben. A megbízhatóság is kulcsfontosságú szerepet játszik: a beosztott parancsnoknak a felettesek szándékát alapvető útmutatásként, minden cselekvésük mögöttes céljaként kell tekinteniük. A parancsnok és a beosztottak közötti megtörhetetlen, kölcsönös bizalom magában foglalja nemcsak a kezdeményezőkézség ösztönzését, de az elkövetett hibák kapcsán a folyamatos fejlődés lehetőségét is. A világos parancsnoki szándék, a folyamatos információáramlás és az együttműködésen alapuló kommunikáció erősíti a beosztottakban a szükséges döntések önálló meghozatalához elengedhetetlen önbizalmat és csapategységet. Gyorsan változó műveleti környezetben a határozatlanság vagy egy késve meghozott döntés sokkal veszélyesebb lehet, mint egy hibás, de a rendelkezésre álló információk alapján időben megtett döntés.

A KÜLDETÉSORIENTÁLT VEZETÉS MAGYAR GYÖKEREI

A nemzetközi kitekintés mellett nem feledkezhetünk meg a küldetésorientált vezetési szemlélet magyar gyökereiről sem. A 19. század elejétől egészen az 1930-as évekig a Clausewitz által teremtett iskola formálta és határozta meg a magyar katonai gondolkodást.³⁸ Werth Henrik tábornok³⁹ is hangsúlyozta a helyzet gyors felismerésén és az ahhoz történő alkalmazkodáson alapuló önálló kezdeményezés fontosságát, ami semmiképpen sem öncélú,

³⁷ Australian Army Land Warfare Doctrine, LWD 0-0, Command, Leadership and Management. 17. 11. 2003. https://131acu.files.wordpress.com/2016/11/lwd_0-0_command_leadership_and_management1.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 23.)

³⁸ Farkas Imre: A Magyar Honvédség vezetésfelfogása változásainak lehetséges irányai és beépülése a kiképzés rendszerébe. Repüléstudományi Közlemények, 2010/Különszám. http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2010_cikkek/Farkas_Imre.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 11. 11.)

³⁹ Werth Henrik tábornok (1881–1952) a Magyar Királyi Honvédség vezérkari főnöke, 1926–1931 között a Ludovika Akadémia parancsnoka.

hanem a parancsnoki szándékon belül fókuszál a cél elérésére. Werth tábornok gondolatai gyakorlatilag összefoglalják e vezetésszemlélet szinte valamennyi alapelvét: „A felső vezető sem lesz mindig azon helyzetben, hogy az alárendelt seregtestek ténykedését előírja; önálló cselekvésre kell ezért a vezetőket nevelni, nehogy válságos helyzetekben parancsra várjanak, vagy pedig kedvező helyzeteket kihasználatlanul hagyjanak... A kezdeményezésnek azonban egy válfaját is ismerjük, és ez az alsóbb vezetésnél van jelen, ahol a kezdeményezés az értelmén alapuló öntevékenység, mely a felső vezetés gondolatmenetében működik... Elvetendő az egyén azon kifogása tétlenség esetén, hogy nem kapott parancsot, azonban nem helyeselhető az sem, hogy valaki a parancs szó-szoros értelméhez ragaszkodik, amikor alkalom nyílik az öntevékenységre.”⁴⁰

A második világháborút követően a vezetés a szovjet modellt és az autoritáson, túlszabályozáson, mikromenedzsmenten nyugvó centralizált (parancsorientált) metódust követte – még a rendszerváltás után is. Hazánk NATO-csatlakozásából adódó, egyben a környezeti kihívásokhoz alkalmazkodó feladatok és követelmények azonban a szemléletváltás fontosságára mutattak rá, és sürgetik azt továbbra is.

A csatlakozás óta a Magyar Honvédségben még formálódik az egységes harcászati és belső vezetési kultúra. A belső vezetésben továbbra is fellelhetőek a megörökölt centralizált szemlélet nyomai, a műveleti vezetésben pedig a számos országtól átvett – az MH egészére vonatkozóan nem egységes – technika. A modernizáció miatt szükséges lenne legalább haderőnemenként az egységesítés.

LEHETŐSÉG A SIKERRE – A MEGVALÓSÍTÁS FELTÉTELEI

A küldetésorientált vezetés mint szemlélet és gondolkodásmód egyfajta lehetőséget kínál a sikerre és hatékonyságra. Természetesen csak abban az esetben realizálódhat ez az alternatíva, amennyiben az alábbi alapfeltételek mindegyike biztosított:⁴¹

- egységes elvek és szabályzók alapján, kiválóan felkészült parancsnoki állomány valamennyi vezetési szinten;
- önmagukban bízó, önállóan gondolkodni, dönteni, cselekedni is képes és tudó alárendeltek;
- parancsnok és beosztott között fennálló, egymás tiszteletén és tényleges teljesítményen alapuló kölcsönös bizalom;
- jól működő belső kommunikáció, nyílt és őszinte emberi viszonyok parancsnokok és beosztottak között;
- egyértelmű és világos parancsnoki szándék.

Minden vezetői döntésnek és minden tevékenységnek az egységes elvek és szabályzók, doktrínák – mint meghatározott és egységes terminológiával kimunkált viszonyítási és igazodási pontok, egymásra szorosan épülő alaptézisek – kell képezze az alapját.

Az új, gyorsan és folyamatosan változó biztonsági környezethez történő alkalmazkodás és annak kihívásaira adandó adekvát válaszok, a szövetségi rendszerben és a még hatékonyabb együttműködés a multinacionális környezetben egyértelművé teszik a professzionális magyar haderő szervezeti kultúráját érintő paradigmaváltás elemi szükségességét mind a technikai eszközök modernizációja, mind pedig a humán erőforrások tekintetében. Ennek

⁴⁰ Farkas: i. m.

⁴¹ Lippai Péter: i. m. 35.

a paradigmaváltásnak elengedhetetlen követelménye tehát a szervezeti kultúra egészének változása, hiszen a küldetésorientált vezetésszemlélet természetesen kizárólag akkor teljesítheti be célját és szolgálhatja hatékonyan a feladatok végrehajtását, ha az minden vezetési szinten és környezetben érvényesül.

Megítélésem és tapasztalataim szerint egy-egy szervezeti egység feladatainak végrehajtási hatékonysága jelentős mértékben függ a vezető személyétől, személyiségétől, vezetői kompetenciáitól és emberi tulajdonságaitól, ily módon vezetési stílusától, szemléletétől. Egy parancsorientált vezetésszemlélet által uralt környezetben szocializálódott vezetőnek – ha nem rendelkezik a másfajta vezetésszemlélet iránti belső igénnyel – nehezebb egy teljességgel eltérő szemlélettel azonosulnia és azt hitelesen reprezentálnia. A megváltozott körülmények, a hibrid hadviselés, a nagy mozgékonyaságú kötelékek gyorsan változó környezetben történő alkalmazása, a valós idejű információk megléte, de akár a személyi állomány tagjainak demográfiai specifikumai is minden vezetési szinten arra kell ösztönözzék a vezetőket, hogy nézzenek szembe ezzel a kihívással.

Fontos hangsúlyozni, hogy a sikerhez elengedhetetlen a mindkét irányba ható, kölcsönös bizalom és tisztelet: az előljáró ismeri az alárendeltek képességeit, felkészültségét, szakmai és emberi jellemzőit, erősségeit és korlátait, energiataralékait, az alárendeltek pedig képesek az előljáró fejével gondolkodni és azonosulni annak szándékával a közös cél elérése érdekében. Napjainkban is érvényes Clausewitz megállapítása, miszerint a vezető *„...nem szükséges, hogy kitűnő emberismerő legyen, az emberi jellemet hajszálnyi élességgel boncolni tudja, de követelmény, hogy alárendeltjeinek jellemét, gondolkodásmódját, erkölcsét, jó és rossz tulajdonságát pontosan ismerje”*.⁴²

A tisztelet semmiképpen sem alapulhat kikényszerítésen, mert az félelmet és alacsony hatékonyságot, bizalomvesztést eredményez. A vezetés emberi volta döntő szerepet kell kapjon e vezetésszemlélet kapcsán: a parancsnok partnernek tekinti az alárendelteket, szakmai felkészültségük és képességeik jó értelemben vett fel- és kihasználásával bevonja őket a döntéshozatalba, ily módon is erősítve saját döntésének megalapozottságát, a küldetés és a feladat-végrehajtás sikerének valószínűségét. Ez azt is feltételezi, hogy a parancsnok folyamatos párbeszédet folytat a beosztott munkatársakkal. Ez a kommunikáció azonban csak akkor lehet hatékony, ha támogatja a kezdeményezőkézséget, a szervezeti célok megvalósítása érdekében megfogalmazott új és nem szokványos megoldási javaslatokat, mindezt pedig retorziómentesen teszi. E metódus következtében az alárendeltek motivációja, szervezethez való kötődése, a szervezeti célokkal és feladatokkal való azonosulása egyre mélyül, ahogyan a csapatszellem, a bajtársiasság és a lojalitás is. Mindez alapjaiban fejt ki pozitív hatását a szervezet megtartó erejére.

Az információáramlásnak, mint a kommunikáció részének, illetve mint a parancsnoki szándék világos és egyértelmű kifejezésének, a feladat közös értelmezésének eszközeként többirányúnak kell lennie: a feladat végrehajtásában közreműködő, egymással együttműködésben és folyamatos kölcsönhatásban tevékenykedő valamennyi szervezeti elemnek rendelkeznie kell a kitűzött célok teljesítéséhez szükséges alapinformációkkal.

A küldetésorientált szemlélettel bíró vezető tiszteletben tartja az alárendeltek emberi jogait, nem alázza meg őket, személyes példamutatással ösztönöz, értéket képvisel és közvetít. Megítélésem szerint a hitelesség kulcsfontossággal bír a vezető minden megnyilvánulásában, beleértve a megjelenést és viselkedést, a külső és belső kommunikációt, a döntéshozatali

⁴² Clausewitz: i. m. 102.

folyamatokat, a beosztottakhoz való viszonyrendszert. Ugyanakkor az emberi tényező azon aspektusát is figyelembe kell venni, hogy a vezető is ember; bár nyilvánvalóan övé a felelősség, azonban bizonyos helyzetekben az önkritika gyakorlása nem ássa alá a tekintélyét, hanem még növelheti is a hitelességét. A küldetésorientált vezetés a parancsnoktól tudatosságot és mély önismeretet igényel: tisztában kell lennie erősségeivel és gyengeségeivel, mindazonáltal rendelkeznie kell a belátás képességével.

Fontosnak tartom a közösen elért siker közös megélését, valamint a folyamatos visszajelzést a vezetőktől az alárendeltek felé mind a pozitív megerősítés, mind pedig a kritika tekintetében. A hiba lehetőségét azonban nem szabad túldimenzionálni. A hibák és a konfliktusok a szervezeti tanulás és felkészítés részét kell hogy képezzék, s mint ilyenek, a fejlődés lehetőségét kell, hogy szolgálják. A vezető felelőssége, hogy egy, a tapasztalatokra épülő, az új ismeretek és módszerek folyamatos adaptálására képes szervezetet hozzon létre, illetve működtessen.

ÖSSZEZGÉS

A biztonság komplex, átfogó értelmezése kapcsán megnövekedett kockázatokra és kihívásokra adandó válaszok tekintetében kulcsszerepet játszik az alkalmazkodás, az adaptáció képessége, a változó helyzetekre történő azonnali reagálás, ami önállóságot, kreativitást, proaktivitást, rugalmasságot, kezdeményezést és az új módszerekre, megoldásokra nyitott, decentralizált döntési folyamaton nyugvó szemléletet feltételez minden vezetői szinten.

Természetesen, ahogyan a teljes szervezeti kultúra változása, úgy a vezetési szemlélet átalakulása sem történhet meg azonnal. A változás tudatos, az alapoktól építkező szervezeti tanulási folyamatot feltételez, mely komplex folyamat alappillérei az érték alapú és az egészséges önbizalom elmélyítését, az önálló gondolkodást és a kezdeményezőkézséget támogató nevelés, minőségi oktatás és képzés, szakmai felkészítés, a vezetői kompetenciák folyamatos fejlesztése, a vezető kiválasztásának objektív, valós teljesítményen és értékelésen alapuló megvalósítása.

Meglátásom szerint a küldetésorientált vezetés túlmutat az adott feladat sikeres végrehajtásán: egy olyan eszközt és ez által olyan lehetőséget ad a parancsnok kezébe, mely a hatékonyságon túl képes a közös értékek és közös küldetés iránt mélyen elkötelezett, koherens, az együttműködést és közös elveket, a szervezeti identitást elsődlegesnek tekintő közösséget, csapatot építeni.

A küldetésorientált vezetés a siker záloga lehet, de fontos hangsúlyozni, hogy csak akkor hatékony, ha a korábban taglalt feltételek egyidejűleg biztosítottak, az alárendeltek gondolati és döntési szabadsága nem veszélyezteti a parancsnoki szándékot, az önállóság nem öncélúságot jelent, ahogyan a kezdeményezés szabadsága sem egyenlő az ellenőrizetlenséggel. A szemléletváltás, és ily módon a küldetésorientált vezetés csak akkor lehet sikeres, ha azzal minden vezetői szinten képesek azonosulni, nincs eltérés a megszokottól, kilépés a komfortzónából vagy a saját inkompetencia miatti félelmeken alapuló belső ellenállás.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 169/2000. (IX. 29.) Korm. rendelet az egyes tudományterületekhez tartozó tudományágak, valamint a művészeti ágak felsorolásáról. http://www.nefmi.gov.hu/letolt/felsoo/03mell2_tudagak_kormrend.pdf
- ADP 6-0 Mission Command: Command and Control of Army Forces. July 2019. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN19189_ADP_6-0_FINAL_WEB_v2.pdf

- Ancker, Clinton J., III, U.S. Army, Retired Col: *The Evolution of Mission Command in U.S. Army Doctrine, 1905 to the Present*. Military Review, March–April 2013. <https://usacac.army.mil/sites/default/files/documents/mcco/TheEvolutionOfMissionCommandInArmyDoctrine.pdf>
- Australian Army Land Warfare Doctrine, LWD 0-0, Command, Leadership and Management. 17. 11. 2003. https://131acu.files.wordpress.com/2016/11/lwd_0-0_command_leadership_and_management1.pdf
- Bárány Zoltán alezredes – Lippai Péter alezredes: *A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai (1.)*. Honvédségi Szemle, 2009/4.
- Boldizsár Gábor: *A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre*. In: Krajnc Zoltán (szerk.): *A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája* (tanulmánykötet). NKE HHK, Budapest, 2014, 15–46. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10404/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y>
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. (Az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje.) Göttinger Kiadó, Veszprém, 1999.
- Czuprák Ottó: *Vezetéselmélet*. Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2012, 8. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9985/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y>
- Czuprák Ottó – Kovács Gábor: *A szervezetelemélet – A közszolgálati szervezetek vezetésének elméleti alapjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.
- Csengeri János: *A légierő specifikus vezetői kompetenciái, kialakításuk lehetséges metodikái, fejlesztésének javasolt módszerei a vezetői képzésben*. In: Krajnc Zoltán (szerk.): *A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája* (tanulmánykötet). NKE HHK, Budapest, 2014, 83–94. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10404/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y>
- Dessler, Gary: *A framework for management*. Prentice Hall International, Inc., Upper Saddle River, New Jersey, 2002.
- Farkas Imre: *A Magyar Honvédség vezetésfelfogása változásainak lehetséges irányai és beépülése a kiképzés rendszerébe*. Repüléstudományi Közlemények, 2010/Különszám. http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2010_cikkek/Farkas_Imre.pdf
- FM 6-0: *Mission Command: Command and Control of Army Forces*. August 2003. <https://www.bits.de/NRANEU/others/amd-us-archive/fm6%2803%29.pdf>
- Guthrie, Tom: *Mission Command: Do We Have The Stomach for What is Really Required?* Army, June 2012, 26–28. https://www.ausa.org/sites/default/files/FC_Guthrie_0612.pdf
- Jobbágy Zoltán alezredes – Czeglédi Mihály százados: *Mission Command, Auftragsstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek*. Seregszemle, 2016/2., 86–94. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c1d0c7e51110078785.pdf>
- Joint Doctrine Publication 5 (JDP-5), *Command and Control*. 16. 03. 2012. <https://www.defensie.nl/binaries/defensie/documenten/publicaties/2012/03/16/joint-doctrine-publication-5-command-and-control-en/Joint+Doctrine+Publication+5+Command+and+Control+EN-1.pdf>
- Katonai terminológiai értelmező szótár. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.
- Közigazgatási szakvizsga. Általános közigazgatási ismeretek. IV. modul: Közigazgatás-szervezési és vezetés ismeretek. Negyedik, hatályosított kiadás, NKE, 2018. https://kti.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/tankonyv2018_4_modul.pdf
- Lippai Péter alezredes: *A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai*. Seregszemle, 2009/2., 30–44. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c5247deda680916938.pdf>
- Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína. 4. kiadás, 2018.
- Montgomery tábornagy emlékiratai (ford. Auer Kálmán), Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1996.

- Finney, Nathan K. – Klug, Jonathan P. (gen. eds.): *Mission command in the 21st Century-Empowering to Win in a Complex World*. The Army Press, Fort Leavenworth, Kansas, 2016. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/Primer-on-Urban-Operation/Documents/mission-command-in-the-21st-century.pdf>
- Netherlands Defence Doctrine. 27. 06. 2019. https://english.defensie.nl/binaries/defence/documents/publications/2019/06/27/netherlands-defence-doctrine/NDD_2019_English.pdf
- Pintér István – Nagy Andrea Éva: *Leadership – vezetési stílus – katonai vezetési stílus*. Új Honvédségi Szemle, 1997/2. szám.
- Robbins, S. P.: *Management*. Third ed. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1991.
- Szabó Mária: *A civil kontroll német megoldása, a Bundeswehr vezetésfilozófiája: az Innere Führung (1955–1997)*. Charta Press, Budapest, 1997.
- Takács Attila Géza: *A parancsnoki szerepkör és a csapatépítés felelőssége, kihívások a (poszt)modern haderőben*. Hadtudomány, 2016/Különszám, 79. 69–80. http://real.mtak.hu/50155/1/ht2016_kulonszam_71_82_u.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 13.)

Szabó Zoltán alezredes:

A MAGYAR IFJÚSÁG GENERÁCIÓS SAJÁTOSSÁGAI ÉS A BIZTONSÁGHOZ VALÓ VISZONYULÁSA

DOI: [10.35926/HSZ.2021.3.7](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.3.7)

ÖSSZEFOGLALÁS: A globalizáció, a társadalmi, politikai, gazdasági és biztonságpolitikai viszonyok alakulása olyan egyének nevelését igényli, akik tudatos és aktív részesei a társadalmat formáló folyamatoknak. A felgyorsult világ komplex változásai a biztonság és védelem területét is alakítják: új kihívások, új lehetőségek jelennek meg. Hogyan hatnak mindezek a fiatalokra? A hadviselés és a generációk fejlődésének összevetése rávilágít arra, hogy az egyes generációk közös és eltérő jellemzőinek megismerése a biztonsági környezetben és a hadviselésben beálló változások miatt a hazafias, honvédelmi nevelés eredményességét is meghatározza. A szerző írásában arra tesz kísérletet, hogy a rendelkezésre álló kutatások, tanulmányok idevágó eredményei és mutatói alapján taglalja, milyenek a mai fiatalok, milyen jövőt jósolhatunk nekik, illetve hogyan vélekedik a hazai ifjúság a nemzeti identitásról és a biztonságról.

KULCSSZAVAK: generációk, ifjúság, társadalom, hazafias nevelés, honvédelmi nevelés, sport, oktatás, alkalmazkodóképesség, hadviselés generációi

BEVEZETÉS

A világban egyszerre és gyorsuló ütemben jelentős gazdasági, szociális, technológiai és politikai változás zajlik. Ennek részeként – nemcsak a fegyveres konfliktusok, hanem például a robotizáció miatt is – jelentős tömegek élete válik bizonytalanná; de ugyanez elmondható a klímaváltozás kapcsán is. Az egyéni bizonytalanságokból táplálkozik az a globális bizonytalanság, amely korunk egyik fő jellemzőjévé lépett elő. Természetesen ebben a felgyorsult világban ezek a változások a társadalmi berendezkedésre is erősen hatnak, a társadalom gyorsuló ütemű állandó változását okozva. Általánosságban elmondhatjuk, hogy manapság az élet minden területén folyamatosan új keretek alakulnak ki, amelyek között még egyáltalán nem mozogtunk azelőtt, így nehéz megállapítani, milyen folyamatban vagyunk benne, és hová jutunk később. Nincs ez másképp a biztonság területén sem. Lényegében ma azt láthatjuk, hogy a két világháború utáni világ- és értékrend alapjai is átalakulnak, a hagyományos szövetségi viszonyok és érdekkörök transzformálódnak. A minden korábbinál összetettebb és kiszámíthatatlanabb világpolitikai erőviszonyok között – a fejlett tömegkommunikáció ellenére – az állampolgároknak igen nehéz eligazodniuk a Magyarországot fenyegető biztonsági és katonai kihívások rendszerében.

Kutatási területem, a hazafias, honvédelmi nevelés jelentősége ma újra előtérbe helyezhető. Egyrészt a megújuló Magyar Honvédség részére történő minőségi szakemberek utánpótlásának biztosítása, másrészt a felelős állampolgári létre történő felkészítésben betöltött szerepe miatt. Írásomban arra teszek kísérletet, hogy a rendelkezésünkre álló kutatások, tanulmányok idevágó eredményei és mutatói alapján megvilágítsam, milyenek is a mai

fiatalok, milyen jövőt jósolhatunk nekik, illetve hogyan vélekedik a hazai ifjúság a nemzeti identitásról és a biztonságról.

GENERÁCIÓK MA

Az X, Y és a Z generációról már bizonyára mindenki hallott; de miért is fontos a generációkkal foglalkoznunk a hadviselés, honvédelem kapcsán?

Kézenfekvőnek tűnő válasz, hogy a jövő biztonsági kihívásait, a következő generációs katonai konfliktusokat majd a jövő katonáinak kell kezelniük. Azonban itt egy érdekesebb párhuzamra is szeretnék rámutatni. A hadviselés generációváltásait (a hadügy forradalmi változásait) főként az új technológiák, illetve azok újszerű alkalmazása alapozta meg. Hiszen az új technológiai eredmények mindig is olyan hajtóerőt jelentettek a fejlődésben, amelynek következményeként megindult az adott átalakulás. Ez hatást gyakorolt a hadviselésre, ezen belül a katonai stratégiára, a doktrínára és a haderők struktúrájára egyaránt.¹

Ugyanígy kulcsszerepet kap a technológia a társadalmi generációk kapcsán. A generációk közötti különbség a gondolkodás- és viselkedésmód jelentős eltérésén alapul, a politikai, gazdasági események, de leginkább a technológiai változások azok az okok, amelyek azonos (közös) élményként, vagy magát az életet meghatározó körülményekként a nemzedékeket elkülönítik egymástól.² Mindezek következtében az egyes társadalmi generációk tagjai hasonló jellemzőkkel, illetve értékrendszerrel rendelkeznek, mivel a személyiségük formálódására jelentős hatást gyakorló, különböző súlyú események azonos életszakaszban történtek meg velük.³ De mégis, mennyire élesek ezek a határok, mennyire különböznek az egyes generációk?

Mielőtt elmerülnénk ebben a kérdésben, érdemes tisztázni, hogy egy generáció társadalmi megítélésének vizsgálata rendkívül összetett feladat. Számos egymásra épülő ok-okozati összefüggés feltérképezése, elemzése szükséges ehhez, amelyek nemtől, kortól, iskolázottságtól, társadalmi helyzettől függően különböző fajsúllyal jelennek meg az egyes társadalmi csoportoknál, és ezek nyilvánvalóan a hozzájuk kapcsolódó felmérések adataiban is jelentkeznek.

A generációs szakadék vizsgálatához visszakanyarodva: felteszem, mindenki, aki kapcsolatba kerül a mai kamaszokkal, gyakran érzi úgy, mintha nem is velük egy bolygóról származnának.

„A fiatalság ma szereti a luxust. Rossz a modora, megveti a tekintélyt, nem tiszteli az időseket s cseveg, ahol dolgozni kellene. A fiatalok már nem állnak fel, ha egy idősebb lép be a szobába. Visszabeszélnék szüleiknek, fecsegnek a társaságban, nyelik az asztalnál az ételt, lábukat keresztbe teszik és zsarnokoskodnak szüleik felett.”⁴ – Ez az ókori görög filozófusnak, Szókratésznek (Kr. e. 470–399) tulajdonított, fiatalokról vallott vélemény ma is metszően éles tükröt tart elénk; de ugyanúgy megőrizte aktualitását egy Hésziodosz

¹ Hajma Lajos: A hadügy forradalmának fontosabb jellemzői. Hadtudomány, IX. évf., 1999/2. <http://mhtt.eu/hadtudomany/1999/ht-1999-2-3.html> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 02.)

² Mannheim Károly: A nemzedéki probléma. In: Huszár Tibor – Sükösd Mihály (szerk.): Ifjúság-szociológia. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969, 31–67.

³ Sikkósi Barbi: Generációs különbségek a munka világában. Coaching Team, 2019. 04. 10. <http://www.coachingteam.hu/blog/generacios-kulonbsegek-munka-vilagaban/> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 01.)

⁴ Detlef Träbert: El a porosz vakfegyelemtől! Érted vagytok, 2016/12., 9. http://ertedvagytok.hu/160/160_9-10.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 12. 09.)

(Kr. e. 8. sz. első fele) görög epikus költőhöz köthető megállapítás is: „*Nem táplállok többé semmiféle reményt országunk jövőjét illetően, ha holnap a mai fiatalság kerül hatalomra, mert ez a fiatalság kibíratatlan, nem ismer mértéket, egyszerűen rettenetes.*”⁵

Azonban, ha megpróbálunk a dolgok mögé nézni, azt figyelhetjük meg, hogy a húszas éveiket taposó generáció már a korábbi időszakokban is képes volt kifordítani a világot a sarkaiból (például az 1848-as márciusi ifjak, vagy az '56-os forradalom jelképévé váló pesti srácok). Az atombomba megalkotóinak átlagéletkora mindössze 25 év volt, és a *Forbes* magazin is évről évre a legsikeresebb, de 30 év alattiakra fókuszál.⁶

Látható, hogy a „távolság” az egyes generációk között nem új jelenség, egyfajta természetes feszültségként van jelen évezredek óta. Ennek bizonyos mértéke jelenti a társadalmi fejlődés motorját. Az idősebb generáció szerepébe lépő új nemzedék elégedetlensége, kiteljesedési vágya adja a motivációt, azt a hajtóerőt, ami a fejlődést serkenti.

Itt azonban vigyázzunk, nehogy általánosítsunk, és generációs különbséggel magyarázzunk mindent! Különösen a tiniknél vegyük figyelembe az életkori sajátosságokat is! Ugyanis a gyerekek fizikai, érzelmi és hormonális fejlődésének törvényszerűségeiből következik, hogy azonos életkorban hasonló tulajdonságokat mutatnak viselkedés, gondolkodás, érzelmi átélés és cselekvésmód terén.⁷

A generációk tagjait a születési év és a közösen átélt események azonban csak lazán kapcsolják egymáshoz; ennél sokkal több összetevő befolyásolja gondolkodásunkat, viselkedésünket és döntéseinket. Ahogyan a világunk változik, úgy változik róla a felfogásunk is, alkalmazkodóképességünkre támaszkodva pedig igyekszünk meggyőződésünk és lehetőségeink szerint ehhez idomulni. Azonban állandó fogódzók, biztos pontok mégis szükségesek, hogy el tudjuk dönteni, mi visz előrébb és mi nem. Tehát a családban, a kisebb közösségekben és az egész társadalomban szükségesek azok az értékek, amelyek iránytűt adnak a felnövekedő generációk kezébe ahhoz, hogyan kell viselkedni, miként kell megítélni dolgokat, hogyan döntsék el, mi a fontos és mi nem az.

ÉRTÉKEK

Az emberi értékekre érdemes úgy tekinteni, mint a társadalom építőköveire, hiszen ezek azok a jellemvonások és képességek, amelyek lehetővé teszik az emberek közös, eredményes tevékenységét, együttműködését. Tehát az emberi értékek egyfajta vezérelvek, meggyőződések, és ezek tágabb értelemben – a korábban már említett – társadalmi fejlődés motivációjának alapjaként is felfoghatók.

Az emberi élet során az értékválasztás és prioritásképzés időszakában komoly befolyással bír a személyiség erőssége és a környezet által közvetített világnézet is, éppen ezért fontos, hogy az értékek megismertetése, közvetítése mikor, ki által és milyen módon történik. A helyes értékek felismerésében, közvetítésében és követésében a nevelésnek van kiemelkedő szerepe.⁸ Ebből következik, hogy a honvédelem szempontjából fontos értékeket a honvédelmi nevelés keretében és a Magyar Honvédség tagjainak hiteles közreműködésével

⁵ Jean-Marie Petitclerc: Beszéljünk a gyermekeknek Istenről. Don Bosco Kiadó, Budapest, 1999, 55.

⁶ Az Y generációval NINCS baj – talán a cégeddel van. Profession, 2017. 12. 15. <https://www.profession.hu/blog/az-y-generacio-rendben-van/> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 15.)

⁷ Dr. József István: Fejlődépszichológia. Egyetemi jegyzet. Kaposvári Egyetem, 2011. http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/jozsef_istvan/letkori_sajtossgok_s_fejldsi_szakaszok.html (Letöltés időpontja: 2019. 10. 02.)

⁸ Báthory Zoltán – Falus Iván (szerk.): Pedagógiai Lexikon. A–H. Keraban, Martonvásár, 1997, 650.

lehet a leginkább megfelelő módon közvetíteni. Ha ezeket az értékeket a ma aktív generációk továbbadják a következő nemzedéknek, akkor majd annak tagjai is képesek lesznek ezekre támaszkodva a rájuk váró jövőbeni kihívásokkal megküzdeni. Felelősségteljes ez a folyamat, hiszen ez a jövő feltehetőleg nem az a jövő lesz, amit a most ereje teljében lévő generáció tagjai vizionálnak, hanem egy olyan világ, amit már a következő generáció tagjai építenek fel – a számukra átadott és a saját elképzelésük szerinti értékekre alapozva. Előfordulhat, hogy ez már jelentősen eltér a mai világunktól, és könnyen lehet, hogy az idősebbek már nem is nagyon fogják megérteni ennek szabályait, kereteit.

A történelmünk rengeteg példával igazolta már ezt, és a várható kihívások alapján is kijelenthető, hogy bizonyosan változnak majd a mai értékeink. De vajon mitől vezérelve, milyen irányba és milyen gyorsan változnak majd ezek? Melyik marad és melyik kerül ki a prioritások közül?

A GENERÁCIÓK ÉS AZ IDŐ KAPCSOLATA

A hadviselés és a társadalmi generációk változásában a korábban felvillantott párhuzam mellett több éles eltérés is van. Megfigyelésem szerint az egyik ilyen az, hogy míg a hadviselés generációi – paradigmaváltások útján – egyfajta folytonos fejlődési ívet rajzolnak, addig a társadalmi generációk – legalábbis a Strauss–Howe-féle generációs elmélet szerint – inkább ismétlődő ciklusokból álló spirális fejlődést mutatnak.

William Strauss és Neil Howe azt állítja, hogy az egymást követő generációk értékrendjében, világlátásában és ezekből következő viselkedésében egyfajta ciklikusság figyelhető meg, mely folyamat körülbelül egy emberöltő elteltével indul újra. Egy ciklus négy ismétlődő szakaszból áll: felemelkedés (*high*), ébredés (*awakening*), kibontakozás (*unraveling*), krízis (*crisis*). Egy ilyen ciklus (*saeculum*) hozzávetőleg nyolcvan évig tart, az azt alkotó szakaszok pedig körülbelül húsz évig, miközben az aktuálisan ereje teljében lévő generáció aktivitása alakítja a társadalmi folyamatokat.

A kutatók szerint ezeknek az időszakoknak megvannak a jellemző embertípusai: a felemelkedés embertípusa az új értékek felé vágyódó próféta, az azt követő ébredés a szabadságkereső nomádoké, akiket a kibontakozás során a vagyongyarapító domináns hősök követnek. Ők azok, akik meghatározzák a ciklus kimenetelét. Így a fordulópont békés vagy viharos jellegének befolyásolásában a legnagyobb felelősség ezé a generációé. Az utánuk következő művészek érdemben már nem fogják befolyásolni a folyamat kimenetelét, ők inkább a túlélésre koncentrálnak.⁹

A generációs elmélet felhívja a figyelmünket arra is: az adott generáció világnézeti-értékrendi fejlődésében meghatározó szerepet játszik az, hogy az öt felnevelő generáció milyen fejlettségi szinten áll, milyen értékeket képvisel. Ha csak az elmúlt 100-150 év magyar történelmét nézzük, akkor is jól látható, hogy van relevanciája a társadalmi-politikai kérdések generációs elvre épülő elemzésének, ezért ilyen megvilágításból is érdemes megvizsgálni a mai fiatalok jellemzőit.

⁹ William Strauss – Neil Howe: Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069. Morrow, New York, 1991.

GENERÁCIÓS KÜLÖNBSÉGEK

Az ezredfordulón született Z generáció tagjai jelenleg még iskolások. Gyakran „ugrálóknak” is hívják őket, mivel, ha nem tetszik nekik valami, azonnal és átmenet nélkül odébbállnak. Kis létszámú, csonka vagy mozaikcsaládban nőnek fel. Identitásuk kifejezése kapcsán több élettérhez, közösséghez is kötődnek. Életüket a gyors ritmus, a globalitás, a virtuális tér, a migráció, a terror-, ökológiai, szociális stb. fenyegetettség határozza meg. A Strauss–Howe-féle elméleti modell szerint ők élik majd meg a nagy fordulópontot.

Miért is ennyire érdekes ez a kérdés? Hiszen generációs különbségek eddig is voltak a társadalomban, ennek megfelelően ez ugyanúgy leképeződött a haderőben is. Ez nem a 21. század új keletű problémája. Valóban. Azonban soha nem volt még ilyen mély és ennyire éles a szakadék a haderőben egyszerre szolgáló „aktív” generációk között, mint most, s ezt a nyugdíjkorhatár emelése tovább szélesíti.

A változás oka abban a folyamatban érhető tetten, amelynek során az ipari társadalmat fokozatosan felváltotta az információs társadalom, majd pedig a tudásalapú társadalom. Ezek a folyamatok teljesen felülírták az emberek közötti kommunikáció rendjét. Az internet ugyan nagyban megkönnyíti az információk megszerzését, ugyanakkor megváltoztatja az emberek közötti viszonyok korábbi jellegét, és ezáltal soha nem tapasztalat generációs konfliktusokat eredményez. Gondoljunk bele: az információs társadalom egyúttal egy új virtuális társadalmat is teremtett! A fiatalabb generációk, akiket sokszor *homo sapiens digitalis*nek is neveznek emiatt, már ebben az új virtuális társadalomban szocializálódnak, és ez az a hely, ahol otthonosan és magabiztosan mozognak. Néha sokkal biztosabban, mint a való világban. Az idősebb generációk pedig kizárva érezhetik magukat ebből a számukra idegen dimenzióból.

További lényeges változás, hogy a munkaerő javát néhány éven belül várhatóan az Y és Z generáció fogja adni. De az élethossz növekedésével a korábbi három helyett öt-hat generáció fog együtt élni és akár még együtt is dolgozni. Szintén komoly fordulat várható a munka tartalmában is: egy másik kutatás eredményei, következtetései szerint várhatóan a mai óvodások 65 százaléka már olyan munkát fog végezni, ami ma még nem is létezik.¹⁰ A mai fiatal generáció átlagosan hétévente vált majd karriert, és két-három évente fókuszot az adott karrierben. Az idősek gyakran panaszkodnak arra, hogy nincsenek már igazi szakemberek, akik évtizedeket töltenek el egy területen, és hogy a fiatalok mindenhez értenek egy kicsit, de semmihez sem eléggé. Az egy dologra irányított figyelem megtartásában vagy a könyvek olvasásában valószínűleg az érettebb generációk nyernének, viszont bizonyított tény az is, hogy a felgyorsult, kapkodó világban pont az élet komplexitása miatt a fiatalok agya fejlődött és bonyolultabb gondolkodásra lett képes.¹¹

Az eltérő igényű, összetételű, adottságú generációk együttes motiválása úgy, hogy az egyensúly a katonai szervezetben fenntartható maradjon, komoly kihívást hoz a jövő parancsnokai számára.

Tanulmányom második felében több, a közelmúltban publikált, generációkhoz kapcsolódó kutatás témánkhoz tartozó konkrét eredményeinek bemutatásával szeretnék pontosabb képet adni a hazai helyzetről és a várható fordulatokról.

¹⁰ The Future of Jobs and Skills. World Economic Forum, 2016. <http://reports.weforum.org/future-of-jobs-2016/chapter-1-the-future-of-jobs-and-skills/> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 15.)

¹¹ Clive Thompson: *Smarter Than You Think*. Penguin House, New York, 2014.

MAGYARORSZÁG DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI

A korfa – amely nevét alakjáról kapta – nemek szerint ábrázolja a népesség korösszetételét, mutatja annak időbeli változását. Formája jelzi az adott népesség korstruktúrájának típusát.

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) oldalán található Magyarország százhusz éves interaktív korfája. Ez az alkalmazás Magyarország népességének nemenkénti korösszetétel-változását mutatja be 1870-től egészen 2060-ig.¹² (A tendenciák szerint megbecsült népesszám-alakulással kalkulálja a következő évtizedeket.)

Nem meglepő módon a népesszám-változás mögött alapvetően két folyamat áll: egyrészt a születések és a halálozások számának különbségét mérő természetes szaporodás/fogyás, másrészt a nettó migráció.

Az interaktív korfán időben előrehaladva a kirajzolódó ábrák egyre inkább urna- vagy koporsószerű formát adnak ki – ezek szimbolikusan is utalnak az öregedő és fogyó társadalomra. Ez nemcsak tipikusan magyar jelenség, szinte egész Nyugat-Európára, de mértékét tekintve különösen a V4 országaira jellemző.

A magyarországi népesség várható alakulását illetően a KSH Népeségtudományi Intézetének 2018-as jelentése¹³ friss népesszám-előrejelzést is tartalmaz. Ezek alapján az alapfogatókönyv szerint 2070-re 7,75 millió fő lesz a magyar lakosság a 2011-ben megszámlált 9,985 millió fő után. Tehát ötven év alatt Magyarország népességének több mint egyötödét veszíti el az előre beharangozott fogatókönyv szerint – de más, ettől pesszimistább előrejelzések szerint alig éri majd el a 6,5 millió főt. Történelmi távlatokból nézve az emberi közösségeknek még csak rövid idejű és kevés tapasztalata van arról, hogy mit jelent és milyen következményekkel jár az alacsony termékenységi arány, az előregedés és a népességsökkenés. A jelenség minden egyes ágazatot hátrányosan érint, ezáltal az egész társadalom leépülésének veszélyét hordozza.¹⁴

MIT ÁRUL EL AZ ÁLLAMPOLGÁRI BIZALMI INDEX?

Mára megszokhattuk, hogy a közigazgatás – versenyszituáció hiányában is – igyekszik a vele kapcsolatban álló állampolgároknak minél magasabb szintű szolgáltatást nyújtani, és elégedettségük mérésével megbizonyosodni ennek eredményéről. A honvédelem és a biztonság esetében a kihívást az jelenti, hogy a fiatalok számára nehezen megfogható, azzal viszonylag ritkán kapcsolatba kerülő, a környezettől erősen függő kérdékről kell kikérni a megkérdezettek – lényegében érzetten alapuló – ítéletét.

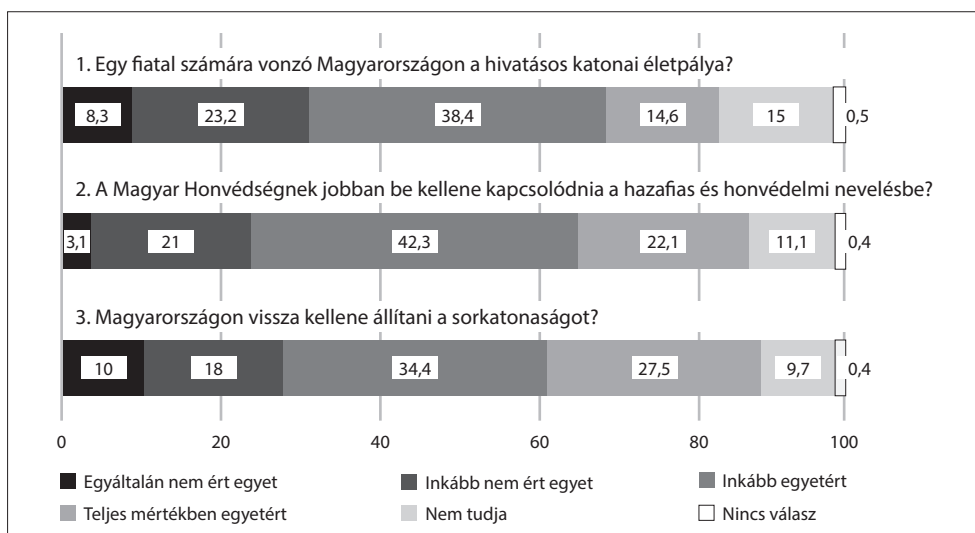
Ez a Jó Állam Véleményfelmérésről készült, 2017-ben publikált jelentéséből is kiderül, ugyanis a megkérdezettek igen jelentős része (10–15%) nem tudott a felmérés során megadott kérdésekről véleményt formálni. Ez jól mutatja, hogy az átlagpolgárok informáltsága igen alacsony a honvédségről, alig van közvetlen tapasztalatuk erről a területről. Ugyanakkor meglepően kiugró az állampolgárok igénye arra, hogy a Magyar Honvédség bekapcsolódjon

¹² Magyarország népességének száma nemek és életkor szerint. KSH. <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 15.)

¹³ Monostori Judit et al. (szerk.): Demográfiai portré 2018 – Jelentés a magyar népesség helyzetéről. KSH NKI, Budapest, 2018. <http://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaipotre/article/view/2741/2638> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 15.)

¹⁴ Tóth I. János: Fekete Gyula demográfiai nézetei I. – A fogyás következményei. Barankovics Alapítvány, 2019. 12. 30. <https://barankovics.hu/fekete-gyula-demografiai-nezetei-i-a-fogyas-kovetkezmeyei/> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 01.)

a hazafias és honvédelmi nevelésbe – itt közel 65,0 százalék volt az ezt szorgalmazók aránya, és viszonylag alacsony a kérdést teljesen elutasítóké (3,1%). Szintén sokak szerint célszerű lenne visszavezetni a sorkatonaságot (61,9%). Ez a kérdés viszont eléggé ellentmondásos, ugyanis a válaszadók 10,0 százaléka teljes mértékben elutasítja ezt az állítást. A részletes adatsorból pedig az olvasható ki, hogy minél idősebb valaki, annál valószínűbb, hogy támogatja a sorkatonaság visszaállítását. Szintén a legidősebbek támogatták azt a gondolatot, amely szerint a honvédségnek jobban be kellene kapcsolódnia a hazafias és honvédelmi nevelésbe: közöttük a támogatók aránya közel 85,0 százalék, míg a legfiatalabbak között csak 62,7 százalék volt.¹⁵

1. ábra A honvédelemmel kapcsolatos állításokkal való egyetértés megoszlása

Forrás: Jelentés a Jó Állam Véleményfelméréséről 2017, 98.

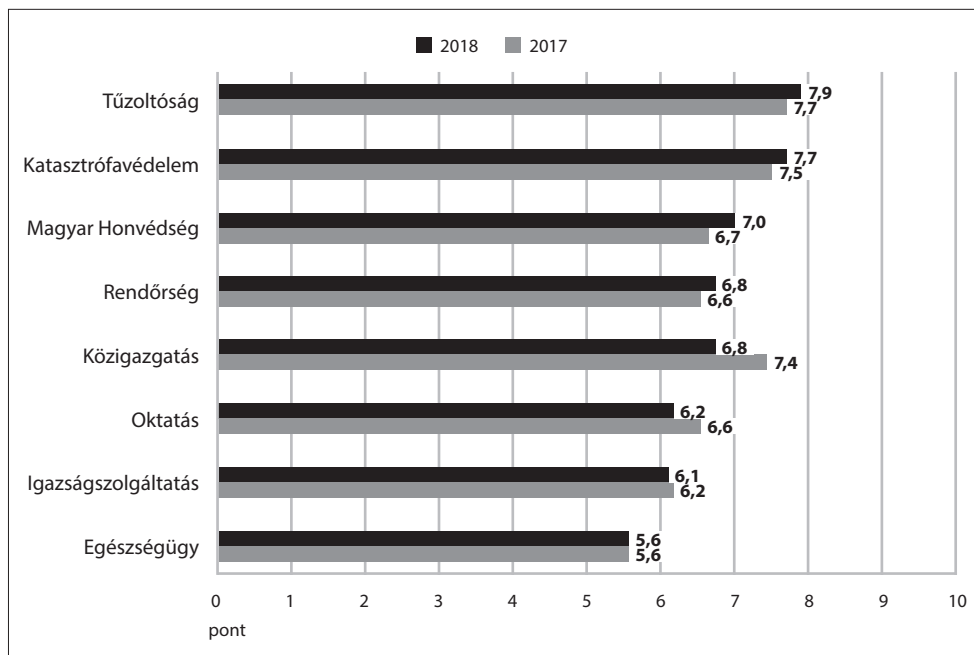
Mindezek az adatok is igazolják a változtatás igényét. Ennek egyik oka abban keresendő, hogy a kötelező sorkatonai szolgálat intézményének felfüggesztésével nem járt együtt a társadalom széles körében jelen lévő, a honvédelemről folyamatos, hiteles információt adó, vagy az önkéntességen alapuló tartalékos szolgálatvállalást rugalmas formában biztosító rendszerek kiépítése. Szintén nem kapott teret az ifjúság ilyen irányú megszólítására alkalmas csatorna vagy szervezet létrehozása. Több más mellett leginkább az előbb említettek következményeként a társadalom egyre inkább távolodott a Magyar Honvédségtől; a haza iránti aktív tenni akarás, a hazafiasság érzése, a társadalmi felelősségvállalás alacsonyabb értéken szerepelt a társadalmi értéklistán. Mindezzel párhuzamosan a rendszerváltást követően a köznevelés rendszeréből is kiiktatták a – korábban az órarendben is szereplő – hazafias, honvédelmi értékátadás kereteit, de ugyanúgy eltűntek a hagyományosnak számító honvédelmi napok és honvédelmi versenyek. A kutatás eredményei alapján elmondható: az idősebb generáció tagjai saját tapasztalataikból kiindulva hiányolják ezeket a lehetőségeket és az ezeken átadandó értékeket a mai fiatalok nevelése kapcsán.

¹⁵ Demeter Endre – Petényi Sára (szerk.): Jelentés a Jó Állam Véleményfelméréséről 2017. NKE Államkutatási és Fejlesztési Intézet, Budapest, 2017. <https://joallamjelentes.uni-nke.hu/kiadvanyok/jelentes-a-jo-allamvelemenyfelmeresrol-2017/> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 01.)

A kutatás 2018-as reprezentatív, 2500 fős felnőtt magyar lakosságra kiterjedő felmérése alapján elmondható, hogy a megkérdezettek igen elégedettek a közigazgatás működésével (0–10-ig terjedő skálán az átlag 6,76).

A katasztrófavédelem, a tűzoltóság, a rendőrség és a Magyar Honvédség tekintetében a felmérés adatai azt mutatják, hogy 2018-ban az egy évvel korábbi értékekhez képest mindegyik szervezet jobban szerepelt az állampolgárok elégedettségére adott értékelési listáján.

2. ábra A lakosok közszolgáltatásokkal való elégedettségi indexe

Forrás: Jó Állam Jelentés 2018, 168.¹⁶

A leírtakból is látható, hogy ez a kutatás nem kifejezetten az ifjúságot vizsgálta, hanem az egész társadalmat átfogó felmérésen alapult, viszont a következő kutatás már kifejezetten a fiatalok véleményére fókuszál.

MAGYAR IFJÚSÁG KUTATÁS

A hazai ifjúság helyzetéről a leghitelesebb képet egy viszonylag friss, nagymintás ifjúságkutatás adataira alapozva kaphatjuk meg. Az adatok elemzését és értelmezését a szakterület kutatói elvégezték, és két – egymástól független – tanulmánykötetben számoltak be a tapasztalatokról.¹⁷

¹⁶ Kaiser Tamás (szerk.): Jó Állam Jelentés 2018. Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.

¹⁷ Nagy Ádám (szerk.): Margón kívül: magyar ifjúságkutatás 2016. Excenter Kutatóközpont, Budapest, 2017. http://www.ifjusagugy.hu/kotetek/Margon_kivul_2016_web.pdf; Székely Levente (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Kutatópont Kft. – Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft., Budapest, 2018. <https://kutatopont.hu/files/2018/07/magyarfiatalok.pdf> (Letöltések időpontja: 2020. 01. 20.)

A fő megállapítások mindkét tanulmányban azonosak és egybevágnak a KSH adataival: az összlakosság száma mellett a fiatalok létszáma csökken, a legfiatalabbak esetén nagyobb mértékben.¹⁸ 2010 után a házasságkötések száma növekedő tendenciát mutat, a 2011-es mélypont után folyamatosan nő a teljes termékenységi arányszám (1,23-ról 1,49-re), ugyanakkor mindkét tanulmány óvatosan fogalmazva azt mondja: egyelőre nem beszélhetünk trendfordulóról, de a növekedés így is figyelemre méltó.

A kutatási adatok szerint a magyar fiatalok egyre többet fogyasztanak a materiális javakból (drog, dohány, alkohol, energiaital, üdítő), és egyre többet ülnek otthon a négy fal között valamilyen képernyő előtt (tévé, mobiltelefon, laptop, videójáték), miközben a minőségi kulturális tartalmak fogyasztása csökken. Mindezek tükrében a fiatalok körében meglévő (elsősorban a családdal és barátokkal való) elégedettség növekedését és magyarságtudatuk erősödését lehet ugyan pozitív jelnek látni, de a másik oldalról nézve az erős kötelekeken alapuló kisebb közösségekben, az ún. társadalmi tőkével (kapcsolatok, hálózat, idő, jövőkép, iskolázottság) egyre gyengébben ellátott fiatalok mindinkább beszűkülő térben élnek. A saját tapasztalattól eltérő világok ismeretének deficitje és ebből fakadóan a nyitottság hiánya – fonák módon – azonban növeli az elégedettségüket saját környezetükben.¹⁹

Sok gyermek nő fel csonka családban, túlnyomórészt az anyjánál. Napjainkra jellemző a tanári pálya elnöiesedése is. E két tényező együttes következménye lehet, hogy a fiatalok szocializálása, nevelése helyenként túlságosan női szemszögből történik, és nem irányul kellőképpen a nehézségek leküzdésére. A lelki tényezők mellett gondot jelent többek között a városi életmód, illetve az alkohol és a kábítószeres népszerűvé válása, illetve ezek következtében a fiatalok mentális-fizikai állapotának a katonai szolgálat követelményeinek megfelelő szint alá zuhanása.²⁰

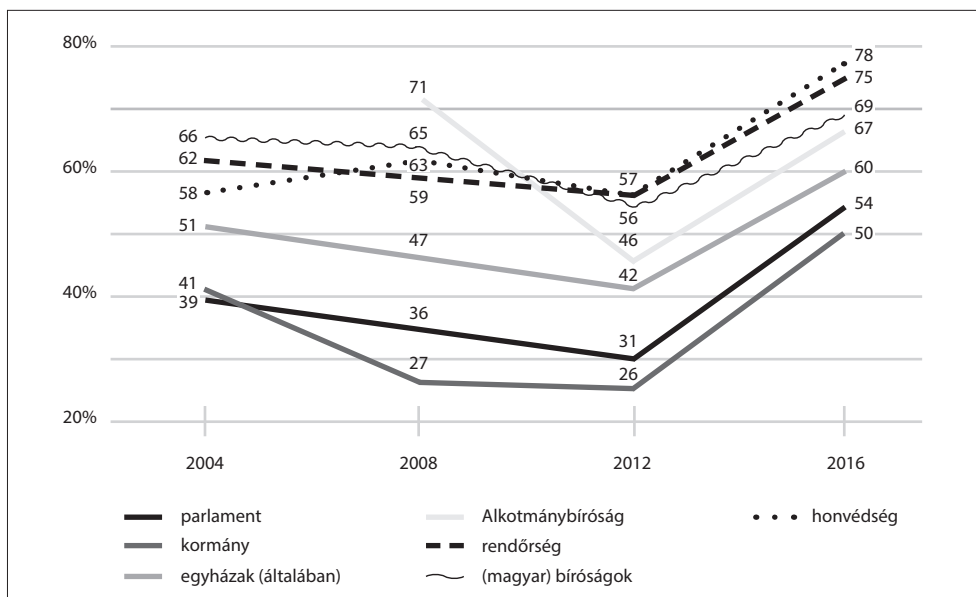
Ezek a hatások pedig nem elhanyagolhatók abból a szempontból sem, hogy lélektanilag értelemben a középiskolás életkori szakasz a leoptimalisabb a fiatalok honvédelmi érzékenyítésére, nevelésére, illetve a katonai pályára irányítás szempontjából. A 10–14 éves életkori szakasz inkább az érdeklődési kör kiszélesítésének és a képességek finomodásának az időszaka, míg az ezt követő serdülőkor a személyiség kiteljesedése és a társadalmi kérdések felé fordulás időszakának nevezhető. Ezért különösen fontosnak tartom, hogy az otthoni és szűkebb környezetükből is kapjanak a fiatalok információt vagy mintát a hazafias, honvédelmi értékekről. A magyar fiatalok nemzeti identitástudata és nemzeti büszkesége jelentheti az egyik olyan erős érzelmi alapot, ami fontos pillérét képezheti a honvédelem ügyének ma és a jövőben is. Tekintsük át a kutatás erre vonatkozó adatait valamelyest részletesebben!

Mindenképp pozitív eredménynek tartom, hogy a mikrokozmosz után kiemelkedő helyen szerepel a Magyar Honvédség a felmérés azon kérdésében, amikor azt kérdezték a fiataloktól, hogy kiből bíznak leginkább.

¹⁸ Népszerűség, népmozgalom (1900–). KSH. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html?down=892 (Letöltés időpontja: 2020. 01. 20.)

¹⁹ Nagy Ádám: i. m. 394–399.

²⁰ Dr. Krizbai János: A modern hadtudomány humán dimenziói. In: Dr. Vámosi Zoltán et al.: Hadsereg és társadalom az ezredfordulón. Magyar Honvédség Humán Szolgáltató Központ, 1997, 40–41.

3. ábra Az egyes állami és társadalmi intézményekbe vetett bizalom

Forrás: Székely Levente: i. m. 464.

Hosszabb időszávon vizsgálva az adatokat az derül ki, hogy miközben a demokrácia fontossága az elmúlt években növekedett a magyar fiatalok körében, a hazai demokrácia állapotát vegyesen ítélik meg – ugyanakkor a közintézményekbe vetett bizalom egyértelműen javuló tendenciát mutat. Az is kiolvasható az elemzésből, hogy a közintézmények megítélésének mélypontja 2012-ben volt, tetőpontját pedig 2016 hozta el. 2004-hez képest a vizsgált intézmények közül egyedül a honvédség bizalmi indexe emelkedett, méghozzá igen jelentősen.

A fiatalok bizalmi indexe a honvédség tekintetében egybevág a felnőtt lakosságot is érintő korábban már tárgyalt felmérés eredményeivel, de itt újra emlékeztetnem kell a társadalmi értékek és a nevelés szerepénél már említettek fontosságára!²¹

A kutatás alapján a magyar identitás tekintetében a 2012–2016 közötti időszakról elmondhatjuk, hogy az eredmények a magyarságtudat erősödését tükrözik, a fiatalok alapvetően büszkéek magyarságukra, nyelvükre, hazájuknak érzik és szeretik Magyarországot.

Szintén örömteli hír, hogy a felmérés alapján minden harmadik fiatal sportol, de ettől többet árul el fizikai állapotukról a magyar 10–18 éves tanulók egészségközpontú fizikai fittségi állapotának (NETFIT) felmérése. A teszt minden tanévben méri a tanulók testösszetételét, aerob (csekély vagy közepes erő kifejtést igénylő) és vázizomzati fittségét, valamint hajlékonyságát. Az elmúlt tanévben ezen a felmérésen az 5–12. évfolyamra járók közül 644 ezer fiatal vett részt, és az összesített eredmények javuló tendenciát mutatnak.²²

²¹ Székely Levente – Szabó Andrea (szerk.): A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 – Az ifjúságkutatás első eredményei – Ezek a mai magyar fiatalok! Új Nemzedék Központ Nonprofit Kft., Budapest, 2017.

²² Király Anita et al.: A magyar 10–18 éves tanulók egészségközpontú fizikai fittségi állapota (2018). Kutatási jelentés a Nemzeti Egységes Tanulói Fittségi Teszt (NETFIT®) 2017/2018. tanévi országos eredményeiről. Magyar Diáksport Szövetség, Budapest, 2018. <http://www.mdsz.hu/wp-content/uploads/2018/10/NETFIT2018-okt-24.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 02.)

Sajnos a tesztből az is kiderül, hogy a magyar tanulók több mint egynegyedét (26,4%-át) érinti a túlsúly vagy elhízás. Ezért is tartom fontos lépésnek, hogy a 2012/2013-as tanévtől felmenő rendszerben legyenek kötelesek az intézmények megszervezni a mindennapos testnevelés lehetőségét, amely intézkedés hatásait a teszt eredményei is igazolni látszanak. A folyamatban fontos szereplő lett a megalakult Honvédelmi Sportszövetség is, ami szabadidős programok megszervezéshez nyújt támogatást olyan köznevelési intézményeknek, sport-szervezeteknek, amelyek a honvédelmi értékek megismerését és a sportot kapcsolják össze.

ÖSSZEGRZÉS

Manapság politikai és gazdasági szempontból is kiemelt figyelem irányul a demográfiai kérdésekre. A fiatal és képzett munkaerő növekvő mértékű hiánya hosszú távon egyre jelentősebb gondokat okozhat a társadalomban, de a munkaerőhiány már rövid távon is veszélyezteti az ágazatok és a gazdaság erősödését, ami alól a védelmi szektor sem kivétel. A világban zajló folyamatokat jelentősen katalizálja az információs forradalom, amely ezzel egyidejűleg felerősíti a generációk közötti távolság összetevőit, változásainak ütemét és mélységét.

A technológiai fejlődés felgyorsult üteme következtében a biztonság, a védelem és a társadalmi ellenálló képesség szempontjából a jövőben a legfőbb értékke az alkalmazkodóképesség fog válni. Ennek egyik következményeként a jelenlegi társadalmi rétegződés (például szegény–gazdag, aktív–nyugdíjas stb.) karakterizálói helyett a leginkább megosztó szempont az lesz: ki tud lépést tartani a digitalizációval és sikeresen alkalmazkodni a világ változásaihoz, és ki az, aki leszakad majd ebben a fokozódó tempóban.

A szokatlan sebességgel zajló technikai-technológiai s az ezzel együtt járó társadalmi folyamatok örvényében a modern, innovatív, kreatív oktatási modellek segítségével készíthetjük fel a fiatalokat arra, hogy rugalmasan, adaptív módon reagáljanak a bizonytalanságokkal teli jövőre. Úgy vélem, hogy ebben a folyamatban nagy szerepet vállalhat a honvédelmi nevelés is, mint a váratlan helyzetekre történő reagálás és alkalmazkodás képességfejlesztő eszköze, hiszen e tulajdonságok minden sikeres katonai művelet jellemzői már évezredek óta. Ahogy a tűzfegyverek elterjedése, vagy a nagyszámú kézi lőfegyverrel felszerelt sorozott hadseregek megjelenése megváltoztatták a háborúk menetét, úgy érdemes a digitalizációt is hasonlóan forradalmi jelentőségűnek kezelni és eszerint hozzáállni.

Mivel a nemzetközi biztonságpolitika átalakulását a technológiai fejlődéssel párhuzamosan a társadalmi-politikai változások is komolyan befolyásolják, így a jövőt alakító generációk alaposabb megismerése hasznos alapot nyújt majd a biztonsági kihívások hatékony, eredményes kezeléséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az Y generációval NINCS baj – talán a cégeddel van. Profession, 2017. 12. 15. <https://www.profession.hu/blog/az-y-generacio-rendben-van/>
- Báthory Zoltán – Falus Iván (szerk.): *Pedagógiai Lexikon. A–H*. Keraban, Martonvásár, 1997.
- Demeter Endre – Petényi Sára (szerk.): *Jelentés a Jó Állam Véleményfelmérésről 2017*. Nordex Non-profit Kft. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. <https://joallamjelentes.uni-nke.hu/kiadvanyok/jelentes-a-jo-allam-velemenymelmeresrol-2017/>
- Hajma Lajos: *A hadügy forradalmának fontosabb jellemzői*. Hadtudomány, IX. évf. 1999/2. <http://mht.eu/hadtudomany/1999/ht-1999-2-3.html>

- Dr. József István: *Fejlesztépszichológia*. Egyetemi jegyzet. Kaposvári Egyetem, 2011. http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/jozsef_istvan/letkori_sajtossgok_s_fejlds_i_szakaszok.html
- Kaiser Tamás (szerk.): *Jó Állam Jelentés 2018*. Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. <https://joallamjelentes.uni-nke.hu/kiadvanyok/jo-allam-jelentes-2018/>
- Király Anita – Kaj Mónika – Hernádi Ádám – Kälbli Katalin – Csányi Tamás: *A magyar 10–18 éves tanulók egészségközpontú fizikai fittségi állapota (2018)*. Kutatási jelentés a Nemzeti Egységes Tanulói Fittségi Teszt (NETFIT®) 2017/2018. tanévi országos eredményeiről. Magyar Diáksport Szövetség, Budapest, 2018. <http://www.mdsz.hu/wp-content/uploads/2018/10/NETFIT2018-okt-24.pdf>
- Dr. Krizbai János: *A modern hadtudomány humán dimenziói*. In: Dr. Vámosi Zoltán – Dr. Krizbai János – Dr. Várhegyi István: *Hadsereg és társadalom az ezredfordulón*. Magyar Honvédség Humán Szolgáltató Központ, 1997, 40–41.
- Magyarország népességének száma nemek és életkor szerint. KSH. <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html>
- Mannheim Károly: *A nemzedéki probléma*. In: Huszár Tibor – Sükösd Mihály (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969, 31–67.
- Monostori Judit – Öri Péter – Spéder Zsolt: *Demográfiai portré 2018 – Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH NKI, Budapest, 2018. <http://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/issue/view/564>
- Nagy Ádám (szerk.): *Margón kívül: magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter Kutatóközpont, Budapest, 2017. http://www.ifjusagugy.hu/kotetek/Margon_kivul_2016_web.pdf
- Népesség, népmozgalom (1900–). KSH. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html?down=892
- Petitclerc, Jean-Marie: *Beszéljünk a gyermekeknek Istenről*. Don Bosco Kiadó, Budapest, 1999.
- Siklós Barbi: *Generációs különbségek a munka világában*. Coaching Team, 2019. 04. 10. <http://www.coachingteam.hu/blog/generacios-kulonbsegek-munka-vilagaban/>
- Strauss, William – Howe, Neil: *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. Morrow, New York, 1991.
- Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Kutatópont Kft. – Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft., Budapest, 2018.
- Székely Levente – Szabó Andrea (szerk.): *A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 – Az ifjúságkutatás első eredményei – Ezek a mai magyar fiatalok!* Új Nemzedék Központ Nonprofit Kft., Budapest, 2017.
- The Future of Jobs and Skills. World Economic Forum, 2016. <http://reports.weforum.org/future-of-jobs-2016/chapter-1-the-future-of-jobs-and-skills/>
- Thompson, Clive: *Smarter Than You Think: How Technology is Changing Our Minds for the Better*. Penguin House, New York, 2014.
- Tóth I. János: *Fekete Gyula demográfiai nézetei I. – A fogyás következményei*. Barankovics Alapítvány, 2019. 12. 30. <https://barankovics.hu/fekete-gyula-demografiai-nezetek-i-a-fogyas-kovetkezmenyei/>
- Träbert, Detlef: *El a poroszok vakfegyelmétől!* Érted vagyok, 2016/12. http://ertedvagyok.hu/160/160_9-10.pdf

Borbély Zsuzsanna:

SPECIFIKUS STRESSZOROK A RENDVÉDELMI SZERVEZETI KULTÚRÁBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2021.3.8](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.3.8)

ÖSSZEFOGLALÓ: A 2015-ös migrációs hullám hazánkban a rendészeti szakgimnáziumok tanulói állományának próbaidős rendőri kinevezését is magával hozta. Ezek a fiatalok alapvetően hazánk déli határa mentén teljesítettek szolgálatot tanulmányaik végzésével párhuzamosan. Mivel ez a helyzet merőben eltérő volt attól, mint amire korábban készültek, a tapasztalataik és beszámolóik pszichológiai kutatást inspiráltak. Ebben a vizsgálatban az őket ért speciális munkahelyi stressz került górcső alá. Az eredmények arra mutattak rá, hogy a próbaidő alatt problémaként jelent meg számukra a munkaidő hossza és ezzel összefüggésben a szabadidő tervezhetőségének kérdésköre, illetve szerepük, feladataik a szervezetben.

KULCSSZAVAK: munkahelyi stressz, szervezeti kultúra, rendőrtanulók, migráció

A MUNKAHELYI STRESSZ

A munkahelyi stressz a munka, a munkahelyi környezet, munkaszervezet ártalmas és kellemetlen helyzeteire adott érzelmi, kognitív, viselkedéses és fiziológiai reakció. Erre az állapotra a nagy fokú izgalom és szorongás jellemző, és gyakran jár együtt a „nem tudok megküzdeni vele” érzésével.¹ Mindezek után feltehetjük a kérdést: mi minden szolgálhat stresszforrásként a munkánkban? A követelmény–kontroll–támogatás modell alapján² stresszforrás lehet a szervezet, az egyén és a külvilág is. A szervezetből eredő stresszforrások öt nagy csoportba sorolhatók:

- *maga a munka* – ez jelenthet túl sok vagy túl kevés munkaterhelést, rossz fizikai körülményeket vagy izolált munkavégzést;
- *a munkával kapcsolatos szerep* – ez lehet kétértelmű, konfliktusos, illetve az emberekért való felelősség is ebbe a körbe tartozik;
- *a karrier* – a túl gyors és túl lassú előrelépés egyaránt stresszor, mint ahogy az ambíciók gátoltsága, a munkával kapcsolatos elégedetlenség is;
- *a szervezeti kultúra egyes elemei* is lehetnek stresszorok a személyek számára, így például a viselkedés korlátozása, az értelmetlen szabályok, a rideg munkahelyi légkör vagy a vezetői stílus;
- *az emberi kapcsolatok nem kielégítő szintje* a főnökkel, kollégákkal vagy beosztottakkal szintén stresszforrás lehet;

¹ Lennart Levi – Inger Levi: Guidance on work-related stress – ”Spice of Life or Kiss of Death?” European Commission, Luxembourg, 2000, 3. http://www.lennartlevi.se/dokument/guidance_english.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 20.)

² Klein Balázs – Klein Sándor: A szervezet lelke. EDGE 2000, Budapest, 2006, 351–391.

Az egyén személyisége, motivációja, illetve a változáshoz való viszonyulása szintén lehet stresszforrás. Emellett a stresszorok eredhetnek a külvilágból is: erre tipikus példa a szervezet és az egyén érdekellentétei, valamint a szervezet és az egyén elvárásai közötti ellentétek.³

Egy 2003-ban, az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által megjelentetett kiadványban – egy, a munkavállalók egészségét védő kiadványsorozat egyik kötetében – gyűjtötték össze a kutatók a munkahelyi stressznek a munkahelyi szervezetre és az egyénre gyakorolt hatásait. Eszerint az egyénre gyakorolt hatások közé tartozik a növekvő szomorúság és ingerlékenység, a relaxálásra vagy a koncentrálásra való képtelenség, nehézségek a döntéshozatalban és a logikus gondolkodásban, a munka élvezetének és a munka iránti elkötelezettségnek a csökkenése, fáradtság, depresszió, szorongás, alvási nehézségek, illetve bizonyos súlyos szervi problémák (szívproblémák, az emésztőrendszer megbetegedései, megemelkedett vérnyomás, fejfájás stb.).⁴ Emellett nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a túlzott munkahelyi stressz kiégéshez is vezethet.⁵

A szervezetre gyakorolt hatások közt szerepel a hiányzások növekvő száma; a munka iránti elkötelezettség, a teljesítmény és a produktivitás csökkenése; a munkaerő elvándorlásának növekedése, az ügyfelek panaszainak növekvő aránya, nem biztonságos munkamódszerek alkalmazása és a munkahelyi balesetek arányának növekedése, a toborzási tevékenység sérülései vagy hátrányt szenvedése.⁶ Mindezek mellett növekszik a dolgozók törvényes panaszaira való reagálási kötelezettségek száma és sérül a szervezet imázsa mind a dolgozók körében, mind a szervezeten kívül.⁷

STRESSZ A RENDŐRI MUNKÁBAN

A rendőröket érő munkahelyi stressz vizsgálatával számos tanulmány foglalkozik világszerte, nem véletlenül: a rendőri munka az egyes vizsgálatok szerint a legstresszesebb munkák közé tartozik.⁸ Az ebben közrejátszó tényezőket vizsgáló kutatások négy nagy csoportra oszthatók: az intra- és interperszonális stresszorokat vizsgáló, a foglalkozási stressz kérdésével foglalkozó, a szervezeten belüli eredő stresszorokat vizsgáló és a rendőröket érő stressz egészségi kockázataival foglalkozó tanulmányok.⁹

Ezeknek köszönhetően meglehetősen alapos ismeretekkel rendelkezünk arra vonatkozóan, hogy mi minden jelent stresszforrást a rendőri munkában. A legfőbb stresszoroknak a következők bizonyultak:

³ Farkas Johanna: Stressz- és konfliktuskezelés. In: Christián László (szerk.): Személy- és vagyonvédelem. NKE, Budapest, 2014, 209–226.

⁴ Stavroula Leka et al.: Organization and Stress. WHO, Geneva, 2003. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42625/9241590475.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 20.)

⁵ Szabó Erika: A munkahelyi egészségpszichológia és egészségfejlesztés rendszere a Magyar Köztársaság Rendőrségén, valamint a szubjektíve észlelt munkahelyi stresszterheltség jellegzetességei – különös tekintettel az idői tényezőre – a hivatásos állományú rendőrök körében. Doktori értekezés. Debreceni Egyetem, Debrecen, 2009; Hajduska Marianna: Krízislélektan. Harmadik, bővített kiadás. Eötvös, Budapest, 2012, 125–131.

⁶ Farkas Johanna: Csoport, csoportdinamika. In: Csernyikné Póth Ágnes (szerk.): Emberi kapcsolatok pszichológiája. Rejtjel, Budapest, 2006, 32–64.

⁷ Leka et al.: i. m. 1–27.

⁸ Sheena Johnson et al.: The experience of work-related stress across occupations. *Journal of Managerial Psychology*, Vol. 20, 2005/2., 178–187.

⁹ M. Kathrine Abdollahi: Understanding Police Stress Research. *Journal of Forensic Psychology Practice*, Vol. 2, 2002/2., 1–24.

- elnyúlt munkaidő,¹⁰
- a családi élet háttérbe szorulása,¹¹
- túlterheltség és létszámproblémák,¹²
- a munkahelyi légkör,¹³
- a váltott műszakok.¹⁴

Mindezek mellett a hazánkban, rendőrök körében végzett felmérések eredményei szerint a tiszthelyettesi és a tisztii állomány számára eltérő jelenségek jelentik a legerősebb megterhelést. A tartós párkapcsolatban élők bizonyos területeken rosszabb helyzetben vannak az egyedülállóknál.¹⁵ A hivatásos állományban eltöltött évek száma is számít a stressz megélésében. Ez a tény összhangban áll külföldi kutatási eredményekkel is, ugyanakkor abban már eltérés mutatkozik, hány éven át növekszik a megélt stresszterhelés.¹⁶ Egy hazai mintán végzett vizsgálat arra is rámutatott, hogy a különböző szakterületeken dolgozók stresszterheltségi profiljában is mutatkoznak eltérések.¹⁷

A munkahelyi stressz és a szervezeti kultúra kapcsolata

Felmerülhet a kérdés: bár rengeteget tudunk a rendőröket érő munkahelyi stresszről, de mindez hogyan kapcsolódik a szervezeti kultúra kérdésköréhez? A válasz a szervezeti kultúra meghatározásából ered: mivel a szervezeti kultúra az állománytagok hiedelmeiből, attitűdjeiből tevődik össze, ezáltal meg is határozza a szervezet tagjainak egymáshoz való viszonyát, magatartását, mentalitását és gondolkodásmódját. Azaz óhatatlanul hatással van arra, hogy az adott szervezetben mi számít stresszforrásnak és mit címkézünk inkább egészségügyi problémának, milyen gyakran számolnak be az érintettek a stressz élményéről, hogyan viszonyulnak hozzá és küzdenek meg vele.¹⁸

Mindebből jól látható és érthető, hogy a rendőrök stresszhez való viszonyulását nagymértékben meg tudja határozni az a szervezeti kultúra, amelyben szocializálódnak a rendőrség kötelékében.

¹⁰ Deborah L. Laufersweiler-Dwyer – R. Gregg Dwyer: Profiling those impacted by organizational stressors at the macro, intermediate and micro levels of several police agencies. *The Justice Professional*, Vol. 12, 2000/4., 443–469.; Poonam Kapade-Nikam – Mohsin Shaikh: Occupational Stress, Burnout and Coping in Police Personnel. *American International Journal of Research in Humanities, Arts and Social Sciences*, Vol. 6, 2014/2., 144–148. https://www.researchgate.net/publication/279235713_Occupational_Stress_Burnout_and_Coping_in_Police_Personnel_Findings_from_a_Systematic_Review (Letöltés időpontja: 2021. 02. 20.)

¹¹ Ronald J. Burke: Work and non-work stressors and well-being among police officers. *Anxiety, Stress & Coping*, Vol. 11, 1998/4, 345–362.; Ni He et al.: Gender and police stress. *Policing*, Vol. 25, 2002/4., 687–708.

¹² Laufersweiler-Dwyer–Dwyer: i. m. 443–469.

¹³ Uo.; Mark H. Aytac: The Sources of Stress, the Symptoms of Stress and Anger Styles as a Psychosocial Risk at Occupational Health and Safety. *Procedia Manufacturing*, Vol. 3, 2015, 6421–6428.; Lili Chi-Fang Tsai et al.: Modeling job stress among police officers. *Police Practice and Research*, Vol. 19, 2018/3., 253–269.

¹⁴ John M. Violanti – Fred Aron: Police Stressors. *Journal of Criminal Justice*, Vol. 23, 1995/3., 287–294.; Claudia Ma et al.: Shift Work and Occupational Stress in Police Officers. *Safety and Health at Work*, Vol. 6, 2015, 25–29.

¹⁵ Szabó: i. m.

¹⁶ Uo.; Violanti–Aron: i. m. 287–294.

¹⁷ Fridrich Andrea Cecília: Az eltérő szakterületeken dolgozó rendőrök teszteredményeinek vizsgálata. ELTE, Budapest, 2015, 1–65.

¹⁸ Leka et al.: i. m. 1–27.; Horváth József: Gondolatok a rendőrség szervezeti kultúrájáról. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, X. 2009, 21–31. <http://www.pecshor.hu/periodika/2009/horvath.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 20.)

Szervezeti kultúra, Z generáció és a tiszthelyettesképzés

A rendőrség szervezeti kultúráját tekintve kihívásként jelentkeznek napjainkban a generációs különbségek. A tiszthelyettesképzésben az oktatói állomány jelentős hányada az X generáció képviselője, miközben a tanulói állomány manapság döntően a Z generáció tagja – annak minden sajátosságával. Mindezek a jellemzők a rendészeti szakgimnáziumok – ahol az érettségire épülő rendőrtiszthelyettes-képzés jelenleg zajlik – oktatói állománya számára komoly kihívásokat jelentenek.¹⁹

A Z generáció sajátosságait a szervezeti kultúra szempontjából az elmúlt években több rendőrségi pszichológus is vizsgálta. Tegye Andrea részletesen összefoglalja azokat a pontokat, amelyek mentén a rendőri pálya vonzó lehet egy fiatal számára,²⁰ Tózsér Erzsébet pedig a szervezetszociológiai szempontból fontos értékkülönbségek mentén mutatja be ezt a kérdést, felhívva a figyelmet a vezetői attitűdök terén szükségszerű változásokra.²¹

A migrációs helyzet kezelésében való részvétel mint speciális stresszor

Már 2013-tól fokozatosan emelkedett azoknak a száma, akik különböző okokból elvándoroltak hazájukból.²² A 2015-ös migrációs hullám kapcsán a csapaterős feladatellátás során a feladatellátásban érintett állomány számos olyan kihívással került szembe, amelyek korábban nem voltak jelen, így például:²³

- a megerősítő erők bevonásával megváltozott a munka jellege,
- az előállító helyiségek száma alacsony volt,
- a migránsok elfogására és szállítására nem állt rendelkezésre megfelelő nagyságú erő,
- a csoportok beszállításával nehézségek voltak,
- változott az eljárási gyakorlat az eljárási idő rövidülése érdekében,
- az egyes munkafolyamatokat össze kellett hangolni,
- nyelvi, kommunikációs nehézségek adódtak, emellett gyakran tolmácsokat kellett alkalmazni,
- a megfelelő egészségügyi ellátást is biztosítani kellett,
- együtt kellett működni a segélyszervezetekkel.

Alapvetően elmondható, hogy a határázár menti feladatellátás a korábbiaktól jelentős mértékben eltérő feladatokat és munkakörülményeket jelentett az érintett állomány számára, s az ebből fakadó frusztráció elkerülhetetlen módon hatással volt rájuk. Mindezek mellett

¹⁹ Borbély Zsuzsanna: Az iskolarendszerű rendőrképzés napjainkban. In: Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében. Magyar Rendészettudományi Társaság, Budapest, 2019a, 38–50.; Uő: Egészség-magatartás, mentális egészség. In: Bencsik Balázs – Sabjanics István (szerk.): A biztonság sokszínű arca. Dialóg Campus, Budapest, 2019b, 129–142.

²⁰ Tegye Andrea: A „Z generáció” címke. Rendőrségi Tanulmányok, 1. évf. 2018/3., 81–97. http://www.bm-tt.hu/rtt/assets/letolt/rt/201803/04_tegyey.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 20.)

²¹ Tózsér Erzsébet: Generációk és vezetői attitűd a rendőrség szervezetében. In: Baráth Noémi Emőke – Pató Viktória Lilla (szerk.): A haza szolgálatában. DOSz, Budapest, 2020, 165–173.

²² Ritecz György – Sallai János: A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0. Hans Seidel Alapítvány, Budaörs, 2016, 11–12.

²³ Dávid Károly: A tömeges méretű illegális migráció rendészeti kezelésének Bács-Kiskun megyei tapasztalatai. In: Schmidt Rita Emese (szerk.): Határrendészeti Tanulmányok – 2015. Különszám. 13–24. https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/2015-1_kulonszam.original.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 20.)

a határ őrzésének sokszor monoton feladata az időjárás körülmények változásai közepette rendkívüli mentális és fizikai állóképességet kívánt meg az érintettektől.²⁴

A VIZSGÁLAT HÁTTERE

A migrációs helyzet aktuális alakulása miatt 2015 augusztusának végén a tiszthelyettes tanulókat váratlanul próbaidős őrmesterré nevezték ki. Mindez azért volt váratlan, mert a júniusi tanévzáraskor még úgy tudta minden érintett, hogy hosszú évek után ez az évfolyam lesz az első, melynek tagjai a kétéves képzés teljes időtartama alatt tanulói státuszban maradnak, s nem kerülnek próbaidősként hivatásos állományba. De a nyári események, a déli határ menti helyzet folyamatos fokozódása, valamint a migrációs nyomás növekedése miatt szükségessé vált a kinevezésük – még hozzá a frissen felállított határvadászszázadok tagjai-ként, az esetek jelentős részében a déli határ menti feladatvégzéssel.²⁵ Így – nem meglepő módon – a korábban jelzett kihívások, speciális stresszorok az ő életükben is megjelentek, kiegészülve a kettős helytállás (munka és iskolai tanulmányok) követelményével.

A munkám és munkahelyem okán rendszeres kapcsolatban álltam az érintett tanulói állománnyal,²⁶ ezért a személyes tapasztalataim révén érdemesnek láttam egy pszichológiai felmérés elvégzését az állomány körében, amelynek egyik eleme volt az őket ért stresszhatások vizsgálata is – a kiegészítés, az egészségmagatartási szokások és egészségorientáció, illetve a mentális egészség egyes jellemzői mellett.

A FELMÉRÉS

Vizsgálati személyek

A vizsgálati mintát a 2016. május–júniusban az egyik rendészeti szakgimnáziumban sikeres szakmai vizsgát tett próbaidős tiszthelyettes állomány tagjai alkották. A felmérésben való részvétel önkéntes alapon, anonim módon történt. Összesen 145 fő vállalkozott a kérdőívcsomag kitöltésére, ebből jelen elemzést tekintve 138 fő esetében volt hiánytalan a válaszadás.

A minta átlagéletkora 21,67 év (szórás: 2,27 év) volt. A válaszadók 60,9%-a (84 fő) volt férfi, 39,1%-a (54 fő) nő. Ez első látásra eltér a rendőrség állományának nemi megoszlásától, tekintve, hogy a hivatásos állományra alapvetően erőteljes, ennél jelentősebb férfiféltetés jellemző, ugyanakkor megfelel annak a megfigyelésnek, hogy egyre több nő választja a rendőri pályát.²⁷

²⁴ Borbély Zsuzsanna et al.: A tömeges méretű illegális migráció pszichés következményei a rendészeti feladatellátás során. *Hadtudományi Szemle*, X. évf. 2017/3., 288–304. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00036/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_3_288-304.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 20.); Üök: Az Ideiglenes Biztonsági Határzár menti feladatellátás hatása a határzárakat védők magánéletére. *Honvédségi Szemle*, 146. évf. 2018/6., 65–79. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58bf1543056694862477.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 20.)

²⁵ Borbély Zsuzsanna: *Egészségmagatartás, kiegészítés, mentális egészség*. ELTE, Budapest, 2017; Borbély (2019b): i. m. 129–142.

²⁶ A szerző 2014 és 2018 között az egyik rendészeti szakgimnázium pszichológusaként az alapellátó pszichológusi feladatok mellett oktatási feladatokat is ellátott (társadalmi és kommunikációs ismeretek tantárgy kapcsán), így a tanulói állománnyal rendszeres kapcsolatban állt.

²⁷ Földesi Krisztina: Férfiak és nők a rendőrségen. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, XIV. évf. 2013, 161–168. <http://www.pecshor.hu/periodika/XIV/foldesik.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 20.)

A vizsgálatban használt kérdőív

A kérdőívcsomag a kiégés, a mentális egészség és az egészség-magatartási szokások mérésére szolgáló kérdőívek mellett egy kifejezetten a rendvédelmi dolgozók számára kifejlesztett munkahelyi stressz mérésére szolgáló kérdőívet is tartalmazott, név szerint a *Rendvédelmi szervek munkahelyi stressz kérdőívét* (továbbiakban: RMSK), amit korábban a rendvédelemben dolgozó vezető szakemberek dolgoztak ki (Szabó Beatrix, dr. Böröcz István és Bilkei Pál).²⁸

A kérdőív alapvetően két nagy részre bontható: az első a munkahellyel, valamint a munkavégzéssel kapcsolatos eseményeket vizsgálja, míg a második rész az egyéni, személyes tényezőkre koncentrál. A válaszadás minden esetben egy hatfokú Likert-skálán történik, az adott instrukcióknak megfelelően. A kérdőív minden esetben az elmúlt két év tapasztalatai alapján kéri a válaszadást.²⁹

A munkahellyel és munkavégzéssel kapcsolatos események terén 40 esemény szerepel a munkahelyre vonatkozóan, valamint 75 állítás a munkaterhelést illetően, amelyekből a következő skálákat lehet kiszámítani:

- a munkaterhelés szubjektív megítélése,
- a szervezet jellegéből adódó terhelés,
- munkavégzésből adódó szerepkonfliktusok,
- a munkahelyi légkör szubjektív megítélése,
- a vezetés, irányítás szubjektív megítélése,
- a munkaterhelés komplex megítélése,
- a munkahely komfortjának megítélése,
- a munkaidő megítélése,
- a munkahely külső megítélése, a munkavégzés etikai aspektusai,
- a munkafeladathoz való hozzáállás,
- effektív munkaterhelés,
- az anyagi elismertség megítélése,
- a szervezet elvárásainak megítélése,
- a szervezeten belül elfoglalt pozíció megítélése.

Az egyéni, személyes tényezőket illetően a következő elemeket méri a kérdőív:

- egészségi állapot,
- stílus (kontrollhely),
- önjellemzés (A/B típusú személyiség),
- aktivitás, motiváció,
- elégedettség,
- támogatottság (szociális háló),
- stresszoldás.

A teljes kérdőív különböző skáláinak eredményéből lehet kiszámítani a munkahelyi stressz indexét. Az eddigi vizsgálatok alapján a kérdőív megfelelő pszichometriai mutatókkal rendelkezik.³⁰

²⁸ Szabó: i. m.

²⁹ Szabó: i. m.; Fridrich: i. m.

³⁰ Szabó: i. m.; Fridrich: i. m.; Borbély (2017): i. m.

EREDMÉNYEK

A munkahelyi stressz sajátosságai a mintában

Munkaterhelés, munkahelyi stressz és elégedettség a mintában

A munkaterheléshez kapcsolódó 75 állítást rangsorolva – az állításra vonatkozó átlagértékek szerint – az első tíz helyezett a következőképpen alakult (zárójelben az állításra kapott pontszámok átlagértéke látható):

1. A szabadidő szervezhetősége (4,42)
2. Időhiány (3,89)
3. Napi munkaidő kiszámíthatósága (3,76)
4. Munkaidő hosszúsága (3,41)
5. Információ hiánya (3,34)
6. A munka szervezettsége (3,33)
7. A munka átláthatósága (3,33)
8. Amikor azt érzem, hogy nincs értelme a munkámnak (3,20)
9. A munkahelyre való bejárás körülményei (3,19)
10. A munkafeladat kiszámíthatósága (3,18)

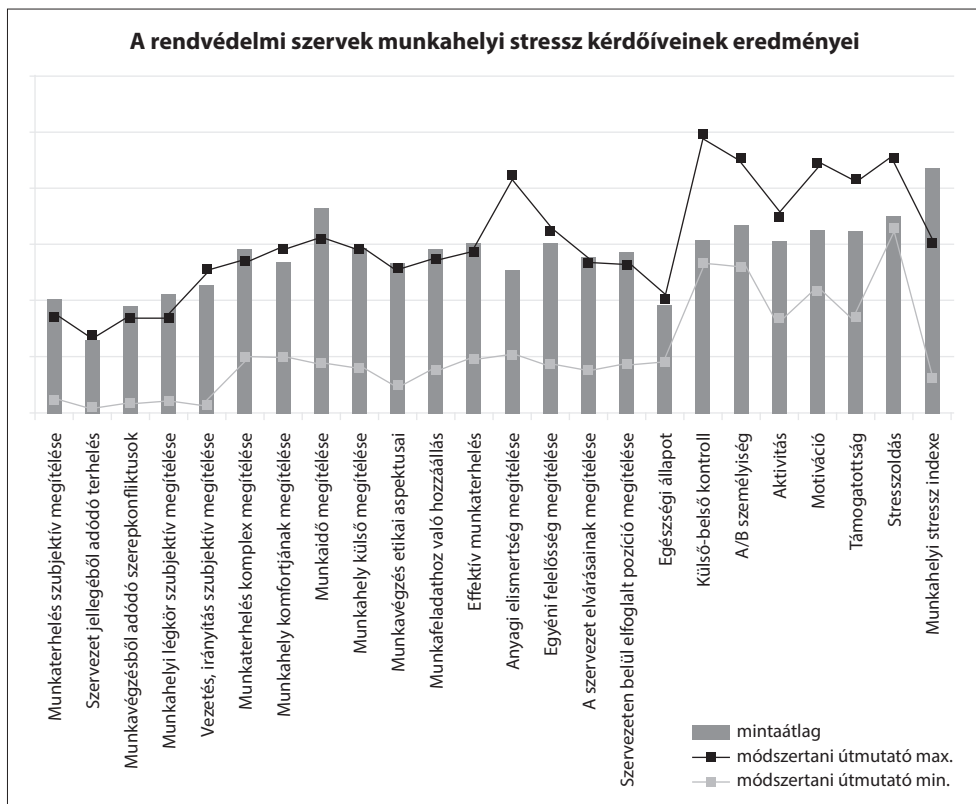
Mindez arról árulkodik, hogy a próbaidős tiszthelyettesi állomány számára a munkaidővel kapcsolatos nehézségek okozták a legkomolyabb megterhelést – az első négy helyen álló állítások kivétel nélkül ide tartoznak, s ezek alkotják a *munkaidő megítélése* skálát is –, míg a többi állítás nagyrészt a munkafeladathoz kapcsolódik ebben a rangsorban.

Az RMSK egyes skáláihoz tartozó átlagértékek és szórások az 1. táblázatban láthatók.

1. táblázat Az RMSK alapstatisztikája a mintában (N = 138) (Készítette a szerző)

Skála	Tételek száma	Átlag	Szórás	
Munkahelyi események	40	51,23	48,94	
Munkaterhelés	Munkaterhelés szubjektív megítélése	32	2,02	0,81
	Szervezet jellegéből adódó terhelés	13	1,31	0,83
	Munkavégzésből adódó szerepkonfliktusok	19	1,91	0,85
	Munkahelyi légkör szubjektív megítélése	17	2,13	1,05
	Vezetés, irányítás szubjektív megítélése	9	2,26	1,08
	Munkaterhelés komplex megítélése	75	2,92	0,92
	Munkahely komfortjának megítélése	7	2,69	1,00
	Munkaidő megítélése	4	3,64	1,08
	Munkahely külső megítélése	2	2,92	1,29
	Munkavégzés etikai aspektusai	1	2,68	1,53
	Munkafeladathoz való hozzáállás	3	2,90	1,13
	Effektív munkaterhelés	16	2,99	0,97
	Anyagi elismertség megítélése	2	2,54	1,29
	Egyéni felelősség megítélése	4	2,98	1,17
	A szervezet elvárásainak megítélése	5	2,76	1,09
Szervezeten belül elfoglalt pozíció megítélése	9	2,87	1,00	

Skála		Tételek száma	Átlag	Szórás
Egyéni, személyes tényezők	Egészségi állapot	10	1,93	0,89
	Külső-belső kontroll	10	3,09	0,82
	A/B-személyiség	12	3,34	0,73
	Aktivitás	6	3,06	0,92
	Motiváció	6	3,25	1,00
	Támogatottság	10	3,23	1,35
	Támogatottság – személy	10	8,18	2,39
	Stresszoldás	15	3,51	0,54
Munkahelyi stressz indexe		184	4,36	4,98

1. ábra Az RMSK skáláinak alakulása a protokollban foglalt átlagövezetkez képest (N = 138) (Készítette a szerző)

Mivel a kérdőív a Szeles Erika c. r. alezredes által készített, dr. Sipos Edina r. o. alezredes és dr. Csatai Tamás ny. r. o. ezredesek által a 102/6/2015. eü. számon jóváhagyott, 2015. február 2-án kiadott és 2015. február 3-ától 2016. szeptember 14-éig érvényes *MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ – A Rendőrségnél végzett pszichikai alkalmassági vizsgálatok és az ahhoz kapcsolódó gondozási tevékenység szakmai protokollja* (a továbbiakban: protokoll) című

kiadvány értelmében az időszakos pszichés alkalmassági vizsgálatokban is használatos, és mivel ebben vannak meghatározva a kérdőív skáláira vonatkozóan az átlagövezetek (az alsó és felső értékek megadásával), így – tekintve, hogy a vizsgálat idején ez a protokoll volt érvényben – ehhez viszonyítva a mintában tapasztalt skálaátlagértékek is ábrázolva vannak az 1. ábrán.

A protokollban meghatározott átlagtartományokhoz képest összesen 11 skála esetében figyelhető meg eltérés, amely minden esetben a vizsgált csoportban megemelkedett átlagpontszámot jelez. Ezek a következők:

- munkaterhelés szubjektív megítélése,
- munkavégzésből adódó szerepkonfliktusok,
- munkahelyi légkör szubjektív megítélése,
- munkavégzés etikai aspektusai,
- munkafeladathoz való hozzáállás,
- munkaterhelés komplex megítélése,
- munkaidő megítélése,
- effektív munkaterhelés,
- a szervezet elvárásainak megítélése,
- a szervezeten belül elfoglalt pozíció megítélése,
- munkahelyi stressz indexe.

E skálák esetében a magasabb pontszám komolyabb megterhelést is jelent, éppen ezért elgondolkodtató, hogyan is élték meg a próbaidős évüket a felmérésben érintett fiatalok.

Az elégedettségre vonatkozóan összesen 14 állítás szerepel a kérdőívben; minél magasabb a pontszám, annál elégedettebb a válaszadó. Ennek fényében érdemes vetnünk egy pillantást a felmérésben szereplők elégedettségére is, amelynek esetében a következő sorrend alakult ki (csökkenő sorrendben; a zárójelben az egyes állítások mintaátlagai láthatók):

1. a munkahelyi konfliktusok megoldásával való elégedettség (3,696);
2. a személyes fejlődéssel való elégedettség (3,594);
3. az anyagi megbecsültséggel való elégedettség (3,587);
4. a munkahelyi légkörrel való elégedettség (3,493);
5. a munkahely szervezeti felépítésével való elégedettség (3,478);
6. az erkölcsi megbecsültséggel való elégedettség (3,471);
7. a munkájának, feladatának jellegével való elégedettség (3,435);
8. a munkakör „testreszabottságával” való elégedettség (3,391);
9. a jelenlegi munkával való elégedettség (3,377);
10. a változások, szervezeti átalakítások bevezetésével való elégedettség (3,362);
11. a feljebbvalók vezetési stílusával való elégedettség (3,319);
12. annak mértékével való elégedettség, ahogyan a munkája motiválja (3,232);
13. az előmeneteli lehetőséggel való elégedettség (3,073);
14. a munkavégzéshez szükséges információkkal való elégedettség (3,058).

Jól látható, hogy az első és utolsó helyezett közti eltérés nem éri el az egész pontnyi különbséget. Emellett arra a sajátosságra is felhívom a figyelmet, hogy a konkrét munkavégzéssel kapcsolatos állítások kerültek a lista második felébe, vagyis ezekkel kapcsolatosan valamivel alacsonyabb elégedettségről számoltak be a felmérésben részt vevők.

Nemi különbségek a stressz megélésében

A munkahelyi stresszel kapcsolatos férfi és női skálaátlagokat, illetve t-próbával – valamint a varianciahomogenitás sérülése esetén a robusztusabb Welch-féle d-próbával – történő összehasonlításának eredményeit mutatja a 2. táblázat.

2. táblázat Az RMSK skáláinak férfi és női válaszadók szerinti átlaga, illetve a t-próbák eredményei (* $p \leq 0,05$) (Szerkesztette a szerző)

Skála	Férfi		Női		t-érték (p)
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	
Munkahelyi események	56,49	50,90	43,06	44,96	d = 1,626 (0,107)
Munkaterhelés szubjektív megítélése	2,05	0,79	1,98	0,84	0,444 (0,658)
Szervezet jellegéből adódó terhelés	1,41	0,80	1,15	0,87	1,826 (0,070)
Munkavégzésből adódó szerepkonfliktusok	1,98	0,79	1,82	0,94	1,079 (0,282)
Munkahelyi légkör szubjektív megítélése	2,20	1,02	2,01	1,08	1,082 (0,281)
Vezetés, irányítás szubjektív megítélése	2,32	1,00	2,16	1,19	0,836 (0,405)
Munkaterhelés komplex megítélése	2,97	0,91	2,86	0,96	0,647 (0,519)
Munkahely komfortjának megítélése	2,72	1,03	2,64	0,96	0,456 (0,649)
Munkaidő megítélése	3,63	1,15	3,66	0,96	-0,180 (0,857)
Munkahely külső megítélése	3,02	1,27	2,76	1,32	1,176 (0,242)
Munkavégzés etikai aspektusai	2,81	1,59	2,48	1,41	1,233 (0,220)
Munkafeladathoz való hozzáállás	2,98	1,06	2,79	1,23	0,947 (0,345)
Effektív munkaterhelés	2,98	0,93	2,99	1,04	-0,062 (0,951)
Anyagi elismertség megítélése	2,69	1,34	2,32	1,20	1,674 (0,096)
Egyéni felelősség megítélése	2,98	1,15	2,98	1,21	0,011 (0,991)
A szervezet elvárásainak megítélése	2,79	1,03	2,73	1,18	0,314 (0,754)
Szervezeten belül elfoglalt pozíció megítélése	2,95	0,95	2,75	1,08	1,144 (0,254)
Egészségi állapot	1,97	0,95	1,88	0,80	0,620 (0,536)
Külső-belső kontroll	3,09	0,79	3,10	0,88	-0,065 (0,948)
A/B-személyiség	3,34	0,71	3,35	0,77	-0,078 (0,938)
Aktivitás	3,18	0,90	2,86	0,92	2,022* (0,045)

Skála	Férfi		Női		t-érték (p)
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	
Motiváció	3,32	0,88	3,13	1,16	d = 1,092 (0,306)
Támogatottság	3,308	1,36	3,11	1,33	0,839 (0,403)
Támogatottság – személy	8,46	2,35	7,74	2,40	1,751 (0,082)
Stresszoldás	3,45	0,49	3,61	0,61	-1,679 (0,095)
Munkahelyi stressz-index	4,73	5,08	3,79	4,81	1,084 (0,280)

Összességében elmondható, hogy a női válaszadók a munkahellyel kapcsolatos események tekintetében alacsonyabb szintűnek élték meg az események zavaró voltát, intenzitását, de a különbség nem szignifikáns.

A munkaterhelésre vonatkozó skálák közül három esetében mutatkoztak magasabb értékek a női válaszadóknál a minta férfi tagjaihoz képest, míg a többi skálánál a nők skálaértékei az alacsonyabbak – a különbségek ezek esetében sem szignifikánsak.

Az egyéni, személyes tényezők közül az aktivitás tekintetében mutatkozott szignifikánsan alacsonyabb pontszám a női válaszadók körében, vagyis ők szignifikánsan aktívabbnak mutatkoztak a vizsgálatban. Mindez annyit jelent, hogy rosszabbul viselik az esetleges téltlenséget.

A munkahelyi stressz indexe tekintetében a női rendőrtanulók alacsonyabb pontszámot értek el, vagyis összességében alacsonyabbnak élték meg az őket ért stresszt a férfi tanulókhöz képest.

Az elégedettséggel kapcsolatos férfi és női állításonkénti átlagokat, illetve t-próbával – valamint a varianciahomogenitás sérülése esetén a robusztusabb Welch-féle d-próbával – történő összehasonlításuk eredményeit mutatja a 3. táblázat.

3. táblázat Az RMSK elégedettséggel kapcsolatos állításainak férfi és női válaszadók szerinti átlaga, illetve a t-próbák eredményei (* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$) (Szerkesztette a szerző)

Állítás: Elégedettség (a) ...	Férfi		Női		t-érték (p)
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	
munkavégzéshez szükséges információkkal	2,86	1,40	3,37	1,55	-2,019* (0,045)
jelenlegi munkájával	3,27	1,37	3,54	1,57	-1,040 (0,300)
annak mértékével, ahogyan a munkája motiválja Önt	3,17	1,19	3,33	1,52	d = -0,683 (0,496)
feljebbvalóinak vezetési stílusával	3,26	1,20	3,41	1,52	d = -0,593 (0,555)

Állítás: Elégedettség (a) ...	Férfi		Női		t-érték (p)
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	
változások, szervezeti átalakítások bevezetésének módjával	3,25	1,27	3,54	1,30	-1,285 (0,201)
munkájának, feladatának jellegével	3,32	1,31	3,61	1,38	-1,242 (0,216)
személyes fejlődésével	3,56	1,29	3,65	1,38	-0,385 (0,701)
munkahelyi konfliktusok megoldásával	3,54	1,41	3,94	1,25	-1,736 (0,085)
munkaköre „testreszabottságával”	3,19	1,29	3,70	1,28	-2,281* (0,024)
munkahelyi légkörrel	3,26	1,39	3,85	1,46	-2,387* (0,018)
munkahely szervezeti felépítésével	3,25	1,24	3,83	1,30	-2,646** (0,009)
előmeneteli lehetőségével	3,02	1,22	3,15	1,42	-0,547 (0,585)
anyagi megbecsültségével	3,33	1,14	3,98	1,32	-3,052** (0,003)
erkölcsi megbecsültségével	3,29	1,35	3,76	1,44	-1,960 (0,054)

Összességében elmondható, hogy a női válaszadók az elégedettséggel kapcsolatos állítások esetén kivétel nélkül magasabb átlagpontszámot értek el, mint a férfiak; vagyis elégedettebbek a férfi tanulónál, méghozzá a 14 állításból 5 esetben statisztikailag szignifikáns mértékben. Az öt állítás, amelynek kapcsán szignifikánsnak bizonyult a különbség a következő:

- a munkavégzéshez szükséges információkkal való elégedettség,
- a munkakör „testreszabottságával” való elégedettség,
- a munkahelyi légkörrel való elégedettség,
- a munkahely szervezeti felépítésével való elégedettség,
- az anyagi megbecsültséggel való elégedettség.

Mindegyik esetben a női válaszadók bizonyultak elégedettebbnek a helyzetükkel tanulmányaik második évében, próbaidős örmesterként.

KÖVETKEZTETÉSEK, ÉSZREVÉTELEK

Ha a munkaterhelés témaköréhez kapcsolódó állításokat vesszük górcső alá, a kapott eredmények azért sem meglepőek, mert a személyes beszámolók révén tudjuk, hogy a munkaidőre vonatkozóan az állításokban található jellemzők valóban jelen voltak a próbaidős évben, és nem feltétlenül csak az első néhány hónapban, amikor a legintenzívebb volt a migrációs nyomás. Mindez összhangban áll azzal, amit egy másik csoportban, de ugyanezen feladatellátásban részt vevő rendőrök körében készült vizsgálatunkban találtunk.³¹

³¹ Farkas Johanna et al.: A „migráns helyzet” feladatellátása következtében jelentkező pszichés hatások. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 6. évf. 2018/1., 4–33.

Az elégedettséget vizsgáló állítások kapcsán kiemelendő, hogy utolsó helyre került a munkavégzéshez szükséges információkkal való elégedettség kérdésköre, ami a mintában szereplő állomány helyzetére valóban illik: hirtelen nevezték ki őket, újonnan felállított szervezeti egységekhez lettek vezényelve, ráadásul rengeteg bizonytalanságot éltek meg a 10 hónap alatt.

Mindez egy 2009-es vizsgálatban³² még egészen más képet mutatott az állomány körében: sokkal szélesebb spektrumot fedtek le az egyes állítások átlagértékei (4,29–3,02 a jelen vizsgálatbeli 3,697–3,058 tartományhoz képest), ráadásul az itt utolsó helyre szorultak alapvetően az erős középmezőnybe estek, míg amelyek jelen mintában az élen álltak, azok ott szinte minden esetben hátrébb sorolódtak. Mindez valószínűsíthetően jelentős mértékben köszönhető a szervezetben történt változásoknak is (például 2015-ben megjelent az új Hszt., vagyis a 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról), de azt is figyelembe kell veyük, hogy míg a 2009-es vizsgálatban döntő többségében a megyei rendőr-főkapitányság állományában dolgozók szerepeltek, addig jelen felmérésben a Készenléti Rendőrség kötelékébe tartozók – mindez már eleve például az anyagi megbecsültség kapcsán előrevetíti az eltérő megítélést.

A protokollban szereplő átlagtartományokon kívül eső skálák esetében a megemelkedett átlagérték azt jelzi, hogy ezeket a területeket érzékelték problémásabbnak a vizsgálati mintában szereplők az országos átlaghoz képest. S hogy mindez mivel magyarázható? Véleményem szerint a válasz korántsem egyszerű: nem hagyhatjuk figyelmen kívül a vizsgálati minta életkori sajátosságait, a velük folytatott munkám során szerzett tapasztalataimat, valamint a képzésük idején bekövetkezett események láncolatát 2015. augusztus 25. és 2016. június 18. között, és az ennek következtében megvalósult rendkívül gyors, nagy horderejű szervezeti változásokat, valamint e változások kifelé történő, a médiában megjelenő kommunikációját.

A nemi különbségek tekintetében a 2009-es vizsgálatához képest jelentős eltérés mutatkozott: míg jelen vizsgálatban a női válaszadók alapvetően alacsonyabb átlagértékeket mutattak, s mindössze egyetlen esetben – *aktivitás* – volt szignifikáns mértékű a különbség, addig a közel tíz évvel korábbi vizsgálatban a *munkaidő megítélése*, az *effektív munkaterhelés*, az *anyagi elismertség megítélése* és az *egyéni felelősség megítélése* skálák esetében statisztikailag jelentős különbség mutatkozott férfiak és nők közt. Mindezek mellett a négyből két esetben (munkaidő megítélése, anyagi elismertség megítélése) a férfiak, míg két esetben (effektív munkaterhelés, egyéni felelősség megítélése) a nők érték el a magasabb átlagértékeket, vagyis számukra jelentett statisztikai értelemben nagyobb megterhelést.

Az elégedettség terén érdekes, hogy minden esetben a női válaszadók bizonyultak elégedettebbnek. Ennek hátterében valószínűleg a sajátos helyzetük áll: bár a határvadászszázadokhoz kerültek, jobbra értékelték azt, amit a valóságban megtapasztaltak ahhoz képest, mint amire 2015 nyarának végén számítottak – szemben a férfi tanulókkal. Mindez a velük való beszélgetések tapasztalataiból derült ki számomra, s a leginkább a statisztikailag legerősebb különbség (az anyagi megbecsültség) esetében volt igaz: a női válaszadók 2015 szeptemberében sokkal alacsonyabb fizetésekre számítottak, mint amiben a valóságban részesültek. Ezzel szemben a férfi válaszadók körében jelentősebb mértékű volt a keresettel való lazább bánásmód, ezért ők az anyagi oldallal kapcsolatban – különösen az iskolai időszakot is magában foglaló hónapokban – hangoztatták is esetleges elégedetlenségüket. A többi állítás kapcsán azonban jóval érdekesebb kérdés, hogy miért éppen a női tanulók bi-

³² Szabó: i. m.

zonyultak elégedettebbnek, tekintve, hogy többen is beszámoltak arról: nemük miatt rosszabb megítélés alá estek kollégáik által, ez pedig befolyásolhatná a légkörrel való elégedettséget, illetve a szervezeti felépítéssel kapcsolatos elégedettséget is – ez a hatás mégsem jelentkezett.

A 2009-es vizsgálathoz viszonyítva elmondható ezekről az eredményekről, hogy több esetben bizonyult statisztikailag szignifikánsnak a nők és férfiak közti különbség, s míg az ott tárgyalt vizsgálat esetében jelentősen kisebbek voltak a nemek közti különbségek, emellett ott vegyesebb volt a kép annak tekintetében, hogy melyik nem válaszadói bizonyultak elégedettebbnek az egyes tényezőkkel. Emellett az sem elhanyagolható, hogy abban a vizsgálatban, amelynek most csak egy aspektusa került górcső alá, a női rendőrtanulók alapvetően jobb mentális egészségi állapotról és egészségesebb életmódról számoltak be tanulmányaik végeztével.³³

S hogy mi állhat e számos különbség hátterében? Valószínűsíthetőleg több tényező kölcsönhatása, s a két vizsgálatban szereplő minta sajátosságainak igen jelentős eltérései. Az én eredményeim 2016-ban történt adatfelvétellel, 21,67 év átlagéletkorú minta esetében születtek 138 válaszadóval, akik a kinevezéstől az adatfelvételig eltelt 10 hónap során a Készenléti Rendőrség határvidékszázadaiban teljesítettek szolgálatot, a 2009-es vizsgálat viszont – longitudinális vizsgálatról lévén szó – a 2001 és 2008 közötti adatfelvétel 2987 fős mintájával dolgozott, ahol a teljes minta átlaga 32,39 év volt, és a minta jelentős része a megyei rendőr-főkapitányság állományát képezte. Ezek jelentős eltérések. Emellett nem pusztán a mintaméreték különbségei adhatják az eltéréseket, hanem generációs különbségekről is beszélhetünk a minták kapcsán: a korábbi vizsgálatban szereplők alapvetően főként az X generációt, illetve az Y generáció első felét képviselték, addig saját vizsgálatomban sokkal inkább az Y és Z generációk határán álló, vagy már egyértelműen a Z generációhoz tartozók alkották a mintát. Mindez óhatatlanul jelentős eltérésekhez vezet a szemléletmódban, a szervezethez való viszonyulásban és a stressz megélésében egyaránt.³⁴

Mindezen generációs eltérések mellett nem hagyhatjuk szó nélkül azt sem, hogy a 2001–2008 közötti időszakhoz képest a 2015–2016-os időszakig történt változások óhatatlanul hatással voltak a szervezet dolgozóira, illetve valószínűsíthetően a szervezeti kultúrára is,³⁵ ezáltal a két vizsgálat eredményeit is befolyásolhatták.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abdollahi, M. Kathrine: *Understanding Police Stress Research*. Journal of Forensic Psychology Practice, Volume 2, No. 2, 2002. DOI: 10.1300/J158v02n02_01
- Aytac, Mark H.: *The Sources of Stress, the Symptoms of Stress and Anger Styles as a Psychosocial Risk at Occupational Health and Safety: A Case Study on Turkish Police Officers*. Procedia Manufacturing, Volume 3, 2015. DOI: 10.1016/j.promfg.2015.07.915

³³ Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás és mentális egészség – nemi különbségek a munkahelyi stressz megélésében. Belügyi Szemle, 67. évf. 2019c/7–8., 37–50.

³⁴ Tari Annamária: Y generáció. Jaffa Kiadó, Budapest, 2010; Uő: Z generáció. Tericum, Budapest, 2011; Uő: #yz generációk online. Tericum, Budapest, 2015; Uő: Bátor generációk. Tericum, Budapest, 2017; Tegye: i. m. 81–97.

³⁵ Borbély Zsuzsanna et al.: A XXI. század biztonsági kihívásai a rendőrségi szervezeti kultúrában. Pécsi Határő Tudományos Közlemények, XX. évf. 2018, 97–102.

- Borbély Zsuzsanna: *Az iskolarendszerű rendőrképzés napjainkban*. In: Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében. Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőr Tagozata, Budapest, 2019a.
- Borbély Zsuzsanna: *Egészségmagatartás és mentális egészség – nemi különbségek a munkahelyi stressz megélésében*. Belügyi Szemle, 67. évf. 2019c/7–8., 37–50.
- Borbély Zsuzsanna: *Egészségmagatartás, kiégés, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában*. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017.
- Borbély Zsuzsanna: *Egészség-magatartás, mentális egészség – különbségek a munkahelyi stressz megélésében*. In: Bencsik Balázs – Sabjanics István (szerk.): A biztonság sokszínű arca. Innováció – tudomány – információbiztonság – közszolgálat. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019b.
- Borbély Zsuzsanna – Farkas Johanna – Tózsér Erzsébet: *A tömeges méretű illegális migráció pszichés következményei a rendészeti feladatellátás során*. Hadtudományi Szemle, X. évf. 2017/3., 288–304. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00036/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_3_288-304.pdf
- Borbély Zsuzsanna – Fridrich Andrea Cecília – Tózsér Erzsébet: *A XXI. század biztonsági kihívásai a rendőrségi szervezeti kultúrában: generációk a szervezetben*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XX. évf. 2018, 97–102.
- Borbély Zsuzsanna – Fridrich Andrea Cecília – Tózsér Erzsébet: *Az Ideiglenes Biztonsági Határozár menti feladatellátás hatása a határzárati védők magánéletére*. Honvédségi Szemle, 146. évf. 2018/6., 65–79. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58bf1543056694862477.pdf>
- Burke, Ronald J.: *Work and non-work stressors and well-being among police officers: The role of coping*. Anxiety, Stress & Coping, Volume 11, No. 4, 1998. DOI: 10.1080/10615809808248319
- Dávid Károly: *A tömeges méretű illegális migráció rendészeti kezelésének Bács-Kiskun megyei tapasztalatai*. In: Schmidt Rita Emese (szerk.): Határrendészeti Tanulmányok – 2015. Különszám. https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/2015-1_kulonszam.original.pdf
- Farkas Johanna: *Csoport, csoportdinamika*. In: Csernyikné Póth Ágnes (szerk.): Emberi kapcsolatok pszichológiája. Rejtjel, Budapest, 2006.
- Farkas Johanna: *Stressz- és konfliktuskezelés*. In: Christián László (szerk.): Személy- és vagyonvédelem. NKE, Budapest, 2014, 209–226.
- Farkas Johanna – Borbély Zsuzsanna – Tegye Andrea Cecília – Tózsér Erzsébet: *A „migráns helyzet” feladatellátása következtében jelentkező pszichés hatások*. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 6. évf. 2018/1., 4–33.
- Földesi Krisztina: *Férfiak és nők a rendőrségen*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XIV. évf. 2013, 161–168. <http://www.pecshor.hu/periodika/XIV/foldesik.pdf>
- Fridrich Andrea Cecília: *Az eltérő szakterületeken dolgozó rendőrök teszteredményeinek vizsgálata – hasonlóságok és különbségek az RMSK tükrében*. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2015.
- Hajduska Marianna: *Krizislektan*. Harmadik, bővített kiadás. Eötvös, Budapest, 2012.
- He, Ni – Zhao, Jihong – Archbold, Carol A.: *Gender and police stress. The convergent and divergent impact of work environment, work-family conflict, and stress coping mechanism of female and male police officers*. Policing: An International Journal of Police Strategies & Management, Volume 25, No. 4, 2002. DOI: 10.1108/13639510210450631
- Horváth József: *Gondolatok a rendőrség szervezeti kultúrájáról*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, X. évf. 2009, 21–31. <http://www.pecshor.hu/periodika/2009/horvath.pdf>
- Johnson, Sheena – Cooper, Cary – Cartwright, Sue – Donald, Ian – Taylor, Paul – Millet, Clare: *The experience of work-related stress across occupations*. Journal of Managerial Psychology, Volume 20, No. 2, 2005. DOI: 10.1108/02683940510579803
- Kapade-Nikam, Poonam – Shaikh, Mohsin: *Occupational Stress, Burnout and Coping in Police Personnel: Findings from a Systematic Review*. American International Journal of Research in

- Humanities, Arts and Social Sciences, Volume 6, No. 2, 2014. https://www.researchgate.net/publication/279235713_Occupational_Stress_Burnout_and_Coping_in_Police_Personnel_Findings_from_a_Systematic_Review
- Klein Balázs – Klein Sándor: *A szervezet lelke*. EDGE 2000, Budapest, 2006.
- Laufersweiler-Dwyer, Deborah L. – Dwyer, R. Gregg: *Profiling those impacted by organizational stressors at the macro, intermediate and micro levels of several police agencies*. The Justice Professional, Volume 12, No. 4, 2000. DOI:10.1080/1478601X.2000.9959562
- Leka, Stavroula – Griffith, Amanda – Cox, Tom: *Work Organization and Stress: Systematic Problem Approaches for Employers, Managers and Trade Union Representatives*. Protecting Workers' Health Series No. 3. World Health Organization, Geneva, 2003. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42625/9241590475.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Levi, Lennart – Levi, Inger: *Guidance on work-related stress – "Spice of Life or Kiss of Death?"* European Commission, Luxembourg, 2000. http://www.lennartlevi.se/dokument/guidance_english.pdf
- Ma, Claudia – Andrew, Michael E. – Fekedulegn, Desta – Gu, Ja K. – Hartley, Tara A. – Charles, Luenda E. – Violanti, John M. – Burchfiel, Cecil M.: *Shift Work and Occupational Stress in Police Officers*. Safety and Health at Work, Volume 6, 2015. DOI: 10.1016/j.shaw.2014.10.001
- Ritecz György – Sallai János: *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0*. Hans Seidel Alapítvány, Budaörs, 2016.
- Szabó Erika: *A munkahelyi egészségpszichológia és egészségfejlesztés rendszere a Magyar Köztársaság Rendőrségén, valamint a szubjektíve észlelt munkahelyi stresszterheltség jellegzetességei – különös tekintettel az idői tényezőre – a hivatásos állományú rendőrök körében*. Doktori értekezés. Debreceni Egyetem, Debrecen, 2009.
- Tari Annamária: *#yz generációk online – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalom-lélektani szempontok az információs korban*. Tericum, Budapest, 2015.
- Tari Annamária: *Bátor generációk – #szorongoktehátvagyok, klinikai pszichológiai jelenségek és társadalom-lélektani szempontok az információs korban*. Tericum, Budapest, 2017.
- Tari Annamária: *Y generáció – klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2010.
- Tari Annamária: *Z generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalom-lélektani szempontok az információs korban*. Tericum, Budapest, 2011.
- Tegyey Andrea: *A „Z generáció” címke – Jogos félelmek vagy lehetőség a megújulásra?* Rendőrségi Tanulmányok, 1. évf. 2018/3., 81–97. http://www.bm-tt.hu/rtt/assets/letolt/rt/201803/04_tegyey.pdf
- Tózsér Erzsébet: *Generációk és vezetői attitűd a rendőrség szervezetében*. In: Baráth Noémi Emőke – Pató Viktória Lilla (szerk.): *A haza szolgálatában*. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 2020.
- Tsai, Lily Chi-Fang – Nolasco, Claire Angélique R. I. – Vaughn, Michael S.: *Modeling job stress among police officers: interplay of work environment, counseling support, and family discussion with co-workers*. Police Practice and Research, Volume 19, No. 3, 2018. DOI: 10.1080/15614263.2017.1342091
- Violanti, John M. – Aron, Fred: *Police Stressors: Variations in Perception Among Police Personnel*. Journal of Criminal Justice, Volume 23, No. 3, 1995. DOI: 10.1016/0047-2352(95)00012-F

Szakács Zoltán orvos ezredes:

ALVÁS ÉS A KATONAI SZOLGÁLAT

DOI: [10.35926/HSZ.2021.3.9](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.3.9)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az idegtudomány, a pszichofarmakológia rendkívül gyorsan fejlődik, továbbá új tudományos eszközök állnak rendelkezésre az agyi tevékenység, valamint az elektromos és kémiai stimuláció és az emberi viselkedés közötti kapcsolatok alapvető megismerésére. Ezek a kutatási eredmények azonban hatással lehetnek a katonai erők működésére és hatékonyságára mind a szimmetrikus, mind az aszimmetrikus hadviselésben. A tartósan jelen lévő fokozott nappali aluszékonyosság az alvás-ébredés szabályozás súlyos zavara, melyet gyakran félrediagnosztizálnak és félrekezelnek. Gyakran jelentkezik fiatal felnőttekben, emellett szokatlan szellemi megterhelés is provokálhatja, ami a teljesítmény és a viselkedés komoly zavarához vezethet: megnöveli a balesetek kockázatát és éjszakai zavartsághoz vezethet. Az alvásmegvonás teljesítménycsökkenést, hatékonyságromlást és hangulatzavart okozhat; feszültséget, depressziót, agressziót, kimerültséget és zavartságot von magával. Ez hátrányt jelent a harcászati helyzetben, és hozzájárul az ún. harci stressz kialakulásához. A megfelelő hosszúságú alvásidő engedélyezése alapvető fontosságú, az alvásidő nem áldozható fel más tevékenységek javára. Ez különös jelentőséget akkor kap, amikor a munkakör szoros megszorításokat diktál (pl. több műszakos beosztás, katonai szolgálat), és a tartós, magas szintű éberség jelentős szerepet kap a munkateljesítményben, a döntéshozatalban és a túlélés szempontjából. Akik fokozott nappali aluszékonyágban szenvednek, azoknál rendkívül fontos meghatározni, hogy a háttérben a környezeti feltételek által okozott alváshiány áll-e, vagy valamilyen alvászavar. A kényelmetlen munka- és alváskörülmények, a gyors hadműveleti tempó, a tartós hadműveletek és az elégtelen ellátószemélyzet a fáradtságot egyre inkább a figyelem középpontjába helyezik. A katonai hatékonyság egyik jelentős eleme, közvetlen emberi tényezője a teljesítmény stresszes körülmények közötti romlása, különös tekintettel az alváshiányra. Ha az ellenség jelentős alvási előnnyel rendelkezik, akkor ez komoly veszélyt jelent.

KULCSSZAVAK: alvás, katonai szolgálat, katonai hatékonyság, stressz

BEVEZETÉS

Az emberi teljesítmény kutatásának fontos szempontja a módszertan és az elfogulatlan, objektív mutatók meghatározása. Egy speciális tanulmány az amerikai Navy SEAL¹ egy csoportjának a teljesítményére gyakorolt hatásokat vizsgálta 72 órás intenzív kiképzés után, amely majdnem teljes alvásmegvonással járt. A vizsgálatnál különféle mutatókat alkalmaztak, beleértve a reakciósebesség és a mentális képesség számítógépes tesztjeit, a pszichiátriai önértékelési felméréseket és mesterlövészteszteket.²

¹ SEa, Air and Land (SEAL) – az amerikai Haditengerészet tengeren, levegőben és szárazföldön bevezethető különleges csoportja.

² E. Williams et al.: *Human Performance*. The MITRE Corporation, McLean (Virginia), 03. 2008, 13–14. <https://fas.org/irp/agency/dod/jason/human.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 26.)

A teszt célja az volt, hogy meghatározzák az optimális koffeinadagot a fáradtság és a stressz hatásainak enyhítésére. A bemutatott eredmények számos kategóriában jelentős javulást mutattak a placebót kapott csoporthoz képest. Meg kell azonban jegyezni, hogy az eredmények javulását a koffeint nem kapott csoportnak a 72 órás intenzív kiképzést követően elért teljesítményszinthez viszonyítva állapították meg. A 72 órás majdnem teljes alvásmegvonás mindegyik csoport teljesítményét jelentősen rontotta. Például a pontatlan lövések százalékos aránya a jól pihent csapatoknál mintegy 3%, volt, ami körülbelül 35%-ra nőtt a magas stressztartalmú 72 órás kiképzés után. A teszt azt is kimutatta, hogy bár egyes mentális teljesítménymutatók a koffein hatására javultak, a lövés pontosság alig javult. Az is kiderült, hogy a tesztek általában hasznosak a személyi állomány általános helyzetének a felméréséhez, de nem extrapolálhatók egyszerűen a meghatározott katonai feladatok teljesítményszintjének előrejelzésére.

AZ EMBERI TELJESÍTMÉNY

Az emberi alvás természetének megértése és esetleges manipulálása az emberi teljesítmény javításának egyik lehetősége. A jelentős tudományos áttöréseknek nemzetbiztonsági következményei lehetnek. A harctéren lévő katonák állandóan alváshiánytól szenvednek, időnként nagyon súlyos mértékben, és mivel az alváshiány jelentős teljesítményromláshoz vezet, ebből következik, hogy a katonák alvásmegvonás alatt történő viselkedésének javítására szolgáló bármely módszernek komoly következményei lesznek a saját erőnkre és az ellenfélre is. Amelyik félnek hamarabb sikerül előrehaladást elérnie ezen a téren, az jelentős előnyre tesz szert.

Az alváshiány (alváspepriváció) katonai következményeinek szemléltetése érdekében forduljunk a Lanchester-féle törvényhez. 1916-ban, az első világháború alatt Frederick Lanchester és Mihail Osipov különféle egyenletek sorozatát készítette el egymással szemben álló erők közötti hatalmi viszonyok bemutatására.³ Ezek között szerepel Lanchester úgynevezett lineáris törvénye (a hagyományos harcra) és a Lanchester-tér törvény (a modern harci távolsági fegyverek, például lövegverek alkalmazásának szabályszerűségeiről).

Lanchester törvényei matematikai képletek a katonai erők relatív erősségeinek kiszámításához. A Lanchester-egyenletek differenciálegyenletek, amelyek leírják két hadsereg, A és B erősségének változását (κ) az idő függvényében, ahol a vizsgált funkció csak A-tól és B-től függ. $C_A = 1/2 * (\kappa_B / \kappa_A) * (B_i^2 / A_i^2)$

Az alvás kétféle módon változtatja ezt a modellt: Először, ha az A csapat katonái egy nap 24 órájának τ részében alszanak, akkor az effektív erő mértékét $1 - \tau$ -val csökkentik. Ennélfogva ha kezdetben az A csapatban N ember van, akik mindegyike a nap τ részében alszik, akkor az iniciális erő az A csapatban $A_i = N(1 - \tau)$.

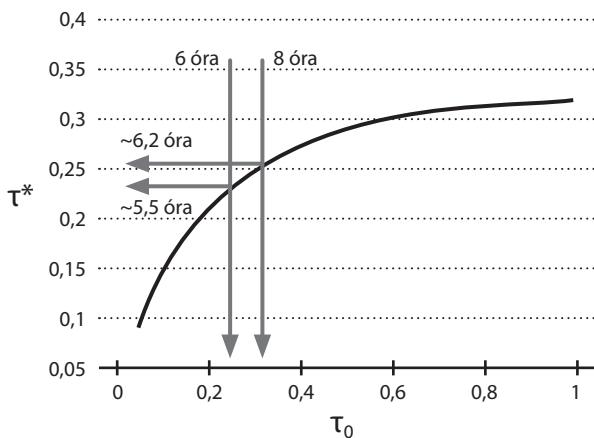
Az alvás második hatása az, hogy a fentiek szerint az A erők k_A hatékonysága csökken az alvásmennyiség csökkenésével. Ha $\kappa_A = \kappa_A(\tau)$ egyenletet veszünk, azaz a hatékonyságot az alvásidő függvényében is vizsgáljuk, akkor ha τ nullához tart ($\tau \rightarrow 0$), úgy a hatékonyság is a nullához tart ($\kappa_A \rightarrow 0$), míg ha τ egyhez tart ($\tau \rightarrow 1$), akkor az A csapat hatékonysága eléri a maximális értéket $\kappa_A \rightarrow \kappa_A^*$. Ökölszabályként tehát feltételezhetjük, hogy a κ_A formája $\kappa_A(\tau) = \kappa_A^* \tanh(\frac{\tau}{\tau_0})$, ahol τ_0 az alvás azon mennyisége, amely alatt az A csapat aktivitásában (κ_A) már jelentős romlás mutatkozik. Átírva az eredeti egyenletet:

$$C_A = 1/2 * (\kappa_B / \kappa_A^*) * (B_i^2 / N^2) * g(\tau)$$

³ Frederick W. Lanchester: Aircraft in Warfare: The Dawn of the Fourth Arm. Chapter 5. Constable, London, 1915. <https://archive.org/details/aircraftinwarfar00lanrich/page/n9/mode/2up> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 26.)

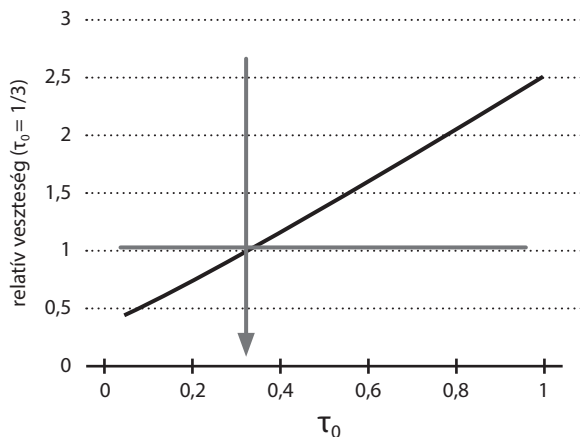
A $g(\tau)$ -on keresztül a veszteség mértéke a τ alvásmennyiségének függvénye; ennél fogva van egy optimális $\tau = \tau^*$, ahol a veszteség aránya minimalizálódik. $g(\tau) = 1/(1-\tau)^2 \tanh(\tau/\tau_0)$

Az optimális alvásmennyiséget a következő egyenlet fejezi ki: $\tau_0 \sinh(2\tau^*/\tau_0) = 1 - \tau^*$

1. ábra Az optimális alvási idő (τ^*) a (τ_0) függvényében⁴ (Szerkesztette a szerző)

Az 1. ábra az optimális alvási időt (τ^*) mutatja a τ_0 függvényében – emlékeztetőül: τ_0 az alvás azon mennyisége, amely alatt az A csapat aktivitásában (κ_A) már jelentős romlás mutatkozik. Az optimális alvási idő $\tau^* = 0,23$ (0,26), ami megfelel 5,5 (6,2) óra alvásnak éjszakánként. Másrészt a veszteség aránya τ_0 -tól szignifikánsan függ.

2. ábra A relatív veszteség aránya a (τ_0) függvényében⁵ (Szerkesztette a szerző)

A 2. ábra a relatív veszteség arányát mutatja a τ_0 függvényében. Az eredményeket hozzá kell rendelni a $\tau_0 = 1/3$ veszteségarányhoz, amely egy 8 órás alvásnak felel meg éjszakánként. Ez nagyjából megegyezik azzal az alvással, ami minden éjjel szükséges ahhoz, hogy hosszú ideig magas éberségi tesztet kapjunk.

⁴ Williams et al.: i. m. 25.

⁵ Uo. 26.

Ha a katona éjszakánként 5 órát alszik – ami 19%-kal kevesebb, mint az optimális 6,2 óra –, akkor a veszteség aránya csak 2%-kal növekszik. Ha a katona éjszaka csak 4 órát alszik, vagyis 35%-kal kevesebbet az optimálisnál, akkor a veszteség aránya 11%-kal növekszik.

A veszteség mértéke viszont gyengén függ attól, hogy a katonákat mennyivel több ideig engedik aludni. Ebben a modellben – vagyis ha feltételezzük, hogy a katonának éjszakánként kb. 8 órát kell aludniuk képességeik fenntartása érdekében, és mindaddig, amíg éjszaka legalább 5 órát tudnak aludni – a veszteség aránya nem növekszik jelentősen.

Tételezzük fel, hogy ugyanannyi ideig aludnának, mint egy zsiráf (1,9 óra éjszakánként). Ez a veszteségek arányának megközelítőleg kétszeres romlásához vezetne. Ugyanennek az eredménynek az eléréséhez normál alvásmennyiség esetén az ellenfélnek kb. 40%-kal kell növelnie a csapatszintjét!

Az idegtudomány, a pszichofarmakológia rendkívül gyorsan fejlődik, továbbá új tudományos eszközök állnak rendelkezésre az agyi tevékenység, valamint az elektromos és kémiai stimuláció és az emberi viselkedés közötti kapcsolatok alapvető megismerésére. Az emberi teljesítmény javítását elsősorban az orvosi szükségletek hajtják. Ezek a kutatási eredmények azonban hatással lehetnek a katonai erők működésére és hatékonyságára mind a szimmetrikus, mind pedig az aszimmetrikus háborúban.

A haderőfejlesztés forrásai meghatározóak a technológiai újítások területén. A hadsereg által használt Sleep Management System/Sleep Activity Monitor kereskedelmi változatait – BodyMedia Fit, Fitbit Flex, Jawbone UP, Sleep Manager Pro stb. – például fogyasztói alváskövető eszközökként széles vásárlói körben forgalmazzák.

A katonai hatékonyság egyik jelentős eleme, közvetlen emberi tényezője a teljesítmény romlása stresszes körülmények között, különös tekintettel az alváshiányra. Ha az ellenség jelentős alvási előnnyel rendelkezik, akkor ez komoly veszélyt jelent saját erőink számára.

A katonák a saját kezdeményezésük alapján gyakran használnak olyan étrend-kiegészítőket, amelyekről valamilyen teljesítményjavító hatást remélnek. Az ilyen kiegészítők hatása általában kicsi, és személyenként nagymértékben változik. Az ilyen hatások valószínűleg nem okoznak közvetlen katonai hasznot.

Az emberi teljesítményt módosító tevékenységek történelmi esetei – például a keletnémet olimpiai atléták esetében, az amfetamin használata a második világháború alatt, az amfetaminszerű hatású katesterje használata amerikai katonák által a szomáliai műveletekben – jól ismertek. Az agy működésének megértése, az agy- és gerincárosodás kezelésének fejlődése, valamint a pszichofarmakológia gyors fejlődést mutat. Az ezeken a területeken tapasztalható gyors fejlődés már komoly etikai aggodalmakat is felvetett a nem orvosi célú alkalmazásokkal kapcsolatban.

Katonai szempontból az lenne a cél, hogy úgy javítsuk a katonai személyzet képességét, hogy az megfeleljen a mai és a várható csataterék számos új kihívásának. Figyelembe kell venni azt is, hogy az egyéni teljesítmény optimalizálása érdekében folytatott kutatás során az ellenfeleinket esetleg nem ugyanazok a kulturális vagy etikai aggályok irányítják, mint amelyeket mi veszünk figyelembe. A megfontolt intézkedések közé tartoznak olyan egészségügyi lehetőségek, mint az agy hatékonyságának nem invazív módosítása például kiképzés és alvásoptimalizálás révén, a neurofarmakológia legújabb vívmányai és idegi implantátumok.

A háborús játékok és szimulációk értékes eszközök abban, hogy felkészítsék a katonákat a gyors és megfelelő döntések meghozatalára a gyorsan változó harcéri körülmények között.

A következő néhány évtizedre előretekintve valószínűleg aszimmetrikus hadviselési forgatókönyvekben veszünk részt, amelyek meglepetések erejét és viszonylag primitív *hit-and-run* taktikákat foglalják magukban, beleértve az öngyilkos támadókat is.⁶

ALVÁS, ALVÁSDEPRIVÁCIÓ ÉS AZ EMBERI TELJESÍTMÉNY FOLYAMATOS MŰVELETI TEVÉKENYSÉG SORÁN

A harci/operatív környezet mind fizikai, mind mentális szempontból rendkívül megterhelő. A katonáknak a hatékonyságuk érdekében összetett, gyorsan fejlődő, változó és gyakran kétértelmű helyzeteket kell értelmezniük. Az egyéni kudarc az egység kudarcává válik, ami sebesülést és halált, a túlélők számára pedig a hosszú távú testi és szellemi fogyatékoság lehetőségét jelenti. Az öngondoskodás – a zokni cseréjétől kezdve annak biztosításáig, hogy megfelelő mennyiségű alváshoz jusson egy nehéz műveletben való részvétel után – elősegíti az egyén – és így az egység – hatékonyságát a műveleti körülmények között.

Csökken az áldozatok száma és nő annak valószínűsége, hogy hosszabb távon jobb eredményt érjen el az egység minden tagja. Az öngondoskodás területén, amelyet leginkább a műveleti tervezés részalmazának tekintenek, a parancsnok felel saját magáért is, mások számára példát mutatva a jó öngondoskodás – nevezetesen a megfelelő mennyiségű alvás – érvényesítéséért.

Az egyéni és az egység szintű hatékonyságot harci és más műveleti körülmények között számos tényező befolyásolja.

A harci tényezők a következők:

- a harc intenzitása és típusa;
- a morál, a vezetés, valamint a vízszintes és a vertikális kohézió;
- az edzettség és a fitness;
- a korábban megszerzett harci tapasztalat.

A fentiekén kívül a hatékonyságot befolyásolja:

- a terhelés;
- a hidratálás;
- az alvás;
- a táplálkozás.

Természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni a személyes és a családi tényezőket, valamint az egység, alegység etikai klímáját sem.

A felsorolt tényezők sajátos konfigurációja hatással van az egység, alegység műveleti eredményességére, befolyásuk túlmutat az adott műveleten, hosszú távon is befolyásolja az egyes katonák és az egységek, alegységek jövőbeni képességét a műveletek végrehajtására. Ha a tényezők adott konfigurációja egy csapat javára válik, akkor az eredmény egy sikeresebb művelet, kevesebb fizikai veszteség, alacsonyabb akut és késleltetett harci stressz, valamint kevesebb hosszú távú rokkantság.

A parancsnokok felelőssége a tényezők összeállítása során az, hogy ez – amennyire emberileg lehetséges – a csapat javára váljon. Ez a felelősség érint minden parancsnokot az irányítás minden szintjén – a hadtesttől a hadosztályon át a zászlóaljig, a szakaszig, a rajjig és végül az egyes katonáig.

⁶ Williams et al.: i. m.

Az alvás alapvető a teljesítmény fenntartásában, az szoros kölcsönhatásban van a parancsnoki felelősséggel és a személyes felelősségvállalással a műveletek tervezése során azok jelenlegi és jövőbeni lebonyolításakor. Az eredmény itt tágan értelmezhető. Ez magában foglalja a művelet eredményét, az egység, valamint az egyes katonák eredményét.⁷

ALVÁS, ALVÁSDEPRIVÁCIÓ ÉS A HARC/MŰVELETI TELJESÍTMÉNY

A hatékony kognitív teljesítmény központi szerepet játszik a sikeres harci műveletekben. A parancs, a kontroll, a kommunikáció és az intelligencia minden szinten nélkülözhetetlen a sikeres műveletekhez. A csaták bármilyen szinten nyerhetők vagy elveszítethetők, beleértve a kisalegységek szintjét is.⁸ Egyetlen kis csoport – amely megfelelő erejű tüzerőt biztosít a megfelelő helyen és időben – meghatározhatja egy jelentős ütközet sorsát.⁹

Laboratóriumi vizsgálatok azt mutatják, hogy a mentális munka eredményessége 25%-kal csökken a folyamatos ébrenlét minden egyes 24 órája során. Az alváshiánnyal küzdő személyek képesek megőrizni a kognitív feladatok végrehajtásának pontosságát, ám az ébrenléti idő fokozódásával a sebesség csökken. Alváshiány esetén a katona gondolkodása lelassulhat arra a pontra, hogy a rendelkezésre álló időn belül nem tud helyes döntést hozni. Ha a döntés rendszerkritikus, akkor a rendszer meghibásodik. Az alváshiány rontja a magasabb, összetettebb mentális folyamatok hatékonyságát.

A katonák a harctéren elveszítik a tudatosságot. Elveszítik azt a képességüket, hogy az információkat a harcászati helyzet koherens és pontos értelmezésébe integrálják. Ezzel szemben az egyszerű mentális folyamatok nem érintettek. Az alváshiánynak az egyszerű és az összetett mentális képességekre gyakorolt hatása közötti különbözősége segít megmagyarázni a baráti tűz eseményeit. Alváshiányos állapotukban a katonák még mindig jól a célra irányítják a célkeresztet, de orientációjuk a terephez és a harcászati helyzethez romlik.

Pontosan tudnak célozni és löni, de már nem tudják megkülönböztetni a barátot az ellenségtől. Ez nem azt jelenti, hogy a katonák és a harci egységek nem tudnak harcolni alvásmegvonásban, csak kevésbé lesznek hatékonyak.

ALVÁS AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK HADSEREGÉNEK RANGER ISKOLÁJÁBAN ÉS A NEMZETI KIKÉPZŐ KÖZPONTJÁBAN (NTC¹⁰)

A folyamatos harcot rövid és fragmentált alvás jellemzi. A rövid, széttagolt alvást általában a tényleges harci műveletek anekdotikus beszámolóí említik, de azt a szimulált harci műveletek tanulmányai objektíve is igazolják. Az alvás/ébrenlét mintázatot egy a csuklón viselt aktivitásmonitor segítségével vizsgálták az Amerikai Egyesült Államok Hadseregének Ranger Iskolájában. Ez 58 napos szimulált könnyű gyalogsági műveletsorozatot foglalt magában egy erősebb erő ellen. Egy osztályban a jelöltek átlagosan napi 3,6 órát aludtak az iskola 58 napos kiképzése alatt.¹¹

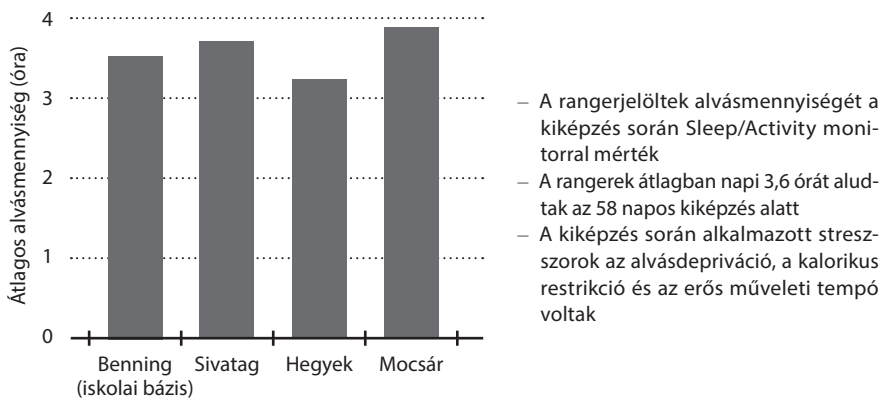
⁷ Gregory Belenky: Sleep, Sleep Deprivation, and Human Performance in Continuous Operations. Join Services Conference on Professional Ethics, 1997. <http://isme.tamu.edu/JSCOPE97/Belenky97/Belenky97.htm> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 12.)

⁸ John A. English: On Infantry. Praeger, New York, 1984, 145–147.

⁹ Samuel L. A. Marshall: Men Against Fire. Peter Smith, Gloucester (Massachusetts), 1978, 138–156.

¹⁰ U.S. Army Ranger School és National Training Center.

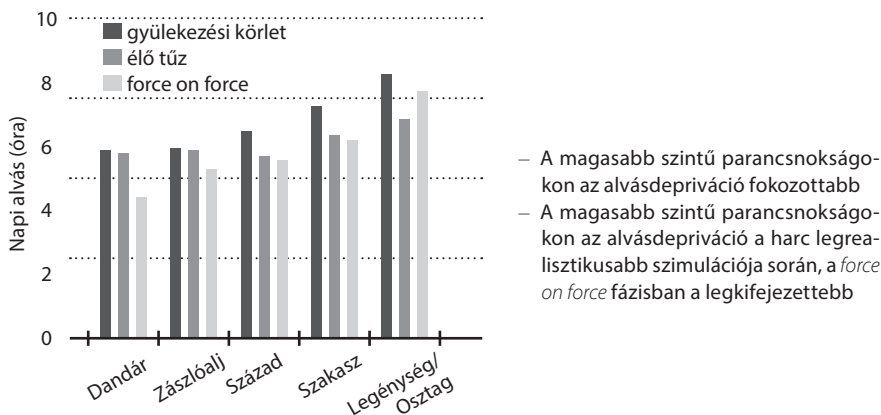
¹¹ Robert J. Pleban et al.: Characterization of sleep and body composition changes during ranger training. Military Psychology Vol 2, 1990, 145–156.

3. ábra Az átlagos napi alvásmennyiség a Ranger Iskola négy kiképzési fázisában¹² (Szerkesztette a szerző)

Ez az alvásidő azonban nem egyetlen, összefüggő alvási periódust jelent, hanem a nap 24 órájában szétterjedve, fragmentáltan, néhány szunyókálás során. Ők csak *droid* állapotnak hívják, vagyis a jelöltek egyik lábukat a másik elé helyezik, és reagálnak, ha megtámadják őket, de nehezen tudják átlátni a helyzetüket vagy saját kezdeményezésükre cselekedni.

Tanulmányozták az aktigráffal rögzített alvás-ébrenléti ciklust szimulált páncozott és gépesített gyalogsági műveletek során is a Nemzeti Kiképző Központban (NTC), a dél-kaliforniai sivatagban. Ezek a műveletek zászlóalj méretű csoportokat érintettek, és 14 napos, éleslövészettel egybekötött gyakorlatokból álltak. Mint a Ranger iskolai tanulmányban, az NTC-ben regisztrált alvások is rövidek és szétaprózódottak voltak. Ebben a tanulmányban figyelemre méltónak bizonyult az egyértelmű fordított összefüggés az alvás mennyisége és a katonai beosztások szintje között (4. ábra).

4. ábra Az átlagos napi alvásmennyiség a Nemzeti Kiképző Központban tartott szimulációs gyakorlat során függött a beosztástól¹³ (Szerkesztette a szerző)

¹² Belenky: i. m.

¹³ Belenky: i. m.

A csapat – egység, alegység és legénység – szintjén az állomány átlagosan 7-8 órát aludt éjszakánként, a zászlóalj és a dandár irányítási szintjén azonban egy éjszakára alig több mint 4 óra alvásidő jutott. Az alvás és annak a teljesítményre gyakorolt hatása szempontjából azt várhatnánk, hogy az alsó sávban dolgozó állomány hatékonyabb a magasabb sávban dolgozónál. A megfigyelések is megerősítették ezt, vagyis az alacsonyabb rangú, beosztású állomány javította teljesítményét a gyakorlat során, miközben az idősebb, magasabb rangúak „droiddá változtak”.

A tűzvezetési központ (Fire Direction Center, FDC) csapatai műveleteinek szimulációja során is tanulmányozták az alvásmegvonást. Az alvásdepriváció (alvásmegvonás) során a mentális funkciók komplex módon károsodtak. A résztvevők feladata az volt, hogy ábrázolják a célpont helyét – ahogyan azt a megfigyelők továbbadták számukra –, majd határozzák meg a távolságát, az irányát, a fegyvercső emelkedési szögét és az alkalmazandó töltetet.¹⁴

A célok szimulált előreküldött megfigyelők azonosították, majd azonnali, vagy a cél meghatározását követően egy későbbi tűzkiváltást (előre megtervezett célok) kértek. Az FDC-nek mindkét esetben meg kell határoznia a távolságot, az irányt stb., miután megkapta a célpontot.

Azonnali tűzfeladat esetén az FDC-nek ezt az információt azonnal el kellett küldenie a tüzérütegeknek, előre megtervezett célpont esetén pedig az FDC-nek ellenőriznie kellett az információt mindaddig, amíg az adott célponthoz tűzkiváltási parancsot nem kapnak. A célpont ábrázolásának folyamatában az FDC-nek frissítenie kellett a helyzetképet, valamint ellenőriznie kellett a célpontot a térképen, hogy megbizonyosodjon arról, hogy a feltüntetett hely nem egy kórház, iskola, templom vagy tilalom alá eső más hely. A tanulmány elvégzésének idején az FDC állománya képes volt egyidejűleg két tűzfeladat végrehajtására is.

Vizsgálatukban a 82. légi szállítású hadosztály FDC-állományát 36 órán át tesztelték szimulált folyamatos harci műveletek során. A 36 óra folyamán nem romlott az a képességük, hogy pontosan kiszámítsák a távolságot, az irányt, az ágyúcső emelkedési szögét és a töltést, de mintegy 24 óra elteltével abbahagyták a helyzetük frissítését és az előre megtervezett célokkal kapcsolatos számításokat.

Elvesztették a helyzettudatot, szituációs tudatosságukat és a felfogóképességüket a műveletben betöltött helyükről. Már nem tudták, hol vannak a baráti és az ellenséges egységekhez viszonyítva. Már nem tudták, mire tüzelnek.

A szimuláció elején, amikor egy kórházat kaptak célként, akkor a csapat ellenőrizte a helyzetet, megértette a cél természetét, majd elutasította a kérelmet. Később a szimulációban már megfelelő helyzettérkép nélkül habozás nélkül tüzet nyitottak, függetlenül a cél jellegétől.

A szimuláció elején, amikor két párhuzamos tűzcsapást indítottak, és volt egy előre betervezett célpont is, vagyis már előre elkészítették a tervezett célpontra vonatkozó információkat, gyorsan és pontosan lőttek mindháromra.

A szimuláció későbbi szakaszában azonban, amikor egyidejűleg két tűzfeladat volt és egy előre betervezett célpontra is megérkezett a tűzparancs, akkor az állomány már elhanyagolta, hogy előre megtervezze a korábban megadott cél elleni tűzcsapást, illetve információt szerezzen róla, a katonák tevékenysége általában rendezetlenné vált és összezavarodtak. A célokat, ha egyáltalán megtörtént a tűzkiváltás, csak hosszú késleltetés után pusztították el.

¹⁴ Louis E. Banderet et al.: Artillery teams in simulated sustained combat: Performance and other measures. In: Laverne C. Johnson et al. (eds.): *The Twenty-Four Hour Workday: Proceedings of a Symposium on Variations in Work-Sleep Schedules*. US DHHS, Washington, 07. 1981, 581–604. <https://www.cdc.gov/niosh/docs/pdfs/81-127.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 26.)

BARÁTI TŰZ ESETE AZ ÖBÖLHÁBORÚBAN

A valóságos katonai műveletek során az alváshiányból adódó kudarcok gyakran katasztrofálisak. A laboratóriumi adatok a teljesítmény fokozatos, szisztematikus csökkenését mutatják. Realisztikus műveleti szimulációkban és a tényleges műveletekben a teljesítmény módszeres csökkenésének néhány napig nem lesz jelentős következménye, ha a feladat egyszerű, ismerős, valamint ha pontos, bár a lassabb teljesítés elegendő a feladat megfelelő végrehajtásához.¹⁵

A feladat azonban lehet bonyolult, ismeretlen vagy időben korlátozott. Például egy összetett, kritikus és lényegében időben korlátozott feladat az M1 Abrams harckocsi személyzete számára a célpont adatainak megszerzése és a cél leküzdése. Hirtelen és súlyos, akár katasztrofális kudarc lehet abból, ha a pontos döntés meghozatalához szükséges idő meghaladja a rendelkezésre álló időt. Ha az idő lejár, és a személyzet nem képes megfelelő döntést hozni, akkor kénytelen rögtönözni.

A szimulációk és a laboratóriumi vizsgálatok során megfigyelhető a teljesítmény fokozatos csökkenése hosszú távon, ami hirtelen teljes kudarcot eredményezhet. Ha a hibázó személy egy komplex rendszer kritikus eleme, akkor ez katasztrofális rendszerhibát jelent.

Dr. George Belenky ezredes egy harci egységet kísérő mentálhigiénés csapat részeként utóellenőrzéseket tartott a *Sivatagi Vihar* művelet során egy, a 100 órás földi háborúban zajló baráti tűzhelyzetekbe került állománnyal.¹⁶ Alkonyatkor egy több mint 48 órás folyamatos – azaz rövid, fragmentált alvással végzett – műveletsorozat után egy hat Bradley gyalogsági harcjárműből álló szakasz parancsnokát utasították, hogy állítsa be a járműveket egy vonalba, mert másnap reggelig nem tervezték az alegység további mozgását. A szakasszal tartott két M113 páncélozott szállító jármű is, azok az iraki hadifogyókat kísérték. A hat Bradley-t egy négy M1 harckocsiból álló szakasz támogatta, amely tőlük 1-2 km távolságban állt le. Hajnali 2 óra körül a Bradley-k bal szárnya felé oszlopban hat iraki páncélozott harcjármű közeledett. Amikor közelebb értek, mindkét fél meglepődött a váratlan találkozás miatt, majd kitört a tűzharc, amelybe a harckocsik is bekapcsolódtak. Az M113 járműveket az összecsapás helyszínének elhagyására utasították. Az iraki harcjárműveket megsemmisítették. A bal szárnyon lévő két Bradley elindult az égő iraki járművek felé, de a jobb szárnyon lévő Bradley-k ellenségnek tekintették és 25 mm-es géppágyúkkal kilőtték őket, ezt a személyzetük szerencsére sikeresen túlélte.

A két M113 először hátravonult a saját vonalak mögé, majd vezetőik eltévedtek, és az irakiak felé haladtak tovább. A harckocsik őket is ellenségnek hitték és kilőtték, a menekülő személyzet ellen pedig a lövegcsővel párhuzamosított géppuskákat vetették be. A 12 fős személyzetükből öt fő meghalt, hat megsebesült a baráti tüztől, egy sérülés nélkül túlélte.

Az állomány kikérdezése során nyilvánvaló lett, hogy a jobb szárnyon lévő két Bradley parancsnoka és lövészei azt hitték, hogy inkább előre, mintsem balra lőnek, és nem nyitnak tüzet a saját sorukra. Noha ebben a szakaszban nem végeztek objektív intézkedéseket az alvás időtartamáról és a folytonosságról, a résztvevők önjelentése alapján az alvásuk az előző 48 órában rövid és széttagolt volt. Ez a baráti tűz összhangban áll az alváshiány teljesítményre gyakorolt, már ismert hatásával. Egy egyszerű feladat elvégzésének képessége

¹⁵ David R. Thorne et al.: Plumbing human performance limits during 72 hours of high task load. In: Proceedings of the 24th DRG Seminar on the Human as a Limiting Element in Military Systems. Toronto, 1983, 17–40.

¹⁶ Gregory Belenky et al.: After-Action Critical Incident Stress. Debriefings and battle reconstructions following combat. In: James A. Martin et al. (eds.): The Gulf War and Mental Health: A Comprehensive Guide. Praeger, Westport (Connecticut), 1996, 110. <https://cutt.ly/kkbWa6w> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 26.)

(azaz a célpontra irányítás) változatlan maradt, de az a képesség, hogy bonyolultabb kognitív műveleteket hajtsanak végre – vagyis megfelelően tájékozódjanak a kialakult harcászati helyzetben, illetve megértsék azt – elveszett. Már nem voltak egyértelműen tisztában azzal, hogy hol helyezkednek el.

AZ ALVÁS REGENERATÍV ÉRTÉKE

Az alvás rekuperatív (regenerálódási) értéke függ annak időtartamától és folytonosságától. A rövid, fragmentált alvásnak kevés vagy csaknem semmi a rekuperatív értéke, és a teljesítményre gyakorolt hatása hasonló a teljes alváshiányhoz. Bonnet fragmentálta a normál önkéntesek alvását azáltal, hogy az alvók környezetében 2-3 percenként hangot bocsátott ki, melynek hangerejét addig fokozta, amíg azok el nem érték az alvókban a mikroébredés kritériumát.¹⁷

A vizsgálati alanyok egyik csoportjában a mikroébredés helyett a teljes ébredés volt a kritérium, amit mozgásbeli és verbális válasz jelzett. A második csoport esetében a mikroébredés (*arousal*) kritériuma egy egyszerű testmozgás volt, szóbeli válasz nélkül. Egy harmadik csoport esetében a mikroébredés kritériuma egyszerűen az elektroencefalogram (EEG) változása volt, mozgás vagy szóbeli válasz nélkül.

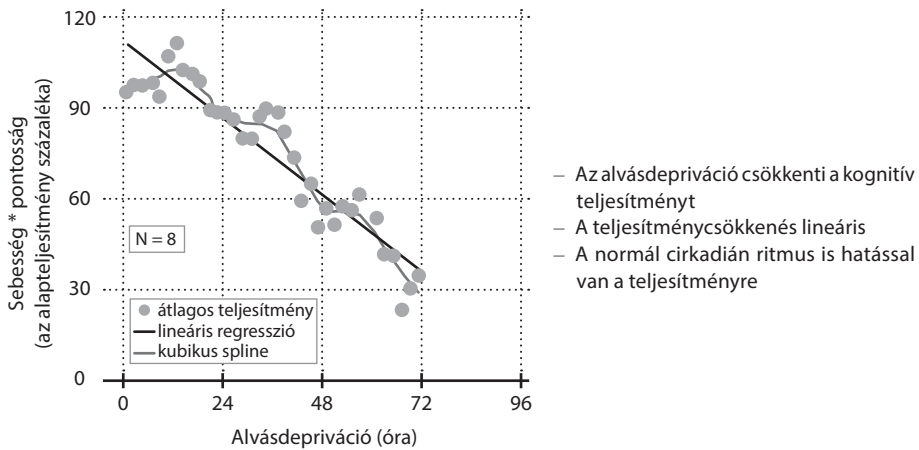
Mindhárom csoportban mindegyik mikroébredési kritérium mellett romlott az alvás rekuperatív értéke a másnap nappali éberség- és teljesítménymérés alapján. Bonnet eredményei nem az alvásmegvonás következményeit jellemzik, mivel mindegyik csoport alanyainak teljes alvásideje a normálhoz közeli volt, hanem inkább az alvás széttagoltságának következményeit. Még az az alvás is megsemmisíti a rekuperatív értéket, amelyikben a fragmentáció külső szemmel nyilvánvaló viselkedésbeli változás nélküli – azaz csak az EEG érzékelt. Nemcsak az alvás időtartama, hanem az alvás folyamatossága is fontos. Bonnet eredményei relevánsak a folyamatos harci műveletek során tapasztalt teljesítményváltozásokkal. Mindezek hangsúlyozzák az alvás jelentőségét és szükségességét.

A parancsnokok az alvás szükségességére vonatkozó tanácsot elfogadva gyakran azzal tértek vissza, hogy „négy órát szundítottam, és felébredve nem éreztem jobban magam, mint az alvás előtt”. Amikor megkérdezték őket, hol alszanak, egy tipikus válasz: „a TOC (taktikai műveleti központ) sarkában”. A folyamatos művelet során a TOC egy forgalmas, zajos hely (mozgás, beszélgetés és rádióforgalom) a nap 24 órájában. Magatartásuk szerint (feküdtek, csukott szemmel) ezek a parancsnokok a szundítás alatt aludtak. Azt a panaszukat, hogy a szundításnak nem volt értelme, valószínűleg a gyakori EEG-mikroébredés okozta, reagálva a környezeti zajra és a mozgásra, amely széttörte alvásukat és megsemmisítette annak rekuperatív értékét.

AZ ALVÁSHIÁNY HATÁSA A TELJESÍTMÉNYRE

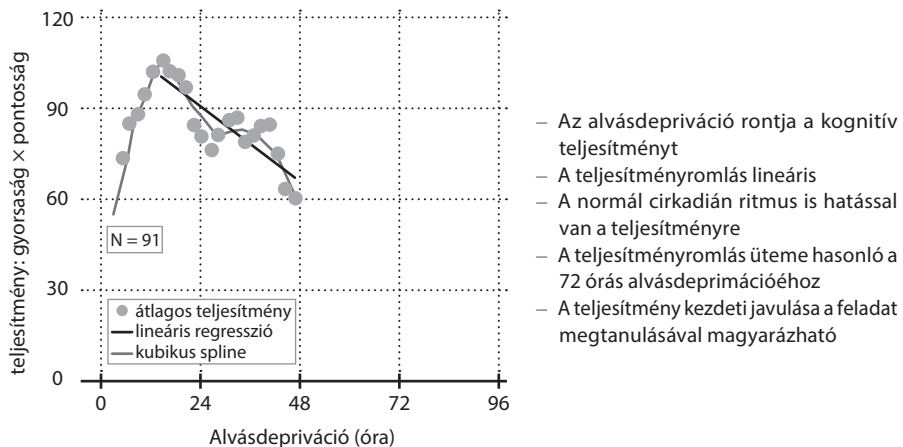
Az alváshiány rontja az éberséget, a kognitív teljesítményt és a hangulatot. A hasznos mentális munka elvégzésének képessége 25%-kal csökken minden egymást követő ébren töltött 24 óra után. A 72 órás teljes alváshiányt elszenvedett normál önkéntes alanyoknál megvizsgálták a kognitív teljesítményt számítógépes teljesítménytesztekkel. Az alanyok (N = 8) adatait és elemzéseit az 5. ábra foglalja össze.

¹⁷ Michael H. Bonnet: Sleep restoration as a function of periodic awakening, movement, or electroencephalographic change. *Sleep* Vol. 10, Issue 4, 09. 1987, 364–373. <https://academic.oup.com/sleep/article/10/4/364/2742577> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 26.)

5. ábra Egymást követő összedás és kivonás teljesítménye 72 órás alvásdepriváció során¹⁸
(Szerkesztette a szerző)

Az 5. ábrán szereplő teljesítményadatokat a végrehajtási sebesség és a végrehajtási pontosság szorzataként fejeztük ki. Alváshiány alatt az általános teljesítmény jellemzően csökken, elsősorban a sebesség csökkenésének eredményeként. A pontosság viszonylag megmarad az alváshiány során. A 6. ábra egy normál önkénteseken (N = 91) végzett másik tanulmány teljesítményadatait mutatja 48 órás alvásmentesség alatt.

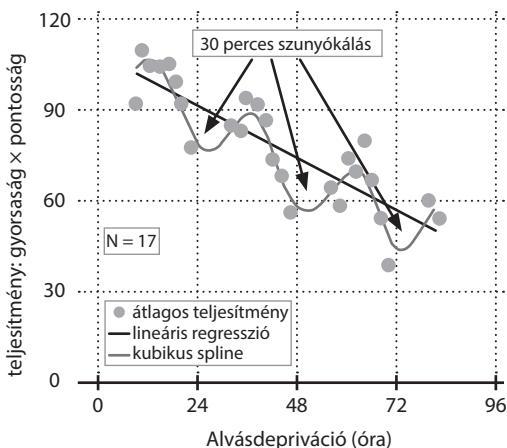
6. ábra Egymást követő összedás és kivonás teljesítménye 48 órás alvásdepriváció során¹⁹
(Szerkesztette a szerző)

A fentebb említett 72 órás vizsgálatban szereplőktől eltérően a 48 órás vizsgálatban részt vevőket előzetesen nem képezték a kognitív teljesítményfeladatokra – a teljesítmény javulása a vizsgálat első szakaszában a tanulás eredményeként következett be. A lineáris regressziós vonal lejtése mindkét ábrán közel azonos. A 7. ábra normál önkéntesek (N = 17) 85 órás alvásmentességgel járó másik vizsgálatának teljesítményadatait mutatja.

¹⁸ Belenky: i. m.

¹⁹ Belenky: i. m.

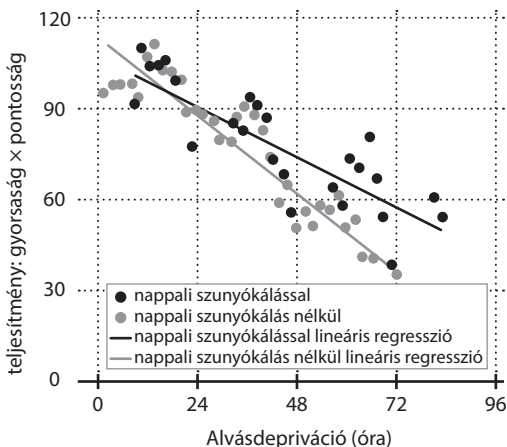

- Az alvásdepriváció rontja a kognitív teljesítményt
- A rövid, periodikusan megengedett szunyókálás csökkenti a teljesítményromlás mértékét

7. ábra Egymást követő összeadás és kivonás teljesítménye 85 órás alvásdepriváció során, de megengedett napi 30 perces szunyókálással²⁰ (Szerkesztette a szerző)

Az első két vizsgálat résztvevőivel (72, illetve 48 óra alvásmentesség) ellentétben a 85 órás vizsgálatban részt vett személyeknek engedélyeztek napi 30 perc szunyókálást. Ez a rövid napi alvás csökkentette a teljesítmény romlásának sebességét, amit a lineáris regressziós vonal meredekségének csökkenése jelez. A 8. ábra a teljes alvásmentesség 72 órájából kapott meredekebb regressziós vonal, valamint a 85 órás alvásmentességből, de a napi 30 perces szunyókálásból adódóan kevésbé meredek regressziós vonal összehasonlítását mutatja. Amint láttuk, a teljesítmény romlásának sebességét a napi 30 perces szundítás lelassította.²¹

- Az alvásdepriváció rontja a kognitív teljesítményt
- Az alvás teljesítményre gyakorolt hatása rendkívül szenzitív már kis alvás mennyiségek esetén is
- A napi 30 perces szunyókálással jobb teljesítmény érhető el, mint a teljes alvásdeprivációval

8. ábra A kognitív teljesítmény romlása alvásdepriváció során napi 30 perces nappali szunyókálással, illetve nélküle²² (Szerkesztette a szerző)

²⁰ Belenky: i. m.

²¹ James A. Horne: Why We Sleep: the Functions of Sleep in Humans and Other Mammals. Oxford University Press, 04. 1988, 13–75.

²² Belenky: i. m.

Az alváshiány rontja az összetett kognitív teljesítményt, beleértve a gyorsan változó körülmények közötti megértés, alkalmazkodás és tervezés képességét. Az alvásdeprivációról szóló különféle tanulmányok azt sugallják, hogy a *prefrontal cortex* (prefrontális kéreg) bevonásával járó mentális folyamatok különösen érzékenyen romlanak az alváshiány által. Harminchat órányi alváshiány következetesen csökkentette a kognitív tesztek eredményeit, különösen a szófluenciát és a nonverbális tervezést. Mindkettő olyan feladat, amelyek végrehajtásában a prefrontális kéreg részvétele jelentős.^{23, 24}

Az alváshiány okozta kognitív teljesítménycsökkenést fokozza egyszerű feladatok monoton ismétlődése, a motiváció hiánya is.²⁵

A komplex mentális teljesítménnyel ellentétben az alváshiány nem befolyásolja az egyszerű pszichomotoros teljesítményt, a fizikai erőt és a kitartást. Például egy katona 90 óra alvásnélküliség után is ugyanolyan pontosan tud löni egy rögzített célponton lévő körökre, mint korábban, ha azonban olyan célokra kell lönie, amelyek véletlenszerűen bukkannak fel egy lövési tartományban, akkor a teljesítmény a kiindulási érték 10%-a alá esik.²⁶

AZ ALVÁSIRÁNYÍTÁS ÉS AZ ÉBERSÉG FENNTARTÁSA KEZELÉSÉNEK GYAKORLATI PROBLÉMÁJA A MŰVELETI TERVEZÉSBEN

Az alvás irányítása a teljesítmény fenntartása érdekében analóg a logisztikai ellátás bármely elemének kezelésével! Annak érdekében, hogy ez az állítás érthető legyen, vegyünk egy analógiát: a tüzelőanyag logisztikájának kezelésében tudni kell a rendelkezésre álló mennyiséget és az újbóli ellátás megtervezéséhez szükséges várható fogyasztási rátát.

Ugyanez vonatkozik az alvás kezelésére az éberség és a teljesítmény megfelelő szintjének fenntartása érdekében. A parancsnokok általában megértik az alvás jelentőségét a teljesítmény fenntartásában.

Mindenki tudja, hogy a teljes alvásmentesség és a rövid, szétaprózott alvás jelentős mértékben befolyásolja az egyének és az egységek teljesítményét. A probléma az, hogy a parancsnokoknak nincs lehetőségük objektíven felmérni, hogy mennyi alvást kaptak ők és beosztottaik, és nem tudják megbecsülni ennek az egyén és az egység hatékonyságára gyakorolt jövőbeni hatását.

Az üzemanyag-analógiához visszatérve nem ismerik sem a kezükben lévő fogyasztást, sem a várható fogyasztás mértékét. Így nem tudják szigorúan, objektíven és hatékonyan beépíteni az alváskezelést az operatív tervezésbe. Az Amerikai Egyesült Államok Hadseregének Orvosi Kutatási és Anyagi Parancsnoksága (USAMRMC²⁷) által kifejlesztett alváskezelő rendszer biztosítja a parancsnokoknak azokat az eszközöket, amelyek az alvás mérésére és az azt követő teljesítmény előrejelzésére alkalmasak az összes vezetési és irányítási szinten, hogy az alváskezelést beépíthessék az operatív tervezésbe, és az alvást logisztikai tartalékként kezeljék.

²³ James A. Horne: Sleep loss and „divergent” thinking ability. *Sleep*, Vol. 11, Issue 6, 1988, 528–536.

²⁴ James A. Horne: Human sleep, sleep loss and behavior. Implications for the prefrontal cortex and psychiatric disorder. *The British Journal of Psychiatry* Vol. 1632, Issue 3, 03. 1993, 413–419.

²⁵ Yvonne Harrison – James A. Horne: Sleep loss impairs short and novel language tasks having a prefrontal focus. *Journal of Sleep Research*, (1998) 7, 95–100. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1046/j.1365-2869.1998.00104.x> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 27.)

²⁶ Diana R. Haslam – Peter Abraham: Sleep loss and military performance. In: Gregory Belenky (ed.): *Contributions in military studies*, No. 62. *Contemporary Studies in Combat Psychiatry*. Greenwood Press, Westport (Connecticut), 1987, 167–184.

²⁷ United States Army Medical Research and Materiel Command.

AZ ALVÁSKEZELŐ RENDSZER

Az alvás fenntartja a hatékony harci teljesítményhez szükséges mentális képességek összességét. Az USAMRMC kutatói egy helyszínen telepíthető alváskezelő rendszert fejlesztettek (Sleep Management System, SMS) ki. Az SMS a harcos állapotjelzője (Warfighter Status Monitor) egyik alkotóeleme, amelyet minden katona viselhet műveleti környezetben. Az alváskezelő rendszer elősegíti az egyének és az egységek teljesítményének maximalizálását és a csatatéri tudatosság fenntartását a folyamatos műveletek során.

Az alvás mérésére a műveletek során kifejlesztették a csuklón viselt alvás/aktivitás figyelőt. Ez az eszköz méri és rögzíti a karmozgásokat, valamint elemzi ezeket az adatokat az alvás időtartamának és folytonosságának – az alvás rekuperatív értékét meghatározó tényezők – becsléséhez. Az alvás teljesítményre gyakorolt hatásának előrejelzése céljából kvantitatív alvás/teljesítmény modellt (Sleep/Performance Model) fejlesztettek ki, finomítottak és validáltak.

Az alvás/aktivitás figyelőbe (Sleep/Activity Monitor) integrált alvás/teljesítmény modellt az alváskezelő rendszer magja. Az alváskezelő rendszer lényegében egy csuklón viselt mikroprocesszoros, önálló alvás/aktivitás figyelő (aktigráf), mely méri az alvás időtartamát, folyamatosságát és időzítését műveleti körülmények között. Alvás/teljesítmény modell képes a katona egyéni teljesítményének előrejelzésére a közelmúlt alvási előzményei alapján az alvás/aktivitás monitorral mérve.

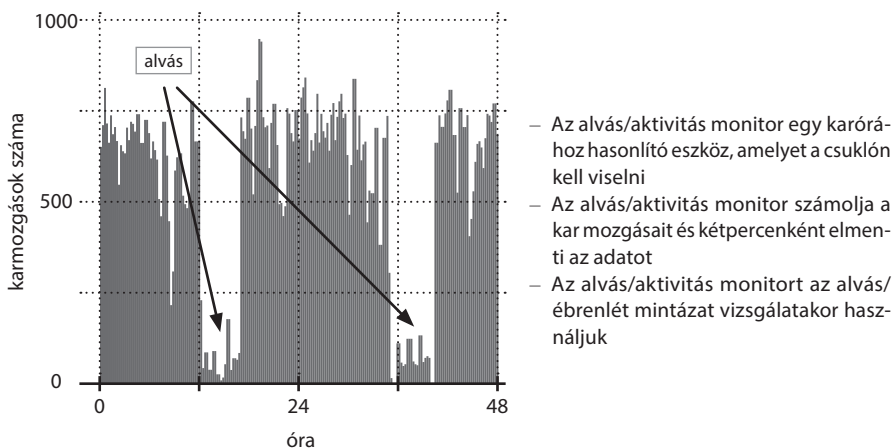
ALVÁS MÉRÉSE MŰVELETI KÖRNYEZETBEN: AZ ALVÁS/AKTIVITÁS FIGYELŐ

Az SMS központi eleme a hardver és a szoftver, amely az alvás pontos, objektív és zavaratlan mérésére szolgál üzemi (műveleti) körülmények között. Az alvás önjelentése (például alvásnaplók vezetése) erőfeszítést igényel attól a személytől, akinek az alvását mérik. Általában megbízhatatlan, ráadásul kevés felhasználható információval szolgál. Ugyanígy keveset tudunk az alvás fragmentációjáról, ami a regenerálódás kritikus változója. A csuklón viselt, mikroprocesszoros, önálló, alvás/aktivitás figyelő – vagyis az aktigráf – adatsorából megállapítható az alvás időtartama, folytonossága, valamint az alvás alatti nyugtalanabb időszakok is, mindez műveleti körülmények között és viselőjét nem zavarva.

Mint fentebb leírtuk, a Sleep/Activity Monitor segítségével szisztematikusan mérték az alvást a Ranger Iskola és a Nemzeti Kiképző Központ állományánál. Az öbölháború alatt is alkalmaztak ilyen eszközöket. A monitor mérete egy csuklón viselt karórának felel meg, és a nem domináns (általában a bal) csuklón viselték.

Az eszköz rögzíti a karmozgásokat, összegzi azokat kétperces időközönként, és ezeket az értékeket a készülék memóriájában tárolja. A Sleep/Activity Monitor tartalmaz egy központi feldolgozóegységet, amely kezeli és tárolja a karmozgás adatait. Azokat elemezve egy alvási pontozási algoritmussal felméri az alvás és az ébrenlét időszakaszait, majd teljesítménybecslést végez egy beépített alvás/teljesítmény modell segítségével az alvás időtartama és folytonossága alapján.

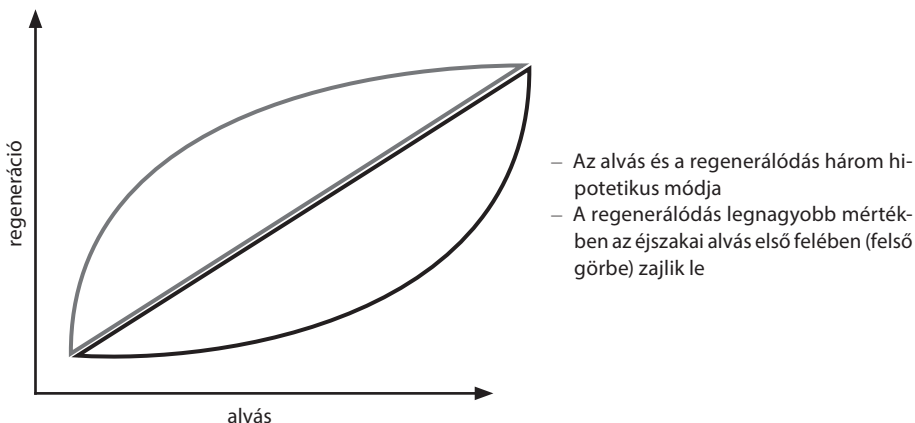
Az alvás/aktivitás monitor nem zavaró viselője számára, akár egy hónapig rögzíti az adatokat akkumulátorcsere vagy letöltés nélkül, és a vizsgált működési környezetekben (Ranger Iskola, Nemzeti Kiképző Központ, a *Sivatagi Vihar*) megbízhatónak bizonyult. Az alvás/aktivitás monitor jelenlegi verziójának van egy kijelzője, amely tájékoztatja viselőjét, hogy az elmúlt 14 napban mennyit aludt naponta, és az alvási előzmények alapján jelzi a pillanatnyi teljesítményszintet a teljesen kipihent alapállapothoz képest. (9. ábra)

9. ábra Egy alvás/aktivitás monitor (aktigráf) által rögzített adatok²⁸ (Szerkesztette a szerző)

AZ ALVÁSHIÁNY TELJESÍTMÉNYRE GYAKOROLT HATÁSÁNAK MODELLEZÉSE

A kifejlesztett alvás/tejesítmény modell egy olyan számítógépes modell, amely a korábbi alvásmennyiségek alapján előrejelzi a pillanatnyi és a jövőbeni teljesítményt.²⁹ A modellt úgy állították össze, hogy a két végpontnak a teljes alvásmentességet és a 8 órás alvást tekintették. Ezek a végpontok olyan adatokon alapultak, amelyek azt mutatták, hogy minden több mint 8 órás éjszakai alvás határozatlan ideig fenntartja a jó teljesítményt. Más tanulmányok alapján a modell azt is feltételezi, hogy a felépülés, vagyis a regenerálódás nagy része az éjszakai alvás első felében történik meg (10. ábra).

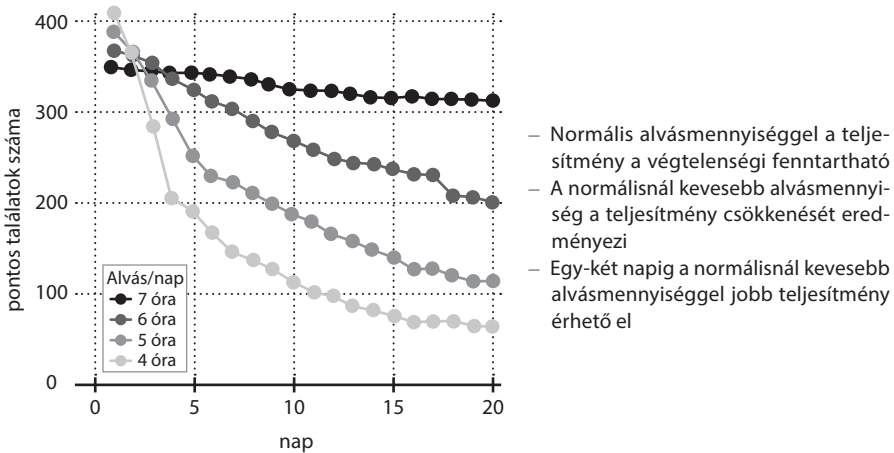
10. ábra Regenerálódás az alvás során³⁰ (Szerkesztette a szerző)

²⁸ Belenky: i. m.

²⁹ Donna Bareis: Evaluation of Sleep Discipline in Sustaining Unit Performance. Science Applications International Corporation, McClean (Virginia), 1989. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA392285.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 27.)

³⁰ Belenky: i. m.

Kidolgoztak egy alvás/tejesítmény modellt egy tüzérűteg teljesítményének előrejelzésére folyamatos műveletek során (11. ábra). A modell szerint a legfeljebb 7 órás éjszakai alvás hosszabb távon a teljesítmény romlásához vezet, de az a tüzérűteg, melynek személyzete rövidebb ideig alszik, 1-2 napig még jobban teljesít a hosszabb ideig alvóknál, mert több ideje van lőni, és a célzási képessége, illetve a találati pontossága e rövid idő alatt alig romlott.

11. ábra *Alvás/tejesítmény modell egy tüzérűteg teljesítményének előrejelzésére folyamatos műveletek során*³¹ (Szerkesztette a szerző)

A modell azt valószínűsíti, hogy a második, harmadik naptól a kevesebbet alvók – a célzási képességük romlása miatt – már kevesebb pontos lövést fognak végezni a 24 órás időszak alatt, bár továbbra is több időt töltenek a tüzeléssel. Az ábra szerint a lövési teljesítményvizsgálat 15. napján a 4 órát alvó űteg személyzetének teljesítménye a 7 órát alvó űteg személyzete teljesítményének kevesebb mint egyharmadára zuhant. Az alvás/tejesítmény modell tökéletesítésére és validálására normál önkéntesek részvételével készítettek egy másik tanulmányt is a 3, 5, 7 és 9 órás éjjeli alvás (8 egymást követő napon) teljesítményre gyakorolt hatásáról.

Nyilvánvaló, hogy a harcban gyakran vannak olyan helyzetek, amikor a külső szükségletek miatt nem lehetséges a megfelelő mennyiségű alvás. A fentiek azonban egyértelművé teszik, hogy a parancsnoknak nem szabad szándékosan megrövidítenie a katonái alvására számántható időt. Éppen ellenkezőleg, a parancsnok megfelelő alvási időt kell biztosítson mind saját maga, mind a beosztottak számára, amennyire csak lehetséges.

Az alváskezelő rendszert úgy tervezték, hogy a Warfighter Status Monitor hardverébe és szoftverébe integrálható legyen, és amelyet minden katonának viselnie kell műveleti környezetben. A Warfighter Status Monitor moduláris alkotóelemeként kevesebb mint 100 grammot ad hozzá a katona felszereléséhez.

ALVÁS, ALVÁSMENTESSÉG, FOLYAMATOS MŰVELETEK ÉS A PARANCSNOKI FELELŐSSÉG

Térjünk vissza az öbölháború idején bekövetkezett baráti tűz eseményéhez, amelyben a Bradley harcjárművek csoportja szerepelt, és amikor a tűzharc során a szakasz jobb szárnyán lévő

³¹ Belenky: i. m.

két Bradley a szakasz bal szárnyán lévő két Bradley-t támadta. Feltételezve, hogy valóban az alvásmentesség játszott szerepet ebben a baráti tűzben, vizsgáljuk meg, mi történt volna, ha a katonáknál lett volna alváskezelő rendszer.

A Bradley harcjárművek személyzetének tagjai rendelkezhettek volna alvás/aktivitás monitorral. Az alvásidejüket és a teljesítménnyel kapcsolatos előrejelzéseket maguk a katonák, a helyi katonai rádiófrekvencia-hálózaton keresztül pedig a parancsnokaik is láthatták volna.

A kérdéses egység katonáinak és parancsnokának saját megfigyelése szerint az érintett katonák jól kiképzettek, ügyesek, hozzáértőek és odaadók voltak. Mint minden baráti tűzesemény esetében, egyik résztvevőnek sem volt olyan szándéka, hogy baráti tűz elkövetője vagy fogadója legyen.

Tehát a folyamatos támadó műveletek során felhalmozódó alváshiányukat és az ebből következő, előre jelezhető teljesítménycsökkenést figyelembe véve a Bradley-csapat tagjai még Szaúd-Arábiában hatékony alvási tervet készíthettek volna, és ezt a földi háború alatt is tarthatták volna. Ha ők mégsem tették volna meg, akkor a tőlük beérkezett adatok alapján a parancsnokaik utasíthatták volna őket a pihenésre.

Kipihenten és éberen a Bradley-csapat tagjai megtarthatták volna helyzetfelismerésüket. Amikor az iraki páncélozott oszlop először látható lett, akkor azonnal reagáltak volna, hogy megsemmisítsék az iraki járműveket, nem pedig arra vártak volna, hogy azok megközelítsék saját vonalaikat.

Még ha az irakiak el is érték volna őket, a bal szárnyon lévő két Bradley személyzete a harcászati helyzet helyes értelmezésével tudatában lett volna annak, hogy veszélyben vannak a saját vonalukban és tüzet vonhatnak magukra, ha megközelítik a kilőtt iraki harcjárműveket.

ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Az öngondoskodás kritikus eleme a megfelelő alvás. A laboratóriumi és terepi tapasztalatokra alapozott alvás/teljesítmény modell azt sugallja, hogy minden nap 7-8 óra alvásra van szükség a magas szintű teljesítmény napokon és heteken át történő fenntartásához. A nem megfelelő mennyiségű és minőségű alvás következményei a csökkent mentális képességek lesznek, különösen a magasabb rendű mentális képességek területén, amelyek fenntartják a helyzet tudatosságot és a harcászati megértést.

Ennek következményei: az egyén és az egység, alegység hatékonyságának a csökkenése, valamint hibák, balesetek, az ellenség fellépésének következtében megnövekedett veszteségek és a baráti tüzek. Ezek befolyásolják a művelet eredményét, illetve ronthatják a katonáknak azt a képességét, hogy fenntartsák a jövőbeni műveletek hatékonyságát.

Az alvás kezelése a teljesítmény fenntartása érdekében nehéz, mivel noha az alváshiány hatásai jól ismertek, hazai körülmények között még nem állnak rendelkezésre olyan eszközök, amelyek a katonák alvásmennyiségét és -minőségét mérik műveleti körülmények között. Ezeket az információkat a teljesítményre gyakorolt következmények előrejelzésénél lehet hasznosítani. Az amerikai hadseregben ezek az eszközök elérhetők a Warfighter Status Monitorba integrált alváskezelő rendszer formájában. Az alvás emberi neurobiológiai oktatását az alváskezelő rendszer által biztosított eszközökkel kombinálva a parancsnokok képesek lesznek fenntartani saját és egységeik hatékonyságát, csökkenteni az áldozatok számát, javítani a műveleti eredményt, valamint növelni a saját és katonáik esélyeit a sikerhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Banderet, Louis E. – Stokes, J. W. – Francesconi, R. – Kowal, D. M. – Naitoh, P.: *Artillery teams in simulated sustained combat: Performance and other measures*. In: Johnson, Laverne C. – Tepas, Donald I. – Colquhoun, W. P. – Colligan, Michael J. (eds.): *The Twenty-Four Hour Workday: Proceedings of a Symposium on Variations in Work-Sleep Schedules*. US DHHS, Washington, 07. 1981, 581–604. <https://www.cdc.gov/niosh/docs/pdfs/81-127.pdf>
- Bareis, Donna: *Evaluation of Sleep Discipline in Sustaining Unit Performance*. Science Applications International Corporation, McClean (Virginia), 1989. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA392285.pdf>
- Belenky, Gregory: *Sleep, Sleep Deprivation, and Human Performance in Continuous Operations*. Joint Services Conference on Professional Ethics, 1997. <http://isme.tamu.edu/JSCOPE97/Belenky97/Belenky97.htm>
- Belenky, Gregory – Martin, James A. – Marcy, Scott C.: *After-Action Critical Incident Stress. Debriefings and battle reconstructions following combat*. In: Martin, James A. – Sparacino, Linette R. – Belenky, Gregory (eds.): *The Gulf War and Mental Health: A Comprehensive Guide*. Praeger, Westport (Connecticut), 1996. <https://cutt.ly/kkbWa6w>
- Bonnet, Michael H.: *Sleep restoration as a function of periodic awakening, movement, or electroencephalographic change*. *Sleep*, Vol. 10, Issue 4, 09. 1987, 364–373. <https://academic.oup.com/sleep/article/10/4/364/2742577>; DOI: 10.1093/sleep/10.4.364
- English, John A.: *On Infantry*. Praeger, New York, 1984.
- Harrison, Yvonne – Horne, James A.: *Sleep loss impairs short and novel language tasks having a prefrontal focus*. *Journal of Sleep Research*, (1998) 7, 95–100. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1046/j.1365-2869.1998.00104.x>; DOI: 10.1046/j.1365-2869.1998.00104.x
- Haslam, Diana R. – Abraham, Peter: *Sleep loss and military performance*. In: Belenky, Gregory (ed.): *Contributions in military studies, No. 62. Contemporary Studies in Combat Psychiatry*. Greenwood Press, Westport (Connecticut), 1987, 167–184.
- Horne, James A.: *Human sleep, sleep loss and behavior. Implications for the prefrontal cortex and psychiatric disorder*. *The British Journal of Psychiatry* Vol 1632, Issue 3, 03. 1993, 413–419. DOI: 10.1192/bjp.162.3.413
- Horne, James A.: *Sleep loss and „divergent” thinking ability*. *Sleep*, Vol. 11, Issue 6, 1988, 528–536. DOI: 10.1093/sleep/11.6.528
- Horne, James A.: *Why We Sleep: the Functions of Sleep in Humans and Other Mammals*. Oxford University Press, 04. 1988, 13–75.
- Lanchester, Frederick W.: *Aircraft in Warfare: The Dawn of the Fourth Arm*. Constable, London, 1915, Chapter 5. <https://archive.org/details/aircraftinwarfar00lancrich/page/n9/mode/2up>
- Marshall, Samuel L. A.: *Men Against Fire*. Peter Smith, Gloucester (Massachusetts), 1978.
- Pleban, Robert J. – Valentine, Patrick J. – Penetar, David M. – Redmond, Daniel P. – Belenky, Gregory L.: *Characterization of sleep and body composition changes during ranger training*. *Military Psychology* Vol. 2, 1990, 145–156. DOI: 10.1207/s15327876mp0203_2
- Thorne, David R. – Genser, Sander G. – Sing, Helen C. – Hegge, Frederick W.: *Plumbing human performance limits during 72 hours of high task load*. In: *Proceedings of the 24th DRG Seminar on the Human as a Limiting Element in Military Systems*. Toronto, 1983, 17–40.
- Williams, E. – Abarbanel, H. – Brenner, M. – Despain, A. – Drell, S. – Dyson, F. – Joyce, G. – Lewis, N.: *Human Performance*. *The MITRE Corporation, McClean (Virginia)*, 03. 2008. <https://fas.org/irp/agency/dod/jason/human.pdf>

Kelemen Roland:

A KIVÉTELES HATALOM KONTINENTÁLIS MODELLJÉNEK EREDETI RENDSZEREI – A NÉMET ÉS AZ OSZTRÁK KIVÉTELES HATALMI STRUKTÚRA KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG

DOI: [10.35926/HSZ.2021.3.10](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.3.10)

ÖSSZEFOGLALÓ: Jelen tanulmányban a szerző a kivételes hatalom kontinentális történeti modelljének kialakulását és főbb jellemzőit mutatja be. A polgári átalakulás harmadik hullámához tartozó német és osztrák államban megkéstetten jelentek meg a jogállami intézmények, így a kivételes hatalmi szabályok is. A korábban más országokban kialakult rendszereket saját alkotmányos berendezkedésükhöz és hagyományaikhoz igazíthatták, így jött létre egy sajátképi különleges jogrendi modell, melynek jellemzői többek között az alkotmányos determináltság, a végrehajtói túlsúly, a katonai igazgatás kiterjesztése a polgári szervekre és az eredendő rendeletalkotási lehetőség. A tanulmány a német és az osztrák kivételes hatalmi rendszert mutatja be a kialakulásától az első világháború időszakáig.

KULCSSZAVAK: kontinentális modell, német, osztrák, szükségrendelet, alapjog korlátozása, katonai közigazgatás

BEVEZETÉS

A kialakult polgári államalakulatoknak választ kellett adniuk az újfajta vagy jelentős átalakuláson átesett biztonsági kihívásokra, kockázatokra.¹ Ennek első mozzanata az volt, hogy az államnak azonosítania kellett az általánostól eltérő határszituációkat, majd pedig főszabályként jogállami keretek között meg kellett keresni azok megoldásainak leghatékonyabb eszközeit. Ezek pedig olyan speciális, a végrehajtó hatalom egyes hatalmi jegyeinek kiterjesztését jelentették, amelyek a jogfejlődés szintje okán vagy a normál jogrend keretei közötti egyes decíziós [döntési – *a szerk.*] jogkörök kiszélesítését vonták maguk után (például karhatalmi fellépés eszközparkja), vagy az ostromállapottól – hiszen azt egy speciális történelmi helyzet szülte – eltérő, új típusú kivételes hatalmi szabályanyag létrehozását eredményezték.

¹ Az államok és különösen Magyarország védelmi és biztonsági helyzetekre való reakciói, felkészülése kapcsán bővebben lásd Farkas Ádám (2019a): A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon 1867–1944. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019; Farkas Ádám (2019b): Az állam fegyveres védelmének alapvonalai. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2019; Farkas Ádám: A totalitás kora? Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018. http://www.hadijog.hu/wp-content/uploads/2018/08/FA_a_totalitas_kora_BJM_I.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 03.)

Előintézményekkel találkozhatunk a német területeken is,² de a polgári átmenet – a klaszszikus időszakához képest – késői, inkább a 19. század közepére tehető megvalósulása okán alkotmányos meghatározottságról és törvényi szabályozásról csak ekkortól beszélhetünk. Az intézmény kialakulására hatást gyakorolhatott ekkorra már a francia ostromállapoti és angol *martial law* típusú kivételes hatalmi rendszer. Az angol jog – bár mintaeértékű intézményeket szült – a „...kivételes állapot tekintetében azonban ily mintául vétel nem történt, mert e tekintetben a franciaországi fejlődés a saját maga lábán haladt és haladt ennek nyomán az európai szárazföld többi részeiben is a hasonló intézmények szabályozása”.³ Kézenfekvő volt a francia szabályozás mintául vétele, hiszen az a napóleoni expanzió során tényleges tapasztalás tárgya lehetett, emellett pedig az alkotmányos struktúra hasonlósága is könnyebbé tette annak használatát, mint a kontinenstől eltérő angolszász gondolkodás áttemelését.

Jelen tanulmányban a német és az osztrák jogállami kivételes hatalmi rendszer kialakulását mutatom be azok jellemzőivel és első világháborúig tartó fejlődési ívükkel. Ezen államok kivételes hatalmi struktúrája egy sajátos, kontinentális különleges jogrendi modellt teremtett meg, jól elkülöníthető jegyekkel az angol és az amerikai kivételes hatalmi rendszertől, valamint a klasszikus francia ostromállapoti szabályozástól.

NÉMET KIVÉTELES HATALOM KIALAKULÁSA ÉS JELLEMZŐI AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG

Az 1849-es kérésézetű frankfurti birodalmi alkotmány 197. §-a rendelkezett a kivételes hatalomról, amely azt háború vagy felkelés esetén tette elrendelhetővé. A birodalmi vagy tagállami kormány elrendelhetette egyes alkotmányos alapjogok felfüggesztését (például házkutatással kapcsolatos garanciák, gyülekezési jog), ehhez viszont összminisztériumi döntésre volt szükség, amelyet a birodalmi vagy tagállami törvényhozás elé kellett terjeszteni. Ha az nem ülésezett, akkor rendelkezni kellett az összehívásáról, emellett a meghozott rendelkezések 14 napig lehettek hatályban.⁴

Jelentősebb hatású a porosz szabályozás, hiszen a későbbi Német Birodalom alkotmányos struktúrájába emelték annak törvényi szintjét. Poroszországban az 1848. december 5-i alkotmány 110. cikke adott felhatalmazást háború és felkelés esetére. A felhatalmazás szerint fel lehetett függeszteni vagy korlátozni az alkotmány személyi szabadságra, a magánlakás sérthetlenségére, a törvényes bíróhoz való jogra, a gyülekezési és egyesülési jogra, valamint a sajtószabadságra vonatkozó rendelkezéseit.

Az 1850. január 31-i alkotmány 111. cikke úgy rendelkezett, hogy háború esetén az elenség által fenyegetett vagy már részben megszállt tartományokban, illetve felkelés esetén a közbiztonság sürgető veszélyekor lehetett elrendelni a hadiállapotot, valamint szükség esetén a fenti alapjogokat korlátozni.⁵ A kihirdetés dob- és trombitaszóval történt, illetve

² Például a hadúri felségjogokból levezethető jogosultságok, vagy ilyen volt a Német Szövetség tagállamon belüli veszélyhelyzetének kezelése, akár másik tagállam hadereje által. Utóbbi – a Szent Szövetséghez hasonlóan – a korábbi, feudális hatalmi, politikai és társadalmi status quo fenntartása érdekében volt.

³ Polner Ödön: A háború esetére szóló kivételes hatalom alkotmányjogi jelentősége. Jogállam, 16. évf. 1917/1–2., 32.

⁴ Tóth Árpád: A kivételes állapot intézménye néhány burzsoá állam jogrendszerében kialakulásától az első világháború végéig. Acta Juridica et Politica 5. Fasc. 1981, 24. http://acta.bibl.u-szeged.hu/6476/1/juridpol_028_fasc_005_001-054.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 03.)

⁵ Buza László: Az államjogi kivételes állapot II. Jogtudományi Közlöny, 50. évf. 1915/28., 313. http://real-j.mtak.hu/2183/1/JogtudomanyiKozlony_1915.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 03.)

nyilvános hirdetések vagy lapok útján, továbbá minden alkalommal értesíteni kellett a községi előljárókat.⁶ A részletes szabályok kialakítását törvényi szintre delegálta.

A törvényi szabályozás 1851. január 4-én született meg, és az az alkotmányt követve külső és belső veszélyhelyzetet különített el. Háború esetén az ellenség által fenyegetett vagy részben megszállt területeken az érintett erődítmény parancsnoka gyakorolta a jogszabályokat az erődítmény és a hozzá tartozó területek tekintetében, míg a parancsnokló tábornok a hadtest egyéb területeire vagy annak egyes részeire.⁷ Belső lázadás esetében főszabályként az államminiszter rendelhette el a hadiállapotot, míg sürgős esetben – ideiglenesen – az érintett területre az ott szolgáló legmagasabb rangú katonai parancsnok. Utóbbival szemben többletfeltétel volt, hogy a polgári közigazgatás vezetőjének indítványára is szükség volt. A törvényhozást azonnal tájékoztatni kellett a kihirdetésről és az alapjogi korlátozásról. Ha nem ültek együtt, akkor a következő ülésükön be kellett számolni az eseményekről. Utóbbiból látható, hogy hadiállapot esetén a törvényhozásnak lényegében csak deklaratív hatásköre volt, ami a királyi – később császári – végrehajtó hatalmi túlsúly eredménye volt.

A törvény hatásköri szabályai szükségképpen és fakultatív jogkörökre voltak oszthatók. Az elrendelés szükségképpen következménye volt, hogy a hadiállapot elrendelését követően az érintett területen a végrehajtó hatalom a terület katonai parancsnokára szállt, akinek utasításait a polgári közigazgatás köteles volt végrehajtani. A hadiállapot szintén szükségképpen kelléke volt a büntető anyagi jogi szabályok szigorítása. Ennek során egyes bűncselekmények – így a gyújtogatás, az árvíz okozása, a fegyveres erők elleni cselekmények, a polgári vagy katonai hatóságok elleni erőszakos cselekmények, az álhírterjesztés, a zendülés, a tettleges ellenállás, a fogolyszöktetés – súlyosabb elbírálás alá estek.

A hadiállapot fakultatív következménye volt az alapjogi korlátozások elrendelése, amelyről szabadon dönthetett a terület illetékes parancsnoka. Ez azt eredményezte, hogy a különböző területeken eltérő veszélyszintekhez lehetett igazítani az alapjogi korlátozást. Emellett viszont, mivel ennek meghatározása az illetékes parancsnok diszkrecionális jogköre volt, így annak habitusa, szemlélete is visszatükröződött a korlátozáson, lehetővé téve akár a visszaélészerű hatáskörgyakorlást. Főként azért, mert a szabályozás nem állapított meg garanciális maximumot, hanem lehetővé tette a fentebb felsorolt jogok teljes felfüggesztését is.

Lehetőség volt a vegyes haditörvényszékek felállítására, amiről szintén az illetékes parancsnok rendelkezhetett. Ezek a haditörvényszékek a fenti bűncselekményeken túl ítélezhettek felségárulás, hazaárulás, emberölés, fosztogatás, vasút vagy távíró rongálása esetében is, akár civil, akár katona volt az elkövető. A törvényszékek öt tagból álltak, közülük kettőt a helysége illetékes polgári bíróság elnöke jelölt ki, hármat pedig a katonai parancsnok. Az eljáró tanács elnöke az egyik polgári bírósági volt. Az eljárás szóbeli, nyilvános és a védelem megengedett volt. Jogorvoslat nem volt az ítéletekkel szemben, viszont a halálos ítéletet az illetékes parancsnoknak meg kellett erősítenie.⁸

A fentiek mellett a leglényegesebb és sajátképi hatáskör a kivételes rendelet megalkotásának lehetősége volt. A kivételes rendeletet az jellemezte, hogy a törvénnyel egyenértékű jogszabály volt, amelyet a törvényhozás maximum helyteleníthetett, de kizárólag az uralkodó

⁶ Uo. 314.

⁷ Német védelmi jog fejlődését lásd bővebben Farkas Ádám – Till Szabolcs: A honvédelmi alkotmány és alkotmányosság alapkérdései Magyarországon. In: Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 42–45.; Farkas Ádám (2019b): i. m. 75–79.

⁸ Tóth: i. m. 25–26.

joga és kötelezettsége volt a hatályon kívül helyezése. E jogkör korlátja csupán az volt, hogy ilyen rendelettel az alkotmányt és meghatározott törvényeket nem módosíthattak.⁹

A német egység létrejötte után elfogadott birodalmi alkotmány 68. §-a alkalmazni rendelte a porosz törvényt hadiállapot esetére. Ez alól később kivételt jelentett Bajorország, ahol 1912. november 5-én saját kivételes hatalmi törvényt fogadtak el, bár az lényegében megismételte a porosz jogszabályt.

A birodalmi kivételes hatalom rendszerében az elrendelés joga a császárt illette meg a közbiztonság fenyegetettsége esetén. A fentebb bemutatott rendelkezések, tehát a Német Birodalmi kivételes hatalmi jog törzsét képezték, anélkül hogy azok teljes alkotmányhoz igazítása megtörtént volna, ugyanis például az alapjogok alkotmányos meghatározottsága a birodalmi alkotmányban elmaradt,¹⁰ így a konkrét szakaszokra utaló szabályozás maximum analóg módon volt alkalmazható.

Büntető anyagi jogi szabályait pedig az 1870. május 31-én elfogadott német büntető törvénykönyv megfelelő szakaszai alkották, melynek a fentebb felsorolt bűncselekményekről szóló szakaszai váltották fel a korábbi szabályozást. Ezek a szakaszok egységesen úgy rendelkeztek, hogy e bűncselekmények esetében az életfogytiglan tartó fegyházzal büntetendő cselekmények hadiállapot idején halálbüntetéssel sújtandók.¹¹

AZ OSZTRÁK KIVÉTELES HATALOM SZÜLETÉSE, RENDSZERE ÉS FEJLŐDÉSE 1914-IG

Az Osztrák Császárság a némethez nagyban hasonló kivételes hatalmi rendszert alakított ki. A Habsburgok a neoabszolutizmus éveit követően a sorozatos katonai vereségek hatására kiegyezésre kényszerültek a Magyar Királtsággal, valamint alkotmányos reformot kellett végrehajtaniuk a koronatarományok tekintetében. Az 1867. december 21-én kiadott decemberi alkotmány több alkotmánylevélből álló alkotmányos struktúrát hozott létre.¹² Ennek részeként szabályozták az alapvető jogokat. A törvény 20. cikke kimondta, hogy a személyes szabadság, a magánlakáshoz való jog, a levéltitok, az egyesülési és gyülekezési jog, valamint a sajtószabadság a végrehajtott hatalom részéről ideiglenesen korlátozható, annak részletes szabályait külön törvény állapítja meg. A kivételes hatalomról rendelkező törvényt 1869. május 5-én fogadták el. A kivételes hatalmat az ősszeminisztérium rendeletével nyilvánították ki, amelyhez a császár hozzájárulása volt szükséges. A rendeletet közzé kellett tenni a birodalmi törvénytarban. Kivételes hatalom elrendelhető volt háború vagy annak közvetlen veszélye, továbbá belső zavarok esetén, vagyis amikor felségsértő vagy alkotmányt fenyegető, avagy személyes biztonságot veszélyeztető cselekmények tömegesen vagy kiterjedten fordultak elő.¹³

⁹ Erekly István: Rendkívüli kűtfők. In: Erekly István (szerk.): Jogtörténeti és közigazgatási jogi tanulmányok. II. kötet. Sziklai Henrik Kiadása, Eperjes, 1917, 565–566. http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1656580.xml&dvs=1601731665583~208&locale=hu_HU&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType= (Letöltés időpontja: 2020. 10. 03.)

¹⁰ Lásd ennek okát bővebben Szabó István: Német alkotmányfejlődés 1806–1945 – Különös tekintettel az államszervezeti változásokra. Szent István Társulat, Budapest, 2002, 144–145.

¹¹ Polner: i. m. 33.

¹² Tamara Scheer: Die Ringstraßenfront Österreich-Ungarn, das Kriegsüberwachungsamt und der Ausnahmezustand während des Ersten Weltkrieges. Heeresgeschichtliches Museum, Wien, 2010, 11.

¹³ Polner: i. m. 38–39.

Fontos eltérés a német szabályozáshoz képest, hogy az alapjogi korlátozás konkrét mértéket határozott meg, felső küszöbvel, amely „*kifejezett ellenkező rendelkezés hiányában a szabadságjogoknak a törvényben megállapított korlátozása lép a kivételes állapot elrendelésével önmagától hatályba*”.¹⁴ Tehát míg német területeken a katonai parancsnokok szabadon határozhattak a korlátozás mértékről, addig az Osztrák Császárság vonatkozásában a törvényi szinttől csak enyhébb szabályokat állapíthattak meg. Ezzel itt is lehetővé tették a kialakult helyzethez igazítható alapjogi korlátozást.

A törvény tehát garanciális kereteket teremtve részletezte, hogy a fenti alapjogok milyen terjedelemben korlátozhatóak. A személyes szabadság esetében a bírói ítélet nélkül letartóztatott egyént az illetékes hatóságnak 48 órán belül át kellett adni, ez kivételes hatalom időszakában nyolc napra módosult. A törvény úgy rendelkezett, hogy meghatározott egyének óvadék ellenében sem helyezhetők szabadlábra. Emellett a közrend fenntartása érdekében a közigazgatási hatóságok – ha szükségesnek látták – elrendelheték egyes egyének kiutasítását vagy internálását.

A magánlakáshoz való jog akként módosult, hogy bizonyos bűncselekmények esetében a házkutatás foganatosításához nem kellett bírói engedély. Az egyesülési jog korlátozása abban állt, hogy új egyesületet csak hatósági engedéllyel lehetett alapítani, régit pedig betilthatott a hatóság. Népgyűléseket egyáltalán nem, vagy csak hatósági engedéllyel lehetett tartani.

A sajtószabadság korlátozása területén számos lehetőség állt fent. Egyes nyomtatványok megjelenését vagy terjesztését be lehetett tiltani, a postai szállításhoz való jogot közigazgatási úton meg lehetett vonni, a nyomtatvány működése beszüntethető volt. Emellett elrendelhetővé tették, hogy időszaki sajtótermékek a megjelenés után három órával, egyéb nyomtatványok pedig nyolc nappal később váltak terjeszthetővé.

Korlátozták továbbá fegyverek és lőszer gyártását, eladását, birtoklását és hordását, továbbá az útlevelek igénylését és a bejelentkezéseket, valamint a nyilvános helyeken történő szabályellenes magaviseletet és csoportosulást. Ezek megszegése kihágásnak minősült, amit pénzbüntetéssel és hat hónapig terjedő elzárással sújtottak.¹⁵

Emellett garanciális elemként megjelent az, hogy az elrendelt intézkedésekről a Birodalmi Gyűlést indokolást tartalmazó előterjesztésben tájékoztatni kellett, ennek elmaradása esetén a rendelkezések érvénytelenné váltak.

A fentiekben túl egy 1873-as törvény lehetővé tette az esküdttbíróóságok ideiglenes felfüggesztését.¹⁶ A büntető perjogról szóló törvény pedig büntetőjogi kivételes állapot szabályokat állapított meg, amelyek révén az eljárás gyorsult és a végrehajtást jogorvoslat nélkül kellett foganatosítani. A közös katonai bünvádi perrendtartás az állam hadereje elleni bűncselekmények esetén kimondta, hogy ilyen cselekmények megvalósítói – polgári személyek esetén is – katonai bíróságok által ítéltetnek meg. Ehhez viszont a kivételes állapot mellett szükség volt az igazságügyi miniszter általi kihirdetésére is.¹⁷

Az alkotmány szintén biztosította a rendeletalkotási lehetőséget. Ennek körében el kell határolni a kivételes rendeletet a szükségrendelettől. Utóbbi – főszabály szerint – nem kivételes hatalmi eszköz volt, hanem békeidőben, amikor a jogszabály megalkotásának sürgető szükségessége állt fenn és a Birodalmi Gyűlés nem ülésezett, akkor adhattak ki ilyen rendeletet,

¹⁴ Buza László: Az államjogi kivételes állapot III. Jogtudományi Közlöny, 50. évf. 1915/32., 351. http://real-j.mtak.hu/2183/1/JogtudomanyiKozlony_1915.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 03.)

¹⁵ Uo.

¹⁶ Wilhelm Brauner: Osztrák alkotmánytörténet napjainkig. JPTE Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1994, 204.

¹⁷ Buza László: Az államjogi kivételes állapot III. 351.

amelynek ideiglenesen törvényereje volt. „Ilyenkor a végrehajtó hatalom – feltéve, hogy az alkotmányjog által megvont határok közt mozog – a szükségrendelet kiadásával olyan jogot gyakorol, amely őt az alkotmány értelmében megilleti. Az a hatáskör, melyben eljár, a saját hatásköre: a törvényhozó hatalom által ideiglenesen ráruházott hatáskör. A végrehajtó hatalom itt nem lépi túl a maga hatáskörét és nem követ el alkotmányértést...”¹⁸ A német szabályozástól eltérően ezt a rendeletet a törvényhozásnak meg kellett később erősítenie.¹⁹ A kivételes rendeletet viszont csak a fentebb már felvázolt időszakokban lehetett megalkotni. Alkotmányos felhatalmazás alapján a minisztertanács adta ki a császár előzetes beleegyezésével. Ideiglenes hatályú volt, kizárólag a vészidőszakra vonatkozott. A törvényhozásnak szintén be kellett mutatni, ennek elmaradása *ipso iure* érvénytelenné tette, lényegében az alapjogok felfüggesztésének tényleges kereteit, a korlátozások hatályát rendezték benne.²⁰

Utóbbi okán vált szükségessé, hogy a szükségrendeletek alkotását felhasználják kivételes hatalom idején is. Ezt a törvénytöltő jogkört felhasználva adott a hadüzenet után Galícia, Bukovina, Szilézia és Morvaország vonatkozásában olyan jogot a legfőbb katonai parancsnoknak, hogy az „a katonai érdekeknek a politikai közigazgatás terén leendő megóvása végett a tartományi főnökök (helytartók, tartományi elnökök) hatáskörében rendeleteket bocsáthasson ki, parancsokat adhasson és ezek megtartását kikényszeríthesse; a tartományi főnököket és alsóbb fokú közigazgatási hatóságokat pedig kötelezte, hogy a katonai legfőbb parancsnok által kiadott rendeleteket megtartsák és végrehajtsák”.²¹ Az alkotmány ugyanis nem tette lehetővé a katonai igazgatás polgári igazgatás fölé emelését és a polgári közigazgatási²² hatáskörök gyakorlását, tehát a szükségrendelet-alkotási jogosítvány felhasználásával *de facto* és *de iure* törvényt alkotott a végrehajtó hatalom a jogosítvány megszerzése érdekében. A hadigazdálkodás területén szintén jogosítványok hiányában 1914-ben és 1917-ben szükségrendeletet alkottak meg. A fentiektől annyi eltéréssel, hogy ezt a kormány kezdeményezte. Célja, hogy „a háború okozta rendkívüli viszonyok időtartamára a gazdasági élet támogatásához és talpra állításához szükséges rendelkezéseket rendelet útján”²³ a kormány meg tudja tenni.

A kialakult osztrák kivételes hatalmi rendszer immanens részét képezte a kivételes hatalmi rendelkezéseket és szabályokat összefoglaló kivételes állapotú tájékoztató, amely anyagi, eljárási és szervezeti szabályokat is tartalmazott. Ennek kidolgozása 1904. március 15-én vette kezdetét, amikor Friedrich von Beck-Rzikowsky vezérkari főnök a mozgósítási és hadireform bizottság elnökeként utasította a Hadügyminisztérium több osztályát egy tervezet kidolgozására. Ennek során 1905-ben több egyeztetés történt a polgári és a katonai minisztériumok között. Az elveiben elkészült tervezetet Heinrich Ritter von Pitreich hadügyminiszter 1905. november 14-én azzal adta át Artur Bylandt-Rheidt osztrák belügyminiszternek, hogy terjessze azt az osztrák minisztertanács elé, és a lehető leggyorsabban fogadják el. A cél az volt, hogy ezt követően egy ugyanilyen csomagot összeállítsanak a magyar korona országai és Bosznia részére, megteremtve ezzel egy homogén kivételes hatalmi rendszert az egész

¹⁸ Buza László: Az államjogi kivételes állapot I. Jogtudományi Közlöny, 50. évf. 1915/27., 306. http://real-j.mtak.hu/2183/1/JogtudomanyiKozlony_1915.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 03.)

¹⁹ Brauner: i. m. 220.

²⁰ Ereky: i. m. 553–564.

²¹ Polner: i. m. 38.

²² Az osztrák polgári közigazgatást lásd bővebben Pétervári Máté: Az Osztrák–Magyar Monarchia alsó középszintű közigazgatása a kiegyezést követően. Acta Juridica et Politica, IX. évf. 2019/1., 115–125. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/19178/1/OMMalsokozep szintukozigazgatasa.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 04.)

²³ Brauner: i. m. 206.

Monarchiára vonatkozóan. Az első kivételes állapotú tájékoztató 1906 elején készült el, amelynek kidolgozása során észlelték, hogy a szabályanyag óriási terjedelme és a rendkívül nagyszámú feladat okán szükséges lesz egy koordináló szerv létrehozása, amelyet Háborús Információs Irodának neveztek el (*Kriegsinformationsamt*). Ezt az elnevezést azonban Eugen Hordliczka, az Evidenzbüro vezetője nem tartotta megfelelőnek, mert az nem fedte a felállítandó szerv tényleges tevékenységét.²⁴

A tájékoztató kivételes állapot idejére végleges formában 1906. augusztus 31-re készült el. Ezzel párhuzamosan megkezdtek a tájékoztató kidolgozását Bosznia részére, és megküldték a csomagot Magyarországra is, ahol októberben adták ki. A központi közigazgatási szerveken túl a hadtestparancsnokságok, az erődítmények parancsnokai, valamint a posta- és távírda-igazgatóság kapták meg. A célja az volt, hogy mozgósítás esetén ezek a szervek már tudják, hogy milyen feladatokat kell ellátniuk, így ennek ismeretében következő év áprilisáig ki kellett dolgozniuk egy saját intézkedési tervet is. A tájékoztató emellett rendelkezett a Hadfelügyeleti Hivatal (*Kriegsüberwachungsamt*) kivételes állapotú felállításáról is.²⁵

A tájékoztató felülvizsgálata az átalakult nemzetközi viszonyok – például Bosznia annektálásának nemzetközi visszhangja – okán 1908 októberében kezdődött meg. A tájékoztató kivételes állapot időszakára második kiadása 1909-ben készült el. Ez már egyértelmű tartalommal töltötte meg az osztrák kivételes hatalmi rendszert, ugyanis az alkotmányos rendszer egyes alapjogok korlátozásán és a rendeletalkotáson túl tényleges szabályanyagot nem adott kivételes állapot időszakára. Tehát míg a német rendszer alapjogi oldalon volt féloldalas, addig az osztrák hatásköri oldalon. Ezt orvosolta a tájékoztató, amely viszont alkotmányos deficitet teremtett ezzel, amit az alkotmány 14. §-a szerinti szükségrendelet-alkotással orvosoltak.

A tájékoztató úgy rendelkezett, hogy a végrehajtó hatásköröket át kell adni a haderőnek, és a katonai joghatóságot ki kell terjeszteni a civilekre. Lehetővé tette a nyomdatermékek vizsgálatát és a távírda-, posta- és telefonforgalom korlátozását, valamint a háborúhoz nélkülözhetetlen termékek kivételének tilalmazását. Emellett szintén rendelkezett a Hadfelügyeleti Hivatal felállításáról. Ennek feladata az információk összegyűjtése; annak eljuttatása a megfelelő szervhez; együttműködés megvalósítása; valamint utasítások, rendelkezések kiadása; továbbá a bécsi állami telefonhálózat felügyelete. Rögzítették, hogy egyes kérdésekben hozott döntéseit úgy kellett tekinteni, mintha a tárgy szerinti minisztérium adta volna ki, saját nevében azonban rendeletet nem bocsáthatott ki. Személyi állományának meghatározása során erős katonai befolyás alakult ki a szervezetén belül. Tevékenységét 24 órában kellett volna ellátnia. Felállítására viszont csak mozgósítás esetén kerülhetett volna sor. A tájékoztató szerint közös szervként jött volna létre a Hadfelügyeleti Hivatal, ezért felkérték a magyar minisztériumokat is tagok delegálására, azok viszont nem tettek eleget ennek, a horvát–szlavón–dalmát területek azonban képviseltették magukat.²⁶

A tájékoztató harmadik – ténylegesen a háborúban is alkalmazott – kiadása 1912-ben készült el. Moritz Freiherr von Auffenberg hadügyminiszter a császár elé történő felterjesztése során kérte a Hadfelügyeleti Hivatal mozgósítás előtti felállítását. Többet jelentett az előző kiadáshoz képest emellett az, hogy lehetővé tette a cenzúrát, az ellenséges államokkal a postaforgalom megszakítását, valamint már nemcsak osztrák területen biztosította a polgári személyek feletti katonai joghatóságot, hanem Kelet-Galícia és Bukovina

²⁴ Scheer: i. m. 14–18.

²⁵ Uo. 19.

²⁶ Uo. 23–28.

területén is. Az uralkodó 1912. december 9-én Franc Rohr Freiherr von Dentát nevezte ki a Hadfelügyeleti Hivatal élére, amely így tényleges működését már a háború előtt másfél évvel megkezdhette.²⁷

Az osztrák kivételes hatalmi rendszerben tehát az alapjogi korlátozások alkotmányosan és törvényi szinten körülhatároltak voltak, kereteit rögzítették. A végrehajtó hatalom végszükségi meghatározottsága azonban nem történt meg törvényi szinten. A kivételes rendeletalkotás az alapjogi rendelkezésekre korlátozódott. Így ezek tényleges definíciója a tájékoztató a kivételes állapot időszakára elnevezésű dokumentumban történt meg, amelynek egyes törvények által nem szabályozott rendelkezéseit a szükségrendeletalkotási hatáskörével élve maga a végrehajtó hatalom alkotta meg. Ezzel tette lehetővé többek között a katonai igazgatás polgári igazgatásra történő kiterjesztését, valamint a hadigazdálkodás szabályainak megalkotására történő felhatalmazást.

ÖSSZEZGÉS

A kontinentális modellben – az eredeti francia modelltől eltérően – a kivételes hatalmi szabályozás alkotmányosan determinált intézmény. Az alapvető szabályokat és tényállásokat az egyes alaptörvények rögzítik, míg a részletszabályokat törvényi szintre utalták. Emellett – a többi kivételes hatalmi rendszertől eltérően – a sajátos kontinentális modellt ezzel megteremtve a kezdetektől fogva lehetővé tették végszükség esetén a rendeleti kormányzást vagy szükségrendeletek megalkotását, mert úgy vélték, hogy *„magának az alkotmánynak kell tehát gondoskodnia arról, hogy a kormány még ilyen rendkívüli esetekben se legyen kénytelen törvénysértést elkövetni. Minthogy ez csak úgy lehetséges, ha az alkotmány egyenesen feljogosítja a kormányt arra, hogy a törvények hatályát végszükség esetén a parlament hozzájárulása nélkül is felfüggeszthesse...”*²⁸

Lényegében a kialakult új modell sajátja, hogy abban erős végrehajtói túlsúly jelentkezett, mégpedig az uralkodó jogállása okán, melyben természetesen benne foglaltatott a kivételes rendelet megalkotása is. A katonai közigazgatás rátelepítése a helyi polgári közigazgatásra szintén sajátképi megoldás, hiszen ilyen terepben nem volt megfigyelhető sem az osztrómállapot eredeti francia modelljénél, ahol a haderő inkább rendészeti funkciókat látott el, sem az Amerikai Egyesült Államokban, ahol főszabály szerint csak pótolhatta az éppen nem működő polgári közigazgatást, sem pedig a brit birodalom esetében, ahol belföldön szintén inkább rendészeti és hadigazdálkodással kapcsolatos feladatokat valósítottak meg. Szintén sajátos, hogy a rendszer a büntető anyagi jogi szabályokhoz is hozzányúl, és nem csak az eljárásjogi normákat módosítja.

A kontinentális modell tehát a fentiek alapján a következőkkel jellemezhető: a) kivételes hatalom alkotmányosan determinált intézmény; b) alkotmányban rögzített alapjogok korlátozhatóságát teszi lehetővé; c) belső és külső veszélyhelyzetben egyaránt alkalmazható; d) széles körű a rendeletalkotási lehetőség a végrehajtó hatalom oldalán; e) erős a végrehajtói túlsúly, ami az államfő tradicionális jogain is alapult; f) a katonai közigazgatás polgári igazgatás fölé emelése; g) speciális büntető anyagi és eljárásjogi szabályok alkalmazása.

²⁷ Uo. 29–30.

²⁸ Ereky: i. m. 564.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Brauner, Wilhelm: *Osztrák alkotmánytörténet napjainkig*. JPTE Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1994.
- Buza László: *Az államjogi kivételes állapot I*. Jogtudományi Közlöny, 50. évf. 1915/27., 305–306. http://real-j.mtak.hu/2183/1/JogtudomanyiKozlony_1915.pdf
- Buza László: *Az államjogi kivételes állapot II*. Jogtudományi Közlöny 50. évf. 1915/28., 313–314. http://real-j.mtak.hu/2183/1/JogtudomanyiKozlony_1915.pdf
- Buza László: *Az államjogi kivételes állapot III*. Jogtudományi Közlöny, 50. évf. 1915/32., 350–351. http://real-j.mtak.hu/2183/1/JogtudomanyiKozlony_1915.pdf
- Erekly István: *Rendkívüli kútfők*. In: Erekly István (szerk.): *Jogtörténeti és közigazgatási jogi tanulmányok*. II. kötet. Sziklai Henrik Kiadása, Eperjes, 1917, 544–631. http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1656580.xml&dvs=1601731665583~208&locale=hu_HU&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=
- Farkas Ádám: *A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon 1867–1944*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019.
- Farkas Ádám: *A totalitás kora? Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság*, Budapest, 2018. http://www.hadijog.hu/wp-content/uploads/2018/08/FA_a_totalitas_kora_BJM_I.pdf
- Farkas Ádám: *Az állam fegyveres védelmének alapvonalai*. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2019.
- Farkas Ádám – Till Szabolcs: *A honvédelmi alkotmány és alkotmányosság alapkérdései Magyarországon*. In: Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 40–71.
- Pétevári Máté: *Az Osztrák–Magyar Monarchia alsó középszintű közigazgatása a kiegyezést követően*. *Acta Juridica et Politica*, IX. évf. 2019/1., 115–125. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/19178/1/OMMalsokozepszintukozigazgatasa.pdf>
- Polner Ödön: *A háború esetére szóló kivételes hatalom alkotmányjogi jelentősége*. *Jogállam*, 16. évf. 1917/1–2., 25–42.
- Scheer, Tamara: *Die Ringstraßenfront Österreich-Ungarn, das Kriegsüberwachungsamt und der Ausnahmezustand während des Ersten Weltkrieges*. Heeresgeschichtliches Museum, Wien, 2010.
- Szabó István: *Német alkotmányfejlődés 1806–1945 – Különös tekintettel az államszervezeti változásokra*. Szent István Társulat, Budapest, 2002.
- Tóth Árpád: *A kivételes állapot intézménye néhány burzsoá állam jogrendszerében kialakulásától az első világháború végéig*. *Acta Juridica et Politica* 5. Fasc. 1981, 1–54. http://acta.bibl.u-szeged.hu/6476/1/juridpol_028_fasc_005_001-054.pdf

Ujhegyi Péter:

A BIOMETRIA KIALAKULÁSÁRÓL ÉS ALKALMAZÁSÁRÓL

DOI: [10.35926/HSZ.2021.3.11](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.3.11)

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány rövid áttekintést nyújt a biometria kialakulásáról, valamint a biztonság és a biometria kapcsolatáról. Bemutatja a világban zajló azon kriminalisztikai és gazdasági folyamatokat, melyek – már a civilizációnk korai szakaszában – megalapozták a biztonsággal és az azonosítással kapcsolatos igényeket, valamint indokolják azok robbanásszerű növekedését is. A szerző technológiai szempontból a legelterjedtebb azonosítási módszerekre összpontosít, de kitér az automatizálás, a szabványosítás területén érzékelhető fejlődés fókuszpontjaira is.

KULCSSZAVAK: biztonság, biometrikus azonosítás, biometria kialakulása, biometria történelme

BEVEZETÉS

A biometrikus azonosítást sokan a modern kor vívmányának tartják. Ez igaz is lehet, ha azt vesszük, hogy a kétezres évektől beszélhetünk tömegesen elérhető és nagymértékben automatizált megoldásokról. De az új korok új kihívások elé állítanak mindent, köztük ezt a technológiát is. Száz év alatt született számtalan megoldás az azonosításra, és itt nemcsak a tudásalapú és birtoklásalapú azonosításról beszélhetünk, hanem azokról a komplex biometrikus megoldásokról, amelyek az új kihívásoknak, az új fenyegetettségnek is megfelelnek.

A mai kor modern megoldásai több biometrikus azonosítási módszert egymásba építő komplex rendszereket jelentenek, melyek képesek ellenőrizni a személy életfunkcióit is. De a kihívások ezzel még nem értek véget. Ahogy a mobiltelefonok használatával észrevétlen bekúszik a mindennapjaink funkciói közé a biometrikus azonosítás, úgy az igényünk is megnő ennek a kényelmi faktornak a növelésére, egyre több mindent érünk el ilyen módon. Természetessé válik a megoldás, de ezzel együtt egyre több szolgáltató élhet vissza biometrikus adatainkkal, vagy kerülhetnek azok illetéktelen kezekbe. A biometrikus adatok gyűjtésére és kezelésére vonatkozó szabályozás – meglátásom szerint – még gyerekcipőben jár; nézetkülönbségek és ellentétek feszülnek egymásnak, például annak kapcsán, hogy mi a fontosabb, a személyi szabadságjogok vagy a személyes adatok védelme? Arra pedig egyáltalán nincsenek kutatások és általánosítható megoldások, mi történik akkor, ha biometrikus adataink illetéktelen kezekbe kerülnek, hiszen azokat nem tudjuk olyan könnyen lecserélni, mint egy PIN-kódot vagy jelszót.

Az IBM Security közzétette globális kutatásának eredményeit összefoglaló információs grafikáját a digitális azonosítással kapcsolatos fogyasztói trendekről. „A kutatás több mint 4000 válaszadó bevonásával készült az Egyesült Államokból, illetve Ázsia és Európa országaiból, melynek fontos megállapításai közé tartozik, hogy bizonyos területek, pl. pénzügyi területek biztonsága fontosabb lesz a kényelmi megoldásoknál, ugyanakkor a fiatal generációk körében

jobban elterjednek a biometrikus azonosítási megoldások a napi használatban, melyeket az Y generáció tagjai még a jelszavak helyett is szívesebben használnak.”¹

Írásomban összefoglaló áttekintést szeretnék nyújtani az azonosítási megoldások és a biometria fejlődéséről, bemutatom a legmodernebb katonai és objektumbiztonsági felhasználási területeket, valamint felhívom a figyelmet arra, hogy napjaink megnövekedett (kényelmi) igényeinek kiszolgálása érdekében nem szabad beáldoznunk a biztonságot.

AZ EGYÉN ÉS A BIZTONSÁG KAPCSOLATA

A 21. században extrém módon felgyorsult életvitelünk mellett valamilyen szinten mindenkiben felmerül a biztonság kérdése, de a mindennapi életben egyéntől és élethelyzettől függően mindenki mást ért rajta. Ha azonban abból indulunk ki, hogy a döntéseink alapjai többnyire önmagunkkal – tehát az egyénnel – függenek össze, akkor a legalapvetőbb igények is egyéni, emberi szükségleteken alapulnak.

Az emberi szükségletek összefüggéseinek szakértője és a motivációelmélet kidolgozója, Abraham Maslow² amerikai pszichológus szerint az emberi szükségleteket hierarchikusan lehet rangsorolni. Ebben a hierarchiában a biztonság fogalma már nagyon hamar, az alapszinten megjelenik, azaz erre épül fel az összes többi emberi szükségletünk igénye. Amint az alsóbb szinten egy szükséglet teljesül, utána jelenhet meg a felette lévő szinten egy újabb.

1. ábra Maslow szükségletpiramisa³

¹ IBM Future of Identity Study 2018. IBM, 19. 01. 2018. <https://www.ibm.com/downloads/cas/PL9VJ9KV> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 29.)

² Dr. Roóz József – Dr. Heidrich Balázs: Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai. Budapest, 2013.

³ Uo.

A létbiztonság és a közbiztonság szorosan összefonódik minden ember életében. Ha a hétköznapi életünk mindennapjaiban az alapok rendezettek, van hol laknunk, van mit ennünk és mindennek negatív irányú jelentős mérvű változása nem várható, akkor a létbiztonság kérdése rendben van. Ha a környezetünk is stabil, nem történik bűncselekmény vagy a közbiztonságot érintő incidens, akkor annyira és addig érzi magát az ember az idealizált állapot szerint biztonságban, amennyire a körülötte lévő környezet képes megelőzni és felismerni a fenyegetéseket, illetve javítani az esetlegesen bekövetkezett események káros hatásait. Ez alapján a biztonság a sérülékenység hiányát, a fenyegetésekkel szembeni védelmet jelenti.⁴

Természetesen a biztonság fogalmát lehet és kell is ennél tágabban értelmezni, közösi, országos, kontinensek vagy régiók közötti szinten, vagy akár az egész Föld élővilágára vetítve. Csak a napi híreket figyelve mindegyik értelmezés nagyon súlyos problémákat vet fel biztonsági kérdésekben. A közelgő klímakatasztrófa alaptól veszélyezteteti jövőbeli létbiztonságunkat. A klímaváltozással sok tekintetben összefüggő migrációs válság előrevetítheti a közbiztonság romlását vagy annak lehetőségét. Ha nem is akarunk szociális értelemben negatívan állni más népcsoportokhoz, akkor is kimondható, hogy egymás számára idegen etnikai szokások keveredése automatikusan feszültségeket hordoz magában, és akkor a kezeletlen helyzetek – márpedig nagy számosságban ilyen helyzetek lesznek – automatikusan konfliktusokat generálnak, amelyek csökkentik a biztonságérzetet.

A BIOMETRIA ÉS A BIZTONSÁG KAPCSOLATA

„A bűnözési statisztikák és társadalmi változások személyes érintettsége egyértelművé tette a társadalom minden rétege számára, hogy a klasszikus bűnüldözési technikák, erők, eszközök már nem elégségesek a kielégítő magán- és közbiztonság megteremtéséhez.”⁵ Innovációra tehát mind az állami védelmi szervek, mind a civil társadalom biztonságteremtő tevékenységében szükség van. A tapasztalati és a kutatási eredmények is igazolják, hogy ebben a biometrikus azonosítási eljárások jelenthetik az egyik nagyon hatékony megoldást.

A biometrikus eljárások technikai megfelelőségének felismerése mind a katonai, rendőri szakterületen, mind a civil szférában megtörtént. Jelenleg azonban több jogszabályi, etikai, társadalompolitikai kérdés tekintetében nincs konszenzus az érintett felek között. A legalapvetőbb probléma azonban az, hogy a szakterületi kommunikáció hiányos, nem megfelelő, sok esetben laikusok nyilatkoznak a biometriáról úgy, hogy inkább a hangulatkeltést szolgálják, nem pedig a korrekt, szakmai tájékoztatást.

⁴ Ürmösi Károly: A biztonság, a biztonság fogalma. Hadtudományi Szemle, 2013/4., 150. http://m.ludita.uni-nke.hu/reposztorium/bitstream/handle/11410/10664/2013_4_alt_urmosi.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés időpontja: 2020. 11. 20.)

⁵ Földesi Krisztina: Korporális gátak a biometrikus eljárások rendvédelmi alkalmazásában. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XVI. köt. 2015, 337. <http://www.pecshor.hu/periodika/XVI/foldesi.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 10.)

A BIOMETRIA KIALAKULÁSA

A biometria mint kifejezés a görög *bio* (élet) és *metria* (mérés) szavak összeillesztéséből született.⁶ Általánosságban valamilyen élőlény valamilyen élettani jellemzőjét mérjük. A biometrikus azonosítás esetében az élőlény egy adott ember, és a biometrikus jellemzői saját személyi jellemzőinek tekinthetők, és azok a személyazonossága és a jogosultságai meghatározásának alapját képezik.

Definíciószerűen megfogalmazva: a biometrikus azonosítás olyan automatikus technikát igénylő eljárás, amely „*méri és rögzíti egy személy egyedi fizikai, testi jellemzőit, viselkedéssel jellemvonásait, és ezeket azonosítás és hitelesítés céljára használja fel. A biometrikus felismerés alkalmazható személyazonosítás céljára, amikor a biometrikus rendszer azonosítja a személyt, az egész lajstromozott adatállományból kikeresve a megegyezőt, valamint használható ellenőrzés céljából, amikor a rendszer hitelesít egy személyt az előzőleg róla felvett és eltárolt minták alapján*”.⁷

A kriminalisztika,⁸ vagyis a bűnügyi nyomozástan – amelyben alapkérdés a bűncselekmények felderítése és bizonyítása, kisebb részben pedig prevenciója – kialakulásának kezdeteitől fontos területként preferálta a biometriát.

Bár a klasszikus kriminalisztika fogalmi körvonalazódása a 19. századra tehető, egyes elemei már évszázadok, sőt évezredekkel ezelőtt is felfedezhetők. A franciaországi Pech Merle barlangban olyan 31 ezer évesre becsült barlangrajzokat találtak, ahol a rajzokat kézlennyomatok vették körül. Feltételezések szerint ezek aláírásként szolgáltak.⁹ Ilyen terület az ujjnyom alapján történő személyazonosítás, amelyet már Hammurapi babiloni király¹⁰ is alkalmazott a világ első, csaknem teljes egészében ránk maradt törvénygyűjteményében, melyben a szerződéseket szentesítő eljárásként jelent meg ez a módszer.

Az ókorban is alkalmaztak biometrikus azonosítókat, azon belül az ujjnyomatokat, ugyanis pl. a személyazonosság igazolására ujjnyomatos agyagpecsétet használtak, azon megfigyelésre építve, hogy ez megkülönböztető jegyként alkalmazható az embereknél. Az asszírok és a babilóniaiak fontos okmányaikra agyagból készített pecsétet tettek, amibe belenyomták a hüvelykujj végét.¹¹ Joao de Barros, egy spanyol felfedező és író megfigyelte, hogy Kínában számos hivatalos aktus érvényességét agyagpecséttel hitelesítették, sőt a kínai szülők lábnymokat és ujjnyomokat is felhasználtak a gyerekek megkülönböztetésére. A szerződéseket, üzletkötéseket, válásokat, zsoldfizetést, büntetőügyeket pedig ugyancsak ujjnyomattal igazolták.¹² Kínában ezen felül a 12. században bűnügyi célokra is alkalmazták az ujjnyomatokat. Erre utal Si Naj-an *Vízparti történet* című regénye, ahol a tanúk a nevük mellé

⁶ Kovács Tibor et al.: A biztonságstudomány biometriai aspektusai. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XIII. köt. 2012, 485. <http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/kovacsti.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 10.)

⁷ Ketskemény Gábor: Biometrián alapuló személyazonosító rendszerek. Szakdolgozat. Budapesti Műszaki Főiskola Bánki Donát Gépész- és Biztonságtechnikai Mérnöki Kar, Budapest, 2008, 4.

⁸ Földesi Krisztina: A biometrikus azonosítási eljárások alkalmazhatósága a rendőri munkában. Óbudai Egyetem, 2017, 31. [https://bdi.uni-obuda.hu/sites/default/files/Doktori_\(PhD\)_ertekezes-Foldesi_Krisztina.pdf](https://bdi.uni-obuda.hu/sites/default/files/Doktori_(PhD)_ertekezes-Foldesi_Krisztina.pdf) (Letöltés időpontja: 2020. 11. 08.)

⁹ J. Renaghan: Etched in Stone. Zoogoer, 08. 1997.

¹⁰ Kr. e. 1792–1750 között uralkodott. Johannes M. Renger: Hammurabi. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Hammurabi> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 28.)

¹¹ John Nicholas Postgate: Az asszír és a babilóni birodalom. Helikon Kiadó, Budapest, 1985.

¹² Raymond Dawson: A kínai civilizáció világa. Osiris, Budapest, 2002.

pecsételt ujjnyomattal hitelesítik a vallomásukat Vu Szung bosszúja során.¹³ Az egyiptomi korai történelemben a kereskedőket fizikai leírásaik alapján azonosították, ezzel megkülönböztetve a megbízhatókat és a csalókat. A 14. századi perzsa *Jaamehol-Tawarikh* könyv megjegyzéseket fűz az emberek ujjnyomat alapján történő azonosításának gyakorlatához.

AZ ÚJKOR ELHOZTA A TUDATOS UJJNYOMAT-ALKALMAZÁS MÓDSZEREIT

Az ujjak bőrléccrajzolatait felhasználó személyazonosítási vizsgálati módszer kidolgozása és alkalmazása több helyszínen és metodikával is elindult a világ más-más részein. Alapelve, hogy az emberi ujj bőrfodorszáainak mintázata minden embernél más. Már az anyaméhben kialakul, a test oszlásáig értékelhető nyomot ad, és ami nagyon fontos, roppant nehéz megszabadulni tőle. A bőr felső hámrétegét érintő sérülések, égések, szúrások, csiszolások egyáltalán nem befolyásolják a rögzíthetőséget, mivel a papilláris vonalak (bőrlécek) regenerálódnak és minden esetben az eredeti mintázatot produkálják. A bőrfodorszálok kivételes, mély, szöveti roncsolódással járó sérülések esetén törlődnek csak.

Az ujjnyomatok használatának több ezer éves múltja ellenére tudományos vizsgálata, alkalmazása csak néhány száz éves, kezdetei a 17. századra tehetőek, és történelme rendkívül izgalmas, egyértelműen köthető a rohamos fejlődés, a szemléletváltás, a tudományos háttér megalapozta tudásbázis bővüléséhez.

Az első jelentős megállapításokat orvosok tették. Egyikük volt Nehemiah Grew (1641–1712) angol anatómus és botanikus. Lenyűgöző növényillusztrációi, felületi ábrázolásai jó alapot jelentettek ahhoz, hogy az 1684-ben megjelent, a Royal Society számára készített tanulmányában már részletesen elemezze a kéz és a láb bőrpórusait. Ő volt az, aki úttörőként először írta le a papillárisok széleit, kiemelkedéseit és az ujjak bőrléccmintázatát.

Lényeges elemre világított rá a Bolognai Egyetem anatómiaprofesszora, az olasz Marcello Malpighi,¹⁴ aki 1686-ban a Royal Society számára írt jelentésében dokumentálja az ujjak bőrléccmintázatainak változatosságát.¹⁵ Innen ered a Malpighi-réteg elnevezés, ami a bőrfelület felső rétegét jelenti, ahol a fodorszálszerkezet található.

1685-ben egy holland orvos, Govert Bidloo is e kérdéssel foglalkozott, és részletesen elemezte a hüvelykujjat és annak dermatoglífiái mintázatát. 1788-ban a német anatómus doktor, Johann Christoph Andreas Mayer az *Anatomical Copper-plates with Appropriate Explanations* tudományos cikkében elsőként hívta fel a figyelmet a sűrűlódási bőrredők mintázatára és egyediségére.

Az 1800-as évek közepére – ahogy a városok és az ipar fejlődtek – egyre nagyobb igény merült fel az emberek azonosítására. A városok lakosságának bővülése magával hozta az emberek mobilitását, a hatóságok már nem támaszkodhattak saját tapasztalataikra és helyi ismereteikre. Egyre tudatosabb és kodifikáltabb lett az igazságszolgáltatás, ami magával hozta az elkövetőkkel szembeni hatékonyabb fellépés és eljárások szükségességét. Olyan formális rendszerek kidolgozására lett igény, amelyek nyilvántartják a bűncselekmények és az elkövetők személyi jellemzőit. Az első ilyen rendszer a különböző testméretek mérésére szolgáló Bertillon-rendszer volt, amely Franciaországból származott. A másodikhoz viszont, mely a rendőri szervek részéről már az ujjlenyomatok hivatalos

¹³ Si Naj-an: *Vízparti történet I–III*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1977.

¹⁴ Marcello Malpighi (1628–1694), Founder of Microanatomy.

¹⁵ <https://scielo.conicyt.cl/pdf/ijmorphol/v29n2/art15.pdf>, 404. (Letöltés időpontja: 2021. 02. 05.)

használatát jelentette, Indián keresztül vezetett az út, és létrejöttében mikroszkópnak is nagy szerepe volt.

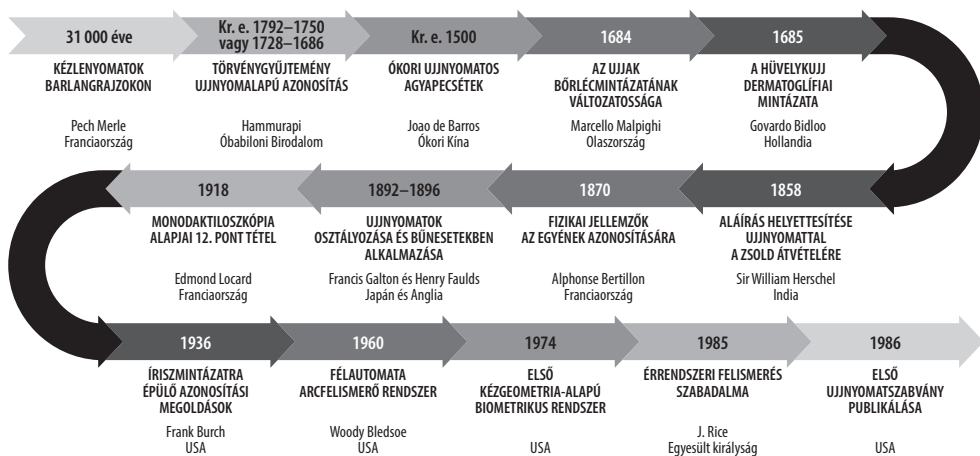
1823-ban Jan Evangelista Purkinje cseh anatómiaprofesszor elsőként alkalmazta a mikroszkópot a kutatásához, amelynek eredményeit egy tanulmányban tette közzé. A rajzolatokat kilenc mintacsoportba sorolta. Ekkor még nem tartották számon a módszert tudatosan személyazonosítási megoldásként, de ő volt az, aki elsőként nyomatékosította, hogy a bőrfodorszálok mind genetikai, mind diagnosztikai jelentőséggel bírnak.

1858-ban Indiában teljesített szolgálatot a brit Sir William Herschel bengáli birodalmi megbízottként. Itt figyelte meg, hogy az analfabéta indiaiak milyen egyszerű, de hatékony módszert alkalmaznak az aláírásuk helyettesítésére. Húsz év után vált világossá számára, hogy ezek az ujjlenyomatok nem mutatnak változást, és a zsold átvételét igazoló fizetési listákon megjelenve egyértelműen egy emberhez köthetők.

1870-ben Alphonse Bertillon antropometriai módszert dolgozott ki az egyének azonosítására a testméretek, fizikai leírások és fényképek részletes nyilvántartása alapján. A rendőri szervek szerte a világon elkezdtek használni a módszerét, de persze hamar felfedezték a rendszer hibáit, mert néhány ember ugyanazokkal a mérési eredményekkel rendelkezett.

1883-ban Mark Twain író a *Life on the Mississippi* sorozatában az ujjlenyomatról ír, és részletezi levételének módját is. 1894-ben már egyértelműen arról ír történetében, hogy az ujjnyomat felhasználható azonosításhoz, és a *The Tragedy of Pudd'nhead Wilson* művében az ártatlanság bizonyításához kapcsolják hozzá a módszert.

Az ujjnyomatok vizsgálata így vált apró lépésenként a személyazonosítás tökéletesen egzakt és egyedi paramétereit szolgáló legfontosabb módszerévé. A következő évektől sokkal tudatosabban és célirányosabban kutatták és használták ezt a módszert.

2. ábra Az azonosítási módszerek fejlődése (Készítette a szerző)

A BIOMETRIKUS AZONOSÍTÁSI MÓDSZEREK KIALAKULÁSA

1892-ben Francis Galton lefektette az ujjnyomatok osztályozásának alapjait egy olyan rendszert megalkotva, amely osztályokba és alosztályokba sorolta a rajzolatokat, és ezeket egy speciális kódrendszer alapján jelölte meg. Az akkor definiált Galton-pontok jelentik az ujjnyomat azonosítás tudományának alapját.

A brit birodalom másik jeles képviselője, a skót származású Henry Faulds,¹⁶ ugyanezen időszakban Japánban dolgozott missziós orvosként. Több szempontú ujjnyomfelhasználással szembesült, amikor látta, hogy a porcelánokon aláírásként alkalmazzák, bűnesetekben pedig személyazonosításként is. A történet szerint egy rablás helyszínén fellelt ujjnyomat alapján sikerült azonosítani a valós elkövetőt, amely akkora inspirációt adott az orvosként ott közreműködő Fauldsnak, hogy mindezen tapasztalatokról cikket publikált a *Nature* magazinban. Írásában kiemelte azt a tényt, hogy az ujjnyomat alapján történő azonosítás – a példa által is bizonyítottan – a bűnüldöző szervek hatékony eszközévé válhat. E cikk hatására Herschel is publikálta tapasztalatait.

1896-ban Edward Henry¹⁷ kifejlesztette saját ujjlenyomat-osztályozási rendszerét, miután konzultált Francis Galtonnal az ujjlenyomatokról, mint a bűnözők azonosításának lehetőségéről. Henry a saját osztályozási rendszerét a Galton-pontokat felhasználva alkotta meg, és így lehetővé vált, hogy a tíz ujj rajzolatának megléte esetén az értékelések során az ujjnyomatok kikereshetők legyenek. A rendszer létrehozásában jelentős szerepet játszott Henry egyik alkalmazottja, a jó matematikai képességű Azizul Haque, aki kidolgozta az információk osztályozásának és tárolásának módszerét, amivel a keresés könnyebb és hatékonyabb lett. Ezután nem sokkal Henry Londonban hozta létre az első brit ujjlenyomatfájlokat. Az FBI és más büntető igazságügyi szervezetek a Henry-féle osztályozási rendszert a klasszifikációs rendszer előfutáraként használták.

Henry ujjnyomat-osztályozási rendszerét a New Scotland Yard és a London Metropolitan Police 1901 júliusában bevezette, majd az elítéltekről ujjnyomatlapokat készítettek. Később ezt átvették más fegyházak is, mert 1903-ban a New York-i Közszolgálati Bizottság általánosította az ujjnyomat-felvétel gyakorlatát. Egészen 1921. július 1-jéig ez a rendszer működött, amikor egy kongresszusi törvény létrehozta az FBI azonosító osztályát.

1903-ban a Bertillon-féle azonosítási rendszer összeomlott, amikor a mérések nem voltak képesek két személyt egyértelműen megkülönböztetni egy eljárásban. 1918-ban Edmond Locard francia kriminológus volt az, aki meghatározta a 12 pont tételt, mely a monodaktiloszkópia alapja lett. Ha két ujjnyomaton 12 sajátossági pont megegyezik és bizonyos feltételek is teljesülnek, akkor a két ujjnyom azonos, tehát ugyanattól a személytől származik.

1936-ben már más fiziológiai jellemzők is kezdtek megjelenni az azonosítási megoldások javaslatai között. Frank Burch amerikai szemész az egyén felismerésének új módszereként az írisz mintázatának azonosításhoz történő felhasználására tesz javaslatot.

Az 1960-as években az arcfelismerő rendszerek is jelentősen fejlődtek. Egy félautomata felismerési folyamat kidolgozása Woodrow W. Bledsoe amerikai matematikus nevéhez kapcsolódik. A fényképeken szereplő személyek arcán lévő pontok mért távolságát és arányait kiszámolva azokat egy referenciaponthoz hasonlította, melyet összevetettek a meglévő adatokkal. Ugyanebben az időszakban Gunnar Fant svéd akusztikai mérnök közzétett egy modellt, mely leírja az akusztikus beszéd előállításának fiziológiai összetevőit, ezáltal jobban megérthetővé váltak a beszéd biológiai alkotóelemei.

¹⁶ (1843–1930) brit orvos.

¹⁷ The Henry Classification System. The International Biometric Group, 2003. <https://web.archive.org/web/20110713000747/http://static.ibgweb.com/Henry%20Fingerprint%20Classification.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 05.)

1963-ban a Hughes Laboratory¹⁸ újabb cikket jelentetett meg az ujjlenyomatok felismerésének automatizálásáról. 1965-ben elkezdtek kutatni az automatikus aláírás felismerését célzó rendszereket, mely kezdeményezés a North American Aviation nevéhez kötődik. 1969-ben az FBI szerződést kötött a Nemzeti Szabványügyi és Technológiai Intézettel az ujjlenyomat-azonosítás automatizálási folyamatának tanulmányozására. 1974-ben kereskedelmi forgalomba került az első kézgeometriát felismerő biometrikus rendszer, melyet 1984-ben az amerikai haderő pénzügyi környezetben is elkezdett tesztelni.

1975-ben az FBI finanszírozásával elkészült egy ujjlenyomatszkennel, mely már digitális tárolási eljárást alkalmazott, bár csak a minucia pontokat tárolták a magas költségek miatt. 1976-ban a Texas Instruments egy beszédfelismerő rendszert fejlesztett, melyet az amerikai Légierő tesztelt. 1977-ben a Veripen Inc. szabadalmat kapott egy aláírás-felismerő rendszerre. Ez az eszköz lehetővé tette az egyén dinamikus aláírási jellemzőinek digitális rögzítését. 1985-ben a brit Joseph Rice megkapja az érrendszeri felismerési szabadalmat.

1986-ban az akkori amerikai Nemzeti Szabványügyi Iroda (National Bureau of Standards, NBS) publikálta az Amerikai Nemzeti Szabványügyi Intézettel (ANSI) együttműködve az ujjlenyomatok adataira vonatkozó szabványt (ANSI/NBS-I CST 1-1986).¹⁹ Ez volt az ujjlenyomatszabványok első verziója, melyet a bűnüldöző szervek ma világszerte használnak. Ugyanebben az évben odaítélték a szabadalmat, mely kimondja, hogy az írisz felhasználható azonosításra. Leonard Flom²⁰ amerikai szemész felkereste az elektronikus (számítógépes) látással foglalkozó John Daugmant, hogy dolgozzon ki egy algoritmust az emberi írisz azonosításának automatizálására.

1991 a valós idejű automatizált arcfelismerés kidolgozásának az éve. Bár a környezeti tényezők még nagyban befolyásolták az eredményeket, de a megoldás mindenképpen úttörő jellegű volt.

1992-ben megalakult a Biometrikus Konzorcium az Amerikai Egyesült Államok kormányán belül, melynek első ülését még az év októberében megtartották. A konzorciumban a részvétel eredetileg a kormányzati ügynökségekre korlátozódott, de később kibővítették az ipar és a tudományos élet szereplőivel. Számos munkacsoport alakult a tesztelésekre és a szabványok kidolgozására.

1994-ben John Daugman szabadalmat kapott az első íriszfelismerő algoritmusra, mely az Iridian Technologies tulajdonában áll, és a mai napig is a legtöbb íriszfelismerő termék sarokköve.

1994-ben az első ismert automatizált ujjlenyomat-azonosító rendszert a magyar RECOWARE Kft. fejlesztette.²¹ 1997-ben a tenyér- és ujjlenyomat-azonosítási technológia a RECOderm rendszerbe ágyazódott, melyet a Lockheed Martin Information Systems vásárolt meg.

1994-ben az INSPASS²² kézgeometriai információkkal ellátott kártyát és biometrikus beléptetést használva az Amerikai Egyesült Államok bizonyos repülőterein lehetőség volt gyorsított belépésre az utazók számára.

¹⁸ Hughes Research Laboratories, 1960-ban alakult Malibuban, jelenleg a General Motors és a Boeing a tulajdonosa.

¹⁹ Fingerprint Identification – Data Format for Information Interchange. American National Standard Institute, New York, 25. 08. 1986. https://www.nist.gov/system/files/documents/2016/12/12/ansi-nist-icst_1-1986.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 01. 29.)

²⁰ US4641349A – Iris recognition system. Google Patents. <https://patents.google.com/patent/US4641349A/en> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 05.)

²¹ További információk a cég honlapján. <http://www.recoware.hu> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 10.)

²² Immigration And Naturalization Service Passenger Accelerated Service System.

1995-ben kereskedelmi forgalomba kerültek az íriszalapú biometrikus szkennernek. 1996-ban az atlantai olimpiai játékok során az olimpiai faluban kézgeometria-alapú biometrikus beléptetést használtak, több mint 60 ezer ember mintáját regisztrálták, és 28 nap alatt egy-milliónál is több azonosítást hajtottak végre.

1997-ben megjelent az első kereskedelmi általános biometrikus interoperabilitási szabvány. Az amerikai Nemzetbiztonsági Ügynökség (NSA²³) támogatásával a személyek azonosításához szükséges programozási felület (HA-API²⁴) megalkotásának célja az integráció megkönnyítése és a gyártói függetlenség volt. Nagy előrelépést hozott a biometria szabványosításában.

1998-ban az FBI elindított egy kriminalisztika adatbázist a DNS-markerek digitális tárolására és visszakereshetőségére.

A kétezres évektől a technológiák magasabb szintű szabványosítása, a rendszerek közti átjárhatóságot célzó kutatások és technológiai lépések, valamint professzionálisabb automatizálási megoldások láttak napvilágot, illetve a kutatások fókuszterületeit ezek határozták meg. Mára a mindennapi életünket észrevétlenül behálózza számos biometrikus megoldás, mint az útlevelünk, a személyi igazolványunk vagy akár okostelefonok egyes funkciói is.

A BIOMETRIA ELTERJEDÉSÉNEK MAGYAR VONATKOZÁSAI

*„A kriminalisztikai szakirodalom egységes abban, hogy a személyazonosítás új módszerének a magyar gyakorlatba történő bevezetése dr. Pekáry Ferenc kerületi rendőrkapitánynak (későbbi budapesti főkapitány-helyettesnek) köszönhető.”²⁵ Pekáry vélhetően az 1902-ben Londonban töltött szabadsága alatt látottakat összegezve és az akkori szakirodalom (pl. Endrődy Géza 1897-ben kiadott *A bűnügyi nyomozás kézikönyve*) nyomon követésének hatására azt a következtetést vont le, hogy az ujjnyomatalapú biometrikus azonosítási eljárás a gyakorlatban jobban alkalmazható és megbízhatóbb, mint az akkori korban inkább elterjedtebbnek számító Bertillon-módszer. A Budapesti Rendőr-főkapitányságon kidolgozták az ujjnyomatalapú azonosítási módszertant,²⁶ és 1904-ben bevezették a daktiloszkópiát. 1909. január 1-jén megalakult az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal és annak a daktiloszkópiái részlege is annak köszönhetően, hogy a dánosi rablógyilkosság felderítésénél az ujjnyomat-azonosítás módszerével sikerült egyértelmű bizonyítékot szolgáltatni és az ügyet lezárni.*

A hírhedt dánosi rablógyilkosság nagy port kavart fel és országos figyelmet kapott. 1907. július 19-én éjjel Dánoson (ma Dánszentmiklós) brutális kegyetlenséggel megölték Szarvas István fogadóst, a feleségét, 18 éves fogadott lányukat, Terézt és Tabányi Pál kocsist. A fogadót kifosztották és felgyújtották. Itt érdemes megemlíteni és meg is jegyezni Gábor Béla (eredeti nevén Hollefreund Béla) rendőrtiszt nevét. *„24 évesen már a rendőrségen szolgál, és hamar kitünteti figyelmével az akkori rendőrfőkapitány-helyettes, Pekáry Ferenc (akinek nincs közvetlen kapcsolata a péceli Pekáry családdal). A felvilágosult főrendőr nyitott*

²³ National Security Agency.

²⁴ Human Authentication Application Programming Interface.

²⁵ Földesi Krisztina: A daktiloszkópia funkcionális története. *Hadmérnök*, 2015/3., 10. hadmernok.hu/153_01_foldesik.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 08. 30.)

²⁶ Dr. Gábor Béla – Dr. H. Arányi Taksony: *Dactyloscopia. A személy kilétének megállapítása az ujjak lenyomata alapján*. Országos Központi Nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1905.

az új technikai megoldások átvételére, követi a korabeli szakirodalmat és hamar – egyes források szerint Európában másodikként – felfedezi az ujjlenyomat-olvasás bűnüldözési alkalmazásának lehetőségeit. Pekáry Gábor Bélát bízta meg az ún. daktiloszkópia rendőrségi használatának kialakításával.²⁷ Első sikere a módszerrel egy postakocsiban feltört pénzeslevél-bűntény volt, ahol ujjlenyomatot vett, és egyértelműen beazonosította az elkövetőt. Ugyanezzel a módszerrel a csárdában a poharakról vett ujjlenyomatok alapján is sikeresen azonosította a bűnöst, nevezett Lakatos Balog Jánost (Sztójka Párnó), akit életfogytiglani szabadságvesztésre ítétek. Gábor Béla 1905-ben a daktiloszkópiáról írt könyvet, 1912-ben pedig tankönyvet készített a rendőröknek, majd 1916-ban a nyomozás segédeszközeit bemutató oktató könyvet készített. Az 1909. január 1-jén elindult Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal első vezetőjének őt nevezték ki.

A MODERN KOR BIOMETRIAI MEGOLDÁSAI AZ OBJEKTUMVÉDELEMBEN ÉS A HADITECHNIKÁBAN

Az objektumórzés egy olyan folyamatos vagyonbiztonsági tevékenység, mely során élőerővel és technikai eszközökkel, valamint rendszabályokkal késleltetik, esetleg megakadályozzák az objektum rendeltetésszerű működését, illetve a vagyont veszélyeztető szándékos jogellenes magatartás bekövetkeztét, és ha szükséges, biztosítják az objektumvédelem sikeres végrehajtását.²⁸

Az a tapasztalatom, hogy az elmúlt időszakban a katonai és az objektumvédelmi területeken előnyben részesítették a mechanikai védelmet és az élőerős védelmet. Ez nem azt jelenti, hogy nem használtak elektronikus beléptető- vagy azonosító rendszereket, de az információs rendszerek nem voltak elég hatékonyak, bonyolultság és kezelhetőség tekintetében a tömeges elterjedés még váratott magára. Az információs technológiák és biometrikus azonosítási megoldások fejlődése elhozta az elektronikai jelző- és azonosító rendszerek térhódítását, melyeket mesterséges intelligenciával működő háttértámogató és elemzőrendszerek tesznek hatékonyabbá. Minden biometrikus jellemzőket felhasználó rendszernél meg kell azonban vizsgálni a biometrikus adatok kezelésének jogalapját, biztosítani kell az adatfelvételi eljárás tisztességét és mint minden biometrikus adat, így a személyes adatok kezelésének szabályos eljárásait is.

A Groupama Stadion kapcsán „Fradi-vénaszkenner” néven elhíresült technológia az egyik legismertebb objektumvédelemhez köthető biometrikus beléptetőmegoldás idehaza. A technológia kiépítése a hazai szurkolók, az ultrák és a keményvonalas drukkerok között nem aratott sikert, mert túlzott korlátozásnak élték meg a bevezetését, de technológiájában egy nagyon szép megoldás a biometrikus azonosítást alkalmazó hazai eljárások között. A magyar cég megoldása a Fujitsu vállalat szenzorára épül, mely infravörös közeli fény kibocsátásával érzékeli a tenyérben (illetve más testrészben is) futó érhálózatban a szén-dioxiddal dúsított vér áramlását, és ennek mozgását legfeljebb ötmillió referenciaponton méri. Véráramlás szükséges a mintavételezéshez, tehát levágott végtaggal nem verhető át. Regisztráció esetén a szkennertől kinyert adatokat titkosítás után hasítófüggvénné alakítják, tömörítik 1-2 kB méretűre, és ismét titkosítják. Fontos jellemzője, hogy nem állítható vissza az eredeti biometrikus kép. Az azonosítási idő kb. 1 másodperc, de természetesen ehhez hozzá kell venni a felhasználói

²⁷ Az ujjlenyomatok első magyarországi szakértője. <http://peceliszilankok.hu/az-ujjlenyomatok-első-magyarországi-szakertoje/> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 30.)

²⁸ Dr. Berek Lajos et al.: Személy- és vagyonbiztonság. ÓE-BGK, Budapest, 2016, 96.

tevékenységeket, a szurkolói kártya leolvasásától kezdve a tenyér szenzorra helyezéseiig eltelt időt is. A valós áthaladási időt más tömeges beléptetési módszerekkel összevetve – azt gondolom – a magyar vállalkozás a találmányával technológiai szempontból jól vizsgázott.²⁹

Más kérdés a Groupama Aréna beléptetési megoldásának érdekében módosított sporttörvény, mely lehetővé teszi a biometrikus azonosítást a sportintézményekben. A Nemzeti Adatvédelmi és Információs szabadság Hivatal elnöke, Péterfalvi Attila szerint³⁰ a sporttörvény nem felel meg az adatminimalizálás elvének, hiszen a szurkolók hivatalos iratai alkalmasak az azonosításra. Másik probléma, hogy a sporttörvény³¹ (2004. évi I. törvény a sportról) nem szól megfelelő mélységben az adatvédelemről, adatkezelési garanciákat nem ír elő, így tehát ha a biometrikus adat a stadionüzemeltetőkhöz kerül, azaz ők tárolják adatbázisban, annak védelmével kapcsolatban nincs szabályozás és garancia, ez pedig kockázatot jelent.

Az amerikai hadsereg harci képességeinek fejlesztéséért felelős részlege, a Hadseregkutató Laboratórium tudósai együttműködtek a Polaris Sensor Technologies céggel, hogy kifejlesszenek egy speciális infravörös kamerát. Az elektromágneses sugárzás által kibocsátott fény tulajdonságai alapján minden tárgy sajátos polarizációs jelzéssel rendelkezik az objektum felületének tulajdonságaitól és alakjától függően. Az IR polarimetrikus kamera – az úgynevezett Pyxis – képes megkülönböztetni az ember alkotta tárgyak polarizációs jelét a természetes háttérétől. A hő polarimetria lehetővé tette a kutatók számára az emberi azonosítás és arcfelismerés teljes sötétségben történő elvégzését, ahogy a kapott adatokat összevetették más biometrikus adatbázisokkal. Ezt kihasználva a katonaság számára olyan mesterséges intelligenciával támogatott arcfelismerési megoldást fejlesztettek, mely teljes sötétben, hőkép alapján képes személyek azonosítására, vagy speciális felhasználási területen könnyűszerrel végzi személyek követését. A Polaris által kifejlesztett polarimetrikus IR-kamera drónokra szerelve már bizonyított, de a katonaságon kívüli egyéb kereskedelmi felhasználási területen is eredményeket hozott. Kikötők, kereskedelmi vízi útvonalak, olajfűró platformok megfigyelésére és az olajszennyezett területek észlelésére is alkalmazható.³²

Az arcfelismerő technológiák szabályozása és elfogadása ellentmondásos a világ többi részén is. Magyarországon az Országgyűlés 2019. december 10-én egy salátatörvény³³ 23. pontjában módosította a 2015. évi CLXXXVIII. törvénynek³⁴ azt a részét, amelyik a biometrikus arcfelismerést szabályozza. Eszerint az olyan esetekben, ahol a rendőr az igazoltatás során nem tudja hittel érdemlően azonosítani a személyt, ott lehetséges az arcfelismerő szoftver használata. Sőt további lehetőségként a rendőr ujjnyomatot vehet a személytől és rögzítheti más biometrikus adatát is, melyek segítségével ott a helyszínen biometrikus azonosítást végezhet a megfelelő rendszerben.³⁵

²⁹ <http://www.biosecgroup.com/hu/megoldasaink-termekek/bs-stadiumguard-stationbiztonsag> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 05.)

³⁰ <https://naih.hu/files/NAIH-1387-2-2014-J-140606.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 05.)

³¹ 2004. évi I. törvény a sportról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400001.tv> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 30.)

³² Researchers tackle challenges of tomorrow with new infrared drone camera. U.S. Army. https://www.army.mil/article/230293/researchers_tackle_challenges_of_tomorrow_with_new_infrared_drone_camera (Letöltés időpontja: 2020. 02. 13.)

³³ 2019. évi CXVI. törvény egyes eljárások egyszerűsítése és elektronizálása érdekében szükséges törvénymódosításokról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1900116.TV> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 30.)

³⁴ 2015. évi CLXXXVIII. törvény az arcképelemzési nyilvántartásról és az arcképelemző rendszerről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500188.tv> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 30.)

³⁵ Az igazoltató rendőr akár arcfelismerő szoftvert is használhat. Index. https://index.hu/belfold/2019/12/10/az_igazoltato_rendor_akar_arcfelismero_szoftvert_is_hasznalhat/ (Letöltés időpontja: 2020. 02. 24.)

Megoldások szempontjából a kormányzati szektor mindig is a biometria korai alkalmazói közé tartozott, ideértve a határellenőrzésben használt technológiákat, a nemzeti azonosító megoldásokat vagy a bűnüldöző szervek által bevett eljárásokat.

BIOMETRIA RENDÉSZETI CÉLÚ ALKALMZÁSA A SCHENGENI TÉRSÉGBEN

Magyarországon a 86/1996. (VI. 14) Kormányrendelet³⁶ szól a biztonsági okmányok védelmi rendszeréről. Ha a biztonsági okmány informatikai adathordozója biometrikus adatot tartalmaz, akkor az alkalmazott biztonsági megoldásnak nyilvános kulcsú infrastruktúrára kell épülnie.

Az Európai Unióban – így Magyarországon is – az egy évnél hosszabb érvényességi idővel kiállított útlevél kötelező jelleggel elsődleges biometrikus azonosítóként arcképet, másodlagos biometrikus azonosítóként ujjnyomatot tartalmaznak a chipen. Ha a kiállítás-kor állandó vagy ideiglenes jelleggel nem lehetséges ujjnyomatot rögzíteni/venni, akkor az útlevelel érvényességi ideje maximum egy év lehet. A jelenlegi szabályozás szerint a 12 év alattiaktól sem kell biometrikus ujjnyomatmintát tárolni.³⁷ Ez sérülékenységi pontot jelent a jelenlegi rendszerben, mert nincs lehetőség más jellegű biometrikus megoldást alkalmazni, vagy egyértelmű azonosítással meggyőződni a személy kilétéről, vagyis megállapítani az okmány és az azt ellenőrzésre átadó személy közötti közvetlen kapcsolatot. Gondoljunk csak bele, hogy milyen biztonsági kockázatot rejt magában, ha pl. egy tíz hónapos csecsemőt ötnapos korában kiállított úti okmánya alapján kell azonosítani, ráadásul a szülőkkel való kapcsolatának megállapítása is kétséges, mert az úti okmány nem támogatja azt.

Az ujjnyomat az útlevelelben már egy bővített védelemmel ellátott személyes adat, melyet a jogszabályi környezet – személyes adatok kezelése – miatt nem lehet nem célhoz kötötten tárolni, illetve ellenőrizni, vagyis kiolvasni az elektronikus adattárolóról. Ez azt jelenti, hogy az ellenőrzésnél a hatóság is szigorú szabályokhoz van kötve, mert az útlevelel-ből a biometrikus adat lekérdezéséhez tanúsítvány szükséges. A magyar rendőr a magyar okmányból le tudja kérdezni az adatot és el tudja végezni a biometrikus azonosítást, mert rendelkezik a szükséges tanúsítvánnyal, de a példa kedvéért az osztrák útlevelel-ből már csak akkor, ha rendelkezik az adott okmányhoz szükséges tanúsítvánnyal. A határon túl, pl. az osztrák rendőrnek is hasonló háttéradattal, tanúsítvánnyal kell rendelkeznie ahhoz, hogy a magyar okmányból elektronikusan tárolt biometrikus adatot tudjon a személyazonosítás biztonságság végrehajtásához felhasználni.

A EU-s állampolgárok, pontosabban a szabad mozgás uniós jogával rendelkező személyek esetében az okmány kötelező eleme a biometria, de miután zöldhatárok vannak, így a tagállamok belső határain határátlépésről csak elvi értelemben beszélhetünk. A schengeni külső határon ebben az utaskategóriában is biztosítani kell a biometrikus adatok alapján történő személyazonosítás lehetőségét, amihez az említett tanúsítványok szükségesek. A vízumkötelezett harmadik ország állampolgárai esetében nincs kötelezően biometrikus

³⁶ 86/1996. (VI. 14.) Korm. rendelet a biztonsági okmányok védelmének rendjéről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600086.kor> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 30.)

³⁷ József Balla: Biometric data in documents. Biztonságpolitikai Szakportál, 29. 07. 2013. <https://biztonsagpolitika.hu/publikaciok-2013/jozsef-balla-biometric-data-in-documents-29-july-2013> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 30.)

adat az útlevelemben (bár lehet benne),³⁸ de a Vízuminformációs Rendszerben rögzítésre kerül az ujjnyomatadatuk, amit minden egyes schengeni térségbe történő belépésnél alkalmazni kell a személyazonosításhoz. A vízummentes harmadik országok állampolgárai jelenleg még „kiesnek” a biometrikus adataik alapján történő személyazonosítás lehetőségéből.

Kategória	Az okmányoknak kell-e kötelezően tartalmaznia biomeriát	Magyarországra belépéskor kell-e biometrikusan azonosítani a személyt	Az EU tagállamaiban közúti igazolatáskor lehet-e, illetve tudja-e a hatóság biometrikus azonosítással igazolatni az állampolgárt
Európai Unió tagállamai	igen	nem	saját országának állampolgárát igen, a többi tagállamét hozzáférés biztosításnak függvényében
Vízummentes 3. országbeli	nem (de az úti okmányok elfogadásának szempontja lehet)	nem	hozzáférés biztosításnak függvényében
Vízumkötelezett 3. országbeli	vízumhoz igen (az úti okmányok elfogadásának szempontja lehet)	igen	igen

Mindegyik ujjnyomatadat-alapú azonosítás, de ez nem a legoptimálisabb, ha az eszköz- és módszerspecifikus követelményeket vizsgáljuk. Az ujjnyomat rendészeti célú alkalmazási nehézségei miatt nem a legjobb megoldás, de mivel 27 tagállam használja kötelező jelleggel, így nehéz lenne kiváltani más biometrikus adattal.

KÖVETKEZTETÉSEK

A biztonság vágya és az azonosítási megoldások fejlődése jól láthatóan mindig is az emberiség és a társadalom fejlődésének szükségszerű velejárója és szerves része volt. A biometrikus azonosítási megoldások igazi, robbanásszerű fejlődése egybeesett az informatika és a digitális technika térnyerésével. Ahogy a városok népessége ugrásszerűen nőtt, és ahogy a népvándorlás, a migráció a 20. század elején (is) probléma volt, egyre inkább igény lett a nemzetek és a kontinensek közötti bűnmegelőzési, bűnüldözési együttműködésre, mely magával hozta az egyének, az elkövetők egyértelmű azonosításának szükségszerűségét. A digitális technika és az internet fejlődésével, a különböző adatbázisok összekapcsolásával, globális adattárházak kialakításával és automatizált, esetleg akár mesterséges intelligenciával működő tömeges azonosítási megoldásokkal félelmetes fegyver kerül a kormányok, hatóságok kezébe.

Amíg bűnüldözésről beszélünk, egyértelmű elvárás mindenki részéről a Maslow-féle alapszükséglet, a biztonság iránti vágyunk kielégítése, azaz a bűnelkövetők azonosítása és megbüntetése. Szintén ilyen szükséglet, hogy az utcán, a tömegközlekedési eszközökön, nagy létszámú rendezvényeken biztonságban tudhassuk magunkat, így igazolódni látszik a tömeges biometrikus azonosítás létjogosultsága. De ki biztosít minket arról, hogy ezek az adatok nem

³⁸ Balla József: A schengeni elvek szerinti határforgalom-ellenőrzés tartalmi elemei Magyarországon 2016-ban. Magyar Rendészet, 2017/3., 24. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/download/1903/1191/6426> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 31.)

kerülnek illetéktelen kezekbe, nem lesznek személyiségi jogainkkal, személyes érdekeinkkel ellentétesen felhasználva? Kell-e tudnia egy állami szervezetnek, hogy ki hányszor jár meccsre, merre és mikor utazik, vagy akár kérdezhetjük, hogy jó-e az, ha a statisztikákat elemezve szokásokra utaló vagy a magánszférához tartozó adatokhoz juthat az állami szerv? „Kérdéses, hogy miként lehet egyensúlyt találni például a megfigyeléshez fűződő érdekek és a polgárok személyes adatainak védelméhez, valamint a magánéletük és a kapcsolattartásuk bizalmasságához való, az Alaptörvényben biztosított joguk érvényesülése között.”³⁹

Az adatkezelésre vonatkozó szektorális szabályokkal talán meg lehetne határozni a személyes adatok védelmére vonatkozó specifikus garanciákat. A technikai fejlődés vívmányainak alkalmazásával kapcsolatos adatvédelmi kockázatok pedig többféleképpen is csökkenthetők lennének. Az egyik ilyen lehetőség az adatgyűjtés korlátozása lehet, mivel kérdéses az adatok megőrzésének célja és szükségessége az olyan automatizált biometrikus adatokkal összefüggő ellenőrzések esetében, amelyek nem utalnak törvénybe vagy erkölcsbe ütköző cselekedetekre.

Az azonosítási megoldások és a biometria ilyen mértékű fejlődése előbb-utóbb magával hozza majd a nemzetek és az országok megfelelő jogharmonizációját a biometrikus azonosítás és a személyes adatok kezelésének összefüggésében. Minden generáció biometriával kapcsolatos megfelelő képzése talán utat nyit ahhoz, hogy a kényelmi faktor mint szempont és a biztonság egyensúlyának megtalálása mellett az adatvédelem és a személyes adatok kezelése is megfelelőbb szabályozást kapjon. Véleményem szerint ez lesz a következő időszak legfontosabb kihívása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2004. évi I. törvény a sportról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400001.tv>

2015. évi CLXXXVIII. törvény az arcképelemzési nyilvántartásról és az arcképelemző rendszerről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500188.tv>

2019. évi CXVI. törvény egyes eljárások egyszerűsítése és elektronizálása érdekében szükséges törvényt módosításokról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1900116.TV>

86/1996. (VI. 14.) Korm. rendelet a biztonsági okmányok védelmének rendjéről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600086.kor>

Az igazoltató rendőr akár arcfelismerő szoftvert is használhat. Index. https://index.hu/belfold/2019/12/10/az_igazoltato_rendor_akar_arcfelismero_szoftvert_is_hasznalhat/

Az ujjlenyomatok első magyarországi szakértője. <http://peceliszilankok.hu/az-ujjlenyomatok-első-magyarországi-szakertoje/>

Balla József: *A schengeni elvek szerinti határforgalom-ellenőrzés tartalmi elemei Magyarországon 2016-ban*. Magyar Rendészet, 2017/3., 13–30. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/download/1903/1191/6426>

Balla, József: *Biometric data in documents*. Biztonságpolitikai Szakportál, 29. 07. 2013. <https://biztonsagpolitika.hu/publikaciok-2013/jozsef-balla-biometric-data-in-documents-29-july-2013>

Dr. Berek Lajos – Dr. Berek Tamás – Berek László: *Személy- és vagyonbiztonság*. ÖE-BGK, Budapest, 2016.

³⁹ Sci-fibe illő adatkezelési kérdések Magyarországon. Jogalappal, 2019. 11. 06. <https://jogalappal.hu/sci-fibe-illo-adatkezelesi-kerdesek-magyarorszagon> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 29.)

- Dawson, Raymond: *A kínai civilizáció világa*. Osiris, Budapest, 2002.
- Fingerprint Identification – Data Format for Information Interchange. American National Standard Institute, New York, 25. 08. 1986. https://www.nist.gov/system/files/documents/2016/12/12/ansi-nist-icst_1-1986.pdf
- Földesi Krisztina: *A biometrikus azonosítási eljárások alkalmazhatósága a rendőri munkában*. Óbudai Egyetem, 2017. [https://bdi.uni-obuda.hu/sites/default/files/Doktori_\(PhD\)_ertekezes-Foldesi_Krisztina.pdf](https://bdi.uni-obuda.hu/sites/default/files/Doktori_(PhD)_ertekezes-Foldesi_Krisztina.pdf)
- Földesi Krisztina: *A daktiloszkópia funkcionális története*. Hadmérnök, 2015/3., 5–14. hadmernok.hu/153_01_foldesik.pdf
- Földesi Krisztina: *Korporális gátak a biometrikus eljárások rendvédelmi alkalmazásában*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XVI. köt. 2015, 333–338. <http://www.pecshor.hu/periodika/XVI/foldesi.pdf>
- Dr. Gábor Béla – Dr. H. Arányi Taksony: *Dactyloscopia. A személy kilétének megállapítása az ujjak lenyomata alapján*. Országos Központi Nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1905.
- IBM Future of Identity Study 2018. IBM, 19. 01. 2018. <https://www.ibm.com/downloads/cas/PL9VJ9KV>
- Ketskemény Gábor: *Biometrián alapuló személyazonosító rendszerek*. Szakdolgozat. Budapesti Műszaki Főiskola Bánki Donát Gépész- és Biztonságtechnikai Mérnöki Kar, Budapest, 2008.
- Kovács Tibor – Milák István – Otti Csaba: *A biztonságstudomány biometriai aspektusai*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XIII. köt. 2012, 485–496. <http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/kovacsti.pdf>
- Postgate, John Nicholas: *Az asszír és a babilóni birodalom*. Helikon Kiadó, Budapest, 1985.
- Renaghan, J.: *Etched in Stone*. Zoogoer, 08. 1997.
- Renger, Johannes M.: *Hammurabi*. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Hammurabi>
- Researchers tackle challenges of tomorrow with new infrared drone camera. U.S. Army. https://www.army.mil/article/230293/researchers_tackle_challenges_of_tomorrow_with_new_infrared_drone_camera
- Dr. Roóz József – Dr. Heidrich Balázs: *Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai*. Budapest, 2013.
- Sci-fibe illő adatkezelési kérdések Magyarországon. Jogalappal, 2019. 11. 06. <https://jogalappal.hu/sci-fibe-illo-adatkezelesi-kerdesek-magyarorszagon>
- Si Naj-an: *Vízparti történet I–III*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1977.
- The Henry Classification System. The International Biometric Group, 2003. <https://web.archive.org/web/20110713000747/http://static.ibgweb.com/Henry%20Fingerprint%20Classification.pdf>
- US4641349A – Iris recognition system. Google Patents. <https://patents.google.com/patent/US4641349A/en>
- Ürmösi Károly: *A biztonság, a biztonság fogalma*. Hadtudományi Szemle, 2013/4., 147–154. http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10664/2013_4_alt_urmosi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- <http://www.biosecgroup.com/hu/megoldasaink-termekek/bs-stadiumguard-stationbiztonsag>
- <http://www.recoware.hu>
- <https://naih.hu/files/NAIH-1387-2-2014-J-140606.pdf>
- <https://scielo.conicyt.cl/pdf/ijmorphol/v29n2/art15.pdf>

Csikány Tamás ezredes:

HOZZÁSZÓLÁS „A MAGYAR HONVÉDSÉG SZÁRAZFÖLDI HADERŐNEMÉNEK JÖVŐJE A NEMZETI TISZTKÉPZÉS MODERNIZÁCIÓJÁNAK TÜKRÉBEN” CÍMŰ TANULMÁNYHOZ

ÖSSZEFOGLALÓ: A Takács Attila vezérőrnagy – Szabóné Szabó Andrea alezredes – Töll László ezredes szerzőhármás *A Magyar Honvédség szárazföldi haderőnemének jövője a nemzeti tisztképzés modernizációjának tükrében* (Honvédségi Szemle, 2021/2., 27–43.) című tanulmányának egyes megállapításaira írt reflexió mindenekelőtt a magyar hadtudomány fejlődésére és annak szerepére kívánja felhívni a figyelmet, továbbá a tisztképzéssel kapcsolatosan kialakult általános nézeteket foglalja össze, illetve a két világháború közötti időszakban bekövetkezett változásokat mutatja be. A cikk célja rávilágítani a tisztképzés reformjával kapcsolatos kérdések alapos elemzésének fontosságára.

KULCSSZAVAK: hadtudomány, tisztképzés, Ludovika Akadémia, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem

A tanulmány megszületését csak üdvözölni lehet, problémafelvetései időszerűek, és helyzet-elemzéseit többnyire helytállóan gondolom. Azonban rögtön a bevezetésben megfogalmazott állítással kénytelen vagyok vitába szállni. „*Hazánk nem rendelkezett olyan hadtudományi műhellyel, amely előre jelezte volna a hadviselés változásait és felhívta volna a döntéshozók figyelmét a szükséges és folyamatos haderőfejlesztésre, modernizációra.*”¹ E mondat sajnálatosan figyelmen kívül hagyja azon erőfeszítéseket, amelyeket magyar tisztek, hadmérnökök végeztek a mindenkori honvédség fejlesztése érdekében. Itt a leegyszerűsítés kedvéért csak az 1868 után, a Magyar Királyi Honvédség létrejöttétől eltelt időszakokkal foglalkozunk. Ekkor indult meg az oktatás a Ludovika Akadémián, amely már megkövetelte a korszerű hadtudomány művelését. Talán elég utalnunk olyan szerzők, hadtudósok működésére, írásaira és felolvasásaira, mint Terstyánszky Ágoston, Forinyák Gyula, Kápolnai Pauer István, Hollán Ernő, Hazai Samu – és szerencsére ez a névsor még tovább folytatható. E szerzők foglalkoztak a katonai szaknyelv fejlődésétől, a hadtudomány interdiszciplináris jellegétől kezdve a hadtudomány és hadművészet egyes területeinek vizsgálataival, az akkori időben lezajlott háborúk tapasztalatainak elemzésével s a rohamosan fejlődő új haditechnikai eszközök alkalmazási kérdéseinek megválaszolásával. Ekkor indultak olyan hadtudományi folyóiratok, amelyeknek szemlélete, korszerűsége ma is iránymutató lehet. A *Hadtörténelmi Közlemények*, a *Ludovika Akadémia Közlönye* (később *Magyar Katonai Közlöny*), a *Hadsereg*, *Az Őrszem*, a *Katonás Nevelés* mind a kor színvonalán álló folyóirat volt. A hadtudomány a Magyar Tudományos Akadémián is jelen volt, 1882–1883-tól – igaz, időlegesen – már önálló

¹ Takács Attila vezérőrnagy – Szabóné Szabó Andrea alezredes – Töll László ezredes: *A Magyar Honvédség szárazföldi haderőnemének jövője a nemzeti tisztképzés modernizációjának tükrében*. Honvédségi Szemle, 149. évf. 2021/2., 27.

osztályban működött. A 20. század elején a magyar katonai szerzők – Breit József, Gabányi János, Csáky Károly, Stromfeld Aurél – pontos helyzetképet adtak azokról a hadszervezeti, hadművészeti változásokról, amelyeket a háborús készülődéshez figyelembe kellett, vagy kellett volna venni.² Persze a honvédség ezer szállal kötődött a császári és királyi közös hadsereghez, se a magyar Honvédelmi Minisztérium, se a Honvéd Főparancsnokság nem tehetta meg, hogy más utakon járjon, mint amit a bécsi Hadügyminisztérium vagy vezérkar kijelölt.

A nagy háború lezárultával a honvédség óriási lehetőséget kapott arra, hogy elinduljon egy önálló fejlődési úton, még ha a trianoni korlátozások miatt ez szűkre szabott ösvény is volt. Az utolsó ágyúlövések dőreje után szinte azonnal megkezdődött a háborús tapasztalatok feldolgozása a *Magyar Katonai Szemle* és a *Vezérkari Lapszemle* hasábjain. A háborús tapasztalatokat felhasználták a Ludovika Akadémia újjászervezésénél is. Sorra íródtak a jövő háborújáról szóló munkák például Mayer-Csejkovics Károly, Gerbert Károly, Szentnémedy Ferenc és Werth Henrik tollából. A magyar katonai vezetés azonban hamar megtalálta a követendő példát: immáron a német hadügy vált mindenhatóvá, másolandó példává, még ha a honvédség nem is készült másra, mint az elvesztett területek visszaszerzésére.

Az újabb vesztes háború után a magyar hadtudomány már esélyt sem kapott szerepének betöltésére, a győztes Vörös Hadsereg fegyvereivel együtt megkaptunk minden szabályzatot, szervezési, hadkiegészítési sablont, amelyek meghatározták a jövőbeli magyar haderő mikéntjét. Azonban néhány tiszt megint csak nem nyugodott bele e helyzetbe, s felismerte, hogy a Magyar Néphadsereg más létszámmal, más feltételek mellett, más társadalmi közegben és más hagyományokkal működik, mint a nagy szövetséges haderő, ezért szükséges a sajátosságainak figyelembevétele. Az 1960-as évektől – mindenekelőtt a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián, de más intézeteknél (térképészeti, haditechnikai stb.), intézményeknél (pl. kórházak) is – elindultak és folytak eredményes kutatások, fejlesztések. Az Akadémián megindult a doktori képzés, amely intézményesítette a kutatásokat, megalakult az MTA Tudományos Minősítő Bizottság Hadtudományi Szakbizottsága, amely lehetővé tette a hadtudományok kandidátusa cím elérését.

Persze túlzás lenne azt állítani, hogy a magyar hadtudósok döntő befolyást gyakoroltak a magyar hadügy fejlődésére. Éppen ezért a tanulmány bevezetőjének állítását megfordítanám: *rendelkezésre álltak hadtudományi műhelyek, de a mindenkori hadügyi vezetés alig használta fel eredményeit, s a döntéshozatali rendszernek nem képezte részét.*

Mi a helyzet jelenleg? A Magyar Tudományos Akadémia IX. Gazdasági és Jogtudományi Osztályán belül működik a Hadtudományi Bizottság, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán Hadtudományi Doktori Iskolában és Katonai Műszaki Doktori Iskolában lehet hadtudománnyal és katonai műszaki tudományokkal foglalkozni. Ezenkívül a Transzformációs Parancsnokságon belül működő Honvéd Tudományos Kutatóhelyen, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeumban s számos más intézményben is folyik tudományos kutatás. Megítélésünk szerint *e kutatóhelyek azonban csak akkor tudják beváltani a hozzájuk fűzött reményeket, akkor lehetnek a döntéshozatali rendszer nélkülözhetetlen elemei, ha a tudományos kutatás személyi feltételei javulnak, s ha a tudományos munka végzése a tisztí karrier részévé válik.* A tudományos munka megítélésünk szerint a haderőben túlmisztifikált, pedig az nem jelent mást, mint némi módszertani ismeretek megszerzése után – erre kiválóan alkalmas a mesterképzés is –

² A legújabb összefoglaló a magyar hadtudományról: Forgács Balázs: *Hadelmélet. A magyar katonai gondolkodás története és a hadikultúrák.* Dialóg Campus, Budapest, 2017.

a választott szakterület művelésében való elmélyedést. Nem feltétlenül címhez vagy besoroláshoz kötött teljesítmény.

A tanulmány következő helyzetelemzését érdeklődéssel olvastuk, a tisztí hivatás jellegéről és a katonai értékrendről leírtakkal egyetértünk. Egyet kell értenünk azzal a felsorolással is, amely az „ideális tisztí” jellemzőit foglalja össze. A nemzeti tisztképzés modernizálásával kapcsolatban megfogalmazottak esetében azonban már nem látjuk, hogy ezen az úton miként lehet eljutni az elképzelt tisztí ideálhoz.

Első megjegyzésünk, amit hiányolunk a munkából, a tisztí pálya vonzóvá tételének kérdése: miként lehet úgy válogatni a jelentkezők közül, hogy valóban a legjobbak kerüljenek erre a pályára? Ennek fontos alapfeltétele lenne, hogy lényegesen láthatóbb, megismerhetőbb legyen a tisztí pálya. A társadalom, főleg a megcélzott nemzedékek ismerjék meg azt a közeget, ahol majd szolgálniuk kell: a technikai eszközöket, a várható feladatokat, a szolgálati és munkakörülményeket, a pályaképet, a fejlődési és tanulási lehetőségeket. Az általam felkeresett középiskolákban azt tapasztaltam, hogy a tanulók ezekről semmit sem tudnak. Ideáik vannak filmekből, számítógépes játékokból, esetleg az apa, nagypapa meséiből, de ismeretük nincs. Ennek érdekében a már létező programok továbbfejlesztése, kiterjesztése elengedhetetlenül fontos.

Fontosnak gondoljuk azt is, hogy a tisztképzés igazodjon az ország oktatási rendszeréhez. A szükséges mértékben legyen átjárhatóság az egyetemek között. Példaként azt a gyakorlatot említjük, hogy a két háború között a tüzértisztek az avatás után a Műegyetem harmadik évfolyamán tanulhattak tovább. E gyakorlatot a bolognai rendszerben könnyen meg lehet oldani az alapképzési kreditek beszámításával. E rendszer azért is fontos, mert azon célkitűzés teljesítése, hogy szaktiszteket a polgári felsőoktatási intézményekből kell biztosítani, meglehetősen kétséges. A jelenleg meglévő felsőoktatási ösztöndíjpályázatok eredményessége azt mutatja, hogy a munkaerőpiacon a honvédségnél szinte csak erősebb szereplők vannak.

A másik szempont, amit figyelembe kell venni, az előképzettség, az, hogy milyen tudást, ismereteket hoznak a felvett tisztjelöltek a középiskolákból. Miben jobbak az ismereteik, s mi-
ben gyengébbek? Ez a szempont például a hazafias szellemű oktatás-nevelés szempontjából rendkívül fontos. Általános tapasztalatunk, hogy a magyar történelem, földrajz, irodalom ismerete egyre alacsonyabb színvonalú, amely viszont kihat több elérendő kompetenciára is.

A tisztképzés új koncepciójával kapcsolatban is felmerülnek kérdések, de ezek felvetése helyett érdemesebb felidézni az 1920-ban készült tanterv megszületésének körülményeit, illetve annak gondolati és logikai menetét. Az immáron teljesen önálló Magyar Királyi Honvédség vezetése a Ludovika Akadémiától főiskolaszintű, négyéves képzést igényelt. Ennek előkészítésére a Gellért Szállóban tartották értekezletet, amelyen tisztázandó kérdésként merült fel, hogy az első év csapatszolgálat legyen-e, vagy mind a négy év akadémiai képzésben folyjon. A másik kérdésként az fogalmazódott meg, hogy egységes vagy fegyvernemi képzés legyen-e. Végül az akadémia parancsnok érveit fogadták el, s az Akadémiának négyéves fegyvernemi képzés tervét kellett kidolgoznia. A tanárok és tanulmányicsoport-vezetők által elkészített tantervet a honvéd-főparancsnokság, a fegyvernemi szemlézők és a kiválasztott csapatparancsnokok véleményezték. Ez az elfogadott tanterv képezte a következő évtizedek tisztképzésének alapját.

Alapnak tekintették az egységes szemléletet oktató-nevelői munka és fegyvernemi vonatkozásban egyaránt. A képzés céljaként fogalmazták meg a megfelelő szakmai ismeretek megszerzésén túl, hogy az akadémikusok „a hazájukat forrón szerető, a nemzeti hagyományokhoz ragaszkodó, vallásos, kötelességtudó [...] megbízható és alárendeltejeiről

gondoskodó, a hivatásukért lelkesedő tiszttekké” váljanak.³ Érdekes a gyakorlati képzésnél megfogalmazott cél: az akadémikus szerezze meg a „gyakorlati csapatszolgálat alapjait [...], hogy mielőbb használható csapattiszté [...], megfelelő idő múltával használható alosztálytiszté és újoncszakasz parancsnokká válhasson”. Érdekes módon a tanterv indoklásában már az szerepel, hogy a felavatott tiszt „átmenet nélkül használható alosztálytiszt legyen”. Az eltérés Perjés Géza szerint azzal magyarázható, hogy figyelembe vették a csapatoktól beérkezett azon véleményeket, miszerint a fiatal hadnagyok nem állták meg a helyüket a kiképzésben. Perjés máshol azt hangoztatta, természetes, hogy egy fiatal tiszt kezdetben az idősebb társaira támaszkodik, hiszen a csapatélet „hétköznapijait” az Akadémián nem lehet megismerni.

A tanterv teljesítésétől tehát elvárták, hogy a fiatal tisztet készítse fel az első tiszti beosztására, ugyanakkor közvetítsen általános hadtudományi ismereteket, hogy értsék mindazt az akkor is hatalmas léptékűnek értékelt fejlődést, amely a hadügyben lezajlott, illetve legyenek tisztában a haderő szervezési, működési elveivel. Ugyanakkor az oktató-nevelő munkának biztosítania kellett a leendő tisztnek számára a társadalmi-politikai-erkölcsi-műveltségi értékek közvetítését.

A tanterv szerint az I. évfolyamon „egységes, általános katonai és gyalogsági kiképzés” folyt. Szükséges hozzátennünk, hogy ekkor gyalogos-, lovas-, tüzér-, szállító-, műszaki és híradótisztképzés folyt. A II. évtől kezdődött a szakmai képzés, a IV. évfolyamon már a vezetőképzésen volt a hangsúly. Itt érdemes rögtön egy kérdés erejéig megállni. Az új tisztképzési rendszerben vajon hol lesz a vezetőképzés?

Az idézett tanterv szerint az Akadémián oktatott 54 tantárgyat fegyvernemi (gyalogsági, lovassági, tüzérségi, műszaki), vezérkari (harcászat, hadtörténelem stb.), idegen nyelvi és általános műveltségi csoportra bontották. Ennek az volt a célja, hogy a tantárgyak oktatásának összhangját biztosítsák. A vezérkari tantárgyakat vezérkari tiszték tanították, a közismereti tárgyakat a pesti egyetemek tanárai. A közoktatás számára rögzített nevelési és oktatási elveket a Ludovika tantervei is tükrözték. Az oktatóknak minden tanév megkezdése előtt általános határozványokat adtak ki. Fontos cél volt, hogy a tancsoportokban ne legyen lemaradó, ha kellett, egyéni foglalkozásokat rendeltek el vagy mentorokat jelöltek ki. Tanári értekezleteken egyenként vizsgálták meg az akadémikusok előmenetelét. A kötelező minimumot mindenkinek teljesítenie kellett, ez az oktató felelőssége volt. A tanév elméleti és gyakorlati részre oszlott. Az elméleti időszak – amely azonban nem csupán tantermi órát jelentett, hiszen harcászati alapfeladatok begyakorlására, de még hídverésre is rendelkezésre állt a hatalmas Orczy-kert – októbertől májusig tartott, majd jött a két és fél hónapos kihelyezés Örkénytáborba, Esztergom-Kenyérmezőre vagy Hajmáskérre.⁴ Az Akadémia a tábori kihelyezéseket is – amit lehetett – maga oldotta meg, a túlterhelte, létszámihiánnyal küzdő csapatokra alig számíthatott. Most ez vajon másként áll?

1929-től új tanterv lépett életbe, hogy kövesse a hadsereg fejlődését, korszerűsödését. Három szakcsoport jött létre: I.: gyalogság, lovasság, szállítók, páncélos és gépjárműves;

³ Perjés Géza: *Tiszt – Képzés*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020, 64.

⁴ A Ludovika Akadémia képzéseire lásd Perjés Géza már idézett művét, továbbá: Rada Tibor: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945)*. Calgary–Budapest, 1998; Dezséri Bachó László (szerk.): *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia története*. Budapest, 1930; Miklós Zoltán: *A Ludovika Akadémia tananyaga*. Iskolakultúra, 2004/6–7., 47–69. http://real.mtak.hu/60374/1/EPA00011_iskolakultura_2004_06_07_047-069.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 03. 12.) Utóbbi szerző még több tanulmányban elemezte a katonai oktatást, képzést.

II.: tüzérek, légierő, folyami és híradó; III.: műszaki. Ekkor az első két évfolyamon az általános katonai képzésre, a harmadik-negyedik évben a fegyvernemi képzésre helyezték a hangsúlyt. A negyedik évben továbbra is oktató-vezető képzés zajlott.

A képzést a Honvédelmi Minisztériumban már a következő évben változtatni kívánták, amellyel kapcsolatban az akkori akadémiaparancsnok a következőket vetette papírra: „Csak a 4 évig tartó megfigyelés adhat olyan eredményt, amikor határozottan ki lehet mondani, hogy a tanterven kell-e és miképpen változtatni.” Hiába írta azonban, 1932-ben új tanterv lépett életbe, az akadémiai képzés három évre csökkent, előtte egy évet csapatszolgálaton kellett tölteniük a leendő akadémistáknak. Az új tanterv céljai a következők voltak:

- a csapatnál azonnali megfelelés elve a gyakorlati képzés előtérbe helyezésével,
- a katonai műveltség növelése,
- az állami és társadalmi eligazodási képesség megszerzése.

A következő években a tantervi és szervezeti változások szinte évenként következtek be, egy szakíró 1935-ös cikke szerint ezeket a háború óta többet változtatták, mint azelőtt 70 évig. Az 1930-as évek végétől, már a háborúra való készülés jegyében, jellemzően már csak a gyors tisztútanpótlás biztosítása lett a képzés célja, ami több politikus és szakember (például Teleki Pál) rosszallását is kiváltotta.

Mindezeket azért kívántuk leírni, hogy jelezzük: a tisztképzés átalakítása, módosítása szinte mindig ott volt a katonai felső vezetés asztalán. Pedig a minőségi oktatás egyik alapvető jellemzője az értékállandóság. Nem hiszünk abban, hogy az újabb és újabb átszervezések üdvözítőek lennének. A minőséget mindenekelőtt a válogatott oktatói kar és a hallgatók képességei határozzák meg. A Ludovika Akadémián megtiszteltetés volt tanítani, ha végignézzük a két háború közötti tábornoki kar életrajzát, szinte mindenkinél találunk ludovikás szolgálatot. Rendkívül fontosnak tartjuk az egységes képzési rendszert, az oktatás és szocializáció összhangjának megteremtését, a tiszt- és altisztképzés összehangolását s mindenekelőtt a képzés feltételeinek maximális biztosítását. Ezt a „befektetés a jövőbe” szlogenrel szokták találóan kifejezni. Nem szabad olyan változtatást, reformot elindítani, amelynek nincsenek meg, vagy bizonytalanok a feltételei.

A tisztképzéssel kapcsolatban két alapvető álláspont különböztethető meg. Az első már megfogalmazódott az 1808-as törvény megalkotásakor. Eszerint a nemzeti tisztképzésnek az a feladata, hogy a „magyar ifjúság azon tudományokra oktattassék és oly nevelést nyerjen, melyek által úgy a rendes hadseregben, mint fölkelés alkalmával is a haza hasznos szolgálatára alkalmassá és képessé legyen”.⁵ A tiszteknek tehát olyan általános képzést kell kapniuk, hogy jó szakemberek, jó hazafiak és a társadalomban elismert szereplők legyenek. E gondolatot, szemléletet képviselik a mai napig is azok, akik a tisztképzést felsőfokú képzésként értelmezik, a Ludovika Akadémia esetében éppúgy, mint a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem létrehozásakor. A másik irány szerint a tisztképzésnél mindent az első tisztú beosztásra történő felkészítésnek kell alárendelni. E két irány szinte állandóan harcban állt egymással. A háborút megelőző és a háborús időszakokban az utóbbi érvényesült, egyéb időszakokban azonban rendre visszatértek az eredeti szándékhoz. Reméljük, mostanában nem lesz háború...

⁵ 1808. évi VII. törvénycikk a katonai Ludovika-akadémiáról, 4. §. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80800007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D26> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 12.)

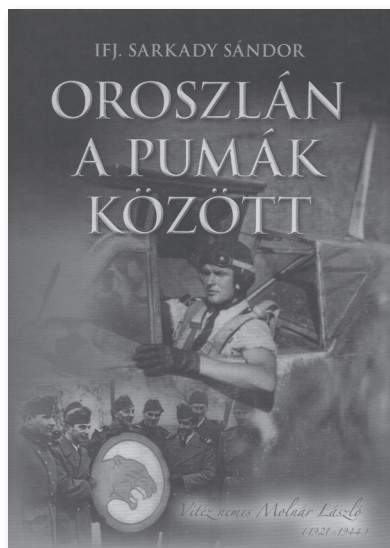
FELHASZNÁLT IRODALOM

1808. évi VII. törvénycikk a katonai Ludovika-akadémiáról. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80800007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D26>
- Dezséri Bachó László (szerk.): *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia története*. Budapest, 1930.
- Forgács Balázs: *Hadelmélet. A magyar katonai gondolkodás története és a hadikultúrák*. Dialóg Campus, Budapest, 2017.
- Miklós Zoltán: *A Ludovika Akadémia tananyaga*. Iskolakultúra, 2004/6–7., 47–69. http://real.mtak.hu/60374/1/EPA00011_iskolakultura_2004_06_07_047-069.pdf
- Perjés Géza: *Tiszt – Képzés*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020.
- Rada Tibor: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945)*. Calgary–Budapest, 1998.
- Takács Attila vezérőrnagy – Szabóné Szabó Andrea alezredes – Tölli László ezredes: *A Magyar Honvédség szárazföldi haderőnemének jövője a nemzeti tisztképzés modernizációjának tükrében*. Honvédségi Szemle, 149. évf. 2021/2., 27–43. DOI: 10.35926/HSZ.2021.2.3

Szakály Sándor:

EGY REPÜLŐ ÁSZ EMLÉKÉRE

Ifj. Sarkady Sándor *Oroszlán a Pumák között* című kötetéről

Az első világháború óta azokat a repülőket, akik légi harcban öt ellenséges repülőgépet megsemmisítenek, „ásznak, ászoknak” nevezik. A magyar királyi Honvéd Légi Erők kötelékében a második világháború éveiben számos ilyen tiszt és altiszt/tiszthelyettes teljesített szolgálatot. Ezek közé tartozott vitéz nemes Molnár László hadnagy, aki 1944. augusztus 7-én a 25. légi győzelme után hősi halált halt. Az „ász” befejezte földi pályafutását.

Ennek a földi pályafutásnak a történetét ismerhetik meg mindazok, akik kézbe veszik ifjabb Sarkady Sándor *Oroszlán a Pumák között* című kötetét, amelynek a történész egy személyben szerzője és szerkesztője is.

A levéltári források mellett a közeli rokonok, családtagok tulajdonában lévő korabeli feljegyzéseket és fotókat is összegyűjtötte és közreadta, befejezve így azt a munkát, amelyet a hősi halált halt vitéz

nemes Molnár László édesapja, az ugyancsak katonatisztként szolgált dr. nemes Molnár Gyula ezredes kezdett meg.

A kötetben egy HAZÁJÁÉRT – csupa nagybetűvel – tenni akaró fiatalember képe rajzolódik ki. Az elemi, majd polgári, illetve katonai középiskola diákjává, az érettségi vizsgát követően a M. Kir. „Horthy Miklós” Honvéd Repülő Akadémia (Kassa) akadémikusává, aki 1942. június 18-án hadnaggyá avattattott.

A különböző sportokban – atlétika, tenisz – is szép eredményeket felmutatni tudó fiatal tiszt minden vágya a frontra kerülés volt. Úgy vélte, oly sok bajtársához hasonlóan neki is ott a helye. S hogy képet kaphassunk annak a kornak a szellemiségéről, elég talán utalni arra, hogy Molnár László is azon soproni katonai középiskolások – „rákóczisták” – között volt, akik az I. bécsi döntést (1938. november 2.) megelőzően „megszöktek/kiszöktek” az intézetből, hogy fegyverrel foglalják vissza a Felvidéket, illetve annak egy részét.

A kalandos vállalkozást egy csendőr járőr és a növendékek után küldött tisztek akadályozták meg. A „megtorlás” elmaradt, de a „fejmosás” nem. A magyar királyi Honvédség 1938. november 11-i kassai bevonulásakor a 7. és 8. évfolyam növendékei ott lehettek a bevonulók között és díszőrséget adhattak II. Rákóczi Ferencnek a kassai domban található sírjánál. Így bocsátott meg a néhány héttel korábban elkövetett „bűn”.

Molnár László hősi haláláig a magyar királyi Honvéd Légi Erők legsikeresebb vadászrepülője volt. Vitéz Szentgyörgyi Dezsővel és vitéz Debrődy Györggyel vívták sajátos

„küzdelmüket”. A háború végére a legsikeresebb Szentgyörgyi lett, akit Debrődy követett. Nem tudhatjuk, hogy milyen lett volna a sorrend, ha Molnár is élve fejezi be a háborút. A jelzett „küzdelem” bajtársias volt. Segítették egymást, örültek egymás sikereinek és tisztelték az ellenfeleket, akik – háború lévén – ellenségek voltak, és amint a magyar repülők tapasztalhatták, nem minden esetben voltak lovagias ellenfelek. Az ejtőernyővel repülőgépeiket elhagyókra is lőttek, pedig ez a légi harcok íratlan szabályai szerint nem volt „illendő”.

Ifjabb Sarkady Sándor könyve különösen a benne közreadott korabeli levelek, naplórészletek, fotók okán igen érdekes. Egy fiatal repülő levelei korábbi kiképzőjéhez – vitéz Palkó László századoshoz¹ – és annak válaszai, tanácsai a tanítványnak. Ezek olyan közeli emberi kapcsolatot igazolnak, amely példaértékű. Miként óvna őt egykori kiképzője és parancsnoka, miként féltik őt a szülei (is) és próbálják meggyőzni arról, hogy nem kellene a frontra kérnie magát, de Molnár László meggyőzhetetlen. Úgy véli, az ő helye ott van.

Szomorúan veszi tudomásul, amikor a parancsa a megszállt szovjet területekről Magyarországra szólítja, mert 1944 késő tavaszán, kora nyarán már annak a légterét kell védeni. Néhány tucatnyi magyar repülő – természetesen német repülők támogatásával – és sok száz amerikai és brit repülőgép és repülő. Egyenetlen és szinte reménytelen küzdelem, és mégis...

Oroszlán a Pumák között. Igen, Oroszlán, mert így (is) becézték Molnár Lászlót, aki a híres-nevezetes Puma repülőosztály – később -ezred – repülőgép-vezetője (pilótája) volt. Az egyik legjobb és az egyik legfiatalabb, aki légi harcban veszítette el az életét. Emlékét a sopronbánfalvai temetőben légcsavarral megjelölt sírja, a lelövése helyén állított emlékkereszt és a családtagok mellett a magyar repüléstörténet iránt elkötelezettek – és magam úgy vélem és remélem –, a Magyar Honvédség mai repülői is őrzik. Emlékeznek azon elődükre, illetve elődeikre, akik számára a repülés, a Haza szolgálata szent volt és megkérdőjelezhetetlen.

Ifj. Sarkady Sándor:

Oroszlán a Pumák között. Vitéz nemes Molnár László (1921–1944).

H. n., B. H. N. Kft., 2020, 219 oldal

¹ Az ismertetés írója 2006 októberében a sydney-i Szent Erzsébet Otthonban még személyesen találkozhatott az akkor 96 éves Palkó Lászlóval, aki kiváló egészségnek örvendett. Megkínálta őt whiskyvel, s szomorúan állapította meg, hogy – lévén a vendég absztinens, ezért – kénytelen egyedül whiskyzni, miközben Magyarország második világháborús éveiről és a magyar repülők akkori harcairól váltanak szót.

Udvarvölgyi Zsolt András:

A PÁRBAJPESTISTŐL A PÁRBAJELLENES LIGÁIG

A párbajozó úriember című könyvről

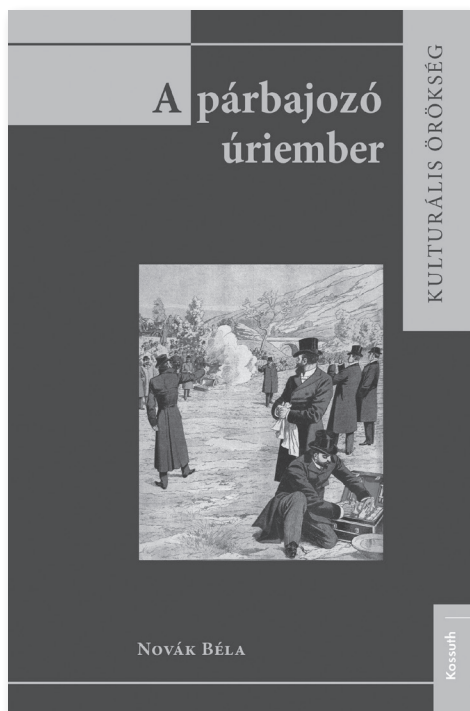
Figyelemre méltó, alapos és érdekes könyv jelent meg 2020-ban a Kossuth Kiadó gondozásában, amely egy letűnt világgal ismerteti meg az olvasót. Novák Béla történész, levéltáros¹ *A párbajozó úriember* című könyve részletesen és közérthetően mutatja be a párbaj történetét a lovagi tornáktól a párbajmánián át egészen a párbaj alkonyáig. A szerző a könyv alapját képező PhD-értékezését 2008-ban védte meg az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskolájában.²

A 19–20. század fordulóján a párbajok száma oly mértékben megnövekedett, hogy egyes szerzők *párbajpestisről*, illetve *párbajmániáról* írtak. Ennek okait járja körül a kötet, arra keresve a választ, miként lehet, hogy az alapvetően nemesi eredetű párbajozást a tárgyalt korszakban (1867–1945) a polgárság is átvette, és igen buzgón gyakorolta.

A könyv elsőként a párbajok előzményeivel ismerteti meg az olvasót, amelyek a középkorig nyúlnak vissza. Bár az ókorban is voltak páros összecsapások – főleg két ellenséges sereg vezetői vagy kiválasztott katonái mérkőztek meg, hogy csata nélkül döntsék el, kit illet a győzelem –, a párbaj előzményeként tekinthető viadatok inkább a középkorra voltak jellemzőek.

Ezek közül két főbb típust különböztethetünk meg: az *ítéleti viadatok* során a szemben álló felek igazságukat akarták bizonyítani, s úgy vélték, a győztes fél mellé állt az isteni akarat; a viadatok jelentős részét azonban *becsületbeli ügyekben* vívták, ahol már megfigyelhető a későbbi párbajokkal való azonosítás, a becsület fegyveres védelme.

A lovagi tornák jelentették a párbajok másik előképét, és bár ezek inkább korabeli sporteseményekként foghatók fel, a szabályok szerinti páros összecsapás a későbbiekben példát jelentett a párbajozóknak. A lovagi eszmény szintén nagyon fontos a téma szempont-

¹ Az MTA KIK Akadémiai Levéltár adatai alapján. https://konyvtar.mta.hu/index.php?name=v_2 (Letöltés időpontja: 2021. 01. 19.)

² Az Országos Doktori Tanács adatai alapján. <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&vid=1112> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 19.)

jából, hiszen a becsületére kényes lovag képe lebegett a késői korok úriembereinek szeme előtt. Bizonyosság erre, hogy általánosan elfogadottá vált a „lovagias ügy” kifejezés, illetve a párbajok elintézésénél a „lovagias elégtételadás” kitétel.

A reneszánsz kori Itáliában jelent meg először, hogy nemes ifjak a becsületüket ért támadások miatt fegyverrel vettek maguknak elégtételt. Ugyancsak a 16. századi Itáliában születtek az első, párbajról szóló íráskorok. A 17. századra a nemesség körében egyre elterjedtebbé vált a párviadal, különösen Franciaországban emelkedett meg a számuk. Az uralkodók természetesen tiltották a párbajokat, hiszen a kezdődő abszolutista törekvések kizárták az alattvalók becsületbeli önbíráskodását. Azonkívül pedig a párbajokban a nemesség legértékesebb, katonáskodásra alkalmas része vesztett oda.

Magyarországon szintén voltak *ítéleti bajvívások* és *lovagi tornák*, utóbbiak különösen a királyi udvarban. Ám az oszmán hódoltság korában egy – csak nálunk jellemző – páros harcforma, a *török–magyar párviadal* is feltűnt. Egy-egy ismertebb végvári vitéz és török bajnok összecsapása az egyéni vitézség bizonyítása mellett a becsület védelmét is szolgálta. Ha ugyanis az első kihívásra nem válaszolt egy vitéz, akkor becsületébe gázoló levélben hívták ki másodszer. Erre már valamiképp reagálni kellett, legtöbbször a párviadal elfogadásával, még ha minkét uralkodó tiltotta is ezeket a személyes harcokat.

A 17. századtól kezdve a párviadatok egyre jobban individualizálódtak: a szereplők már inkább valamilyen személyes sértésért ragadtak fegyvert, hogy helyreállítsák a becsületüket. Ezzel párhuzamosan az egyre központosuló állam mindjobban igyekezett tiltani, hogy polgárai saját kezükbe vegyék a becsület védelmét és fegyveresen vegyenek elégtételt. Hazánkban a 17. század királyi rendeletei után Rákóczi hadiregulái, majd Mária Terézia törvényei is tiltották a párbajozást – kevés sikerrel.

Ebben a korszakban még a nemesség kiváltsága volt a párbaj, de a 19. századtól kezdve egyre inkább a polgárság is átvette ezt az intézményt. Kézenfekvő magyarázat erre a folyamatra az utánzási vágy, különösen hazánkban, ahol gyenge és jórészt idegen eredetű polgárság volt, amely érthető módon igyekezett utánozni a magát nemzetalkotónak tartó nemességet. Az okok azonban ennél szerteágazóbbak, s ezeket járja körül a szerző is.

A párbajok gyakoriságának egyik fő oka a társadalmi nyomás volt, a törvények ugyanis a becsületsértésre nem adtak kellően érélyes választ, ezért igyekeztek egyéni elégtételt venni az érintettek. A közvélemény ebben maximálisan támogatta őket. Aki kitért egy párbaj elől – jöllehet a sértés egyértelmű volt –, számíthatott a társadalmi elutasításra. Kizárhatták a helyi úri kaszinóból és egyéb társadalmi egyesületekből, megbélyegzett, becsületét vesztett embernek számított.

A közvélemény nyomása mellett a törvények enyhe megítélése is hozzájárult a párviadatok terjedéséhez. A Csemegi-kódex, a korszak büntető törvénykönyve más megítélés alá vonta a párbajokat, mint a közönséges verekedéseket. Nemcsak a büntetési tételek voltak jóval enyhébbek, hanem a büntetés körülményei is. A párbajvétségért elítélteknek ugyanis csak államfogházba kellett bevonulniuk, jellemzően csupán néhány napra. A könyvben található egészen anekdotikus ízű példákat arra, miként zajlott egy-egy ilyen, elrettentőnek semmiképp sem nevezhető büntetés.

Ugyanakkor praktikus okok is vezethették azt, aki fegyverhez nyúlt: egy párbajjal sokkal gyorsabban pontot tehetek egy kínos ügy végére, mint hosszas pereskedéssel. Mindezt, a már említett módon, teljes társadalmi támogatás mellett teheték. Ennek következtében megjelentek az olyan látszatpárbajok is, amelyek előre megbeszélte módon azt a célt szolgálták, hogy mindenki számára elfogadható módon rendezzenek egy kényes ügyet. Az egyik korabeli szerző ezeket „koncertpárbajoknak” nevezte. Politikusok gyakran éltek ezzel a lehetőséggel, a könyvben az ilyen esetekre is találunk példákat.

A polgárság, mindamelllett, hogy átvette, egyben a saját képére is formálta a párbajokat. Pontos szabályrendszert dolgoztak ki, amelyet már csak azért is ajánlatos volt betartani, mert ha bíróság elé került az ügy, a szabályoktól való eltérés súlyosabb büntetést vont maga után. Ily módon megszületett egy új műfaj, az ún. párbajkodeks. Az első szabálygyűjteményt Franciaországban jelentették meg 1836-ban, a könyv egész Európában népszerű lett. Majd az egyes országok is előjöttek saját szabálygyűjteményeikkel. Magyarországon sem kellett sokáig várni, 1848-ban már megjelent az első, kifejezetten erre a célra íródott mű. A század végére egész sor hasonló munka látott napvilágot, közülük a legnépszerűbb Bolgár Ferenc munkája (a főleg katonai körökben kelendő *A párbaj szabályai* című) és Clair Vilmos *Párbaj-codexe* volt; ez utóbbi a legtöbb eladott példányszámmal dicsekedhetett. Egy valamirevaló úriember könyvtárában legalább egy példány megtalálható volt valamelyikből.

Ezzel elérkeztünk a szerző szerint a legfontosabb kérdés taglalásához: milyen szerepet játszott a korszakban kialakul kategória, az *úriember* megjelenése a párbajokban? Kit nevezhetünk úriembernek? A korabeli szerzők jórészt egyetértettek abban, hogy az úriembert nem a külső adottságok teszik. A vagyon, a születés, a megfelelő állás persze fontos, de alapvetően a belső tulajdonságok megléte tesz valakit úriemberré. Az önuralom, a jó ízlés, a jó modor, a lovagiasság olyan nélkülözhetetlen tulajdonságok, amelyek kizárják, hogy egy úriember alantas munkát végezzen vagy méltatlanul viselkedjék.

Ha egy úriembert becsületében támadnak, akkor ezeket a tulajdonságokat kérdőjelezzik meg. Ezért egy ilyen támadást megtorlatlanul hagyni egyenesen azt jelenti, hogy az illető kizárja magát az úriemberek közösségéből. Az úriember tehát értelemszerűen *párbajképes* is, hogy meg tudja védelmezni státuszát. Ebből a státuszvédelemből eredeztethető az a már említett társadalmi nyomás, amely a törvényes tiltás ellenére is párbajra ösztökölte az úriembereket. Mivel az úriemberek közé tartozás feltétele a kellő tulajdonságok megléte volt, ezért a polgári származásúak előtt is nyitva állt az út, hogy úriemberekké váljanak. Tehát egy olyan kategóriáról beszélhetünk, amely segített homogenizálni a középosztályt. Mivel azonban az úriembség nem volt egészen pontosan definiálva, sokszor a párbajképesség volt a döntő motívum abban a kérdésben, hogy ki tartozik ebbe a közösségbe. Ez növelte azoknak a párbajozási kedvét, akik bizonytalannak érezték a társadalmi helyzetüket, egy párbajjal ugyanis megszilárdíthatták úriemberi pozíciójukat. A könyvben erre a folyamatra is találhatunk példákat.

E folyóirat olvasóinak fokozott érdeklődésére tarthat számot a kötet azon része, amely a hadsereg szerepét vizsgálja a párbajok terjedésében. A *tiszt* egyértelműen úriember *is* volt, és ez vonatkozott a tartalékos tisztekre is. Egy tömeghadseregnek jellegéből adódóan sokkal több tisztre volt szüksége a mozgósításkor, mint amennyi aktív tiszt szolgált békeidőben. Ezt a tartalékos tiszti rendszer bevezetésével oldották meg Európa számos országában. A sokat emlegetett egyévi önkéntes rendszer lényege az volt, hogy a legalább középiskolát végzetteket csak egy évre hívták be, s ennek letelte után tartalékos tiszti vizsgát tehettek. Sőt, amennyiben úgy akarták, egy újabb vizsga letétele után tényleges tisztekként aktiválhatták magukat. A törvényalkotók célja ezzel az volt, hogy a műveltebb, vagyonosabb rétegek fiait megnyerjék a hadseregnek.

Az ún. önkéntesi év, amelyet le kellett szolgálni az úriemberek közé jutást biztosító tartalékos tiszti rangig, nem jelentett különösebb megpróbáltatásokat az újoncnak. Megalázó munkákat, takarítást, csutakolást nem végezthettek velük. Tisztiszolga ugyan nem járt az önkénteseknek, de a legénységi állományúak közül felfogadhattak egy sorkatonát, hogy tartsa rendben a felszerelésüket, ruházatukat. Az egyetemisták csak heti néhány napot tartózkodtak a laktanyában, különben bejárhattak az egyetemükre, tehát még évet

sem kellett halasztaniuk erre az időszakra. Ezek a kedvezmények is hozzájárultak ahhoz, hogy a bevezetésekor idegenkedéssel fogadott egyévi önkéntesség intézménye később igen népszerűvé vált. Sőt, az iskolázottsági szint növekedéséhez hozzájárult az önkéntesség is. Hiszen a sorkatonákkal való bánásmód olyan volt, amelyet egy műveltebb családból származó fiatalember nem bírt volna elviselni. Az egyévi önkéntesi kedvezményeket azonban csak a megfelelő iskolai végzettséggel lehetett igénybe venni.

A tartalékos tisztek életében az ezredük éppen a *becsületbeli ügyekben* játszott a legnagyobb szerepet. Ha olyan kényesebb ügyük támadt, amelyben a katonatiszti tekintélyre volt szükség, az ezred aktív tisztjei közül kérhettek fel párbajsegédeket. De fordulhattak az ezred becsületügyi választmányához is, ha kétség merült fel az ellenféllel kapcsolatban. Amennyiben pedig esetleg az ő párbajképességüket kérdőjelezték volna meg, a legkézenfekvőbb igazolást szintén a *becsületügyi választmánytól* nyerhették. A becsületügyi választmányok azonban el is marasztalhatták az illetőt, ha úgy ítélték meg, hogy méltatlanul viselkedett: például visszautasított egy párbajt vagy elintézetlen ügye volt korábról. Ez pedig a tartalékos tisztek párbajkedvét növelte, ha ugyanis megfosztották őket a rangjuktól, az könnyen megingathatta az úriemberi pozícióikat. Ezért azután, amíg egyesek azért vállaltak párbajokat, hogy úriemberekké válhassanak, a tartalékos tisztek azért voltak harciasabbak egy nézeteltérés rendezésekor, mert meg akarták tartani ezt a pozíciót. Az ezred „figyelő szemét” ugyanis mindig magukon érezhették.

A katonatiszteknek a külsőségekben is szigorú szabályokhoz kellett magukat tartaniuk. Mindezek a külsőségek a tisztikar presztízsének a megőrzését szolgálták. A szerző idézi Schopenhauert, aki szerint amikor az állam nem tudja jutalmazni a neki szolgálókat, akkor a presztízsük megteremtésével emeli ki őket a tömegeből, ezzel a nem anyagi jellegű „fizetőséggel” honorálva őket. Ennek a presztízsadásnak a jellegzetes példáit figyelhetjük meg az Osztrák–Magyar Monarchia haderejében is: a tisztek csákóján az uralkodó monogramja volt látható, a különleges szerepet betöltő kardbojtot szintén az uralkodó ajándékának tekintették, az egyenruhát is sokszor a „császár kabátjának” nevezték. Ferenc József tehát mintegy kiterjesztette a saját tekintélyét a tisztjeire.

Ezt a tekintélyt pedig mindenáron meg kellett védelmezni, amiből a *becsületbeli önvédelem* kiváltsága adódott, amely azonban sokszor inkább tehernek bizonyult. Eszerint tehát, ha egy tisztet megsértettek, még a helyszínen elégtételt kellett szereznie. A tisztet ért sértés az egyenruha azonossága miatt az egész hadsereget és így az uralkodót, a legfőbb hadurat is érintette. Amennyiben párbajképes volt a sértő fél, úgy egyszerűbb volt a helyzet: ki kellett hívni párbajra. Ha párbajképtelen volt az illető, akkor a tiszt két lehetőség közül választhatott: amennyiben a közelben volt egy rendőr, oda kellett hívnia és utasítania, hogy vegye őrizetbe a sértegetőt. Ha nem volt kéznél egy hatósági közeg, akkor kardot kellett rántania, és azzal véget vetni a sértegetésnek. Látható tehát, hogy ilyen helyzetekben egy tisztnek gyorsan kellett felmérnie, kivel áll szemben és milyen eljárást alkalmazhat.

A becsületbeli önvédelem kötelezettsége túlélte a Monarchiát, még az 1930-as években is sor került olyan esetekre, amikor tisztek a kardjukkal a helyszínen vettek elégtételt olyan személyeken, akiket nem ismertek el párbajképesnek. Sőt, a szerző idéz egy 1944 augusztusából származó vezérkari rendeletet, amely a fegyveres becsületvédelem új módjait szabályozta, ugyanis akkoriban a tisztek már nem viseltek kardot, csak pisztolyt. A rendelet figyelmeztette a tiszteket, hogy kellő körültekintéssel járjanak el, ha pisztolyt használnak.

A tisztí presztízs kiemelt védelmét szolgálták a *tiszti becsületbíróságok* is. A könyv részletesen ismerteti a civil becsületbíróságoknál jóval bonyolultabb, többlépcsős eljárást. Aki nem akarta magát kitenni a rigorózus procedúrának, igyekezett betartani a tisztektől

elvárt normákat. Ha becsületügyben támadt nézeteltérése, azt párbajjal oldotta meg. A párbaj ellen ugyanis soha nem emeltek kifogást, mert maradéktalanul méltónak tartották egy katonatiszthez. A műben találhatunk olyan példákat is, amikor a tiszt becsületbíróóságok olyan esetekben is ragaszkodtak a párbajhoz, amelyeket békés úton is el lehetett volna intézni.

A *tiszti becsületügyi eljárásokkal* kapcsolatban a szerző két esetet is részletesen feltár. Az egyik még 1876-ban Kolozsvárott zajlott le; az igen szövevényes ügyben magánéleti bonyodalmak és rágalmozás is előfordul, de igen fontos vádpont, hogy az illető tiszt visszautasított egy párbajt. A másik, jóval később, 1939-ben játszódó ügyben egy tiszt eltitkolta, hogy a felesége elvált asszony, ráadásul egy földbirtokos hajadon lányának hazudta. Mikor a felettese tudomást szerzett és felelősségre vonta, az ügyet nem párbajkihívással, hanem tettlegességgel próbálta rendezni.

A tisztek a különböző párbajügyekben igen aktív szerepet játszottak: sokszor kérték fel őket civil felek is *segédnek*, *becsületbíróági szakértőnek*. A hadsereg egyéb módon is közreműködött a párviadatokban: előszeretettel bocsátották rendelkezésre a laktanyák vívótermeit a párbajok helyszínéül. Ez az aktivitás felkeltette a hadvezetés figyelmét is; báró Fejérváry Géza honvédelmi miniszter 1896-ban kelt bizalmas utasítása nem tiltotta az ilyesfajta részvételt, hanem csupán a kellő diszkrécióra szólította fel a tiszteket.

Ugyancsak báró Fejérváry Gézát idézi a könyv a század elején feléledő párbajellenes mozgalmakkal kapcsolatban. Az elszaporodó párbajok ugyanis létrehívták ellenhatásukat a *párbajellenes liga* képében. Ennek szervezői szerették volna mozgalmuknak megnyerni a tekintélyesebb katonatiszteket, akiknek az úriemberi mivoltához és bátorságához kétség sem férhetett. Ha ugyanis ők emelik fel szavukat a párbaj ellen, őket nem lehet gyávasággal vádolni. A honvédelmi miniszter azonban megtiltotta a tisztek részvételét az efféle mozgalmakban, bár céljukat nemesnek és méltánylandónak tartotta. Indoklásában kifejtette, hogy egy tisztnél a személyes bátorság hiányának még a híre is a közös tiszt tekintélyt veszélyezteti.

Az első világháború kitörésével a párbajok száma érthetően csökkent, amelyhez hozzájárult IV. Károly császár és király 1917-es szigorú tilalma is. A háború után ismét emelkedő tendenciát figyelhetünk meg, amelynek oka részben az volt, hogy a háború miatt az egyik fél akadályoztatva volt, és a felek halasztásban állapodtak meg. Ám az 1930-as évek végére ismét csökkent a párbajok száma, a második világháború pedig drasztikusan véget vetett ennek az intézménynek. A szerző véleménye szerint a párbajok maguktól is kimúltak volna, hiszen a két háború közötti korszakban, a tömegpártok létrejötté már nem kedvezett az egyéni becsületére büszke, azt fegyverrel megvédeni kész úriember típusának.

A szerző többéves levéltári és könyvészeti kutatásokon alapuló, jól szerkesztett, igényes stílusban megírt könyve úttörő vállalkozás, és minden bizonnyal érdeklődéssel és haszonnal fogják forgatni a hadtörténelem, a politika- és jogtörténet és a fegyverek világa iránt érdeklődő olvasók is.

Novák Béla: *A párbajozó úriember*.

Kulturális Örökség-sorozat. Kossuth Kiadó, Budapest, 2020, 288 oldal

FELHASZNÁLT IRODALOM

MTA KIK Akadémiai Levéltár adatai. https://konyvtar.mta.hu/index.php?name=v_2

Országos Doktori Tanács adatai. <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&vid=1112>

Gál Csaba ny. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

BIDEN ELNÖK KÍNA-MUNKACSOPORTOT HOZOTT LÉTRE

Joe Biden amerikai elnök február 10-én bejelentette egy Kínával foglalkozó munkacsoport (China Task Force) létrehozását a Védelmi Minisztériumon belül azzal a céllal, hogy elősegítse a Kína által okozott kihívások kezelését, kialakítsa az ehhez szükséges politikát, programokat és folyamatokat.¹ A 15 fős munkacsoport négy hónapot kapott arra, hogy javaslatokat dolgozzon ki az Amerikai Egyesült Államok védelmi kérdésekkel foglalkozó vezetői számára. Tagjai a védelmi miniszter hivatala, az Egyesített Vezérkar, a haderőnemek, a területi parancsnokságok és a hírszerző közösség képviselőiből kerülnek ki. Amerikai védelmi tisztviselők a munkacsoportot egy olyan erőfeszítésnek nevezik, amely „nagy prioritású témákat fog vizsgálni, beleértve a stratégiát, a műveleti koncepciókat, a technológiát, az erők felépítését, elhelyezését és menedzselését, valamint a hírszerzést”. A munkacsoport áttekinti az Amerikai Egyesült Államok szövetségi és partnerségi kapcsolatait is, valamint azok hatását a kínai–amerikai kapcsolatokra.

A NATO SZÖVETSÉGI FÖLDFELSZÍNI MEGFIGYELÉSI RENDSZERE ELÉRTE A KEZDETI MŰVELETI KÉPESSÉGET

Tod Wolters tábornok, a NATO európai erőinek főparancsnoka (SACEUR²) február 15-én bejelentette, hogy a Szövetségi Földfelszíni Megfigyelési rendszer (AGS) elérte a kezdeti műveleti képességet, miután az 5 db RQ–4D típusú³ pilóta nélküli repülőgépből álló flotta bevethetővé vált.⁴ A tábornok jelentős mérföldkönek nevezte az AGS-programot, amely lényegesen növeli a Szövetség éberségét, előrejelzési képességét a határai közelében történő eseményeket illetően. A 15 NATO-tagállam által beszerzett öt repülőgép az olaszországi Sigonella légibázison települ, az általuk megszerzendő hírszerzési, megfigyelési és felderítési adatok mind a 30 NATO-tag számára elérhetőek lesznek. Egy repülőgép egy 30 órás bevetésen a 18 000 m feletti repülési magasságból mintegy 100 ezer km² területet figyelhet meg, készíthet róla térképet a radarjával, követhet mozgó tárgyakat. Bár a rendszer egyidejűleg két térség megfigyelését tudja biztosítani, a NATO a feladat szabásnál figyelembe fogja venni a szövetségi prioritásokat.

¹ Gabriel Dominguez: Biden announces creation of Pentagon task force on China. Janes, 11. 02. 2021. <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/biden-announces-creation-of-pentagon-task-force-on-china> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 17.)

² Supreme Allied Commander Europe.

³ Az amerikai RQ–4 Global Hawk (Block 40) pilóta nélküli repülőgép átalakított változata.

⁴ Brooks Tigner: NATO's Alliance Ground Surveillance fleet now ready for deployments. Janes, 16. 02. 2021. <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/natos-alliance-ground-surveillance-fleet-now-ready-for-deployments> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 17.)

AMERIKAI B-1 BOMBÁZÓ-REPÜLŐGÉPEK ÉRKEZTEK NORVÉGIÁBA

Február 22-én a texasi Dyness légbázisról 4 db B-1B Lancer típusú hadászati bombázó-repülőgép érkezett a norvégiai Ørland repülőterére, hogy onnan felszállva először vegyenek részt kiképzési célú bevetésen.⁵ Az amerikai Légierő 2018 óta hajt végre hadászati rendeltetésű repülőgépeivel közös gyakorlatokat NATO-tagállamokkal és regionális partnerekkel. A Norvégiába érkező amerikai személyzet indulás előtt alapos orvosi vizsgálaton esett át, ennek ellenére „mozgási tilalmat” rendeltek el velük szemben a járvány miatt. Korábban, 2020. május 20-án két, hazai légbázisról felszállt Lancer – közbenső leszállás nélkül, légi utántöltéssel – már volt bevetésen a skandináv légtérben. Akkor a bombázó-repülőgépek norvég F-35 és svéd Gripen repülőgépekkel együttműködve hajtottak végre feladatokat a két ország légtérben.⁶ Oroszország provokációként értékelte, hogy február 26-án az esti órákban két B-1B repülőgép a Barents- és a Norvég-tenger légtérben hajtott végre bevetést. A bombázókat a norvég légierő két F-35A típusú repülőgépe kísérte. Orosz értékelés szerint a négy Lancer által végrehajtott első áttelepülés azt bizonyítja, hogy megkezdődött az amerikai pilóták felkészítése az európai hadszíntéren történő esetleges harctevékenysügre.⁷

A GLOBÁLIS KATONAI KIADÁSOK A PANDÉMIA IDEJÉN IS REKORDOT DÖNTÖTTEK

A Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézete (IISS⁸) szerint a globális katonai kiadások – részben a kínai haditengerészeti beruházások miatt, de a koronavírus-járvány okozta gazdasági visszaesés ellenére – 2020-ban rekordszintet értek el.⁹ Az IISS becslése alapján a katonai kiadások 2020-ban 1830 milliárd dollárra rúgtak, ez 3,9%-kal haladta meg a 2019. évit. A kiadásokból az Amerikai Egyesült Államok mintegy 40,3%-kal részesedett (738 milliárd dollár), a második hely Kínát illeti 10,6%-kal (193,3 milliárd dollár). Kína 2020-ban a 2019-es adatokhoz képest kisebb arányban növelte katonai kiadásait, de a növekedés így is 12 milliárd dollár volt. Az európai országok esetében a katonai kiadások összességében 2%-kal nőttek. Néhány ország a betervezett katonai kiadásai egy részét a koronavírus-járvány okozta veszteségek csökkentésére, a gazdaság megsegítésére csoportosította át. Az európai NATO-tagállamok folytatták katonai kiadásaik növelését, összhangban a 2014-ben meghozott döntéssel, hogy azok 2024-re elérjék az adott ország GDP-jének 2%-át. Ez eddig kilenc európai NATO-tagállamnak sikerült.

⁵ Joseph Choi: US B-1 bombers arrive in Norway in historic first. The Hill, 22. 02. 2021. <https://thehill.com/policy/defense/air-force/540000-us-b-1-bombers-arrive-in-norway-in-historic-first> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 28.)

⁶ B-1s integrate with allies and partners; fly over Sweden for first-time. STRATCOM, 20. 05. 2020. <https://www.stratcom.mil/Media/News/News-Article-View/Article/2192441/b-1s-integrate-with-allies-and-partners-fly-over-sweden-for-first-time/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 09.)

⁷ Бомбардировщики США в Норвегии устроили первую провокацию против России. 27. 02. 2021. <https://topcor.ru/18807-bombardirovschiki-ssha-v-norvegii-ustroili-pervuju-provokaciju-protiv-rossii.html?yrwinfo=1614501469017916-543335583944577615504371-prestable-app-host-sas-web-yp-14> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 28.)

⁸ International Institute for Strategic Studies.

⁹ Global military spending hit record levels in 2020 amid pandemic. Space War, 25. 02. 2021. https://www.spacewar.com/reports/Global_military_spending_hit_record_levels_in_2020_amid_pandemic_think_tank_999.html (Letöltés időpontja: 2021. 02. 27.)

SZAÚD-ARÁBIA KORSZERŰ OROSZ FEGYVERZET POTENCIÁLIS VÁSÁRLÓJA

2017 októberében a két ország egyetértési nyilatkozatot írt alá hadiipari együttműködésről.¹⁰ A dokumentum szerint az együttműködés keretében Oroszország átadná Szaúd-Arábiának több fegyver – például az Sz–400 légvédelmi rakétarendszer, a Kornet–EM páncéltörő rakéta, a TOSz–1 Szolncepjok nehézlángszóró, az AGSz–30 automata gránátvető és a K–103 gépkarabély – gyártási technológiáját. Az arab ország célja, hogy 2030-ra saját hadiipara biztosítani tudja a hazai fegyverszükséglet felét. 2019 februárjában elkezdődtek a tárgyalások a légvédelmi rendszer átadásáról. Ennek következtében még a Trump-adminisztráció jóváhagyta az orosz rendszerhez hasonló, végfázisú, nagy magasságú területvédelmi rendszer (THAAD¹¹) eladását Szaúd-Arábiának, de Biden elnök az ezzel kapcsolatos tárgyalásokat befagyasztotta. Sajtóhírek szerint ezt követően ismét élesedtek a tárgyalások az Sz–400-as rendszer eladásáról, sőt szóba került Szu–35 típusú repülőgép szállítása is. Időközben Szaúd-Arábia hozzájutott a TOSz–1 nehézlángszóróhoz, és már épül az üzem, ahol az AK–103 gépkarabélyt fogják gyártani. Szaúd-Arábia moszkvai nagykövete február közepén a TASZSZ orosz hírügynökségnek megerősítette, hogy az Sz–400-as légvédelmi rendszernek az eladásával kapcsolatos tárgyalások a vége felé közelednek, a felek már csak a technológia átadásának részleteit pontosítják.¹²

AZ OROSZ BUMERÁNG PÁNCÉLOZOTT HARCJÁRMŰ KÜLFÖLDI FEGYVERZETTEL IS FELSZERELHETŐ

Az orosz Hadiipari Vállalat (VPK¹³) egyik vezetője még az Abu Dzabiban rendezett IDEX 2021 nemzetközi fegyverzeti kiállítás megnyitása előtt bejelentette, hogy a VPK által gyártott Bumerang páncélozott harcjármű szükség esetén külföldi eredetű harci modulokkal is felszerelhető.¹⁴ A 8×8 kerékképletű járművet a VPK két alapváltozatban fejlesztette: a 25 t tömegű K–17 változat páncélozott gyalogsági harcjármű, a 22 tonnás K–16 pedig úszóképes páncélozott szállító harcjármű. A Bumerang a gyártó elképzelése szerint alkalmas a BTR–80 leváltására, tervezésénél minden szempontból új megközelítéseket alkalmaztak: új az alváz, nagyobb a hasmagasság, új a páncélzat és a fegyverzet. Hatótávolsága 800 km, a digitálisan vezérelt dízelmotor teljesítménye 750 LE (552 kW). Maximális sebessége úton 100 km/h, terepen 50 km/h. A K–16 változat sebessége vízen 10 km/h. A Bumerang személyzete 3 fő (parancsnok, vezető és lövész), teljes felszereléssel 8 főt szállíthat. A jármű 2020 augusztusától adható el külföldön.¹⁵

¹⁰ Saudi Arabia Negotiating S-400, Su-35 Buy. Defense World, 25. 02. 2021. https://www.defenseworld.net/news/29050/Saudi_Arabia_Negotiating_S_400_Su_35_Buy#.YDtSN2fCGUk (Letöltés időpontja: 2021. 02. 28.)

¹¹ Terminal High Altitude Area Defense.

¹² Russia and Saudi Arabia hash over details of S-400 deliveries deal. TASS, 19. 02. 2021. <https://tass.com/defense/990709> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 28.)

¹³ Vojennaja-promislenaja kompanija.

¹⁴ Russia's Boomerang Armored Vehicle can be fitted with Foreign Combat Modules. Defense World, 17. 02. 2021. https://www.defenseworld.net/news/28986/Russia_s_Boomerang_Armored_Vehicle_can_be_fitted_with_Foreign_Combat_Modules#.YCzYS2fCGUk (Letöltés időpontja: 2021. 02. 17.)

¹⁵ BMP on Boomerang platform Approved for Export-VPK. New Defence Order Strategy. <https://dfnc.ru/en/russia-news/bmp-on-boomerang-platform-approved-for-export-vpk/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 06.)

A KASZPI-TENGERI OROSZ FLOTTILLA SAJÁT LÉGIERŐT KAP

Az Oroszországi Föderáció Haditengerészetének egyik eleme, a Kaszpi-tengeri Flottilla a posztszovjet időben első alkalommal kap saját légiert.¹⁶ Az orosz vezetés 2021-ben jelentősen erősíteni szeretné a haditengerészeti jelenlétet a Kaszpi-tengeren, ehhez új bázist terveztek felépíteni, valamint a flottilla eszközállományát 2021 végéig Mi-8 és Ka-27 típusú helikopterekkel egészítik ki. Szakértők szerint az így megerősített haditengerészeti jelenlétnek stratégiai hatása lesz a térségre. A helikopterek elsősorban kutató-mentő feladatokban vesznek majd részt, de alkalmasak lesznek a tengerészgyalogység alegységeinek és a flottilla deszantosainak a szállítására is. A későbbiekben Be-200 típusú kétélű szállító repülőgépeket is telepítenek a térségbe. Csapásmérő eszközök esetleges rendszeresítését is vizsgálják. Az egyelőre most nem merült fel, hogy a Kaszpi-tengeri Flottilla Mi-14 típusú kétélű, a Mi-8 helikopter úszóképes változatából is kapjon, holott 2019 májusában – amikor az első hírek megjelentek egy repülőszázad létrehozásáról a flottilla állományában – még a tervek között szerepelt. 2020 nyarán befejeződött a flottilla parancsnokságának és eszközállományának az áttelepítése a Kaszpi-tenger északi részén lévő Asztrahán régióból délebbre, Dagesztán fővárosába, Mahacskalába. A flottilla innen hatékonyabban ellenőrizheti a teljes Kaszpi-tenger térségét. A város kikötőjét korszerűsítették, összesen mintegy 3 km hosszú, kikötésre alkalmas mólókat alakítottak ki.

KIRGIZISZTÁNBAN ISMÉT MEGALAKÍTOTTÁK A VÉDELMI MINISZTÉRIUMOT

Szadir Zsaparov kirgiz elnök 2021. február 1-jén elrendelte a Védelmi Minisztérium megalakítását, ezzel együtt a minisztériumok, bizottságok, ügynökségek és hasonló szervezetek számát 48-ról 12-re csökkentette.¹⁷ A Védelmi Minisztériumot a védelmi ügyekkel foglalkozó állami bizottság és a haderő Vezérkara összevonásával, illetve azokra épülve hozták létre. Az elnök döntését az utóbbi időben megjelent új kihívások és kockázatok váltották ki. Hivatalos indoklás szerint „az átalakításra egyértelműen azért is szükség van, mert a katonai dolgok nincsenek rendben. Mint látható, fejlődik a fegyverzet, fejlődnek a harci cselekmények végrehajtásának módszerei, ezért az a cél, hogy válaszoljunk az új kihívásokra”. Kirgizisztán korábbi Védelmi Minisztériumát 2014-ben szüntették meg a haderő reformja során, a védelmi ügyekkel foglalkozó állami bizottság pedig 2016-ban alakult meg.

UKRAJNA ÁLLAMOSÍTANI FOG EGY RÉSZBEN KÍNAI TULAJDONBAN LÉVŐ HADIIPARI VÁLLALATOT

Olekszij Danilov, az ukrán Védelmi és Biztonsági Tanács vezetője szerint a testület március 11-én arról döntött, hogy a Motor Sziics vállalatot vissza kell adni az ukrán népnek.¹⁸

¹⁶ Каспийская флотилия ВМФ России получит собственную авиацию. Sarbaz, 24. 12. 2020. <https://sarbaz.kz/world/kaspiyskaya-flotiliya-vmf-rossii-poluchit-sobstvennyu-aviatsiyu-203581244/> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 17.)

¹⁷ В Кыргызстане вновь создадут Министерство обороны. Sarbaz, 02. 02. 2021. <https://sarbaz.kz/world/kyrgyzstane-vnov-sozdadut-ministerstvo-oborony--21321825/> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 17.)

¹⁸ Ukraine Plans To Nationalize Jet Engine Producer Motor Sich From Chinese Investors. RFE/RL, 12. 03. 2021. <https://www.rferl.org/a/ukraine-motor-sich-nationalization-china-/31146649.html> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 16.)

Az államosítás „legális, alkotmányos úton” fog megtörténni, a befektetőket kompenzálják. A Motor Szics az ukrán hadiipar egyik zászlóshajója, repülőgépek és helikopterek számára gyárt hajtóműveket, de egyes termékeit támadó robotrepülőgépekbe, illetve drónokba is beépítik. A vállalat többségi tulajdonosai kínai befektetők. Elemzők szerint az államosítás Kínának nem fog tetszeni, de bizonyára kedvező fogadtatásra talál majd az Amerikai Egyesült Államokban. Washington az utóbbi években ellenezte a kínai befektetéseket az ukrán vállalatban, mert így Kínának lehetősége nyílt korszerű hajtóműgyártási technológiák megszerzésére. Januárban az Amerikai Egyesült Államok feketelistára tette a Skyrizon kínai vállalatot, amely megpróbálta megszerezni az irányítást a Motor Szics felett, mert „ragadozó beruházásai és ukrainai technológiai beszerzései elfogadhatatlan kockázatot jelentenek a katonai végfelhasználásra történő áttéréshez” Kínában. Két héttel később Volodimir Zelenskij ukrán elnök szankciókkal sújtott négy kínai vállalatot – köztük a Skyrizont –, mert megkísérelték átvenni az irányítást a Motor Szics felett.

SZERBIA NÖVELI A VÉDELMI CÉLÚ BESZERZÉSEIT

Aleksandar Vučić szerb elnök február 7-én a pancsovai Rastko Nemanjić laktanya lőterén megtekintette a *Vrh koplja 2021* (dárdahegy) gyakorlatot, melyen a 72. különleges műveleti dandár kijelölt erői is részt vettek.¹⁹ Vučić elnök a sajtónak adott nyilatkozatában elmondta, hogy a 72. dandár rendelkezésére jelenleg 10 db M16 Miloš típusú többfeladatu páncélozott harcjármű és öt „kis” Miloš, vagyis felfegyverzett, személyzet nélküli szárazföldi jármű (robot) áll, de az év végéig még 20 db M16-ost kap. Egy nappal korábban Nebojša Stefanović védelmi miniszter a *Politika* napilapnak arról nyilatkozott, hogy a második negyedévben további négy MiG–29 típusú vadászipülőgép érkezik az országba, ezzel számuk 14-re nő. Ezt a négy repülőgépet Belarusz még 2019 februárjában ajándékozta Szerbiának – „a két ország elnökeinek személyes kapcsolatai” eredményeként –, valamint vállalta felújításukat is.²⁰ A többi 10 db MiG–29 felújítása Szerbiában történik, és várhatóan 2021 júniusában befejeződik. 2021-ben a szerb haderő további 19 db T–72B1MSz típusú harckocsit és 20 db korszerűsített BRDM–2MSz páncélozott felderítő harcjárművet kap, így mindkettő darabszáma 30-ra emelkedik. A csapatoknál ebben az évben rendszeresítik a Mistral 3 típusú hordozató légvédelmi rendszert, továbbá a NORA B–52 M15 típusú 155 mm-es önjáró tarackokkal felszerelt tüzérsztály eszközeinek száma várhatóan eléri az előírt 18 db-ot. A Vezérkar vizsgálja a rádióelektronikai harc egyik korszerű eszközének, az orosz Kraszuha komplexum beszerzésének a lehetőségét is.²¹

¹⁹ Igor Bozinovski: Serbian president plans to invest more in armed forces. 10. 02. 2021. Janes, 10. 02. 2021. <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/serbian-president-plans-to-invest-more-in-armed-forces> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 17.)

²⁰ The Serbian Air force has received another MiG-29 warplanes, this time from Belarus. B92, 26. 02. 2019. https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2019&mm=02&dd=26&nav_id=106291 (Letöltés időpontja: 2021. 03. 06.)

²¹ Milan Galović: „Migovi 29” iz Belorusije stižu na proleće. Politika, 06. 02. 2021. <http://www.politika.rs/sr/clanak/472425/Migovi-29-iz-Belorusije-stizu-na-prolece> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 06.)

INDONÉZIÁBAN CSEH RAKÉTA-SOROZATVETŐKET FOGNAK GYÁRTANI

Az Abu-Dzabiban megrendezett IDEX 2021 fegyverzeti kiállításon a cseh Excalibur Army és az indonéz PT Republik Defensindo vállalatok képviselői megállapodást írtak alá a 122 mm-es RM-70 Vampir²² rakéta-sorozatvető közös gyártásáról és az ehhez szükséges technológia átadásáról.²³ A cseh vállalat 2016-ban szállított először ilyen fegyverzetet Indonéziába speciális támogató és parancsnoki járművekkel együtt, melyek cseh és szlovák együttműködésében készültek. Az Excalibur Army kiképzést is biztosított a rakéta-sorozatvetők személyzete és a műszaki kiszolgálók részére, valamint az elmúlt években pontonhidakat és Pandur II 8×8 harcjárműveket is eladott a szigetországnak. A Vampir gyártása majd az indonéziai Batam városában történik, és az eszközök leszállítása az indonéz haderő részére még 2021-ben elkezdődik. A fegyverrendszert a Tatra járműgyár 4×4, 6×6 és 8×8 kerékképletű alvázaira építik fel. Az Abu-Dzabiban aláírt megállapodás értéke elérheti a néhány tízmillió dollárt.

EGY AMERIKAI BÍRÓSÁG 2,3 MILLIÁRD DOLLÁR MEGFIZETÉSÉRE KÖTELEZTE ÉSZAK-KOREÁT

1968. január 23-án az észak-koreai haditengerészet hajói feltartóztatták és egy kikötőbe kísérték az Amerikai Egyesült Államok *Pueblo* nevű hajóját azzal az indokkal, hogy az megsértette az ország felségvizeit.²⁴ A *Pueblo* éppen első útján volt, és haditengerészeti hírszerzést folytatott, bár „hivatalosan” kutatóhajó volt. A hajó 83 fős személyzetét az észak-koreaiak a fogságban fizikai és mentális kínzásoknak vetették alá, egyiküket meg is ölték. Tárgyalások eredményeként a személyzetet 1968 decemberében szabadon engedték, de a hajót megtartották, majd múzeummá alakították át. A személyzet tagjai közül sokan maradandó mentális problémákkal küszködtek, többen öngyilkosok lettek. Észak-Korea bíróság elé idézésére csak 2018-ban nyílt lehetőség, miután 2017 végén a Trump-adminisztráció az országot a nemzetközi terrorizmust támogató államok közé sorolta. A washingtoni szövetségi bíróság a február 24-én hozott ítéletében a hajószemélyzet még élő 49 tagja számára fejenként 22–48 millió dollár kártérítést ítélt meg a szenvedésükért, a családtagok mintegy 100 fős csoportjának tagjai ennél kisebb összegekre jogosultak. Ez összesen 1,15 milliárd dollárt tesz ki, de a bíróság az összeget megduplázta Phenjan elleni külön büntetésként. Észak-Koreát a bíróságon senki nem képviselte, és kérdéses, hogy az áldozatok hogyan jutnak hozzá a nekik megítélt kártérítéshez. A *Pueblo* még mindig aktív egységként szerepel az Amerikai Egyesült Államok Haditengerészete hajóinak listáján.

²² A szovjet/oroszból BM-21 Grad rakéta-sorozatvető alapján fejlesztett legutolsó változat.

²³ EXCALIBUR ARMY and PT REPUBLIK DEFENSINDO have signed an agreement on the production of rocket launchers in Indonesia. Czech Army & Defence Magazine, 24. 02. 2021. <https://www.czdefence.com/article/excalibur-army-and-pt-republik-defensindo-have-signed-an-agreement-on-the-production-of-rocket-launchers-in-indonesia> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 27.)

²⁴ Paul Handley: US court orders NKorea to pay \$2.3 bn over 1968 USS Pueblo seizure. Space War, 25. 02. 2021. https://www.spacewar.com/reports/US_court_orders_NKorea_to_pay_23_bn_over_1968_USS_Pueblo_seizure_999.html (Letöltés időpontja: 2021. 02. 27.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- B-1s integrate with allies and partners; fly over Sweden for first-time. STRATCOM, 20. 05. 2020. <https://www.stratcom.mil/Media/News/News-Article-View/Article/2192441/b-1s-integrate-with-allies-and-partners-fly-over-sweden-for-first-time/>
- BMP on Boomerang platform Approved for Export-VPK. New Defence Order Strategy. <https://dfnc.ru/en/russia-news/bmp-on-boomerang-platform-approved-for-export-vpk/>
- Bozinovski, Igor: *Serbian president plans to invest more in armed forces*. Janes, 10. 02. 2021. <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/serbian-president-plans-to-invest-more-in-armed-forces>
- Choi, Joseph: *US B-1 bombers arrive in Norway in historic first*. The Hill, 22. 02. 2021. <https://thehill.com/policy/defense/air-force/540000-us-b-1-bombers-arrive-in-norway-in-historic-first>
- Dominguez, Gabriel: *Biden announces creation of Pentagon task force on China*. Janes, 11. 02. 2021. <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/biden-announces-creation-of-pentagon-task-force-on-china>
- EXCALIBUR ARMY and PT REPUBLIK DEFENSINDO have signed an agreement on the production of rocket launchers in Indonesia. Czech Army & Defence Magazine, 24. 02. 2021. <https://www.czdefence.com/article/excalibur-army-and-pt-republik-defensindo-have-signed-an-agreement-on-the-production-of-rocket-launchers-in-indonesia>
- Galović, Milan: „*Migovi 29*” iz Belorusije stižu na proleće. Politika, 06. 02. 2021. <http://www.politika.rs/sr/clanak/472425/Migovi-29-iz-Belorusije-stizu-na-prolece>
- Global military spending hit record levels in 2020 amid pandemic. Space War, 25. 02. 2021. https://www.spacewar.com/reports/Global_military_spending_hit_record_levels_in_2020_amid_pandemic_think_tank_999.html
- Handley, Paul: *US court orders NKorea to pay \$2.3 bn over 1968 USS Pueblo seizure*. Space War, 25. 02. 2021. https://www.spacewar.com/reports/US_court_orders_NKorea_to_pay_23_bn_over_1968_USS_Pueblo_seizure_999.html
- Russia and Saudi Arabia hash over details of S-400 deliveries deal. TASS, 19. 02. 2021. <https://tass.com/defense/990709>
- Russia's Boomerang Armored Vehicle can be fitted with Foreign Combat Modules. Defense World, 17. 02. 2021. https://www.defenseworld.net/news/28986/Russia_s_Boomerang_Armored_Vehicle_can_be_fitted_with_Foreign_Combat_Modules#.YCzYS2fCGUk
- Saudi Arabia Negotiating S-400, Su-35 Buy. Defense World, 25. 02. 2021. https://www.defenseworld.net/news/29050/Saudi_Arabia_Negotiating_S_400_Su_35_Buy#.YDtSN2fCGUk
- The Serbian Air force has received another MiG-29 warplanes, this time from Belarus. B92, 26. 02. 2019. https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2019&mm=02&dd=26&nav_id=
- Tigner, Brooks: *NATO's Alliance Ground Surveillance fleet now ready for deployments*. Janes, 16. 02. 2021. <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/natos-alliance-ground-surveillance-fleet-now-ready-for-deployments>
- Ukraine Plans To Nationalize Jet Engine Producer Motor Sich From Chinese Investors. RFE/RL, 12. 03. 2021. <https://www.rferl.org/a/ukraine-motor-sich-nationalization-china-31146649.html>
- Бомбардировщики США в Норвегии устроили первую провокацию против России. 27. 02. 2021. <https://topcor.ru/18807-bombardirovshchiki-ssha-v-norvegii-ustroili-pervuju-provokaciju-protiv-rossii.html?yrwinfo=1614501469017916-543335583944577615504371-prestable-app-host-sas-web-yp-14>
- В Кыргызстане вновь создадут Министерство обороны. Sarbaz, 02. 02. 2021. <https://sarbaz.kz/world/v-kyrgyzstane-vnov-sozdatut-ministerstvo-oborony--21321825/>
- Каспийская флотилия ВМФ России получит собственную авиацию. Sarbaz, 24. 12. 2020. <https://sarbaz.kz/world/kaspiyskaya-flotiliya-vmf-rossii-poluchit-sobstvennyuyu-aviatsiyu-203581244/>

ABSTRACT

FOCUS

Col Imre Porkoláb – Maj Sándor Hennel – Lt Col Ernő Hegedűs: *Modernization and innovation (2)* 3

The study draws attention to the fact that innovation is a strategic tool. An important component of defense innovation is to align the latest advances in the technological revolution with the objectives of force development. Therefore, this study analyses the relationship between modern military strategy and innovation by examining the effects of the latest, digitized method of military technology research and development through a case study. The effect of the new development methodology is that the military technology research and development project cycle significantly accelerates, which not only allows us to seize the technological advantage in the near future, but also to create strategic surprises and a lasting strategic competitive advantage by creating completely new weapon systems and thereby maintaining a lasting strategic competitive advantage. In this way, a new type of military technology research and development process built on a significant IT base will become a key element of the military strategy of the future.

Keywords: military strategy, military research and development, digitization, virtual test, Multi Domain Operation, hybrid warfare, offset strategy, transformation, military science model, “e” series

Kiss Álmos Péter: *NATO's response to hybrid threats* 13

Fundamental changes are necessary in the way the Alliance functions, before Article 5 could be invoked in the event of a well-executed hybrid attack. In NATO's current hybrid warfare strategy recognizing a hybrid attack, identifying the attacker, and the initial response comprise the responsibility of the targeted state. The Alliance, however, can provide only limited assistance in executing such tasks. Therefore, the preparedness of the individual states in the course of a hybrid attack is even more important than in a conventional conflict. The NATO strategy stands on three pillars: preparedness, deterrence, and defense. This paper describes the measures recommended by the Alliance for successful preparedness, deterrence and defense.

Keywords: hybrid warfare, tools of state power, DIME, social subsystems, PMESII

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Col Attila Csurgó: *Force protection in today's operational environment* 29

The definition of force protection has remained unchanged since 2004, both in the domestic and in the 2019 collection of NATO terms and definitions. In warfare, however, significant changes can be observed as indirect techniques increasingly push traditional or direct procedures into the background. Society of our time is determined by the rapid development of information technology. Changes in society, as in previous eras, have an impact on the warfare of the age. The effectiveness of precision weapons is often surpassed by influencing social consciousness. War is no longer necessarily determined by the successful destruction of the hostile military power, but by the comprehensive strikes on the functions of the state and society as a whole. The novel form of warfare creates an ever-changing, unpredictable operational environment that, in my view, has implications for the protection of forces today.

Keywords: force protection, warfare, threat, information, hybrid, nonlinear war, strategy

Lt Col Zoltán Székely: *Volunteer reservists in special legal order* 40

After the Cold War new cases were included in the regulation of special legal orders in line with the changed security challenges. As a consequence of these challenges the missions of the Hungarian Defence Forces also changed and simultaneously the reservist system was also transformed. In his study the author identifies the features along which the reservist system of the armed forces of the Cold War era transformed, compares it to the cases of special legal order in Hungary, and presents the use of reservists in such circumstances.

Keywords: all-voluntary armed forces, reservist system, special legal order

INTERNATIONAL

Col Barnabás Ádám: *The organisation and missions of cavalry units in allied armed forces in the 21st century. In focus: UK, France, USA, and Poland* 56

Although warfighting on and with horses became obsolete in the 20th century, this is not true for the tactical-strategic principles embodied by cavalry. The military structures of modern age also contain

a branch stemming from the past like cavalry, which waged a lot of battles and fought in a number of campaigns during military history. Similarly to artillery, cavalry also preserved its capability of transformation and renewal and is an important player in various military operations even nowadays. The present study describes the cavalry units of some NATO member states, operational even in the 21st century.

Keywords: cavalry, cavalry regiments, cavalry division, reconnaissance and support operations, ceremonial cavalry missions

COMMAND, TRAINING

Lt Col Andrea Szabó Szabóné: *Mission-oriented leadership: change of paradigm as key to efficiency* 67

Today, in a changing security environment, the adaptation in all fields and aspects, the rapid and flexible response to challenges are of paramount importance. In line with the circumstances influencing warfighting, one of the pillars of the efficiency of the Hungarian Defence Forces renewed in the framework of the Defence Development Program is the transformation of leadership attitude. The present study examines how the Hungarian Defence Forces is able to implement a leadership attitude introduced and integrated in international practice, and how a previously existed leadership mentality can be reintroduced and adapted in line with national characteristics.

Keywords: mission oriented leadership, change of paradigm, commander

Lt Col Zoltán Szabó: *The generation characteristics of Hungarian youth and their relations to security* . . . 80

The complex changes of the accelerated world shape the field of security and defence as well: new challenges and new opportunities are emerging. How do they affect young people? A comparison of the development of warfighting and that of youth indicate that knowing the similar and different features of generations determines the efficiency of defence education because of the changes in environment and warfighting. Based on relevant findings and results of available studies, the present study is aimed at analysing the characteristics of modern youth, their prospective future, and the opinion of domestic youth on national identity and security.

Keywords: generations, youth, society, patriotic education, defence education, sport, education, adaptability, generations of warfighting

Zsuzsanna Borbély: *Specific stressors in law enforcement culture* 92

The 2015 migration wave resulted in introductory assignments of the students of law-enforcement secondary schools. These young people served at the southern borders of Hungary parallel with doing their studies. Since that situation was significantly different from what they had been preparing for, their experience and reports inspired psychological research. This program focused on the specific workplace stress that affected them. According to the findings during the probation the duration of labour time and the issue of free time planning, and their role and position within the organisation.

Keywords: workplace stress, organisational culture, police students, migration

LOGISTICS

Col Zoltán Szakács (MD): *Sleep and military service* 108

Persistently present increased daytime sleepiness is a severe disorder of sleep-wake regulation that is often misdiagnosed and mistreated. Sleep deprivation can cause a decreased performance, loss of efficiency, and mood disorders; entails tension, depression, aggression, exhaustion, and confusion. This is a disadvantage in combat readiness and contributes to the development of so-called combat stress. For those who suffer from increased daytime sleepiness, it is extremely important to determine whether there is a lack of sleep caused by environmental conditions or some form of sleep disturbance. Uncomfortable working and sleeping conditions, rapid pace of operations, lasting military operations, and inadequate supply personnel are increasingly bringing fatigue in the foreground. A significant element of military efficiency, a direct human factor, is the deterioration of performance in stressful conditions, especially sleep deprivation. If the enemy has a significant sleep advantage, it poses a serious danger.

Keywords: sleep, military service, military effectiveness, stress

MILITARY HISTORY

Roland Kelemen: *The original systems of the exceptional power's continental model – the formation and development of the German and Austrian exceptional power structure until the World War I* 126

The German and Austrian states belonged to the third wave of civil transformation; therefore the rule of law institutions, including the exceptional rules of power, appeared late. They could have adjusted

the systems previously established in other countries to their own constitutional structure and traditions that resulted in a special model of legal order based on their own ideas. This legal order is characterized by, among other things, constitutional determinacy, the extension of military administration to civil bodies and the possibility of exercising original regulatory power. The study introduces both the German and Austrian exceptional power systems from their establishment until the period of World War I. Keywords: continental model, German, Austrian, emergency decree, restriction of fundamental rights, military administration

FORUM

Péter Ujhegyi: *On the development and application of biometrics* 135

The study presents a brief overview of the development of biometrics and the relation between security and biometrics. It presents the criminalistic and economic processes, which – in the early phase of our civilisation already – laid the fundamentals of demands for security and identification, and justified their rapid increase. From technological aspects the most widespread identification techniques are in focus but the focal points of development in automation and standardisation are also touched upon.

Keywords: security, biometric identification, development of biometrics, history of biometrics

Col Tamás Csikány: *Reflection on study The future of HDF Ground Forces in light of the modernisation of national officer training* 150

The reflection on certain points of paper The future of HDF Ground Forces in light of the modernisation of national officer training written by Major General Attila Takács, Lieutenant Colonel Andrea Szabó Szabóné, and Colonel László Töll (in: Honvédségi Szemle, 2021/2., 27–43.) draws attention primarily to the development and role of Hungarian military science. It also summarises the general views on officer training and presents the changes that took place in the interwar period. The objective of the article is to highlight the importance of the analysis of issues related to the reform of officer training.

Keywords: military science, officer training, Ludovika Academy, Zrínyi Miklós National Defence Academy

REVIEW

Sándor Szakály: *In memoriam a flying ace* 156

A recension on the book „Oroszlán a Pumák között” [A Lion among Pumas] written by Sándor Sarkady Jr.

András Zsolt Udvarvölgyi: *From duel-fever to anti-duel league* 158

A recension on the book „A párbajozó úriember” [The Gentleman at Duel] written by Béla Novák.

Col (Ret) Csaba Gál: *International military and military technology review* 163

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szerződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*kiss.zoltan@hmzrinyi.hu*).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- A leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. *2019-től cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk.*

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. *Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után, minden esetben kérjük feltüntetni!*

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Réz Levente: *A légiertő tűztámogatási feladatai*. Repüléstudományi Közlemények, XXXI. évf. 2019/2., 159–175. DOI: 10.32560/rk.2019.2.12.

Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4. szám, 41. DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36.

Internetes hivatkozásoknál:

Gates, Guilbert: *How a Secret Cyberwar Program Worked*. The New York Times, 01. 06. 2012. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2012/06/01/world/middleeast/how-a-secretcyberwar-program-worked.html?ref=middleeast>

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiégés, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Hans Kundnani: Germany as a Geo-economic Power. The Washington Quarterly, XXXIV. évf. 2011/3., 40–42. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.587950> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 22.)

Walter Lippmann: Public Opinion. Free Press, New York, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójeles évszámmal kell megkülönböztetni: Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*: Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az *et al.* jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Papp Ildikó et al.: A viselkedésterápia eredményeinek vizsgálata az elhízás kezelésében egy év távlatában. Orvosi Hetilap, 155. évf. 2014/30., 1197.

Stephen Rollnick et al.: Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior. The Guilford Press, New York, 2008, 42.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: Jackie Northam: In A Remote Arctic Outpost, Norway Keeps Watch On Russia's Military Buildup. NPR, 03. 11. 2019. <https://www.npr.org/2019/11/03/775155057/in-a-remote-arctic-outpost-norway-keeps-watch-on-russiasmilitary-buildup?t=1574445341316> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 22.)

*Köszönjük együttműködésüket!
A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége*

HM ZRÍNYI
TÉRKEPÉSZETI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS
SZOLGÁLTATÓ KÖZHASZNÚ NONPROFIT KFT.

Az 1951-ben létrehozott Honvéd Kiadó Intézet az első a Honvédelmi Minisztérium háttérmentésenként katonatitkoslapokat, könyveket adott ki, tevékenysége nyitott a civil olvasók felé is, előtérbe került a magyar monográfiákban, tanulmánykötetekben és folyóiratok népszerű sorozat, különböző ismeretterjesztő munkák, katonai vonat- és folyóiratok több mint dányban, ebből

3000 kiadványt közölt 900 művek között a középmanírt, politikai, adotti ki amely-került. A Zrínyi fokozatosan a megjelent művei Kiadó gondozás-lem, hadtörténet avatják be az szerepét mellett a hazá-ve külföldi misszi-egyre nagyobb ameklyt jelen kezelésére sza-formákat, emberi nagyobb hang-kiadványok taly számára a munkafüzetek játékos felada-szirodalmi egyre nagyobb link egy jelentos könyvek mellett kiadunk, elsd- Legfontosabb kövderékt Kéthavonta Folyóirat; a tudományos Szemle; a megjelenő, a Hungarian

években ni és honvédelmi az évek során jelentősen bővült, katonai szakírók munkáinak közzététele kiegészített több szótárak, lelekcionok, honvédségi újságok. A kiadó első 30 évében mintegy 35 millió példái forgalomba. Az 1980-as szerkesztősége (hadtudó-évente mintegy 150 címet könyvszabloni forgalomba is kájával és kiadványával kiadás szerves részévé vált: zónáighez szólnak. A Zrínyi kötetek a magyar történe- meg íd nem tart rétegeibe múlt jelentős eseményei és katonákat is, akik helytállónak. katasztrófák elhárításában, a garantisában is, továbbá azoknak a műveknek is, biztonság kihívásainak újszerű szervezeti működési peségeket ismertették. Egyre a honvédelmi nevelést segítő így a középiskolás korosz- benutató tankönyvek, megszólításra alkalmas, ismeretterjesztő kiadványok képregények gondozása is a kiadói tervekben. Köte- nyilván is megjelenik. A és eseti kiadványokat is mű tevékenység keretében. Honvédelmi Minisztérium magazinja, a Magyar Honvédség kiadott, álliszettek készülő magazinja, a Honvéd Álliszeti Magyar Honvédség kéthavonta megjelenő központi, (MFA A kategóriás) folyóirata, a Honvédségi Magyar Honvédség évente két alkalommal angol nyelvű tudományos folyóirata, Defence Review.

évek a

ZRÍNYI KIADÓ

25%

kedvezmény

KÖNYV- ÉS TÉRKÉPBOLT
1024 Budapest, Fillér utca 14.
shop.hmzrinyi.hu

VÁSÁROLJON KÖNYVESBOLTUNKBAN

Könyv- és térképbolt

Nyitva munkanapokon 9.00 és 16.30 között

Cím: 1024 Budapest, Fillér utca 14.

shop.hmzrinyi.hu

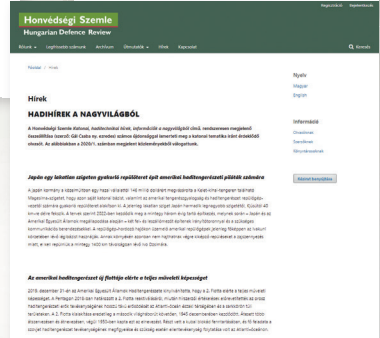
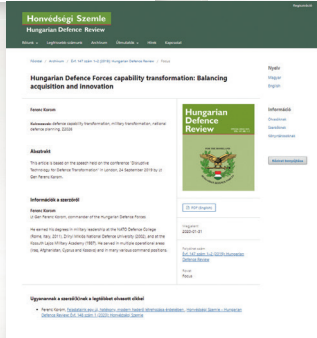
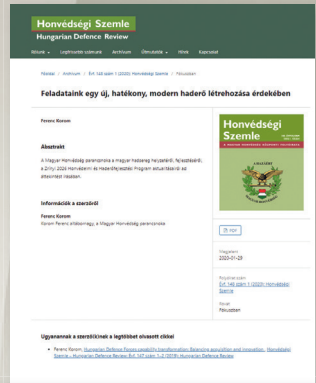
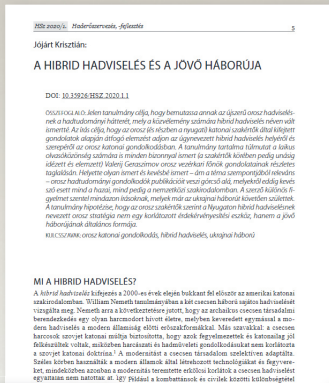
Megújult a Honvédségi Szemle honlapja!

www.honvedsegiszemle.hu
www.hungariandefencereview.com

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai már olvashatók megújult honlapunkon! Csak kattintson a honvedsegiszemle.hu vagy a hungariandefencereview.com linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdeklí, a Hírek menüpont alatt ízelítőket olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihíreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatónk, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archiválási politikánkat – egyszerűen mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

Ha szerzőként látogat el hozzánk, akár az új felületen keresztül is beküldheti észirátát. Nincs más dolga, mint regisztrálni, és közlési feltételeink megismerése után szinte azonnal feltöltheti munkáját.

Ha időben akar értesülni legfrissebb lapszámunkról, csak regisztráljon honlapunkon, és megküldjük Önnek következő számunk tartalmát még a megjelenés előtt!

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható
a honvedsegiszemle.hu weboldalon

ZRÍNYI KIADÓ